

T.C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ

ANA BİLİM DALI

YÜKSEK
LİSANS
TEZİ

RENAD MUHAMMEDİ'NİN SIRAT
KÖPRÜSÜ SULTAN GALİYEV
ROMANININ DEĞERLER EĞİTİMİ
BAĞLAMINDA ANALİZİ

ŞERİFE KILIÇ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ

BİLİM DALI

Antalya, 2019

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANA BİLİM DALI TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

RENAD MUHAMMEDİ'NİN SIRAT KÖPRÜSÜ SULTAN GALİYEV
ROMANININ DEĞERLER EĞİTİMİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şerife KILIÇ

Danışman

Dr. Hıfzı TOZ

Antalya, 2019

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakalardan gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım. Enstitű tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

24/05/2019

şerife KILIÇ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

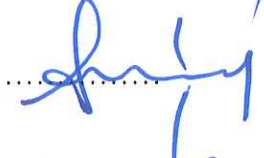

Şerife Kılıç'ın bu çalışması 28.06.2019 tarihinde jürimiz tarafından **Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi** Anabilim Dalı **Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi** Tezli Yüksek Lisans Programında **Yüksek Lisans Tezi** olarak **oy birliği/oy çokluğu** ile kabul edilmiştir

İMZA

Başkan : Prof. Dr. Fahri Temizyürek
Gazi Ün. Eğitim Fak. Türkçe ve Sos. Bil. Eğt.

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Adile Yılmaz
Akdeniz Ün. Eğitim Fak. Türkçe ve Sos. Bil. Eğt.

Üye (Danışman) : Dr. Öğr. Üyesi Hıfzı Toz
Akdeniz Ün. Eğitim Fak. Türkçe ve Sos. Bil. Eğt.

YÜKSEK LİSANS TEZİNİN ADI:

ONAY: Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun ..... tarihli ve ..... sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ramazan KARATAŞ

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

İnsanoğlunun dünya üzerinde geçirdiği zamanı mutlu ve anlamlı kılabilmesi; önce beden ve ruh sağlığının yerinde olması, ardından da yer aldığı toplumda diğer bireylerle uyum içerisinde varlığını sürdürmesi ile mümkündür. İnsanın beden, ruh ve sosyal ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesinde değerler, oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu denli büyük öneme sahip değerlerin, hayatın her alanında olduğu gibi edebiyatta da geniş bir yer bulması kaçınılmazdır.

Edebiyatın insanı insana anlattığı dünyasında değerler, bir yol gösterici olarak karşımıza çıkar. Edebi eserler, toplumun istediği ve insanın mutluluğunu temel alan değerleri farklı açılardan, etkili ve kalıcı olarak estetik bir biçimde aktarmaktadır. Özellikle insan yaşamını ayrıntılı olarak işleyen, her kesimden insana ulaşabilen romanlar, değer aktarımı için sonsuz imkânlar sunmaktadır. Tüm dünyada birçok yazar romanı bu işlevinden dolayı, toplumu etkili ve estetik bir biçimde eğitime aracı olarak kullanmıştır. Roman kahramanları üzerinden erdemli insanın özellikleri anlatılmış, okuyucunun bu kahramanları rol model olarak kendi benliğinde yankısını bulmasına aracı olunmuştur. Türk Dünyasının önemli yazarlarından Renad Muhammedi de Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında değerlerin toplumda oynadığı role dikkat çekmiş, erdemli insanın portresini örneklerle çizmeye çalışmıştır.

Çalışmanın her aşamasında yanımda olan, bilgi ve tecrübesiyle beni destekleyen kıymetli hocam tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hıfzı Toz'a; Yüksek Lisans eğitimim boyunca her zaman bana yol gösteren, güler yüzünü esirgemeyen hocam Dr. Öğr. Üyesi Adile Yılmaz'a; bana kendisiyle röportaj yapma şansını veren Sayın Renad Muhammedi'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Beni bugünlere getiren canım annem ve babama, en büyük destekçim sevgili eşime ve varlığıyla huzur bulduğum, bana yaşama sevinci veren canım oğluma canı gönülden teşekkür ederim.

Bu çalışmamı oğlum Onur Mete'ye ithaf ediyorum.

Şerife Kılıç

ÖZET

RENAD MUHAMMEDİ'NİN SIRAT KÖPRÜSÜ SULTAN GALİYEV ROMANININ DEĞERLER EĞİTİMİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

KILIÇ, Şerife

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Programı

Tez Yöneticisi: Dr. Hıfzı TOZ

Haziran 2019, 229 sayfa

Bu araştırmanın amacı Renad Muhammedi'nin Sırat Köprüsü Sultan Galiyev adlı romanında yer alan değerleri tespit etmek ve değerler eğitimi alanına katkıda bulunmaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Eserde yer alan değerler fişlenerek belirlenmiştir. Bu fişlerle birlikte Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı (2018) içerisinde yer alan değerler ile Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü (2013) tarafından yayımlanan “Değerler Eğitimi” adlı çalışmada yer alan değerlerden faydalanılarak bir değer listesi oluşturulmuştur. Sonrasında eserde fişlenerek belirlenen değerler oluşturulan listeye göre gruplandırılmıştır. Buna göre değerlerin romanda işlendiği bölümler sayfa numarası ile kaydedilmiştir. Elde edilen veriler ışığında değerlerin frekansları grafiğe dökülerek somutlaştırılmıştır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmanın amacı, önemi, problem durumu ve tanımlar verilmiştir. İkinci bölümde çalışmayla ilgili kavramların tanımları yapılarak açıklanmıştır. Ayrıca Renad Muhammedi'nin hayatı, sanatı ve eserleri belirtilmiş, incelenen romanın özeti verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi ele alınmıştır. Dördüncü bölümde romandan elde edilen bulgular örneklerle sunulmuştur. Son olarak beşinci bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlar ve önerilere yer verilmiştir.

Çalışmanın sonucunda romanda değerlerin geniş bir biçimde işlendiği görülmüştür. Buna göre sorumluluk, saygı, sevgi, iletişimin önemi, iyilik, hoşgörü, vatanseverlik, barış, dürüstlük, haksızlığa karşı durma, güzel ahlak ve dini değerler başlıklarında sınıflandırılan değerler incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre romanın değerler eğitiminde edebi eserlerden faydalanmada etkili bir materyal olarak kullanılabilmesi sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: *Değer, Eğitim, Değerler Eğitimi, Edebiyat, Roman, Renad Muhammedi.*

ABSTRACT

THE ANALYSIS IN THE CONTEXT OF VALUES EDUCATION IN RENAD MUHAMMEDI'S NOVEL SIRAT KÖPRÜSÜ SULTAN GALİYEV

KILIÇ, Şerife

Master Thesis, Turkish Language and Literature Education Program

Thesis Supervisor: Dr. Hıfzı TOZ

June 2019, 229 pages

The aim of the study is to determine the values in Renad Muhammedi's novel of "Sırat Köprüsü Sultan Galiyev" and contribute to the field of values education. Document analysis technique which is one of the qualitative research methods has been used in the study. The values in the novel are identified by keeping a record. With these recordings, a list of values has been created by utilizing the values both in the study called "Values Education" published by "Antalya Directorate of National Education" (2013) and in Secondary Education Turkish Language and Literature Teaching Programme (2018). After that, the values determined by recording in the novel have been grouped according to the list. In view of the categorization, the chapters in which the values were mentioned in the novel have been stated with the page number. In the lights of the data obtained, the frequencies of the values are plotted. This study consists of five chapters. In the first part, the aim of the research, its importance, problem status and definitions are given. In the second chapter, the definitions of the concepts related to the study are explained. In addition, the life, art and works of Renad Muhammedi are mentioned and a summary of the novel studied is given. In the third chapter, the method of research is discussed. In the fourth chapter, the findings obtained from the novel are stated with examples. Finally, in the fifth chapter, the results obtained from the study and suggestions are included.

As a result of the study, it is decided that the values are referred comprehensively in the novel. According to this, The values that are classified as responsibility, respect, love, importance of communication, goodness, tolerance, patriotism, peace, honesty, being against injustice, good morality and religious values are analyzed. As a result of the findings, it is concluded that the novel can be used as an effective material in the use of literary works in the values education.

Key words: *Values, Education, Values Education, Literature, Novel, Renad Muhammedi.*

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLO VE GRAFİKLER LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Problem Durumu.....	1
1.2.Araştırmanın Amacı.....	2
1.3.Araştırmanın Önemi	2
1.4.Sayıltılar.....	3
1.5.Sınırlılıklar	3
1.6.Tanımlar.....	3

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1.Eğitim Nedir?.....	5
2.2.Değer Nedir?	8
2.2.1.Değerlerin Sınıflandırılması.....	11
2.2.2.Değerlerin İşlevleri.....	16
2.3.Değerler Eğitimi	18
2.3.1.Ailenin Değer Aktarımındaki Rolü	21
2.3.2.Çevrenin Değer Aktarımındaki Rolü	23
2.3.3.Okulun Değer Aktarımındaki Rolü	24
2.4.Edebiyatın Tanımı.....	26
2.4.1.Edebiyatın İşlevleri	27
2.4.2.Edebi Eserlerin Değer Aktarımındaki Rolü	30
2.5.Renat Muhammedi Hayatı-Sanatı-Eserleri	33
2.5.1. Hayatı	33
2.5.2.Sanatı.....	34
2.5.3.Eserleri	35

2.6.Sırat Köprüsü Sultan Galiyev Romanının Özeti.....	36
---	----

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....	52
3.2. Evren ve Örneklem	52
3.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi	52

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev Romanında Tespit Edilen Değerler	54
4.1.1.Sorumluluk Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar	54
4.1.1.1.Kendine ve Aileye Karşı Sorumluluk.....	58
4.1.1.2.Topluma Karşı Sorumluluk	61
4.1.1.3.Çalışkanlık.....	66
4.1.1.4.Özgecilik.....	72
4.1.2. Saygı Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar	75
4.1.2.1.Büyüğe Saygı.....	78
4.1.2.2.Bilgiye ve Bilene Karşı Saygı	81
4.1.2.3. Misafirperverlik	83
4.1.3.Sevgi Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar	86
4.1.3.1. Aile Sevgisi	90
4.1.3.2. Doğa Sevgisi.....	96
4.1.3.3.Arkadaşlık.....	98
4.1.3.4. Vefakârlık	102
4.1.3.5. Sadakat	107
4.1.3.6. Fedakârlık	110
4.1.4. İletişimin Önemi Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar	113
4.1.5. İyilik Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	118
4.1.5.1.Yardımlaşma.....	120
4.1.5.2. Merhamet.....	122
4.1.5.3. Cömertlik.....	123
4.1.6.Hoşgörü Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar	125
4.1.6.1.Öneri ve Eleştiriye Açık Olma	125
4.1.6.2. Empati.....	127

4.1.6.3. Öfke Kontrolü.....	130
4.1.6.4. Olumlu Düşünme.....	133
4.1.7. Vatanseverlik Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar	135
4.1.7.1. Milli, Manevi ve Kültürel Değerleri Benimseme	141
4.1.7.2. Milli Bilinç	145
4.1.7.3. Ortak Ülkü	149
4.1.8. Barış Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar	150
4.1.8.1. Eşitlik.....	155
4.1.8.2. Özgürlük	158
4.1.9. Dürüstlük Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar	160
4.1.9.1. Adalet	164
4.1.9.2. Cesaret	166
4.1.10. Haksızlığa Karşı Durma Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar	169
4.1.11. Güzel Ahlak Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	176
4.1.11.1. Namus ve İffet	178
4.1.11.2. Alçakgönüllülük	180
4.1.11.3. Onurlu Olma	182
4.1.11.4. Duyarlı Olma	188
4.1.12. Dini Değerler ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	192

BÖLÜM V

SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	198
KAYNAKÇA.....	204
EKLER	210
Ek 1: Renad Muhammedi İle Yapılan Röportajın Türkiye Türkçesi Metni	210
Ek 2: Renad Muhammedi İle Yapılan Röportajın Tatar Türkçesi Metni	214
ÖZGEÇMİŞ	219

TABLO VE GRAFİKLER LİSTESİ

Tablo 2.1. Schwartz'ın Bireysel Değer Sınıflaması Tablosu.....	19
Grafik 4.1. Sorumluluk Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı.....	75
Grafik 4.2. Saygı Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı.....	86
Grafik 4.3. Sevgi Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı.....	113
Grafik 4.4. İyilik Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı.....	124
Grafik 4.5. Hoşgörü Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı.....	135
Grafik 4.6. Vatanseverlik Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı.....	150
Grafik 4.7. Barış Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı.....	160
Grafik 4.8. Dürüstlük Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı.....	169
Grafik 4.9. Güzel Ahlak Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı.....	192
Grafik 4.10. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev Romanında Yer Alan Değerlerin Dağılımı.....	197

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt: Aktaran

Çev: Çeviren

Doç: Doçent

Dr: Doktor

Ed: Editör

Öğr: Öğretim

Para: Paragraf

Prof: Profesör

S: Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

Ty: Tarih yok

Vb: Ve benzeri

Vd: Ve diğerleri

Yrd: Yardımcı

BÖLÜM I

GİRİŞ

Değerler, sosyal bilimler alanında yüzyılımızın en önemli sorunlarının başında gelmektedir. Yeni neslin değişen çağ ve gelişen teknoloji ile olan ilişkisinde değerleri oturtacağı yeri belirleyememesi ya reddetmesine ya da özensizce bir tarafa yerleştirmesine neden olmuştur. Bu bakımdan değerlerin yeni gelen nesle aktarılması işi eğitimin en önemli amacı haline gelmiştir. Zira eğitim insanın tüm yönleri ile istenilen biçimde gelişmesini hedeflemektedir.

Değer eğitiminin önem kazanması ile hangi yollar ve araçlarla yapılacağı sorusu da gündeme gelir. Bu amaçla gerek açık gerekse de örtük programda yerini alan değerlerin farklı alanlarla ilişkilendirilerek içselleştirilmesi beklenmektedir. Edebiyat da haz vermek ve eğitmek işlevleri sayesinde değer eğitimi için verimli bir alan olarak kollarını açar. Her milletin ve kültürün sahip olduğu değerleri bireylerine aktarırken, edebi ürünlerden faydalanması bu aktarımı çok daha etkili ve kalıcı kılmaktadır. Özellikle roman türünün yaşama dönük ve eğitsel konuları işlemeye elverişli yapısı değer aktarımı açısından oldukça etkili bir araç olmasını sağlamaktadır.

Türk dünyasının ünlü kişilerinden Renad Muhammedi, hem yazar hem de devlet adamı olması bakımlarından değerlerin toplumda oynadığı rolü farklı açılarla görebilen bir sanatçıdır. Dolayısıyla eserlerinde değerleri işlemesi kaçınılmazdır. Bu nedenle bu çalışmada yazarın Sırat Köprüsü Sultan Galiyev adlı romanı ele alınmış, değerler eğitimine ilişkin hususlar tespit edilerek incelenmiştir.

1.1.Problem Durumu

Değerler eğitimi ile ilgili çalışmalara bakıldığında edebi eserlerin değer aktarımında önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Değerler matematik ya da dil bilgisi konuları gibi öğretilemez, bir değer kazandırılması ancak bireyin kendi kendine içselleştirmesi ile mümkündür. Bu içselleştirme sürecinde eğitimcilere düşen görev, bireyi yönlendirmek ve olumlu deneyim kazandıracak durumlarla karşılaştırmaktır. Özellikle ortaöğretim çağında değer aktarımı oldukça güç bir iştir. Bu dönemde bireyler, gelişimsel özellikleri gereği

kendilerine yakın hissettikleri kişileri rol model olarak seçmektedirler. Bu noktada karşılına edebiyatın renkli, çekici ve etkileyici dünyasını çıkarmak, rol model olarak da roman kahramanlarını sunmak, değerler eğitiminin etkili bir biçimde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda okutulan edebi eserler etkili ve eğlenceli bir şekilde, bireyde var olan değerleri pekiştirerek yenilerini ekleme olanağı sunmaktadır. Dolayısı ile değerler eğitiminde amaca uygun, nitelikli edebi eserlerin belirlenerek eğitimde kullanılması önemli bir konu haline dönüşmüştür.

Araştırmanın problemi Renad Muhammedi'nin Sırat Köprüsü Sultan Galiyev adlı romanında yer alan değerlere ilişkin unsurların tespit edilerek değer aktarımı açısından yeterliliğini belirlemektir.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Renad Muhammedi'nin Sırat Köprüsü Sultan Galiyev adlı romanında yer alan değerleri belirlemek ve değerler eğitimi alanına katkıda bulunmaktır.

Renad Muhammedi Türk dünyasının önemli isimlerinden birisidir. Ülkemizde de ün kazanmış bu yazar ile ilgili yalnızca bir çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışma Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Programında Yrd. Doç. Dr. Ferhat Karabulut danışmanlığında 2007 yılında Ayhan Köse tarafından yapılan "*Rinat Muhammedi'nin Kéneri Çitlék Koşı Romanının Çevriyazısı Ve Sıfat-Fiil Merkezli, Tatar Türkçesi'nin Dil Özellikleri*" adlı yüksek lisans tezidir.

1.3.Araştırmanın Önemi

Yükselen dünyaya ayak uydurmakta zorlanan değerler insanlığın en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Gelişmişlik seviyesi ne olursa olsun günümüzde neredeyse tüm ülkeler gençlerine kaybolan değerleri yeniden canlandırma, var olanları da geliştirme çabası içerisinde. Her kültürün kendine has değerlerini ve bunun yanında evrensel değerleri bireylerine aktarabilmesi, özelde o kültürün genelde tüm insanlığın geleceği için önem arz etmektedir. Türk kültürü köklü ve zengin bir kültürdür. Batı ile karşılaştırıldığında yaşayan değerlerin fazlalığı bir fırsat bilinmeli ve geliştirilerek artırılmalıdır.

Renad Muhammedi'nin araştırmamıza kaynaklık eden eseri Sırat Koprusu Sultan Galiyev'de milli ve evrensel değerlere geniş biçimde yer verdiği, ancak bu konuda daha önce herhangi bir araştırmanın yapılmadığı görülmüştür. Bu çalışmanın değerler eğitimi alanında bilgi birikimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca değer aktarımında edebi ürünlerden yararlanmada amaca uygun, nitelikli bir eserin değer eğitimi okuma listesine eklenmesi ve Renad Muhammedi'nin ülkemizde daha iyi tanınarak kendisi ve eserleri ile ilgili yapılacak çalışmalara ışık tutması umut edilmektedir.

1.4.Sayıtlar

Araştırmada Renad Muhammedi'nin şu eseri incelenmiştir:

Sırat Koprusu Sultan Galiyev, Türkçeye Aktaran Mustafa ner, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1. Basım, 1993.

1.5.Sınırlılıklar

Araştırma, Renad Muhammedi'nin "Sırat Koprusu Sultan Galiyev (1993)" adlı romanının "Değerler Eğitimi" açısından incelenmesi ile sınırlıdır. Söz konusu değerler Ortaretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi ğretim Programı (2018) içerisinde yer alan değerler, Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından 2013'te yayımlanan "Değerler Eğitimi" adlı çalışmada belirtilen değerler ile romanda işlenen değerlerden hareketle belirlenen 42 değer ile sınırlandırılmıştır.

1.6.Tanımlar

Eğitim, davranışları istendik yönde değiştirmeyi amaçlayan; her türlü bilgi, beceri ve değeri içeren; çeşitli yollarla çeşitli mekânlarda planlı bir biçimde yapılan, her koşulda bireyin yararına ve onu geliştirmek ve geleceğe hazırlamak için gerçekleştirilen bir süreçtir. Güngör değer kavramını şöyle tanımlar: "Bir inanç olmak bakımından, dünyamızın belli bir kısmı ile ilgili idrak, duygu ve bilgilerimizin bir terkibi demektir" (1998, s. 28). Değerler eğitimi ise "bireyin değerleri kazanması, benimsemesi ve karakterinin bir temel unsuru haline getirerek davranışa dönüştürmesi için verilen ve hayat boyu devam eden bir eğitimidir" (Kapkın, alışkan ve Sağlam, 2018, s. 183). Wellek ve Varren Edebiyat Teorisi adlı eserlerinde edebiyatın hayatı temsi ettiğini ifade ederek şöyle tanımlamaktadırlar: "Edebiyat ifade vasıtası

olarak toplumun yarattığı dili kullanan bir sosyal kurumdur” (2001, s. 74). Ayyıldız ve Birgören romanın sosyal olayların içinden geçtiğini belirterek tanımını şu sözlerle verirler: “Yaşanmış yaşanması mümkün olayların zaman, mekân ve karakterlere bağlı olarak anlatıldığı, hikâyeye göre daha uzun kurmaca metindir” (2009, 67).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1.Eğitim Nedir?

Eğitim insanın dünya tarihinde var oluşundan beri önemsedığı bir olgudur. İlk insan deneme yanılma yoluyla sahip olduğu bilgileri yanındaki diğer insana aktarmış, böylece doğa karşısında ayakta kalmaya çalışmıştır. İşte bu ilk andan itibaren eğitim, insan için, var olmanın ve devam etmenin en önemli koşulu olmuştur.

Eğitim kabaca, davranışları istenilen yönde kalıcı olarak oluşturmak veya değiştirmek olarak tanımlanabilir. TDK'ye göre eğitim; “çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye” demektir (“Eğitim”, t.y.). Bu tanıma göre eğitimin amacı toplumda kabul görerek yer almak; içeriği her türlü istendik bilgi, beceri ve anlayış; işlevi insanda ihtiyaç duyulan donanımı oluşturmak ve karakter gelişimi sağlamak; gerçekleştiği yer ve gerçekleşme süreci okul içi ve dışında, doğrudan ve dolaylı olarak meydana getirme şeklinde açıklanabilir.

Eğitim Terimleri Sözlüğünde (Oğuzkan, 1981, s. 57) yer alan eğitim tanımları ise şöyledir:

1. Yeni kuşakların, toplum yaşayışında yerlerini almak için hazırlanırken, gerekli bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliği.
2. Önceden saptanmış amaçlara göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkiler dizgesi.
3. Belli bir konuda, bir bilgi ya da bilim dalında yetiştirme ve geliştirme.
4. Her kuşağa, geçmişin bilgi ve deneylerini düzenli bir biçimde aktarma ya da kazandırma işi.
5. Eğitim ruhbilimi, eğitim felsefesi, eğitim tarihi, öğretim programları, özel ve genel öğretim yöntemleri, öğretim uygulamaları, yönetim, denetim vb. eğitim ve öğretim alanlarını kapsamak üzere öğretmen, yönetici ve eğitim uzmanı yetiştirmek

amacıyla ilgililer için düzenlenen bütün kurslara ve bu kurslarla ilgili bilimsel çalışmalara verilen genel ad.

6. Eğitim bilim.

Felsefe Sözlüğünde (Cevizci, 2002, s. 339-340) eğitim için şu tanımlar yer almaktadır:

1. Bir toplumun kültürünün, yani değer yargıları ile bilgi ve beceri birikiminin yeni kuşaklara aktarılması süreci; bu sürecin okul benzeri kurumlarda gerçekleştirilmesi faaliyeti.
2. Kişinin kendisini bir bütün olarak gerçekleştirmesine, insan varlığının bütün gizil güçlerini hayata geçirmesine imkân veren süreç. Kişinin, insanlığın özellikle tinsel mirasını özümsemesi yoluyla, toplum değerlerine ve kabul görmüş yaşam tarzlarına sağlıklı bir biçimde intibakını temin eden süreç.
3. Daha özel olarak da, kişinin belli bir alanda iyi yetişmesini veya onun belli bir yetisi ya da melekesinin bir takım araç ya da yöntemlerle gelişmesini sağlayan etkinlik.

Sosyal Bilimler Sözlüğünde (Demir ve Acar, 2005, s. 118) ise eğitim; “teorik ya da teknik bilgi, değer, sosyal rol veya davranış kalıplarının, okul kurumunun yaptığı gibi formal; yahut gazete, dergi, aile vb. kurumların yaptığı gibi informal yöntemlerle insanlara aktarılması” şeklinde tanımlanmaktadır. Eğitim, belli saatlerde belli kurumlarda yapılan bir iş değildir. Daha doğrusu böyle bir tanıma hapsedilecek kadar dar bir olgu değildir. Bilimsel araştırmalar gösteriyor ki bebekler daha anne karnındayken dahi eğitilebiliyor. Yumuşak tınılarda bir müziği dinlediğinde sakinleşen bebeğe her duyduğunda aynı tepkiyi vermesi öğretiliyor. İnsan doğduğu andan itibaren başlayarak tüm yaşamı boyunca birtakım bilgi, beceri, davranış, tutum, değer ve düşünceleri öğrenebilmesi için eğitilmektedir. Toplumun bireylerini yetiştirmek, tüm yaşamı kaplayan eğitimin bir görevi sayılmaktadır. Nitekim Sosyoloji Sözlüğü de (Ülken, 1969, s. 91) eğitimi; “her toplumda değerler ve kurumların erişkin kuşaktan yeni yetişen kuşağa geçmesini sağlayan en yaygın toplum görevlerinden biridir” sözleriyle tanımlamaktadır.

Celep’in (2003, s.1) vurguladığı üzere bir insanın toplumsal beklentiler doğrultusunda ve toplumsal kalkınmayı sağlayacak bir biçimde yetişmesi; yaşamını daha iyi koşullarda sürdürmesi ve toplumsal yapı içerisinde üzerine düşen görev ve sorumluluğunu en etkin

biçimde yerine getirmesi her şeyden önce ona verilecek eğitime bağlıdır. Son tahlilde bir toplumun varlığı ve gelişimi üyelerinin aldığı eğitim ile doğru orantılıdır.

Hökeleli'ye (2013, s. 246) göre günümüz anlayışı ile eğitim, belli bir yaşla sınırlı olmayan, hayat boyu süren, insanın her yönden gelişmesi ve olgunlaşması için yapılan bütün etkinlikleri kapsar. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde Demirel ve Kaya'nın (2013) verdiği tanımlar aynı zamanda eğitimin özellikleri olarak sıralanabilir:

- Eğitim, genel anlamda bireyde davranış değiştirme sürecidir.
- Eğitim, geniş anlamda bireyin toplum standartlarını, inançlarını ve yaşam yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçlerdir.
- Eğitim, kişinin yaşadığı toplum içinde değeri olan, yetenek, tutum ve diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçlerin tümüdür.
- Eğitim, bireyin yaşadığı toplumda uygulama değeri olan yetenek, yöneliş ve diğer davranış örüntülerini kazandığı süreçler toplamıdır.
- Eğitim, seçilmiş ve kontrollü bir çevrenin, özellikle de okulun etkisi altında sosyal yeterlik ve en iyi şekilde bireysel gelişmeyi sağlayan sosyal bir süreçtir (S. 5-6).

Demirel ve Kaya (2013, s.6) eğitime ayrıca belli bir plan ya da program dâhilinde bakarak, önceden saptanmış ilkelere göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkinlikler çerçevesinde, bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme oluşturma süreci olarak değerlendirir ve okulda verilen eğitime vurgu yapar.

İnsanoğlu birtakım yetenek ve özelliklerle doğar. Ancak bunların ortaya çıkışı tetikleyici bir etkiye ihtiyaç duyar. “İnsanın kalıtsal güçlerinin geliştirilmesi ve istenen özelliklerle donanık bir kişiliğe kavuşması için en etkili araç eğitimidir. Eğitim kişilik geliştirmede bir çevre etkenidir.” (Filiz, 2006, s.4).

Eğitimi en genel anlamıyla kültürleme süreci olarak ele alan Sönmez (2015, s.2), “kültürel değerleri bireye kazandırma süreci” olarak tanımlamaktadır. Bu süreç hem aktardığı kültürden etkilenmekte hem de onu etkilemektedir.

Eğitimin bireyin kişiliğini temel alarak onu geliştirmeyi amaçladığını dile getiren Tezcan'a (1996, s. 3) göre ise eğitim, kişiyi yetişkin yaşamına hazırlayan, gerekli bilgi, beceri ve davranışlar elde etmesini sağlayan bir süreç olarak tarif edilir.

Tüm bu tanımlara baktığımızda eğitimin ne olduğu ile ilgili ortak bir yargıya varıldığı sonucunu çıkarabiliriz. Eğitim insanın toplumda bir şekilde kendisinin seçtiği rolü yerine getirme ve nihayetinde mutlu bir birey olma yolunda ihtiyaç duyacağı tüm bilgi, beceri ve düşünüş tarzını kazandırma ereği ile hareket eder. Hem kişinin hem de toplumun istediği davranışları, yok ise oluşturmaya var ise geliştirmeye çalışır. Eğitim, topluma yeni katılan üyelere, insan tarafından yapılan her şey anlamına gelen kültürü aktarma sürecidir. Hayat boyu ve her yerde devam eder. Özetle diyebiliriz ki eğitim, davranışları istendik yönde değiştirmeyi amaçlayan; her türlü bilgi, beceri ve değeri içeren; çeşitli yollarla çeşitli mekânlarda planlı bir biçimde yapılan, her koşulda bireyin yararına ve onu geliştirmek ve geleceğe hazırlamak için gerçekleşen bir süreçtir.

2.2.Değer Nedir?

Değer kavramı yazının icadı kadar eskidir. En eski yazılı kaynaklara dahi baktığımızda dönemin koşullarından, insanların davranış biçimlerinden bahsederken var olan değerlerin öneminden, artık kaybedilen değerlerin olumsuz sonuçlarından bahseder. Orhun Kitabeleri'nde de "Bilgili kağan imiş, cesur kağan imiş. Buyruku yine bilgili imiş tabii, cesur imiş tabii. Beyleri de milleti de doğru imiş. Onun için ili öylece tutmuş tabii. İli tutup töreyi düzenlemiş." (Ergin, 2006, s.9) cümleleri ile bilginin, cesaretin ve doğruluğun övüldüğünü görmekteyiz.

Coşkun (2012), Pedagojik Değerler adlı kitap için yazdığı sunuşta değer kavramının kökünün "temas etmek, dokunmak, aralık kalmayınca kadar birbirine yaklaşmak; herhangi bir nitelikte olmak" anlamlarına gelen değ- fiilinden geldiğini ve değer kelimesini kavramlaştıran manaların bunlar olduğunu belirtir.

TDK'nin internet sitesindeki güncel Türkçe sözlükte değer tanımı şöyledir:

1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet
2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet, paha, valör.
3. Üstün nitelik, meziyet, kıymet.
4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse.
5. Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey.
6. Bir değişkenin veya bilinmeyenin sayı ile anlatımı.

7. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi ögelerin bütünü (“Değer”, t.y.).

Aynı sitenin birleşik sözler bölümünde verdiği sosyal değer kavramı, “toplumun fertlerini birbirine yaklaştıran, bir arada tutan, toplumun devamını sağlayan temel yargılar” (“Sosyal Değer”, t.y.) olarak tanımlanmıştır. Değer birçok disiplinde yer alan çok boyutlu bir kavramdır. Bu haliyle her alan hem öznel hem de nesnel birçok tanımlamaya gitmiştir. Zira değer kavramının açıklanmaya çalışıldığı tarihsel süreçte bu hem znele hem de nesnele kayan yapısı ortak bir tanımlama yapmaya engel olmuştur.

Eğitim Terimleri Sözlüğünde (Oğuzkan, 1981, s. 45) geçen değer tanımları şöyledir: “1.Bir varlığın ruhsal, toplumsal, ahlaksal ya da gzelduyusal yönden taşıdığı düşünülen yüksek ya da yararlı nitelik. 2.Bir değişkenin ya da bilinmeyeninin sayı ile anlatımı.”

Felsefe Sözlüğünde (Cevizci, 2002, s. 248) ise;

1. Ahlak ya da değer felsefesinde, olgu bilincinden sonra ortaya çıkan ve olguya, belli duyguları, arzuları, ilgileri, amaçları, ihtiyaç ve eylemleri olan özneyle ilişkisi içinde, belli nitelikler yüklemeyle belirlenen tavır; öznenin olana, olguya yüklediği nitelik.
2. Estetikte, güzel, hoş, nitelikli, muhteşem, vs. diye tanımlanan kültürel ürün ve etkinliklerin özelliği.
3. Mantıkta, bir değişkenin belli bir yorum altında oluşan değer alanının herhangi bir unsuru.
4. Dilbilimde, dilsel bir öğe ya da birimin dil sistemi içindeki farklı konumuna bağlı olarak ortaya çıkan anlamı.
5. İktisatta, mübadele edilebilir, satılabilir bir eşya ya da nesnenin karşılığı, özellikle de onun parasal veya maddi olarak belirlenen ederi şeklindeki tanımlar yer almaktadır.

Sosyal Bilimler Sözlüğü (Demir ve Acar, 2005, s. 83) değer için aşağıdaki tanımları vermektedir:

1. Kullanışlı ya da arzulanır olma, işe yararlık, aydınlatıcılık. Amaç veya araçlar hakkındaki inanç.

2. Kıymet, paha. Bir şeyin karşılığı. Bir nesneyi işe yarar, aranır, arzulanır, sevilir kılan şey. Mal ve hizmetlere atfedilen görece önem. Bu çerçevede, bir nesne ya da malın başka bir nesne ile mübadele edilmesi noktasında taşıdığı değere *değişim değeri*; eldeki bir malın tüketilmesi ya da kullanılması yahut başka bir malın üretiminde kullanılması aşamasında taşıdığı değere ise *kullanım değeri* denir.
3. İnsanların hayatın anlamı ve günlük yaşamın biçimlendirilmesi konusunda alternatif yollar arasında bir tercih yapmalarını sağlayan yol gösterici nitelikteki soyut yahut somut ilke, inanç veya varlıklardan her biri. Bu çerçevede, toplumun geleceğinin inşasında hareket noktası kabul edilen geçmiş yaşantı, deneyim ve alışkanlıklara *geleneksel değer*; toplumun tarihsel süreçte yaşadığı serüveni olumlu etkileyen kişi, kurum veya davranış kalıplarına *tarihsel değer*; kendi içinde uyumlu bir toplumun kurulabilmesi ve kendisini yeniden üretebilmesi için o toplumda yaşayan bireylere kazandırılan davranış kalıpları ve eğitsel kodlara *kültürel değer*; doğrular ve yanlışlar konusunda insanı uyarıcı nitelikteki dini ilkelere *dinsel değer*; inanç ve ideolojiler arasında bir tercih yapılabilmesinde, gerçeğin açıklanmasında aydınlatıcı rol oynayan düşünsel mihenk taşlarına da *felsefi değer* denir.

Değer şüphesiz yaşayan bir organizmadır. Tıpkı dil gibi kültürü oluştururken ondan aynı ölçüde de etkilenir. Sosyoloji Sözlüğünün (Ülken, 1969, s. 73) değer maddesine baktığımızda şu açıklama yer almaktadır: “Her toplumda onun sahip veya bağlı olduğu kültürü meydana getiren inançlar, fikirler ve normlar sistemi vardır. Bunlardan her biri bir değerdir: Teknik, sanat, bilgi, ahlak, din, hukuk, dil, iktisat değerleri gibi.”

Ulusoy ve Dilmaç’a göre (2014, s. 15) değer; “bir sosyal yapının varlık, birlik, işleyiş ve devamının sebebi olarak kabul edilen, tasvip ve teşvik gören, korunmaya çalışılan inanışlardır.” Toplum var oluşunda temel olan unsuru değerler olarak görür. Dolayısıyla üstünde yükseldiği bu temeli korumaya ve sürdürmeye çalışır. Değer toplumsal yapının oksijeni gibidir. Toplum onu zaman zaman kirletse de daima temizlemenin yollarını da arar. Bu amaçla benimsediği tüm değerleri yücelterek korumaya ve sürdürmeye gayret eder.

Toplumun oluşturan yapı taşları bireylerdir. Her birey ait olduğu toplumsal yapıya göre kendisinin kabul görmesini ve mutlu bir yaşam sürmesini sağlayacak değerleri benliğine dâhil etmeye çalışır. Güven (2014, s. 16) değeri tanımlarken, “bireysel davranışların temelinde yer alan değerler, bireyin ihtiyaçları ile toplumsal yaşamın taleplerini uzlaştıran içselleştirilmiş

standartlardır” ifadesini kullanmaktadır. Bu bağlamda bir senfoni orkestrası gibi kendi başına bambaşka sesleri olan bireyler, birleştiklerinde oluşturdukları toplumda uyumlu, yeni ve güzel bir ses ortaya çıkarmalıdır.

Girgin (2012, s. 8) değerler için bir kavram olmanın ötesinde toplumun kendisi hakkındaki inanç ve tutumlarını ifade eder demektir. Bir kurallar sistemi olarak bakmamızı sağlayan bu tanımlamaya göre toplum “Ben kimim?” sorusuna sahip olduğu değerler ile cevap verir. Buna göre, söz gelimi misafirperverlik değeri toplumun kendi kimliği ile ilgili bilgi verirken, aynı zamanda durumlar ve olaylar karşısında bu özelliğine göre bir tutum sergileyecektir. Yani sahip olduğu tüm değerlere adanmışlık hissi ile inanır ve bu yolda tutum ve davranışlar sergiler.

2018’de güncellenen ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı öğretim programı içerisinde değerler için “kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünümüze ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır” ifadeleri yer alır (s. 5). İnsanın yaşamının her anında, kendisine ihtiyaç duyduğu gücü veren değerler için kullanılan ağaç benzetmesi, değerlerin geçmiş ve gelecekle olan bağlantısını anlatması açısından dikkate değerdir.

Tüm bu tanımlardan yola çıkarak özetleyecek olursak değer, bir davranışın, düşünüşün veya şeyin önemini ve kıymetini belirlemeye yarayan; üstün nitelik taşıyan ve sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel, maddi ve manevi öğelerin toplamı olan; toplum üyelerini bir arada tutarak toplumun sağlıklı bir şekilde devam etmesini sağlayan; toplumda yer alan bütün bireylerin varlığını ve kıymetini kabul edip benimsediği, inandığı, savunduğu ve koruduğu; yararlı, hoş inanç; soyut ölçü ve bir sistemdir. İnsan davranışlarına yön verir ve bu davranışların değerlendirilip iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin, kabul edilir-kabul edilemez olarak algılanmasını sağlar.

2.2.1.Değerlerin Sınıflandırılması

Değerin birçok farklı disipline girmesi ve nesneliliğinin tartışmalı oluşu ile ortaya çıkan ortak tanım yapılamaması sorunu, sınıflandırılırken de etkili olmuş ve birçok araştırmacı farklı sonuçlar çıkarmıştır. Her kültür kendi özellikleri çerçevesinde baskın olan değerleri sınıflandırırken ortaya çıkan farklılıklar şüphesiz olağan karşılanabilir. Ancak aynı

toplumdan araştırmacıların da çoğu zaman içerik aynı olsa da farklı başlıklarda sınıflandırmalar yaptığı görülmektedir. Yapılan literatür incelemesinde dikkati çeken sınıflandırmalar çalışmaya dahil edilmeye çalışılmıştır.

Winter, Newton ve Kirkpatrick (1998, akt. Güven, 2014, s. 20) değerleri ailevi, toplumsal ve bireysel değerler olmak üzere üç başlık altında toplar. Buna göre gelenek, görenek, örf-adet ve toplumsal kuralların birçoğuna toplumsal değerler; bireyin karakter gelişiminde etkili olan değerlere ise bireysel değerler ve ailevi değerler denmektedir. Toplumsal değerler sayesinde toplum içerisinde çatışmalar azaltılarak devamlılığı sağlanırken, bireysel ve ailevi değerler sayesinde sağlıklı bir kişiliğe sahip bireyler oluşturulur.

Rokeach (1973, akt. Samur, 2011, s. 23-24) değerleri kendi içerisinde on sekiz değerden oluşan iki ana başlıkta toplayarak; ana değerleri, amaç (terminal) ve araç değerler olarak sınıflamıştır. Samur söz konusu amaç değerleri, hayatın amacını belirleyen ve buna hizmet eden değerler şeklinde açıklamıştır. Araç değerler ise amaç değerlere ulaşmak için kullanılan bir tür aracı değerlerdir. Bireyin herhangi bir sosyal değerinde düşüş veya yükseliş meydana gelirse bu aynı şekilde diğerlerini etkileyecektir. Bu ilişki bireysel değerler için de geçerlidir. Amaç değerler; özgürlük, mutluluk, aile güvenliği, barış içinde bir dünya, başarılı olma, bilgelik, dinî olgunluk, eşitlik, gerçek dostluk, güzellikler dünyası, heyecan verici bir yaşam, i huzur, kendine saygı, rahat bir yaşam, sosyal kabul, ulusal güvenlik ve zevktir. Araç değerler ise; bağımsız olma, bağışlayıcı, cesaretli, dürüst, entelektüel, geniş görüşlü, hırslı, itaatkr, kendini kontrol eden, kibar, kendine hâkim, mantıklı, neşeli, sevecen, sorumluluk sahibi, temiz, yardımsever, yaratıcı olmadır.

Prencipe & Helwing (2002, s. 845'ten akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014, s. 33) değerleri altı gruba ayırmışlardır. Buna göre;

- Değerlerin refah veya adalet, haklar gibi meseleler için direkt olarak ilgili ahlaki değerler
- Değerlerin refahı veya hakları ve bireysel kişilik ya da karakter özellikleriyle ilgili değerlerden oluşan ahlaki karakter değerleri. Örneğin; olumlu olarak dürüstlük, olumsuzu dürüst olmamak.
- Karakter zellikleri ile ilgili ahlaki olmayan karakter değerleri. Örneğin; olumlu olarak alışkanlık ve gayret, olumsuzu ise tembellik ve miskinlik.

- Siyasi ahlaki değerler. Örneğin; olumlu olarak demokratik devlet sistemine bağlılık, olumsuzunu monarşi.
- Vatan sevgisi ya da yurtseverlik gibi diğer siyasi değerleri içeren geleneksel siyasi değerler. Örneğin; olumlu olarak vatanseverlik, ÷lke sevgisi, olumsuzunu milliyetçi değerlerin zıttı.
- Dini değerler.

Dilmaç'ın (1999, s. 16-17) yaptığı sınıflama ise Şu Şekildedir:

- İnsanları sevme; insan sevgisinin sınırsızlığını vurgular ve birlik, beraberlik, mutluluk ve refahı esas alır.
- Uyumlu olma; insanın mutlu olabilmesi iç ve dış dünyasında kuracağı dengeye bağlıdır.
- Hırsları kontrol altına alma; burada da insan yine iç dünyasında bir denge kurmalıdır. Hırslarının esiri olmadan davranışları kontrol etmek esastır.
- Başkalarının mutluluğunu isteme; insan kendi mutluluğu kadar başkalarının mutluluğu için de çaba harcar.
- Kendini kontrol etme; insan daima kusur ve hatalarından kurtulmaya çalışır, bunun için de yine iç dünyasına döner.
- İyi insan olma; iyi insan kalbini ve zihnini arındıran yüreği sevgi oldu insandır.
- Manevi değerlere inanma; insanların kötü yönlerini düzeltir ve dini ayırım söz konusu olamaz.
- Yardımsever olma; yardımsever insan mutsuz insanları mutlu edebilen, etrafındaki insanların acı günlerinde yanlarında olan, başkalarının düşüncelerine önem veren insandır.
- Tecrübeli ve bilgili olma; insan hayatının amaçlarından biri olarak görülür. Bilgili ve tecrübeli bir insan bunu toplum yararına kullandığı vakit tam olarak görevini yapmıŐ sayılır.
- Dost edinme; insan maddi manevi sahip olduklarını dostları ile paylaşır ve onları olduğu gibi kabul eder.
- Evlat yetiştirme; insanlar çocuklarına iyi insan olmayı; sevgi, dürüstlük gibi kavramları öğretmelidir.
- Eser oluşturma; insan ancak sanatkâr gibi bilgi ve tecrübesiyle ortaya bir eser çıkardığında manevi açından zenginleŐmiŐ olur.

Fichter (2000, s. 148-149) sosyal değerlerin toplumdaki tabakalaşma sisteminden etkilendiği kadar davranış örüntülerine, sosyal rol ve süreçlere de bağlı olduğunu ileri sürer. Bu olgulardan herhangi birinin değer sınıflandırmasında temel alınabileceğini belirterek üç nokta üzerinde durur. Bunlar sosyal kişilik, toplum ve kültürdür. Buna göre:

- Değerler zorlayıcılık derecelerine göre sınıflandırılabilir. Burada en kesin ve katı emirler yer alır. “Yapılmalı” ve “yapılmamalı” şeklindeki değerler bulunur. Bunlar kişinin bilinçli olarak kabul edip içselleştirdiği değerlerdir. Uymadığında suçluluk ve utanma duygusu uyandırır. Bu yüzden kişi bu değerlere uymada zorunluluk hisseder. Bu daha az önemli ve daha az zorunlu değerlere uyulmayacağı anlamına gelmez; insan bunlara alışkanlık olarak da uyabilir. Örneğin görgü kuralları çiğnendiğinde insan büyük bir suçluluk hissetmez ama yine de uymaya devam edebilir. Ancak yurtseverlik, sadakat gibi değerler çiğnendiğinde suçluluk ve utanma duygusu ortaya çıkacaktır.
- Sosyal değerler süreklilik gösteren ortaklaşa işlevler temelinde de düzenlenebilir. Buna göre sosyal hayatta kişi ve gruplar arasında ortaya çıkan işbirliği içerisinde bazı değerler diğerlerinden daha önemli olur. Buradaki en yüksek değerler toplumun varlığı, devamı ve refahı için olan değerlerdir. Fichter sevgi gibi kavramların en yoğun bu alanda olduğunu belirtir. Bir denge durumu söz konusudur, bunu kişisel özgürlük ile sosyal otorite arasındaki dengeye benzetir. Bu değerlerin karşısında olumsuz ve kişisel değerler vardır ki bireyin toplumla arasındaki çatışmaya işaret eder. Yani toplum için iyi olan bir şeyin birey için de mutlaka iyi olacağı söylenemez. Örneğin; bireyin içinde bulunduğu grup kadınların gece dışarda olmasını onaylamıyor ve “namuslu kadın gece evinde olmalı” değerini yükseltiyor olabilir. Ancak bir kadın gece dışarı çıkmak istiyorsa toplumla arasında içsel bir çatışma yaşaması kaçınılmazdır.
- Fichter’e göre değerlerin en anlamlı sınıflandırması değerlerin kurumsal işlevlerine göre sınıflandırılmasıdır. Değerler genelde dini, siyasi, ekonomik gibi başlıklara ayrılır. Bir toplumun sahip olduğu değerlerin sistematik bir şekilde analiz edilmesi ile o toplum içerisindeki her kurumda kullanılagelen değerlerin tespit edilebileceğini söyler. Burada aileyi örnek olarak verir. Aile içerisinde bireyler yaşamlarında uymaları gereken belirli temel değerler olduğunu bilirler. Siyasi, ekonomik, eğitimsel, dini ve boş zaman gruplarında da aynı durum söz konusudur. Buna göre sosyal değerlerin tıpkı örüntü, rol ve ilişkiler gibi “kurumsallaştığını” ifade eder. Bir

kurumda bir davranışa çok uzun süre yakıştırılan değer o kurumun işleyişini kolaylaştırır.

Özensel'in (2014, s. 26-27) Kilby'den (1993) aktardığına göre değerler grup ölçekli ve bireysel olarak sınıflandırılabilir. Grup ölçekli değerler, grup içerisindeki kurallar ve normlardır. Bunlar grubun içsel bağlılığını kuvvetlendiren değerlerdir. Örneğin bir bilim adamı için özgür araştırma buna uygun bir değerdir. Grup ölçekli değerler bireye neyi yapıp yapmayacağını söyleyerek hayatının anlamını ve gerçeklerini buna göre belirlemesini sağlar.

Schwartz (Smith ve Schwartz, 1997, aktaran Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000, s. 60-61) değerleri bireysel ve kültürel olmak üzere iki düzeyde inceler. Bireysel düzeyde değerler kişinin yaşamını yönlendirmedeki önem derecesine göre; kültürel düzeyde ise toplumun genelinde paylaşılan ve toplumsal normlara dayanan soyut fikirlere ilişkin bilgi üretme amacına göre ele alınır. Bu iki düzey arasında ayırım yapılmasının nedeni; bireysel düzeyde kişiyi yönlendiren değerler arasındaki güdüsel ilişkinin, kültürel düzeyde aynı seviyede ve özellikte olmama ihtimalidir.

Açıklama	Değerler	Kaynaklar
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerine denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, Toplumdaki görüntümü koruyabilmek (insanlar tarafından benimsenmek)	Etkileşim Grup
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, Yetkin olmak, Hırslı olmak, Sözü geçen biri olmak (Zeki olmak)	Etkileşim Grup
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke, hazza yönelim	Zevk, Hayattan tat almak	Organizma
Uyarılım (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, Değişken bir hayat yaşamak, Heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak	Organizma
Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, Merak duyabilmek, Özgür olmak, Kendi amaçlarını seçebilmek, Bağımsız olmak (Kendine saygısı olmak)	Organizma Etkileşim
Evrenselcilik (universalizm): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, Erdemli olmak, Toplumsal adalet, Eşitlik, Dünyada barış istemek, Güzelliklerle dolu bir dünya, Doğayla bütünlük içinde olmak, Çevreyi korumak (İç uyum)	Grup Organizma

İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsaver olmak, Dürüst olmak, Bağışlayıcı olmak, Sadık olmak, Sorumluluk sahibi olmak (Gerçek arkadaşlık, Olgun sevgi, Manevi bir hayat, Anlamalı bir hayat)	Organizma Etkileşim Grup
Geleneksellik (tradition): Kültürel ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, Dindar olmak, Hayatın bana verdiklerini kabullenmek, Geleneklere saygılı olmak, İlimli olmak (Dünyevi işlerden el ayak çekmek)	Grup
Uyma (conformity): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kıbarlık, İtaatkâr olmak, Anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, Kendini denetleyebilmek	Etkileşim Grup
Güvenlik (security): Toplumun, var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, Toplumsal düzenin sürmesini istemek, Temiz olmak, Aile güvenliği, İyiliğe karşılık vermek (Bağlılık duygusu, Sağlıklı olmak)	Organizma Etkileşim Grup
<p>Not: Organizma: Biyolojik organizma olarak bireylerin evrensel gereksinimleri;</p> <p>Etkileşim: uyumlu bir toplumsal etkileşimin evrensel nitelikteki ön şartları;</p> <p>Grup: grupların sorunsuz işlev göstermesi ve varlığını sürdürebilmesi için evrensel gereklilikler.</p> <p>a. Kültürler arası karşılaştırmalarda tutarlı sonuçlar vermediği saptanan değerler parantez içerisinde belirtilmiştir.</p> <p>b. İnsanların asıl gruplarının dışındaki insanlarla ilişkiye geçtikleri, gruplar arası karşılıklı bağımlılığı kabul ettikleri ve doğal kaynakların kısıtlı olduğunun farkına vardıkları zaman ortaya çıktığı varsayılır.</p>		

2.2.2.Değerlerin İşlevleri

Değerler, hem toplum hem de onu oluşturan birey için yaşamsal bir öneme sahiptir. Öyle ki yokluğunda insan yalnızlaşır, yabancılaşır ve ruhu onarılmaz yaralar alır; toplum yok olur ve dağılır. Her şey anlamsızlaşır. Değerler insanı ve dolayısıyla toplumu hayatta ve ayakta tutar.

Toplumun devamlılığını sağlamanın yanında onun gelişmesini ve olumlu yönde değişmesini sağlayan unsurların başında değerler sayılabilir. “Günümüzde bilim ve teknolojiye hızlı gelişmeler, toplumun ekonomik, kültürel, siyasal ve toplumsal yapısında değişmelere neden olmaktadır” (Celep, 2003, s. 3). Değişimler toplumun yapısı ile uyum içinde ve barışık olmaları ölçüsünde topluma fayda sağlayabilir. Bu uyumu ve barışıklığı

sağlayabilecek en etkili araç değerlerdir. Gelişen ve değişen toplum yaşadığı bocalamaları ve zorlukları sarıldığı değerler sayesinde atlatabilir. Kaymakcan (2012, s.13) değerlerin insan eliyle yapılan her şeyi destekleyerek toplumun yapılanmasına yardım ettiğine vurgu yapar. Dolayısıyla değerler toplumun gelişmişlik düzeyini etkiler.

Fichter (2000) değerlerin özelliklerini şöyle sıralar:

“Değerler paylaşılırlar; kişilerin çoğunluğu değerler üzerinde uzlaşmıştır. Herhangi bir bireyin yargısına bağlı değildirler. Ciddiye alınırlar; kişiler bu değerleri ortak refahın korunması ve sosyal gereksinmelerin karşılanması ile birlikte görür. Değerler coşkularla birlikte bulunurlar; kişiler yüce değerler için özveride bulunur, dövüşür ve hatta ölürlür. Son olarak değerler kişiler arası oйдаşma ve uzlaşma gerektirdiği için, kavramsal olarak diğer değerli nesnelere soyutlanabilirler” (s.143).

Değerleri yukarıdaki özellikleri çerçevesinde değerlendiren Fichter, değerlerin en önemli işlevini şu cümle ile özetler: “Değerler aranan şeyin kendisi değildir, fakat aranan şeyleri önemli kılarlar.” Bu önemli kılma durumu neticesinde ortaya çıkan sonuçlar ona göre değerlerin işlevleridir:

1. Değerler, bireylerin ve birlikteliklerin sosyal değerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılır.
2. Değerler, bireylerin dikkatini istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesnelere üzerinde yoğunlaştırır.
3. Her toplumda ideal düşünme ve davranma yolları, değerler tarafından işaret edilir.
4. Değerler, kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik eder.
5. Değerler, sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri töreye uymaya yöneltir, doğru şeyleri yapmaya yüreklendirir.
6. Değerler, dayanışma aracı olarak da işlevde bulunur. (s.150)

Değerler insanların ruh sağlığı üzerinde de yapıcı bir etkiye sahiptir. Yaşadığı toplumun değerlerini özümsemiş bireyler mutlu olma yolunda önemli bir basamağı çıkmış olacaktır. “Kendi değerlerinin ve amaçlarının farkında olan kimseler, günlük olaylarda daha çabuk ve doğru kararlar” verirler (Hökelekli, 2013, s.287). Kendini rahat, huzurlu hisseden insanlar yaptıkları işi daha istekle ve azimle yaparlar. Bu da başarıya ulaştırır. Bir sınıf düşünelim; öğretmen ve öğrenciler birbirlerine karşı sevgi ve saygı ile yaklaşan, dürüst, merhametli bireyler; sınıflarında demokratik bir atmosfer hâkim; birlikte oluşturdukları

kurallara uymada titizlik gösteriyorlar. Bu sınıfta, sınıftaki ortamdan, öğrencilerin ve öğretmenin tutum ve davranışlarından kaynaklanan bir mutsuzluğun yaşanma olasılığı çok düşük olacaktır. Bunun sonucunda da zihinsel yeterliliği öğrenmeye elverişli her öğrenci yüzde yüz başarı sağlayacaktır.

Davranışlar ortaya çıkarken kişinin iç muhakemesinden geçerek kendine bir yön çizer. Değerler önceden belirlenmiş sınırları ile insana davranışını tartmak için bir ölçü görevi üstlenir. Nitekim Hökelekli (2013, s. 193) değer için, genel olarak bir şeye önem kazandıran ölçü şeklinde bir tanımlamaya gitmiştir. Mesela doğru kavramı gerçek olgusunun sonuçlarındandır. Gerçeğe hangi açıdan baktığımıza göre doğrularımız değişir. Doğruluk değeri, bize sınırları çizerken yol gösterir. “Değerler, insanların tutum ve davranışlarını etkiler; tutum ve davranışları belirleme, biçimlendirme ve yönlendirmede önemli rol oynar” (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000, s. 199). Bir çocuk annesine sürpriz yapmak için pasta yapmaya karar verir. Bu esnada yumurta elinden kayar ve yere düşer. Gerçek olan yere düşen yumurtanın yeri kirletmesidir. Ancak çocuğun davranışının doğru olmadığını göstermez. Anne için önemli ve değerli olan temizlik ise çocuğunu cezalandıracak, çocuğunun birini mutlu edebilmek için bir şeyler yapma gayreti içinde bulunması ise ödüllendirecektir. Bu noktada belirleyici olan o ailenin değerler sistemidir.

İnsanın, varlığından sonra en çok sorduğu “Neyim? Ne olmalıyım? Nasıl olmalıyım?” sorularını yanıtlama macerasında değerler yolunu aydınlatır. Benliğini bulmaya çalışan bireyin kılavuzudur.

Değerler insanlara ne istendiğini ve neyin yasaklandığını söyler. İnsanlar istenileni yapıp yasaklandıktan uzak durma noktasında yine değerleri içselleştirmesi ölçüsünde hareket eder. Yani değerlere uyma ancak değerlere sahip olunursa gerçekleşir. Hökelekli'nin (2013, s. 265) de vurguladığı üzere insan bir değeri benimserse o değer onun için bir amaç haline gelir ve davranış standardı olur. Değerler eylemlerimizi, yargılarımızı, anlık hedeflerimizi daha üst hedeflere taşıyarak, nihayetinde nasıl olmamız ve davranmamız gerektiğini bize bildirir.

2.3. Değerler Eğitimi

Değer, sosyal bilimlerde en çok tartışılan kavramların başında olsa gerektir. Özel yapısı gereği bir kalıba sokmak, tanımlamak yukarıda da söylediğimiz üzere oldukça güçtür. Ancak burada değerın toplumsal, aktarılabilen, bir şekilde üzerinde uzlaşmış ve kabul edilmiş boyutu tartışılmaktadır. Bu boyut ise eğitimin ele aldığı, devamlılığını uygun bulduğu

tarafıdır. Değer, insanın davranışlarını şekillendirmesinde, bu davranışları değerlendirerek birtakım yargılarda bulunmasında etkin rol oynayan bir inanç sistemidir. Eğitim ise, hayat boyu sũren, bireyin davranışlarında değişiklik oluşturma sũrecidir. “Eğitim, ailede başlar, sokakta, okulda, iş yerinde sũrer” (Demirel ve Kaya, 2013, s.6). Bireyi eğitirken toplumun onayladığı ve beklediği yõnde eğitmek, onun toplum tarafından kabul edilen ve mutlu bir birey olmasını sağlayacak en õnemli unsurlardan biridir. Bu bağlamda değerler eğitimi, toplumun kabul ettiği değerlerin, o topluma yeni katılan bireylere eğitim yoluyla aktarılması ve bireyler tarafından işselleştirilmesi sũrecidir.

İnsanın yolculuğu anne karnından çıkmasıyla başlar. Bu andan itibaren toplumun bir parçası olarak kabul gõrmek kendini gerçekleştirme olgusunun şartlarındandır. Toplum, kendi varlığını koruyan ve devam ettiren değerleri, içerisinde barınan her bireyde gõrmek ister. “Toplumsal yapıyı oluşturan ekonomi, siyaset, aile, hukuk, eğitim ve din gibi temel kurumların hepsi kendisine ait değerleri içerirler ve bu kurumların mensuplarından bu değerleri benimsemeleri beklenir” (Kaymakcan, 2012, s. 13). Bu amaçla her biri sahip olduğu değerleri bireye aktarma amacı gũder.

“İnsan davranışları; doğuştan gelen davranışlar, geçici davranışlar ve sonradan kazanılan davranışlar olmak üzere başlıca ũ grupta toplanmaktadır” (Demirel ve Kaya, 2013, s.8). Bu noktada değerler, ne refleksler gibi doğuştan ne de madde ya da hastalık etkisiyle ortaya çıkan davranışlar gibi geçici davranışlar kategorisinde yer alabilecek niteliklere sahiptir. Sonradan kazanılan her davranış gibi õęrenme ũrũnũdũr ve belli bir plan çerçevesinde kazandırılırsa anlamlı olabilir. “Aksi takdirde değeri temsil eden kavramların ve bağlandıkları araç kavramların birbiriyle ve başka faktõrlerle çatışma olasılığı karşımıza çıkar” (Girgin, 2012, s. 9). Nitekim ağımız değerlerle çatışan yeni kavramların hızla yũkseldięi bir ağdır. Değer yaşayan bir organizma ise çağımıza uyum sağlamakta zorlandığı ne yazık ki su gõtũrmez bir gerçek olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Senemoęlu’na (2004) gõre “organizmanın yaşamını sũrdũrmesi, bũyũk õlũde çevresindeki değişmelere başarılı olarak uyum sağlama yeteneğine bağlıdır. Etkin uyum sağlama ise õęrenmeyle mũmkündür” (s. 86). Bu bağlamda değerleri kurtaracak ve yeni nesil ile uzlaştıracak olan şey eğitimdir. “Değerler eğitimi bireyin değerleri kazanması, benimsemesi ve karakterinin bir temel unsuru haline getirerek davranışa dõnũřtũrmesi için verilen ve hayat boyu devam eden bir eğitimdir” (Kapkın, alışkan ve Sağlam, 2018, s. 183).

Gũven’in (2014, s. 27) belirttiği üzere toplumun sahip olduğu değerleri benimsemiş bireyler, bunları koruyarak ve sonraki kuşaklara aktararak toplumsal devamlılığı sağlarlar.

Toplumun varlığı, ancak kendisi ortaya çıktığı andan itibaren oluşturup işlediği, geliştirdiği değerleri korumasına bağlıdır. Çünkü değerler kökten gelen, içten ve vazgeçilmez bir güç barındırır. “Değerlerden kaynaklanan güç, insanı ezmeyen, insanı küçültmeyen, insan onurunu yücelten bir güçtür” (Samur, 2011, s. 16).

Değerlerin öğrenilerek içselleştirilmesi ailede başlar. Bu bağlamda çocuk eğitiminde ailenin farkındalığı oldukça önemlidir. Aileden sonra değerler eğitiminin gerçekleştirildiği en önemli kurum okuldur. “Okullar bir toplumun bireylerini yetiştirmek, onları başarılı bir yaşama hazırlamak için vardır” (Açıkgöz, 2006, s. 4) .

Her insanın yaradılışındaki yetenekler ancak iyi bir eğitimle ortaya çıkabilir ve gelişebilir. Eğitim insanda çok yönlü olarak ortaya çıkan bir olgudur. Bilişsel, psikomotor ve duyuşsal yönden tam bir eğitim işi meydana getirmek, bu olgunun eksiksiz bir biçimde gerçekleşmesini sağlayacak temel şarttır. Bu noktada ise ortaya duyuşsal eğitim kavramını da kapsayacak biçimde değerler eğitimi ortaya çıkmaktadır. Ulusoy ve Dilmaç değerler eğitiminin okullarda hangi dersler kapsamında verildiğini şöyle aktarır:

“Ülkemizde sosyoloji, psikoloji, vatandaşlık ve insan hakları, din kültürü ve ahlak bilgisi gibi derslerde öğrencilere doğrudan değer ile ilgili bilgilerin verildiği görülmektedir. Bir de tarih, Türkçe, Türk dili ve edebiyatı gibi derslerde doğrudan, dolaylı veya örtük program içinde değer bilinci kazandırılmaya çalışılmıştır” (2014, s. 58).

Durkheim’ın Ahlak Eğitimi adlı kitabında ifade ettiği üzere “eğitimin yerine getirmesi gereken temel görevlerden biri insanın sahip olduğu temel güçlerden biri olan kendine hâkimiyeti geliştirmektir” (2010, s. 70). Kendine hâkimiyet kendini gerçekleştirmiş bireyin kazanabileceği bir özelliktir. Kendini gerçekleştirmek de ancak ve ancak eğitim ile mümkündür. Bu döngü içerisinde yer alan sacın bir ayağı eğitim bir ayağı bireyse üçüncü ayak değerler olacaktır. İnsanın kötülüğe meyletmesini engellemek otomatik olarak onun iyiliğe meyletmesini sağlamaz (Durkheim, 2010). Eğitim tek başına insanı kötülük etmekten koruyabilir ancak iyilik yapmak için değerlere sahip olmak gerekmektedir.

Güven (2014, s. 29) toplumun varlığını sürdürebilmesi ve tek tek bireylerin gelişimini destekleyebilmesi için değerler eğitimine ihtiyaç duyduğunu söyler. Bu ihtiyaç da değerler eğitiminin tesadüflere bırakılmaması gerektiğini göstermektedir. Nitekim yaşanan zaman içerisinde değişen şartlar sebebiyle kaybolan değerlerin yerine yenilerinin koyulamaması, bu durumun da insanları mutsuzluğa sürüklemesi, değerler eğitiminin ne kadar önemli

olduğunun bir diğer göstergesidir. Hökeleli insan yetiştirmede amaç, hedef ve yöntem belirlenirken etkili olan temel unsurları şöyle aktarmaktadır:

“İnsan yetiştirmek, gerek gözetilen hedefler ve gerekse izlenen müfredat ve uygulanan yöntemler bakımından kültürden kültüre, dönemden döneme, hatta aynı kültür ve zaman diliminde bile olsa farklı halk kesimleri arasında çeşitli farklılaşmalar gösterir. Bu farklılaşmaların arka planında belli bir insan tasavvuru, hayat anlayışı ve değerler dünyası olduğu söylenebilir” (2013, s. 245).

Arka planda yer alan bu unsurlar, plansız, gelişigüzel, kendi haline bırakılmış bir değer eğitimi şüphesiz yönetecek olan asli unsura dönüşecektir. Kaldı ki hızla değişen dünyadan değerler de nasibini almaktadır. Kaymakcan'ın (2012, s.14) da belirttiği gibi toplumsal değişim ile birlikte, değerler bir değişim geçirmektedir. Eskiden önem verilen itaatkârlık, kanaat gibi değerler artık pek rağbet görmemektedir. Zaman özgürlük ve girişimcilik gibi teknoloji çağı kavramlarının zamanıdır. Dolayısıyla değer aktarımının kontrolün en iyi sağlanacağı yer olan okullarda; planlı, sistemli ve etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekir.

Bu çalışma da değerler eğitiminin önemine vurgu yapmak ve katkıda bulunmak amacıyla hazırlanmıştır. Gerek içinde bulunduğumuz dönemde gerekse de gelecekte değişen eğitim anlayışına paralel olarak çok yönlü bir değerler eğitiminin çok yönlü yöntem, teknik ve materyallere ihtiyaç duyacağı açıktır.

2.3.1.Ailenin Değer Aktarımındaki Rolü

Değer aktarımının ilk başladığı yer aile olarak kabul edilir. Dünyaya gözlerini açan her insanın kabul görmek istediği ilk topluluk ailedir. Aile, bünyesine yeni katılan bireye yakından uzağa ilkesi ile kendinden topluma doğru bir sırayla var olan değerleri aktarmaya çalışır. Her aile toplumdaki değerler topluluğunun çekirdeğini taşır. Yaman ailenin değer aktarımındaki rolünü şöyle özetler:

“Toplumun temel taşları kabul edilen bireyler, değer yargılarını çocukluk çağlarında kazanırlar. Bu bağlamda ilk ve en önemli eğitim kurumu ailedir. İlk ve en etkili eğitimciler ise anne ve babalardır. Bu süreçte yakın akrabaların ve komşuların da etkili olduğu bir gerçektir. Kısacası bireyin temel değerleri aile eksenli olarak biçimlenir” (2016, s. 222).

“Çocuğun vicdanı, anne baba ve diğer aile büyüklerinin kuralları ile şekillenmeye başlar. Bu yüzden aile iyinin, doğrunun, güzelin, kutsalın fark edilmesi ve ortak bir yaşam süreci içerisinde öğrenilip içselleştirilmesinde en etkili bir kaynak olarak yerini korur”

(Hökelekli, 2013, s. 289). Aile, çocuk okula başlayıncaya kadar tek başına üstlendiği bu süreci iyi yönetmek zorundadır. Nitekim atalarımız iyi veya kötü bir davranış sergilendiğinde kişiyi değil “aileden böyle görmüş” diyerek onu yetiştirenleri sorumlu tutmuştur. Tezcan da (1996, s. 155) çocuğun kişiliğinin ailede gelişmeye başladığını söyleyerek toplumsal normların ilk orada öğrenildiğini belirtir. Buna göre aile çocuğun hayatının ilk beş yılında bilinçli ya da bilinçsiz bu öğretimi gerçekleştirir. Özellikle dini, milli ve ahlaki değerlerin önemli bir kısmı bu öğrenmeler arasındadır.

Çocuğun ilk rol modelleri anne, baba ve diğer aile büyükleridir. Dolayısıyla karakteri bu kişilerin yaptıkları veya yapmadıkları ile şekillenmeye başlar. “Toplumun geleceğinde etki payı çok yüksek olan yeni nesillerin fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı olması, kendi değerlerinin farkında olarak yetişmesi ve bu değerleri insanlığın yararına kullanabilmesi onlara sağlanacak olan koşullarla yakından ilgilidir” (Toz, 2007, s. 247). Çocukluk döneminde öğrenilen birçok davranış hayat boyunca insana eşlik eder. Sevgi, saygı, nezaket, misafirperverlik gibi bazı değerler vardır ki ailede tohumları atılmazsa kişinin sonraki yaşamında yeşerip büyümesi çok zordur.

Yaman (2016, s. 81) insanın ruh ve beden sağlığında ailenin vazgeçilmez bir mekân olduğunu belirterek, güvenli ve huzurlu bir toplumun da ancak sağlıklı ailelerden meydana geleceğini vurgular. Bu bağlamda ülkemizde eğitim alanında yapılan en önemli yenilik, eğitimde ailenin en önemli ve temel basamak olduğu gerçeğinin kabul edilmesidir demektir.

Ailede değer aktarımında ortaya çıkabilecek olumsuzluk, bu işin zorlama ve baskı yoluyla yapılması ihtimalidir. Ne yazık ki çocuklar, yetişkinlerin dilediklerini yapabilecekleri birer oyuncak gibi görülmektedir. Başkasına söyleyemeyeceklerini söyleme, yapamayacaklarını yapma hakkını kendilerinde görmeleri, çocuğun hırçın ve karşıt bir kimseye dönüşmesine neden olmaktadır. Hâlbuki onun da bir birey ve kendilerine ait bir mal değil toplumun parçası olduğunu kabul etmek gereklidir. Ulusoy ve Dilmaç (2014, s. 87) da anne babaların çocuklara zorla kendi düşüncelerini aşılamlarının doğru olmayacağını vurgulayarak vicdanın ancak ikna ile oluştuğunda, kararların da ancak iyilik ve insanlık uğruna kendiliğinden alındığında sağlıklı ve istenilen biçimde olacağını belirtir. Bu nedenle ailelerin hem çocuklarını özgür bırakabilmeleri hem de toplumda var olan ve onları hayatta mutlu kılacak değerleri aktarabilmeleri büyük sorumluluk ve beceri isteyen bir iştir.

2.3.2.Çevrenin Değer Aktarımındaki Rolü

İnsan konuşup çevresi ile ilk iletişimini kurmaya başladığı andan itibaren dış dünyayla etkileşime girmeye, üyesi olduğu toplum bu ilk etkileşimle beraber belirlediği değerleri aktarmaya, neticede insanın kişiliği ve ona paralel olarak da hayatı şekillenmeye başlar.

Yukarıda da sözü edildiği üzere değerler insan hayatında nefes almak kadar etkilidir. Kaymakcan (2012, s.13), toplumsal bütünün bir parçası olarak birey, hayatını bu kadar derinden etkileyen değerleri edinirken içinde bulunduğu grup, kurum vb. bağlamlardan ayrı düşünülmeceğini belirtir. Ona göre hayat boyu birlikte olunan çeşitli grup ve kurumlarda gerçekleşen planlı ya da plansız öğrenmelerin tamamı bireyin değerler sistemini oluşturmasına katkı sunar. Güven (2014, s.33) de okullarda öğrenilen değerler, bireyin günlük hayatta davranış ve tutumlar sonucunda çevresinden gördüğü tepki ve yorumlarla geliştiğini ve zamanla kişilik özelliği haline geldiğini söylemektedir. Okulu çevre dediğimiz yapının içinden çıkardığımızda kalanların neredeyse tamamı bu aktarımı plansız ve gelişigüzel yapmaktadır.

Tezcan (1996, s. 180) çocuğun ilgisinin ve dikkatinin ilkokul çağına kadar ailede iken ortaokuldan itibaren akran gruplarına kaydığını ifade eder. Çoğu zaman bu grupların etki ve denetimleri ailenin ve okulun önüne geçebilmektedir. Çünkü çocuk, anne, baba, akraba ve öğretmenlerin oluşturduğu yetişkinler çevresinde ikincil statüde iken; akran gruplarında yaşlıları ile eşit bir konumdadır. Her grubun kendine has değerleri veya toplumda var olan değerlere karşı bakış açıları, dominant üyeleri tarafından diğerlerine benimsetilmeye çalışılır.

Değer aktarımında oldukça etkili olan çevre koşullarından biri de medyadır. Teknolojinin gelişmesi ile hayatımızı dört koldan kuşatan bir olgunun değerler üzerinde etkili olmaması elbette düşünülemez. Hökelekli'nin (2013, s. 290) de aktardığı gibi medya, modern yaşam koşulları içinde çocuklar üzerinde önemli bir tesir gücüne sahiptir ve çocukların yaşamlarının önemli bir kısmını oluşturarak, birçok ahlaki yargı model alma yoluyla televizyondan öğrenilmektedir. Bu öğrenmelerin yetişkinlerin ve yetkin kişilerin kontrolü olmaksızın gerçekleşmesinin, ne yazık ki şu an toplumumuzda da görülen değer çatışmasına yol açması kaçınılmazdır. Bu noktada medyayı suçlamak ve nihai amacı tüketime yönelik olan bir oluşumdan her an örnek davranış, düşünce ve duyguları aktarmasını istemek insanın kendini rahatlatmak için kullandığı bir çeşit savunma mekanizmasından öte bir şey değildir. Aslanan, kişi kendini gerçekleştirinceye kadar aile, okul ve her türlü grup ve kurumun yani bütün bir toplumun, değer aktarımında kendini sorumlu hissederek hareket etmesidir.

2.3.3.Okulun Değer Aktarımındaki Rolü

“Değerlerin kökü insanın ruh dünyasında, bedeni ise kültür dünyasında yer alır” sözleriyle değerleri esasında insanın içinde var olan bir niteliğin yansıması olarak değerlendiren Hökelekli (2013, s. 266), bu doğuştan gelen ve insanı mükemmel yapan birtakım özelliklerin keşfedilebilmesi için bilgiye, yardıma ve rehberliğe ihtiyaç olduğunu söyler. Bu ihtiyaç en iyi ve etkili olarak evde anne ve baba, ev dışında ise okul tarafından karşılanabilir. “İyi karakterler otomatik olarak oluşmaz; öğretme, model olma, öğrenme ve uygulama içeren süreçler vasıtasıyla zamanla gelişir” (Hökelekli, 2013, s. 290).

Eğitim, yukarıda da açıklamaya çalıştığımız üzere davranışları istendik yönde değiştirme sürecidir. Öğretimi de kapsayacak biçimde insanı çok yönlü olarak toplumun beklediği şekilde geliştirme ve değiştirme ereği taşır. Bu bağlamda eğitimin girdisi olan her bireyi bilişsel, duyuşsal ve psikomotor yönden en üst seviyeye taşımaya çalışır. Duygular, tutumlar, inançlar, değerler gibi unsurları içerisinde barındıran duyuşsal alanın kıymeti son yüzyılda daha iyi anlaşılmıştır. Esasında hem bilişsel hem de psikomotor öğrenmeleri çok fazla etkileme gücüne sahiptir. Bu güç çağın ve toplumun istediği insan modelini oluştururken son derece etkili bir biçimde kullanılabilir. Öğretmen, idareci, personel kısaca okulda işe koşulan her birey öğrencilere bir şekilde model olmakta veya en azından duygu ve davranışlarını etkilemektedir. Değerler eğitimi başlığı altında anlatıldığı üzere bu alanın gelişimi gelişigüzel tesadüflere bırakılmayacak kadar önemlidir. Bu nedenle okul planlı ve sistemli bir şekilde değer aktarma görevini üstlenmelidir.

Tezcan (1996, s. 250-252) okulun, örgütlü bir kurum olarak kendine özgü bir kültüre sahip olduğunu belirtir. Buna göre karmaşık inançlar, değerler, gelenekler, düşünce ve davranış biçimleri ile de okul diğer kurumlardan çok farklıdır. Bu bağlamda okulun görevi içteki ve dıştaki çatışan toplumsal, siyasal ve ekonomik değerleri uzlaştırmak ve dengelemektir.

“Eğitimin temel amacı; insanı eğitip iyi bir şekilde yetiştirerek insan kalitesini yükseltmektir. Çünkü insanı gereğince eğitmek ve yetiştirmek toplumdaki huzur ve refahın öncelikli şartıdır” (Güven, 2014, s.83). Milli Eğitim Temel Kanununa baktığımızda genel amaçlar içerisinde yer alan cümleler neredeyse bir değer aktarımı plan ve programını çizmektedir:

Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. (Değişik: 16/6/1983 - 2842/1 md.) Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3.İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır. (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 1973, s. 5101-5102).

Buna göre ilk iki madde tamamen Türk toplumunun benimsediği, onu yüksek ve uygar kılacak değerlerin bireylere aktarılmasından bahsetmektedir. Türkiye Cumhuriyeti devleti vatandaşlarının kendi kültürünü bilen, yaşatan ve geliştiren; kimliğini oluşturan tüm değerleri benimsemiş ve bu değerler çerçevesinde yaşam süren bireyler olmasını istemektedir. Bu isteğinin gerçekleşmesi için de Türk milli eğitim sisteminin uygulandığı kurumlar olan okulları görevlendirmektedir. “Bu amaçlar, eğitim sürecinin bulunduğu her yerde ve her zaman dikkate alınması ve tam anlamıyla gerçekleştirilmesi gereken genel amaçlardır. Bu amaçlar tüm eğitim sistemimiz için söz konusudur. Her eğitim kademesi bu genel amaçların kendi düzeyinde payına düşen yönünü gerçekleştirmeye ... çalışır” (Tezcan, 1996, s. 60).

Hökelekli (2013, s.288) okulun görevleri arasında bireyin uygun ahlaki ve insani kararlar almasına, öğrendiği değerleri davranış haline dönüştürmesine yardımcı olmak olduğunu belirtir. Bu görev yerine getirilirken en önemli sorumluluk şüphesiz önce öğretmenin sonra da uygulanan açık ve örtük programındır. Bu bağlamda öğretmenler üstlendikleri görevin bilincinde ve olumlu rol modeller olmalıdır. Öğretmenler okul içinde öğrenciler ile kurdukları ilişkilerde olumlu bir frekans yakalayabilmelidir. Bununla ilgili olarak Güven (2014, s.82) de öğretmenlerin gerekli kuramsal altyapıya sahip olmasının etkili ve nitelikli bir değerler eğitimi için önemli olduğunun altını çizer.

Okulda değer aktarımında etken rol oynayan diğer unsur uygulanan öğretim programıdır. Bu bağlamda değer eğitimi gerek açık gerekse de örtük programda yerini bulmaktadır. Son yıllarda açık programda üstünde durulmaya, belirlenen değerleri kazandırmaya yönelik konu ve etkinlikler her dersin müfredat programına eklenmeye çalışılsa da değer aktarımının asıl hüküm sürdüğü kısım örtük programdır. “Formel programla elde edilmesi zaman alan ve sonuçlarının gözlenmesi neredeyse mümkün olmayan değerler eğitimi uygulamalarında örtük program çalışmaları daha etkili sonuçlar sağlayabilir” (Girgin, 2012, s. 11). Çünkü örtük program hayatın ta kendisidir.

2.4.Edebiyatın Tanımı

Edebiyat, insanın hissettiği, tasarladığı, gördüğü ve zihninde yer eden tüm anlatmaya değer duygu, hayal ve düşünceleri dili kullanarak estetik bir biçimde anlatan sanat dalıdır.

Geniş anlamda, bir milletin kültürel nitelikteki bütün yazılı eserleri için edebiyat tanımı yapılabileceğini dile getiren Genç (2007, s. 20); dar anlamda, olay, duygu, düşünce ve hayallerin, şekil ve içerik bakımlarından sanat yapma amacı ile oluşturulan ve ayrıca okuyucuya zevk ve heyecan vererek duygu yoğunluğu kazandıran sözlü ve yazılı tüm eserleri karşılayan bir kavram olarak tanımlamaktadır. Kudret de (2003, s. 1) buna benzer bir tavır takınarak edebiyatı çeşitli anlamlarda kullanır: Bir dil ürünü olarak her türlü sözlü ve yazılı esere edebiyat denebileceği gibi; yalnız sanat amacı güdülerek meydana getirilen sözlü ve yazılı eserlere edebiyat denir demektedir. Aytaç’a (2003, s. 9) göre de edebiyat, bir sanat dalı olarak görülür ve malzemesi dil, kaynağı da yaşantılar ve hayal gücü olan bir yaratmadır.

“Edebiyat, Arapça “e-d-b” kökünden türetilmiştir. Edeb kelimesi, “güzel ahlak, söz ve yazı bakımından yanlış düşmekten sakınıp korunmağa yarayan ilim” anlamında kullanılmıştır” (Genç, 2007, s. 19). Akerson (2015, s. 17) edebiyat kelimesini ilk kullanan ve yaygınlaştıranların Şinasi ve Namık Kemal olduğunu belirtir. Buna göre, Şinasi, fenn-i edep derken iyi ahlak öğrettiği için edep demiş; o yolda yazarlar için edip ifadesini kullanmıştır. Yani bu kelime Tanzimat döneminden itibaren ortaya çıkan yazınsal oluşum için uygun görülmüş bir ifadedir.

Calp (2017, s. 5) okuyanlara estetik bir doyum sağlamak amacıyla yazılmış ya da böyle bir amacı olmasa bile biçim ve içerik özellikleriyle bu düzeye ulaşabilen bütün yazılı ve sözlü eserlere edebiyat diyebileceğimizi ifade eder. Bir anlatım biçimi olarak da düşünce ve duyguları güzel ve etkili bir şekilde anlatmanın sanatsal yolu olduğunu belirtir. Görülüyor ki

edebiyat, günümüzde kapsamı ne olursa olsun, insanın kendini dil ile ifade ederken seçtiği en güzel ve en etkili yol olarak betimlenmektedir.

Edebiyat, insanoğlunun ister yazı ister söz ile olsun duygularını, düşüncelerini kısaca kendini ifade etmeye başlamasından bu zamana dek inanç ve kültürel değerlerinin yansıtıcısı ve aktarıcısıdır. İçinde doğduğu toplumun hem tüm özelliklerini taşır, yansıtır ve sonraki nesillere aktarır, hem de ona etki ederek değiştirir. “Edebiyat, ulusların dünya görüşü, estetik algısı, değer yargıları ve karakter unsurlarını ortaya koyan özel alanlarıdır. Bu nedenle özellikle milli unsurları bünyesinde barındıran ancak zaman zaman evrensel boyuta taşınan önemli bir yapıya sahiptir” (Atalay, 2014, s. 1). Kısaca edebiyat bir toplumun nüfus cüzdanıdır: toplumun yaşadıklarına göre değişir, gelişir ama daima onu anlatır. Halka ulaşmada en etkili araçtır. Bu çalışmanın amaçlarından biri de halka ulaşmada en etkili araç olan edebiyat ile değer aktarımının önemine vurgu yapmaktır.

2.4.1.Edebiyatın İşlevleri

Edebiyatı tanımlarken daima faydalı oluşundan söz edilmektedir. İşte bu fayda onun işlevi ile ilgilidir. Her şeyden önce bir edebiyat eserini okumak yahut yazmak estetik bir zevk verir ve insanı mutlu eder. Değer tanımını yaparken insanın hayattaki yegâne amacının mutlu olmak olduğunu söylemiştik. O halde edebiyat estetik zevk verme işlevi ile bunu yerine getirmektedir.

Aytaç edebiyatın en önemli işlevlerinden birini, sesimizi büyük kitlelere ulaştırmadaki gücünü şu sözlerle anlatmaktadır:

“Yazın sanatı, kimi zaman da, düşüncelerimizi, inançlarımızı savunmamıza, duyurmamıza yarayan bir silahtır. Düşünceler ve inançlar, yalnızca bilimsel yazılarla topla ya da tüfekte savunulup kabul ettirilemez. Yazınsal bir yapıt da bu doğrultuda bir yarar sağlayabilir. Bilimsel, felsefi bir yazının bildirisi daha açık seçik, nükleer silahların inandırıcı gücü(!) daha yüksek olabilir, ama onların yanı sıra ya da onların karşısında edebiyatın da bir gücü vardır, olmalıdır. Birçok düşünür, yazın sanatının bu özelliğini bildiklerinden, düşündüklerini daha geniş kitlelere iletebilmek için onu bir propaganda aracı olarak kullanmışlardır” (2002, s.106).

Bu cümleler edebiyatın gücünün, bilimsel bir bildiriden ya da bilimin direkt kendisinden ve nesnel tehdit unsurlarından aşağı kalır yanı olmadığını anlatması açısından önemlidir. Tarih boyunca insanlar edebiyatın bu işlevinden faydalanmış, geniş halk kitlelerini bu yolla etkilemeyi başarmışlardır.

Moran (2002, s. 107-108) edebiyatın, dilsel açıdan kesin bir farklılık taşıyarak, bilim, felsefe ve ahlak kitapları ile aynı şeyleri anlatan, hayatla bağlantı kuran bir yapıt olarak değerlendirilebileceğini belirtir. Bazı kuramlar, bu işi süslü bir dil kullanarak, eğlendirip zevk vererek yaptığını, bazıları ise soyut bir şekilde anlatılanları somutlaştırarak yaptığını söyler. Neticede edebiyatın işlevlerinden biri de insanlara bilimin, felsefenin ve ahlak kitaplarının anlattıklarını çoğu zaman daha etkili bir şekilde vermektir. Edebiyat duygu uyandırır; bilimsel bir yazı ise duygu uyandırma amacı taşımaz, bir şey bildirir.

“Edebiyat ne yapabilir? Adamı zenginleştirip kat kat güçlendirerek insan etmeye zorlar. Bunun imkânlarını ona sağlar” (Tahir, 2002, s. 111). Edebiyat “insan olma” olgusunun gerçekleşmesinde şüphesiz başrollerden birini üstlenir. Bu onun değer aktarma işlevinden gelmektedir.

Calp’a (2017, s. 57) göre edebiyatın iki işlevi vardır: estetik duygu veya heyecan uyandırmak ve eğitmek. Edebiyat açıkça vazgeçilmez bir eğiticidir. İnsanın kendini gerçekleştirme ya da tasavvufi bir terimle ifade edecek olursak insan-ı kâmil mertebesine gelmesi için onu yoğuran, şekil veren yumuşak ve becerikli bir el gibidir. Genç (2007, s.26-31), edebiyatın çok yönlü oluşunu şu işlevleri ile açıklar:

- Edebiyat, eskiden kalma bir “şey” değil bir sürekliliktir. Edebiyat ürünü tarih öncesi bir devirden kalma dahi olsa anlattıkları insanın duygu, düşünce ve hayalleri olduğundan insan var oldukça yaşamaya devam edecektir. Alp Er Tonga Sagusu çağlar öncesine ait bir edebiyat ürünüdür ancak bu ağıt geçmişte de gelecekte de insanın ölüm karşısındaki çaresizliğini ifade edecek bir sürekliliğe sahiptir.
- Şiir bir çeşit “bilgi”dir. Bu bilgi eser yoluyla iletilen gerçekliğe ilişkin olan bilgidir. Edebiyatın okura derinlerde sağladığı bilme işlevi vardır.
- Edebiyat ya “tip”lerle ya da özel şeylerle ilgilenir. Çünkü edebiyat, tarih ve biyografiden daha genel, fakat psikoloji ve sosyolojiden daha özeldir. Yazar, eserlerindeki tipik kişileri yaratırken, çoğunlukla bu nitelikteki insanlar üzerindeki gözlemlerinden hareket eder. Yarattıkları bu kişilerin gerçeğinin ötesine geçerek bazı şeyleri düşüncede bütünlerler. Böylece bu kişiler asıllarından daha anlamlı, daha güçlü ve daha renkli olmaktadır.
- Edebiyattaki romanların ve tiyatro eserlerinin okura “insan psikolojisi” bakımından bilgi vermek gibi değerli bir yönü vardır. Düşünce oluşturma işlevi dilin asıl

işlevlerindedir. Bu nedenle edebiyat, düşünce süreçlerini, doğrudan doğruya ve dolaysızca yeniden yaratma durumunda olan tek sanattır. Öteki sanatlarda, insan düşüncesine ancak dolaylı yoldan varılabilir.

- Edebiyat, fen bilimlerinin gelişmemiş olduğu zamanlarda bazı hakikatleri keşfetmiştir. Bundan dolayı edebiyat keşfeder, fen bilimleri bu keşifleri kanıtlar denmektedir.
- Şiirin belirli bir şeyin gerçekleştirilmesi mi yoksa sanat yoluyla bir sezgi ve anlayış mı olduğu konusunda kesin bir şey söylemek zordur. Sanatçı bize artık göremediğimiz bir şeyi mi hatırlatır yoksa hep karşımızda olduğu halde göremediğimiz bir şeyi mi gösterir? Cevap vermek zor olsa da bir şeyleri fark ettirdiği açıktır.
- Şiir felsefe (fen bilimleri, bilgi, akıl, sağduyu) kadar ciddi ve önemlidir, aynı zamanda gerçeğe denk bir özellik taşır.
- Edebiyat, propagandadır. Ona bu işlevi yükleyenlere göre yazar gerçeği arayıp bulan değil, insanları ona inandıran kişidir.
- Edebiyatın önemli bir işlevi de Aristo'nun kullandığı bir terim olan "catharsis" yani insan ruhundaki gerilimleri boşaltma, ferahlatma ve temizlemedir.
- Edebiyattan maksat edebiyattır. Edebiyat eseri, ruhları hazırlar, sanatın güzelliklerini dile getirir, gerçeği olduğu gibi değil layık olduğu gibi gösterir. Edebiyatın faydasında, zevk unsuru ve estetik bir gaye vardır, yoksa yapılması gereken bir görevin veya öğrenilmesi gereken bir dersin ciddiyeti yoktur. Bundan dolayı edebi eser, yapılması gerekeni estetik bir haz aldırarak değiştirir.
- Sanat ideal olanı yansıtır. Bunun için şair/yazar sanat eserinde hoş gitmeyen şeyleri atabilir, seçebilir. "Tabiatın dünyası pirinçten, şairlerinki altından." sözü bir Rönesans yazarına aittir.
- Edebiyat başkaldırıcı ve özgürleştiricidir. İnsanı hayatın anlamı üzerine düşünmeye yöneltir.
- Edebiyat bir toplumun gelişmesinde ışıklı bir yoldur, ışıktır. Toplum düzenini sağlam ilkelerle bütünleştirir. İnsanları doğruya, güzele ve iyiye sevk eden kuvvettir.

Wellek ve Varren (2001, s. 23) bu zamana kadar "yarar" ve "haz" kavramları bağlamında değerlendirilen edebiyat için, muhtemel birçok işlev olduğunu ancak ilk ve esas

işlevinin kendi tabiatına sadık kalmak olduğunu söyler. Bu tabiat edebiyatın kendine has hali, onu bir sanat dalı yapan karakteridir. Şiir “şiir” olduğu, roman “roman” olduğu için kıymetli ve işlevseldir. Çünkü insanda uyandırdıkları duygular sıradan, hayatın akışı içinde hissedilen duygulardan çok daha öte ve yücedir.

Dil, yaşayan bir organizma ve toplumsal bir olgudur. İnsanları birleştirerek sağlam bir birlik meydana getirir. Dil ile kültür yayılır ve aktarılır. Bu yönüyle kültürün en önemli unsurlarındandır. Edebiyatın malzemesi de dildir. Hangi dilde oluşturuluyorsa o topluluğun zenginliklerini, duyarlılıklarını, çatışmalarını ve değerlerini anlatır. Kısaca o toplumun dünyaya bakışını ve tarzını gösterir. Calp’ın (2017, s. XI.) da değindiği üzere edebiyat ortaya çıktığı toplum dokusunu kaçınılmaz olarak yansıtır.

2.4.2.Edebi Eserlerin Değer Aktarımındaki Rolü

Edebiyat iyiyi ve güzeli dil ile estetik bir biçimde sunma sanatıdır. Hayatı her yönüyle bireye gösterir ancak bunu yaparken daima yüksek olanı, kıymetli olanı över. Hiçbir akım yoktur ki kötü ve çirkinini yüceltsin. Edebiyat çirkinlikler içerisinde gizlenen güzelliği ortaya çıkarmak ve yalnızca bakan gözün görebildiği güzelliklerden haz almak amacını güder. Değeri tanımlarken toplumun iyi, güzel, faydalı olarak belirlediği kavram, inanç ve sistemdir demiştik. Öyle ise değer aktarımında edebiyatın ürünleri olan edebi eserler en iyi araçlardan biri olarak düşünülebilir. Calp (2017) edebi eseri şu sözlerle tanımlamaktadır:

“İnsanda estetik duygular uyandıran, onların duygu, düşünce ve hayal dünyasını zenginleştiren; dil aracılığıyla üretilen eserlere edebi eser denir. Biraz daha açılırsak: Sözlü ve yazılı olarak anlatılmış, olgun sanat anlayış ve özelliklere sahip, değerinden bir şey yitirmeksizin tarihin her döneminde canlı kalan eserlere edebi eser denir” (s. 57).

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2006 yılından itibaren yenilenen ilk ve ortaöğretim programlarına değerlerin öğretimi eklenmiştir. Aslan (2012, s. 47) bu tavrı, son yıllarda dünyada değer odaklı eğitim anlayışlarına yönelik ile paralel bir tavır olarak görmektedir. Değerler eğitiminin programa dâhil edilmesi öğretmenleri bu süreçte işe koşmak üzere materyal arama durumunda bırakmıştır. Girgin (2012, s.11) bu arayışı karşılayacak etkili yollar olarak edebiyat temelli teknikler ile eğitim filmleri etkinliklerini örnek göstermektedir. Ancak bu eğitimi verirken bir yandan edebi metinlerin ne şekilde kullanılacağı ile ilgili bir yöntem problemi ortaya çıkmakta, diğer yandan da mesajı değerlere uygun kitapları sunmakla hedeflenen kazanımların sağlanamadığı gözlenmektedir (Günyüz, 2011, para. 2). Üzerinde değerler eğitimi yazan bir kitap öğrencilerde psikolojik tepkiselliğe yol açarak not ve sınav

ekseninde değerlendirmelerine yol açmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında nitelikli edebi eserler değer aktarımını en etkili ve kalıcı Şekilde yapacak materyaller olarak karşımıza çıkar. Aslan (2017, s. 5-8) eğitim ğretim ortamında duyma ve dŐŐnme sorumluluğunu okura bırakan, öğrencinin yorumlamasına, kestirimde bulunmasına, değerlendirmesine, yaşamla ilişki kurmasına, metindeki olaylar őrüne kendi değerlerini ve doğrularını oluşturmasına olanak sağlayacak tarzda bir metin seçmenin önemine vurgu yapar. O yazınsal nitelikli ocuk ve gençlik kitaplarını amaca ulaşmada en önemli araç-gereçlerden biri sayarken, edebiyat metni adı altında ğreticilik yanı ağır basan, ardı arkası kesilmeyen öğütlerle ve açık iletilerle dolu kitapların etkisinin kısa ve yŐzeysel olacağını vurgular. Edebiyat metinleri ile değerler eğitiminden geçmiş bir insan diğer insanların acılarına, yaşadıkları haksızlıklara, kısaca insana ve insanlığa aykırı tŐm durumlara karşı bir duruşa sahip olacaktır. Çünkü Wellek ve Varren'in de dediği gibi "edebiyat hayatı temsil eder" (2001, s. 74).

Ortaretim TŐrk dili ve edebiyatı dersi ğretim programında (2018, s. 12), ğrencilerin TŐrk edebiyatına ait eserler aracılığıyla, millı, manevi, ahlaki, kŐltŐrel ve evrensel değerleri anlamalarının amaçlandığı belirtilir. Cemiloğlu (2009, s. 20) da edebiyatın, dil eğitimi, estetik eğitimi ve ahlak eğitimi olmak őrere őr yŐnŐyle eğitimde etkili olduğunu söyler. Ahlak eğitiminden kasıt karakter eğitimi ve değer aktarımıdır.

"ğrencileri nitelikli edebiyat eserleri ile buluŐturmak, onların gerek zihinsel gerek duygusal geliŐimlerini sağlamak ve onlara okuma alışkanlığı kazandırmak açısından bŐyŐk önem arz etmektedir" diyen zdemir ve Tulumcu (2017, s.727) bunu yaparken milli ve manevi değerlere öncelik vererek geçmişten gŐnŐmŐze kadar yazılmış eserlerin okutulması gerektiğini vurgular. Özellikle roman tŐrŐ yapısı gereği bu amaçla kullanılabilecek en etkili edebi tŐrlerin başında gelir.

Tanzimat'tan itibaren edebiyatımıza Şiir ve sŐzlŐ gelenekten gelen őrŐnlerin dışında yeni edebi tŐrler girmeye başlamıştır. ŐŐphesiz ki roman tŐrŐ TŐrke eser veren yazarlar tarafından en önemsenen, halka ulaşmada en etkili yollardan biri olarak gŐrŐlen tŐr olmuştur. zkırmılı (1991, s. 144) romanı, insanların serŐvenlerini, i dŐnyalarını, toplumsal bir olayı ya da durumu ayrıntılarıyla ykŐlemeyi amaçlayan anlatı biçiminde tanımlar. Genç ise roman için Şu tanımı yapar: "Olmuş veya olabilecek gerçek-hayali olayları temel alarak insanoğlunun i dŐnyasını, maceralarını, çatışmalarını zaman ve mekŐn çerçevesinde anlatan uzun hikŐyelerdir" (2007, s. 54). Roman insana insanı anlatır. Onunla ilişkili ve ona ait ne varsa elbette hepsi bu anlatımda yerini alacaktır: duygular, hayaller, dŐŐnceler, alıŐkanlıklar,

eylemler, nesnelere, doğa ve evren. “Roman sosyal olayların içinden geçer” (Ayyıldız ve Birgören, 2009, s. 54).

Roman, değerlerin birer nasihat cümleleri şeklinde değil de hayatın akışı içinde, okuyucunun kendisi ile özdeşleştireceği ve rol model alabileceği kahramanlar üzerinden aktarılmasını sağlayan oldukça etkili bir materyaldir. Moran (2007, s. 182) romanın alışkanlığı kırma gücünün yaşamı yansıtmamasından değil, onu özel bir biçimde düzenleyişinden kaynaklandığını anlatırken, bunu sıradan bir yaşam öyküsünü farklı bir kronoloji ve değişik bakış açıları ile vererek yaptığını söyler. Roman, belli bir sıra ile ve hep aynı bakış açısı ile hayata bakma alışkanlığını kırmakta böylece insanın zihninde yeni bir perspektif oluşturabilmektedir. Bu özelliği sayesinde toplumun bireylerinde olmasını istediği değerleri kendiliğinden içselleştirmelerine olanak sağlamaktadır. Yalçın ve Aytaş romanın eğitici boyutunu şu sözlerle açıklamaktadır:

“Romanların çocukların okuma alışkanlığı ve zevkini kazanmalarında eğitime katkısı tartışılmayacak kadar büyüktür. Bunun yanında kurgulanmış dünyaların içine girerek duygusal paralellik kurmaları sebebiyle çocukların eğitilmelerinde çok önemli katkıya sahiptirler. Eğitim öğretim içinde değil, eğitim öğretim dışında kullanılmaları sebebiyle öğretmenlerin çocukları ders dışında romanlara yöneltmeleri adeta eğitimin sınıf dışında da devamı anlamını taşımaktadır.

Çocukların romanlarda gördükleri durumlarla kendi hayatlarında karşılaşmaları halinde, bu olaylara nasıl tepki verebileceklerini önceden kestirebilmeleri, hata yapma ihtimallerini zayıflatmakta, onlara hayatla ilgili deneyimler kazandırmaktadır” (2002, s. 142).

Renad Muhammedi de romanın eğitim öğretim içerisinde eğitici yönü ile hizmet etmesi gerektiğini söylemektedir. Genç neslin eğitiminde edebi eserlerin ve sanatın önemli olduğuna inanır, bu asıl amacın rehberlik yoluyla değil, hayranlık ve heyecanla elde edilmesi gerektiğini belirtir. Bu konudaki görüşlerini dile getirirken şu açıklamayı yapar:

“Roman içinde açıklanan olaylar, kuşkusuz genç nesiller ve okul çocuklarının eğitiminde büyük ve etkili bir rol oynayacaktır. Bir roman yazarken, bugünün okuyucu üzerinde bir etkisi olması gereken kahramanın niteliklerine ve davranışlarına özellikle dikkat etmeye çalıştım. Edebiyat ve özellikle tarihi romanların modern gençler için zorunlu bir öğretici kaynak olarak hizmet etmesi gerektiğine inanıyorum” (kişisel iletişim, 23 Aralık 2018)

2.5.Renat Muhammedi Hayatı-Sanatı-Eserleri

2.5.1. Hayatı

Yazar ve düşünce insanı Tatar Türklerinden Renad Muhammedi'nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri ile ilgili bilgimiz, Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanını Türkiye Türkçesine çeviren Prof. Dr. Mustafa Öner ile 09/03/2017 tarihinde ve yazar Renad Muhammedi ile 23/12/2018 tarihinde elektronik ortamda yaptığımız ve özel arşivimde bulunan görüşme ile sınırlıdır.

10 Aralık 1948 doğumlu Renad Safaoğlu Muhammedi (Rusça Rinat Saifievich Muhammadiev) Tataristan'ın Mamadış bölgesinde Kiçi Kirmen köyünde dünyaya gelmiştir. Eğitimini 1966'da Nizhne Ushminskaya Lisesi'nde, 1971'de Kazan Devlet Üniversitesi Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümünde tamamlamıştır. Ardından üç yıl Kazan Televizyonunda genç ve çocuk programları redaktörü olarak çalışır. 1973-76 yılları arasında Kazan Devlet Üniversitesi Gazetecilik Bölümü'nde yüksek lisans yapar. Daha sonra "Tataristan Komünist" dergisinde çalışmaya başlayarak, bilim ve edebiyat bölümünün başına geçer. Yazar 1979 yılında Moskova M. V. Lomonosov Üniversitesinde "Tatar Edebî Tenkidinin Şekillenmesi Problemleri" konusunda yüksek lisans tezi verir.

1977'den 1981'e kadar Tataristan Yazarlar Birliğinin yayın organı olan Kazan Utları (Kazan Ateşleri) dergisinde yayın ekibi bölüm başkanı olarak çalışır. 1981'den 1987'ye kadar da bu derginin genel yayın yönetmen yardımcısı olarak görevine devam eder.

Bu yıllarda sosyal aktivitelerde bulunan yazar, 1989-1995 yılları arasında Tataristan Yazarlar Sendikası'na başkanlık eder ve Uluslararası Yazarlar Sendikası'nın başkan yardımcısı olarak çalışır. 1993-1996 yılları arasında Yüksek Kurul'a milletvekili olarak seçilir. Rusya Federasyonu Halk Yardımcısı olur. Rusya Halklarının Kültür ve Tabiat Varlıkları Daimi Komisyonu'na başkanlık eder. Onun önderliğinde Rus kültürü, edebiyatı ve sanatının kaderiyle ilgili bir dizi federal yasa hazırlanır ve kabul edilir. Mustafa Öner bu yasaların zamanın testinde olduğunu ve bugün hala geçerliliğini koruduğunu ifade eder. 1995-2000 yılları arasında ise Tataristan Cumhuriyeti'nde bir milletvekili olarak görev yapar.

Renad Muhammedi, Tataristan Kitap Neşriyatı müdürlüğü yaptığı sırada, Sovyet devri boyunca yayımı yasak olan bazı din kitapları ve Stalin döneminden bu yana adının anılmasının dahi bir takibata yol açtığı, kültür abidesi olarak nitelenen, Tatarların tarihî

kahramanlık destanı “İdigey” yayımlanmıştır. Son yıllarda Moskova’da çıkan "Tatar Dünyası" adlı gazetenin ve “Zaman” yayıneviniin müdürü ve baş editörüdür.

Tataristan Cumhuriyeti, Rusya İnsani Bilimler Akademisi’nin ve Moskova Tatar topluluğunun aktif bir üyesi olan yazar, “Onurlu Kültür İşçisi” dir. 1979’dan beri dünyanın 20 diline çevrilmiş 70’den fazla kitabın yazarı olan Renad Muhammedi Tataristanlı Yazarlar Birliği’nin de üyesidir.

Dilaver Cebeci “Men Kazanga Baramen” adlı kitabında Renad Muhammedi için şu ifadelere yer verir:

“Tataristan Yazarlar Birliği Başkanı, milletvekili ve hatırı sayılır bir yazar olan Rinat Muhammedi iki metreye yakın boyu ve endamı ile bir Altun-Orda celâsunu gibi. Sovyet meclisinde de bulunmuş, bizim Ötüken neşriyat tarafından “Rusya’da Demokrasi” isimli bir kitabı yayınlanmış; ağır başlı, güven veren bir dost. .... Rinat Beğ, yerinde ve gereği kadar konuşan, daha önce tanımış olduğum meselesi ve davası olan önemli liderler gibihier hal ve şartta kafasının içi meşgul, dış dünya ile iç alemine aynı anda bakabilen bir insan. Tataristan’da hatırı sayılır bir yazar” (2009, s. 22).

2.5.2.Sanatı

Renad Muhammedi daha okulda iken, Tatar edebiyatı ile ilgilenir, şiir okur, nesir yazmaya çalışır. Çocukluğunda yazmış olduğu ilk yaratıcı eserleri “Genç Leninistler” şimdiki adı “Sabantuy” olan çocuk gazetesinde yayımlanmaya başlar. Yüksek lisans eğitimi döneminde genç bir yazar olarak halkının tarihi ve edebiyatı ile yakından ilgilenen yazar, halk sanatını da inceler ve onlarla ilgili bilimsel makalelerini yayımlar.

Tatar toplumunun ileri gelenlerinden biri olan Zamil Validi ile ilgili olarak onun ilkeleri, savunduğu görüşler ve rolü üzerine yazdığı makaleleri ilgiyle karşılanır. Aynı zamanda, genç bir bilim adamı olarak, bu tür Tatar yazarların çalışmalarını da inceler. H. Tufan, S. Khakim, N. Arslanov, Ş. Galiev, I. Yuseev, R. Faizullin, G. Rahim, Eniki, A, Rasih gibi nesir yazarlarının çalışmalarını inceleyerek yayınlarıyla edebi eleştirinin gelişmesi sorununa da ciddi katkılarda bulunur. Yazarın “Tatar Edebi Tenkidinin Şekillenmesi Problemleri” gibi eserleri, edebi ve bilimsel eserler arasında değerli bir yer tutar.

Yazar B. Yeltsin’in iktidara geldiği yıllarda onun ekibinde yer alır ve doğal olarak o zamanın tüm tarihi olaylarına kendisi de katılmıştır. Daha sonra, Sholokhov Ödülü’ne layık görülen “The Crash” adlı belgesel hikâyesinde bütün bu olaylar hakkında yazar.

1989'da Sovyet döneminde halkın yaşamını, ulusal geleneklerin bozulmasının nasıl ilerlediğini, bir kişinin etnokültürel ve ahlaki niteliklerinin seviyesini nasıl belirlediğini işleyen “Kineriy Çitlik Koşu” (Kanarya Kafes Kuşu) romanı ile romancı olarak da ünlenmiştir. Roman, 90'lı yıllarda eski sosyalist sistemi ve insanların yaşam tarzını eleştirmenin önünü açan önemli bir çalışmadır. Bu roman, Tatarca ve Rusça'da üç kez basılır.

Renad Muhammedi her zaman nesir tutkunu olmuştur. 1983 yılında ilk çocuk kitabı olan “Yeni Yıl Hediyeleri” adlı kitabını çıkartır ve birkaç ay sonra köylülerin hayatlarını, sorunlarını, duygularını anlatan “İlk Kardelen” adlı romanını yayımlar. Yine bu dönemde yazar, ruh hallerini, aile geleneklerini ve eğitimin değerini ele alan ve ilk lirik romanı olan “Beyaz Hayal” i çıkartır.

Stalin zamanındaki ideolojik temizliğin en meşhur kurbanı olan Sultan Galiyev'in, adının bile yasak olduğu devirde, seksenli yılların ortasında, Renad Muhammedi tarafından araştırılmaya başlandığını görüyoruz. 1990-1993 yılları arasında Rusya Parlamentosu'nda Tataristan temsilcisi, Prezidium Üyesi ve Parlamento Kültür Komisyonu Başkanı seçilmiş olmasının imkânlarıyla, henüz açılmamış KGB arşivlerini de kullanabilen yazar, Sultan Galiyev hakkında tarihî bir belgesel romanı kaleme almıştır. Renad Muhammedi kendisi ile yaptığımız görüşmede, bu romanı yazma amacını “Mirsait Sultangaliyev'in ezilen ulusların mutluluğu için özveriyle savaşan eşsiz kaderinin nasıl ortaya çıktığını göstermeye çalıştım” cümlesiyle açıklamaktadır. 1992'de, Kazan'da “Sırat Küpüri” adıyla yayımlanan eser 1993 yılında “Abdullah Tukay Ödülü”ne layık görülür. Sırat Köprüsü-Sultan Galiyev adlı Türkiye Türkçesi tercümesi, ülkemizde de ilgi görmüş ve 1995 yılında “İlesam Türk Dünyasına Hizmet Ödülü”nü almıştır. Roman Rusça, Fransızca, Makedonca ve Çince'ye de çevrilmiştir.

2.5.3.Eserleri

Renad Muhammedi'nin kaleminden çıkan onlarca kitap Tatarca, Rusça, Başkurtca, Türkçe, Çince, Bulgarca, İngilizce ve daha birçok dilde yayınlanmıştır. Onun “Beyaz Kayaların Rüyası”, “Aslanlar ve Kanaryalar”, “Sırat Köprüsü”, “Yıkılış”, “Alacakaranlıkta Gölgeler” adlı romanları en bilinen romanlarıdır.

Yazar, Tataristan Devlet Ödülü'nden “Abdullah Tukay”, Türkiye'nin “Uluslararası Ödülü”, Asya ve Afrika ülkelerinin ödülü olan "Lotos", “A. Platonov” ve uluslararası ödül olan “MA Sholokhov” gibi ödüllerin de sahibidir.

İlk lirik romanı olan “İlk Kardelen” adlı roman ona (1983, Rusça çeviri 1987) göreceli bir ün kazandırmıştır. Bir sonraki eser olan “Gilemhan Anısına” (1986), yazarın 1995 yılında

aynı isimle filme aktarılan hikâyesidir. 1989'da ilk romanı, 1992'de Rusça'ya çevrilen sosyopsikolojik eseri “Aslanlar ve Kanaryalar ya da Mafya Masum Eğlencesi” ni yazar. Bir sonraki eseri, “Sırat Köprüsü” (1992, Türkçe çevirisi 1993, Rusça çevirisi 1996) adlı belgesel romanı olur. Bu roman ile 1993 yılında “Tataristan Cumhuriyeti Devlet Ödülü”nü almıştır.

Daha sonra bunu “Beyaz Kayalar” (1995) ve aynı yıl yazılan “Kızgın Tava” (2002'de “Yıkılış” başlığıyla Rusça'ya çevrildi) belgeseli izledi. Ardından yazar, “Dünyanın Göbeği” (2003, Rusça çeviri 2007), “Kuş Gibi Uçsam” (2007, Rusça çeviri 2008) adlı romanlarla çalışmalarına devam etmiştir.

Yazarın Türkiye Türkçesine aktarılan üç romanı bulunmaktadır. İlki 1993'te Mustafa Öner tarafından Türkiye Türkçesine aktarılan, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı tarafından yayımlanan “Sırat Köprüsü Sultan Galiyev” adlı belgesel romanıdır. Daha sonra 1996'da Ötüken Neşriyat tarafından “Rusya'da Demokrasi-Bir Tatar Parlamenterin 1990-1995 Hatıraları” adlı eseri yayımlanır. Yazarın Prof. Dr. Turan Yazgan'ın hayatından kesitler ile düşünce dünyasını anlattığı “Turan Göz Açtırmayan Boran” adlı romanı, “Tatar Türkçesiyle ‘Kuz Açkısız Buran’ adıyla Moskova'da Golos-Press yayınevinde basılmış olup, Mustafa Öner'in destek ve kontrolünde Mehmet Yasin Kaya tarafından Türkiye Türkçesine aktarılacak İstanbul'da Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı tarafından yayımlanmıştır” (Kaşgarlı, 2018, s. 18).

2.6.Sırat Köprüsü Sultan Galiyev Romanının Özeti

Araştırmada Renad Muhammedi'nin Sırat Köprüsü Sultan Galiyev adlı romanının Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı tarafından 1993'te yayımlanan birinci baskısı kullanılmıştır. Mustafa Öner tarafından Türkiye Türkçesine aktarılan eser 445 sayfadır. Romanda Tatar Türkü Mirseyit Sultan Galiyev'in yaşamı anlatılmaktadır. Bu eksenle 1903'ten Sultan Galiyev'in idam edildiği 1940 yılının 28 Ocak sabahına kadar geçen olaylar ve siyasi gelişmeler de aktarılmaktadır. Yazar romanı 1986-1992 yılları arasında yazmıştır.

Romanda, Sultan Galiyev'in kişiliği ve yaptıkları odak noktası olmak üzere, Bolşeviklerin devrimle başa geçme süreci ve sonrasında yaşananlar resmi belgeler ve yazarın yorumları ile roman kurgusu içerisinde verilmiştir. İnsanlığın kurtuluşunu ve mutluluğunu arayan bir kişi olarak resmedilen Sultan Galiyev, birçok değeri içselleştirmiş ve yaşam tarzı olarak benimsemiş birisidir. Bu bağlamda Sultan Galiyev'i örnek alınacak bir kişi olarak

karşımıza çıkaran yazar, gerek direkt gerekse de sezdirme yolu ile verdiği iletilerle değer aktarımını sağlamıştır. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanının özeti şu şekildedir:

Roman Sultan Galiyev'in babası ile meşe kütüğünü kesmeye çalıştıkları sahneyle başlar. Sultan Galiyev henüz 11 yaşındadır. Babasına Tatarların Çar'a başkaldırmasının mümkün olup olmadığını sorar. Romanın ilk cümlesi de bu olur. Baba Heydergali bu soru karşısında oğlunu uyarır, işini yapmasını söyler. Zorlansalar da sonunda kütüğü kesmeyi başarırlar, çocuk Mirseyit tekrar sorar soruyu ancak babası yine kızar.

Baba Heydergali, Tatar-Başkurt köylerini gezerek Rusça öğreten bir öğretmendir. Bir köyden başka birine giderken, babasının arkadaşlarıyla yaptığı sohbeti, uyur numarası yaparak gizlice dinler Mirseyit. Kendi aralarında "isyan" dan bahsettiklerini duyar ve merak eder. Ertesi gün yine babasına Tatarların ne zaman başkaldıracağını sorar. Bunun üzerine babası bu fikre nereden kapıldığını öğrenmek ister. Çocuk, babasının okuduğu gazetelerden olduğunu söyleyince, sohbet çocuğun neler okuduğu üzerine devam eder. İngiliz yazar Greenwood'un "Malenkiy Oborviş" (Küçük Fakir) adlı romanından söz açılınca babası Tatarca'sını sorar. Bunun üzerine romanı tercüme edebileceğini fark eden Mirseyit sevinçle bu işe koyulur.

Sultan Galiyev'in annesi Gaynelhayat Hanım bir bey kızıdır. Heydergali, eşinin akrabalarına karşı, fakirliği dolayısıyla kendisini küçük görmelerine katlanamadığından uzak ve mesafeli durmaktadır. Ancak Gaynelhayat Hanım, çocuklarının akrabaları ile ilişki içerisinde olmasını ister; bu sebeple bir yaz Sultan Galiyev, Mirza akrabalarını ziyarete gider. O da bu küçümsemeden payını alır. Bu olay, daha sonra kendi evlerine gelen akrabası Mehmütke adlı çocukla aralarında bir çekişme yaşanmasına sebep olur. Neticede güreşe tutuşurlar ve Mirseyit kendinden fiziksel olarak üstün olan bu çocuğu yenerek, insanın isterse her şeyi başarabileceği iletisini verir.

Mirseyit daha 12 yaşlarında bir çocuk olmasına rağmen, okuduğu yabancı dildeki kitapları Tatar Türkçesine çevirir. Hatta Çar'ı düşürmek için çalışan gizli dernek adına bildiri dahi çoğaltır. Bir gün babasına da yakalanır. Baba Heydergali, köyün âlimi Molla Nuriehmüt Hazreti eve çağırır. Çünkü köydeki gizli dernekle ilişkisi olan kişi onun oğludur. Molla ona Çar'ın zulmettiğini, Kur'an'ın da zulmedene karşı çıkmayı yasaklamadığını anlatır. Bunu duymak Sultan Galiyev için çok önemlidir. Artık yaptığı işin doğruluğundan daha çok emin olur.

Sultan Galiyev okuyup eğitim almak istemektedir ancak onun durumundaki -fakir bir Tatar köylüsü için- biri için bu bir hayaldir. Baba Heydergali oğlunun bu isteğinin ve yeteneğinin farkındadır. Olmayanı oldurarak, büyük fedakârlıklarla Mirseyit'i Kazan'a okumaya yollar. Sultan Galiyev 15 yaşında iken Tataristan Öğretmen Mektebini burslu kazanarak okumaya başlar. Büyük bir öğrenme hevesiyle derslerine sarılır, bir yandan da okul dışı etkinlikleri takip eder. Şark Kulübü'ne giderek edebi ve siyasi faaliyetlere katılır. Bir gün arkadaşlarının da ayarlaması ile Şark Kulübü'nde konuşmacı olur. Kendi yazdığı bir hikâyeyi okur ve çok beğeni alır. Hatta büyük Tatar şairi Abdullah Tukay da kendisini tebrik eder.

Tatar Öğretmen Mektebi'nde okurken ülkenin ve halkının yaşadığı sıkıntılara dur demek için birçok gizli toplantıya katılır. Üyesi olduğu gizli derneğin okul yönetimine şikâyet edilmesi üzerine arkadaşları okuldan atılır. Sultan Galiyev, başarılı ve gayretli bir öğrenci olması dolayısıyla bazı öğretmenlerinin koruması sonucu atılmaktan kurtulur. Dernek toplantısında kendilerini yönetime bildiren kişinin kim olduğunu konuştukları vakit, Knez Kudaşev isimli kişi Sultan Galiyev'e iftira atar. Derneği yönetime onun bildirdiğini, kanıtının da okulda her şeyde birinci gelmesi olduğunu, öğretmenlerin onu kayırdığını söyler. Neyse ki diğer üyeler bu iddiayı reddederler. Ancak Sultan Galiyev yok yere iftira atılmasına inanamaz ve sarsılır. Sonradan öğrenilir ki iftirayı atan Knez Kudaşev aslında derneği de yönetime şikâyet eden provokatördür.

Bir gün Birader Şerefler Matbaası'ndayken Zeki Velidi ile tanışır. Zeki Velidi onu Şark Kulübü'ndeki konuşmasından tanımaktadır. Yanına gelip sohbete eder. Böylece dostlukları da başlar.

1911 sonbaharında Sultan Galiyev Tatar Öğretmen Mektebi'ni bitirerek Ufa'ya öğretmenlik yapmaya gider. Burslu okuduğu için belli bir süre devletin gönderdiği yerde çalışmak zorundadır. Bu sebeple birçok iş teklifini geri çevirmek zorunda kalır. Burada öğretmenlik yaptığı süreçte fikir dünyasını düzene sokmaya çalışır. Okur, araştırır. Rusçası çok iyi olduğundan hem Tatarca hem de Rusça gazetelere makaleler ve hikâyeler yazar, tercümeler yapar. Yalnız yaşadığı bu zamanlarda sık sık tabiata bakarak düşünür. Başta kendi halkı olmak üzere tüm ezilen insanları mutluluğa kavuşturmanın yollarını düşünür. Memleketine tatile gittiğinde küçük komşu çocuğu ile girdiği diyalog, aklını kurcalayan sorulara bir cevap bulmasına yardım eder. O, kurtuluş yolunu defterine 10 Ocak 1912 tarihi ile kaydettiği notla açıklar: İnsanlar bencilliği bırakıp başkalarını da düşünmeye başladığında tüm savaşlar, kavgalar bitecek ve herkes mutluluk ve refah içinde olacaktır.

1913'ün Nisan ortalarında istasyonda dolanırken, daha sonra dava arkadaşı olacak Gerey Kodraçev ile tanışır. Hemşeri olmaları, insanlığın kurtuluşu için bir çare aramaları onların ortak noktasıdır. İki dost Ufa'da Tatar-Başkurt öğretmenlerinin gizli örgütünü kurarlar. İlk örgüt toplantısında Ravza Çanışeva ile tanışır, görür görmez etkilenir. Derneğin sonraki toplantısına Sultan Galiyev ile Ravza Çanışeva el ele giderler. Çok geçmeden de evlenerek Ufa'nın Şerip köyünde öğretmenlik yapmaya başlarlar. Birinci Dünya Savaşı çıkınca dağılan dernek dolayısıyla Sultan Galiyev yeniden bir arayışa girer. Bu sebeple Bakü'ye gider. Uzun süre iş aradıktan sonra Ermeni gazetesi "Bakü" de işe başlar. Burada yazar, Sultan Galiyev'in yaşamını bıçak sırtı olarak nitelendirir. Gazetede Ermeniler casus olmasından şüphe ederler, Müslümanlar ise Ermeni hesabına çalışan hain diye suçlarlar. Hatta evini taşlarlar. Zamanla, Sultan Galiyev'in duyarlı ve tarafsız yaklaşımı sayesinde rahat bırakılır. Bir gün gazeteye iki Gürcü casus gelir ve redaktöre bir zarf bırakır. Sultan Galiyev gece vakti çalışırken redaktörün yardımcısı Aram adlı gazeteci, ona sohbet esnasında iki Gürcü'nün geliş amacını söyler. "Koba" kod adlı Bolşevik'in evlilik dışı ilişkisinin fotoğraflarını getirdiklerini, kendisinin de onu rezil edecek bir makale yazarak ihtilali amacına ulaşmadan bitireceğini açıklar. Bu elbette Sultan Galiyev için son derece dikkat çekici olur. O sosyalizme ve Bolşeviklere gönül verse de kimseye söylememiştir. Bu sebeple sessiz kalır. Nitekim henüz Koba'yı da tanımamaktadır. İşlerini bitirmek için Aram'ın yanından ayrılır. Gece yarısı evine döneceği vakit karanlık merdivende bir zarf bulur. Bu redaktör yardımcısının bahsettiği fotoğraflardır. Kısa bir tereddütten sonra Aram'a iade etmenin doğru olacağına karar verir ancak onu bulamaz. Ertesi gün Aram herkese, sokakta gasp edildiğini zarfın da çalındığını söyler. Bunun üzerine Sultan Galiyev sessiz kalmayı tercih eder. Yıllar sonra 1918'de Stalin'in bizzat kendisine verir fotoğrafları. Yazar burada Sultan Galiyev'in farkında olmadan hem ihtilalin hem de kendisinin kaderini nasıl etkilediğini anlatır.

1917'nin mayıs ayında Rusya Müslümanları Birinci Kurultayı için Moskova'ya gider. Şemsi Esadullayev'in evinde büyük bir kalabalıkla yapılır kurultay. Sultan Galiyev kafasındaki soruların cevaplarını bulabilmek, kendine kesin bir yol çizebilmek için katılır kurultaya ancak pek faydası olmaz. Kurultayda, daha sonra da birçok kez yolunun kesişeceği Şehigerey Seyitgaliyev ile tanışır. Kurultay'ın son günü kapı önünde tanıştıktan sonra Seyitgaliyev'in teklifi ile lokantaya giderler. Sultan Galiyev kendini ve fikirlerini açık etmez. Sohbet arkadaşının fazla içki içip olay çıkarması üzerine onun sorumluluğunu almak zorunda kalır. Kalacak yerinin de olmadığını öğrenince onu kendi kaldığı otele götürüp bırakır. Kendisi de Petersburg'a gitmek üzere tren istasyonunda sabahlar.

Şubat ihtilalinden sonra, Sultan Galiyev eşinden ve kızından ayrı yaşamak zorunda kalır. Bu yüzden derin bir aile hasreti çeker. Sonunda eşini ve kızını Bakü'den Moskova'ya getirir. Bu tarihlerde Rusya Müslümanları Milli Şurası tertip komitesinde sekreter olarak çalışmaktadır. Yeniden eski dostu Gerey Kodraçev ile görüşerek Müslüman Sosyalistlere karşı Bolşevikler fraksiyonunu kurma kararı alırlar. O gece meydana bir olay yaşarlar. Kalabalık içerisinde konuşma yapan bir kişi görürler, Sultan Galiyev hemen grubun içine atılarak Bolşeviklerin fikirlerini anlatmaya koyulur. O esnada kargaşa çıkar, tam ezileceği sırada Kodraçev'in havaya ateş açması ve polislerin gelmesi ile fırsat bulup kaçarlar.

Bu görüşmeden bir hafta sonra Kazan'a çağrılır. Geçerken Moskova'daki ailesini görme fırsatı yakalar. Elinde hediyelerle çıkagelir. Ancak kızı uyumuş, eşi Ravza ise evde yoktur. Yalnız kayınvalidesi endişeli ve soğuk bir tavırla karşılar onu. Bu duruma anlam veremeyen Sultan Galiyev, Ravza'yı beklemeye koyulur. O gece sabaha karşı evine döner Ravza, herhangi bir açıklama da yapmaz. Sultan Galiyev ise üstelemez, ilişkileri koşulsuz bir güven içine kurulmuştur, sorgulamayı buna yakıştırmaz. Yine de içine kurt düşer. Ertesi gün Kazan'a giderken de yol boyu düşünür. Düşünceler birbirini kovalarken Ravza ile evlenmeden önceki akşamı hatırlar. Bildiri dağıtmak için yaya bir şekilde yola düştükleri gece birbirlerine yakınlaşırlar. Sonrasında Ravza çocukken üvey kardeşi tarafından tecavüze uğradığını anlatır. Bu sebeple evlenmelerinin uygun olmayacağını söyler. Sultan Galiyev, ona bu kötülüğü yapan Knez Kudaşev'i tanımaktadır. Tatar Öğretmen Mektebi'nde iken kendisine de iftira atan kötü bir insandır. Sultan Galiyev, Ravza'ya bir suçu olmadığını, bu yüzden mutsuzluğa mahkûm olmanın anlamsız olacağını söyler ve onunla hemen evlenir. Bu anılar üzerine Sultan Galiyev, şüphe duyduğu ve güvensizlik hissettiği için suçluluk duygusu içerisinde Kazan'a gider.

1917 yılının haziran ve temmuz aylarında Kazan hareketli günler geçirir. Bütün Rusya Müslüman Askerleri Kurultayı toplanır. Geçici hükümet ile şura reisi İlyas Alkin arasında da soğuk savaş hüküm sürmektedir. Bu savaşın ateşli bir hâl alması işten bile değildir ve Sultan Galiyev buna bütün benliği ile engel olmaya çalışmaktadır. Nitekim işe yarar, Sultan Galiyev sayesinde büyük bir iç savaştan dönülür. Yazar, burada, bu tarihte yaşananları farklı bakış açıları ile değerlendirerek okuyucuya sunar. Geçici hükümetin Kazan'daki temsilcileri, Müslüman askerleri ve başlarındaki İlyas Alkin'i dağıtma ve hâkimiyet altına alma şeklinde bir politika güderler. Onlar için ihtilal ve Sovyetler dışında hiçbir şey önemli değildir. İlyas Alkin ve onun peşinden gidenler ise bağımsız bir Türk Cumhuriyeti kurma hayalini taşımaktadırlar. Yazar, bu hayalin niçin gerçekleşemediğini yaşanan olaylarla tek tek anlatır.

Bu, çoğu kahramanın bakış açısından “kaçırılan bir fırsat” olarak değerlendirilirken, Sultan Galiyev açısından “ne yazık ki hayal olarak doğmuş bir amaç” olarak gösterilir. Tarihsel süreçte Mirseyit Sultan Galiyev, Sovyetler ile Alkin arasında köprü görevi üstlenerek hem kan dökülmesine engel olur hem de söz konusu amacın gerçekleşmeyip Sovyet hükümetinin tamamen yerleşmesini sağlar. Bu durumun artı ve eksileri yazar tarafından okuyucuya bırakılmıştır. Ancak Sultan Galiyev birçok açıdan örnek alınacak tavırlarıyla parlar. Saygı, sorumluluk, barış, eşitlik, dürüstlük gibi değerlerin en çok vurgulandığı bölüm olur.

Neticede Rusya Müslümanlarının İkinci Kurultayı açılır. Müslüman Askerleri Birinci Kurultayı yapılır ve Din Adamları Kurultayı da aynı tarihlerde gerçekleşir. Bu üç kurultaya gelen delegelerin birleşmesiyle de 22 Temmuzda genel bir meclis toplanması olur. Yazar, bu kurultaylarda konuşulanları ve Sultan Galiyev’in mevzulara bakışını ayrıntılı olarak verir.

Sultan Galiyev, kurultayda Zeki Velidi ile de karşılaşır. Ancak eski dostunu kızgın ve küskün bulur. Kurultayda kendisine söz verilmemesine, ciddiye alınmamasına kızmaktadır. Sultan Galiyev ise böyle şeylere kızıp çekip gitmesini doğru bulmaz. Zeki Velidi bu görüşmeden sonra Küçük Başkurdistan’ı kurmanın yollarını arayacaktır.

Bu olayların yaşandığı sıralar Sultan Galiyev, Müslüman Sosyalistleri Komitesinin Kazan Sosyal Demokratlarıyla bir toplantıya katılır. Bu toplantıda sık sık Tatarları küçümseyen ve gözden çıkaran ifadelerin kullanılması Sultan Galiyev ve dostu Vahitov’un tepki göstermesine yol açar. Temsilcilerden Grasis ile Sultan Galiyev hem bu toplantıda hem de sonrasında sık sık aynı konu üzerinde karşı karşıya gelirler. Grasis sert ve yıkıcı bir tavır sergilerken Sultan Galiyev daima Tatar ve diğer Türk halklarına yapılan ikinci sınıf insan muamelesinin, savaş yandaşlığının karşısında durur. Sultan Galiyev kan dökülmesini, halkının vaatlerle kandırılmasını, itilip kakılmasını asla kabul etmez. Bunu engellemek için gerek masa başında gerekse de meydanlarda sıkça dil döker.

Yine bu dönemde Sultan Galiyev, Müslüman Sosyalistleri Komitesinin sorumlu sekreteri seçilir. Bu görevle birlikte birçok sorumluluk da üstlenir. Sık sık mitinglere katılıp konuşmalar yapar, işçiler ve askerlerle görüşür. İlyas Alkin’le görüşme görevi de ona verilir. İlyas Alkin, romanın Sultan Galiyev’den sonra en çok parlayan kişisidir. Yazar onu iyi bir asker, sözüne güvenilir bir kişi olarak çizer. Ülkesi ve halkı için çalışan yılmaz bir savaşçıdır. Bu bakımlardan birçok değeri karakterinde toplar, örnek gösterilecek bir kişi olur.

Sultan Galiyev’in İlyas Alkin’le olan konuşmaları romanda dikkat çeken diyaloglar arasındadır. 1917’de meşhur ihtilal gerçekleşirken bu ikilinin anlaşması kilit rol oynar. Alkin

İhtilal sürecinde Kazan'da yapılan hiçbir mitinge, yürüyüşe karışmayarak sözünde durur. Ancak yine de Grasis'i tutuklar. Bu elbette Grasis'in her fırsatta Türkleri aşağılayan ve yok etmek isteyen tavrı sebebiyledir.

1917'nin Ağustos ayında Sultan Galiyev aile hasretiyle uykusuz geceler geçirmektedir. Bir gece yine çok sevdiği eşi Ravza'yı düşünerek bir şiir yazar. Arkadaşı Mullanur Vahitov bu şiiri dinleyince derhal onu ailesine yollar. Sultan Galiyev eşini Moskova'dan yanına, Kazan'a getirir.

İhtilal sonrası iktidar Kazan Sovyetlerine geçer. Sultan Galiyev de bu hükümette Milletler ve Maarif İşleri Komiseri olarak görevlendirilir. Bu esnada İlyas Alkin büyük bir sorun olarak durmaktadır. Elinde elli-altmış bin kişilik bir ordu vardır ve Sovyet hükümetini tanımaz. O Bolşeviklerin fitne ile başa geçtiğini, geçerken halka sormadığını düşünür. Yine bu ikili arasındaki diyaloglar dikkat çekicidir. Sultan Galiyev ile Alkin arasında fikirler savaşmakta, birbirine sempati duyan bu iki düşman aynı milletin evlatları olduklarının da bilincinde olarak davranmaktadırlar. Bu nedenle ihtilalin de bir muhasebesini yapan yazar, ikilinin ilişkisini okuyucuya sempatik gösterir. Alkin halkın seçtiği parlamentoyu, Sultan Galiyev ise Bolşevikleri savunmaktadır. Bu son görüşmenin ardından Alkin, Ekim İhtilalini kanunsuz sayarak Milli Cumhuriyet kurma yollarını aramaya başlar. Bolşevikleri karalama kampanyası düzenler. Dolayısıyla Sultan Galiyev şimşekleri üzerine çeker.

Alkin'in bu hamlesi üzerine, başta Grasis olmak üzere tüm Kazan temsilcileri, hepsini etkisiz hale getirmeyi teklif ederler. Ancak Sultan Galiyev buna şiddetle karşı durur. O, böyle bir hareketin savaşla sonuçlanacağını söyleyerek propagandayı sürdürmeyi, halkı konuşarak ikna etmeyi savunur. Birçok kez olduğu gibi yine kan dökülmesini önlemiş olur. Bu son toplantıda konuşulanlar "Koyaş" gazetesinde gerçeği yansıtmayacak şekilde aktarılır. Sultan Galiyev Rus Bolşeviklerinin "tabak yalayıcısı ve millet düşmanı" olarak nitelendirilir. Sultan Galiyev sırtından vurulmuş gibi hisseder bu makaleyi okuduğunda. O, halkı için gece gündüz çalışıp canını vermeye hazırlanırken böyle itham edilmesi, büyük bir üzüntü duymasına neden olur. Eşi Ravza'nın önerisi ile gazeteye bir mektup yazmaya karar verir. Yazar, bu mektupla Sultan Galiyev'i daha derinden tahlil eder. Onun sahip olduğu insan ve millet sevgisi, sorumluluk sahibi olması, barıştan, özgürlükten ve eşitlikten yana olması kendi cümleleri üzerinden verilir. O, haksızlığın karşısında dimdik duran bir kişi olarak çizilir. Bu mektubu yazdığı sırada aniden evine birileri gelir ve aceleyle Sultan Galiyev'i alıp Mullanur Vahitov'un yanına götürürler. Birlikte Piçen Bazarı Meydanı'na giderlerken sultan Galiyev'in eline bir kâğıt uzatır. Bu kâğıtta İlyas Alkin ve askerlerine silahlarını bırakmazlarsa topa

tutulacakları yazmaktadır. Ancak şaşırtıcı olan alttaki imzalıdır. Sultan Galiyev, Grasis'le birlikte kendi imzasını görünce şoke olur. İşin aslını anlatmak için gittikleri meydanda, büyük bir kalabalık vardır ve Sultan Galiyev ile Grasis'i öldürmek istemektedirler. Sultan Galiyev hiç düşünmeden kalabalığın arasına girerek konuşmacının yanına çıkar. Ve orada halka etkileyici bir konuşma yapar. Sultan Galiyev iyi bir hatiptir. Orada bütün bir halkı ikna eder. Samimi ve içten konuşması dinleyenleri inandırmıştır. Sorumluluğu üzerine alarak kan dökülmesine izin vermeyeceğinin sözünü verir. Gerçekten de o gün Kazan'da tek bir silah sesi bile duyulmaz.

1917'nin ikinci yarısında oldukça karışık ve zor günler geçirilir. Yılın sonuna doğru Orenburg'dan Başkurdistan'ın muhtariyet ilan ettiği haberi duyulur. Bu işin başında da Zeki Velidi vardır. 1919'un ocak ayında, Milletler İşleri Halk Komiserliği yanında Müslüman İşleri Komiserliği kurulur. Vahitov'un Moskova'ya gitmesi ile Sultan Galiyev onca işin arasında Kazan'da yalnız kalır. Tüm bunların yanında Sovyet Temsilcileri ile Müslüman Tatarlarını kan dökmeden uzlaştırmak için de çok ter döker. İlyas Alkin tutuklanır, bunun üzerine halk ayaklanır, yeni bir iç savaş çıkması an meselesidir, bir taraftan da Beyaz Ordu ile savaş devam etmektedir. Sultan Galiyev'in çabası sonucu, 1918'in şubatında Alkin'in serbest bırakılmasıyla olaylar az da olsa durulur. Alkin'in Sovyetleri tanıması ile de hükümet açısından siyasi bir zafer kazanılmış olur. Bu bölümde yazar Sultan Galiyev ile Alkin arasında ilginç bir diyaloga yer verir. Alkin Türk Cumhuriyeti kurma hedefini gerçekleştirilememenin verdiği hayal kırıklığı ve üzüntü içerisindedir. Sultan Galiyev'e bu tarihi fırsatın bir daha gelmemek üzere kaçtığını söylerken yenilmiş gibidir. Sultan Galiyev ise Sovyetlerin galibiyetine tam olarak sevinmez. O bunun hayal olduğuna inansa da gerek Alkin'e duyduğu sevgi, gerekse de halkının geleceği için duyduğu endişeler içini kemirir. Barış antlaşmasını imzaladıktan sonra Alkin ailesini de alıp çekip gider. Yazar onun gidişini erdemli bir insana yaraşır biçimde çizer.

1918'in nisanında Sultan Galiyev Stalin'in görüşme talebi üzerine Moskova'ya çağırılır. Ailesini de görme fırsatı yakalamasından dolayı uçarcasına gider. Ancak Stalin'le görüşmeleri, Sultan Galiyev açısından can sıkıcı olur. Stalin'in soğuk ve sert mizacı ile ilk kez karşılaşır. Yine de kişilere takılmaz. Bağlandığı sosyalist fikirlerini içten içe irdeleme ve inancında açık kapı bırakmama derdindedir. Lenin ile de görüşen Sultan Galiyev Stalin'le arasındaki belirgin farkı hisseder. Yazar Stalin'i ne kadar sert, soğuk ve kapalı çizdiyse Lenin'i de bir o kadar hassas, alçakgönüllü ve dikkatli olarak anlatır. Görüşmeden sonra eşine ve kızına kavuşmanın heyecanı ve sevinci ile koşarak gider eve. Ancak Ravza evde yoktur.

Kızı ve kayınvalidesi doktora gittiğini söyleyince gidip bakmak ister. Muayenehanenin önüne geldiğinde, mesai gün ve saatlerinin yazılı olduğu tabela dikkatini çeker. Tatil gününde ve mesai saatinin de dışında bir vakitte, eşinin nasıl doktorda olabileceğine anlam veremez. Yine de hisleri onu doğruca kapıya götürür. Kapıyı yaşlı bir adam açar, içeri alır. Beklerken içindeki sıkıntı daha da artar. Birden karısının kahkahalarını duyar. Odaya girdiğinde karısı Doktor Oruciyev ile birlikte. Odadaki herkes şoke olur. Ancak en büyük sarsıntıyı şüphesiz Sultan Galiyev yaşar. Çok sevdiği ve güvendiği karısının kendisini aldattığına inanamaz, öylece kalakalır. Oruciyev ise işi pişkinliğe vurup sözle üstelemeye başlar. Birden elindeki içki şişesini Sultan Galiyev'e fırlatır. Sultan Galiyev yere eğilmesiyle bileğindeki tabancayı alıp ateş eder. Doktoru öldürür. Kendini kaybetmiş halde oradan uzaklaşır. Bir süre sonra kendine gelir. Pişman olur. O kişiyi öldürmekle eline bir şey geçmeyeceğini, içindeki duyguları yok etmenin imkânı olmadığını fark eder. Tam intihar edecekken çöp karıştıran bir ihtiyar evsiz görür. Kendinden utanır ve gidip teslim olur. Kimliğini de ihtilal sürecine zarar vermek istemediği için gizli tutar. Bir ay sonra arkadaşları Vahitov onu bulur, gelip hapisten çıkarır. Kazan'a doğru giderken Sultan Galiyev yıkılmış ve mutsuz bir adam olarak resmedilir.

1918'in Mayıs ayında Moskova'da Tatar-Başkurt Cumhuriyeti meselesi ile ilgili görüşmeler yapılır. Bir yıl sonra 1 Haziran'da bu amaçla bir meclis toplama kararı alınır. Bu kararın alınması ile büyük bir sevinç yaşayan birçok kişi Kızıl Ordu'ya katılır. Ancak iş ciddiye binip de meclis kurulması için işe girildiğinde Merkez Komitesi'ne Grasis'in de yer aldığı Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi Ural Bürosu'ndan bir dilekçe gider. Rusya'nın bütünlüğünün parçalanmasına razı göstermeyeceklerini bildirirler. Lenin bu dilekçeyle oldukça ilgilenir. Böylece 1 Haziran'dan 15 Eylül'e ertelenir meclisin açılması. Eylül'de de Grajdenler Savaşı (iç savaş) sebebi ile belirsiz bir tarihe ertelenir.

Sultan Galiyev iz bırakmadan ortadan kaybolunca, yerine Kazan Bölgesi Müslüman İşleri Halk Komiseri olarak tayin edilen Şehingerey Seyitgaliyev'den birçok kişi şikayetçidir. Kazan'daki yöneticiler arasındaki asıl çekişmenin sebebi, yağmalanan altınları paylaşırken çıkan kavgalardır. Sultan Galiyev dönünce bu durumdan rahatsız olanlar derhal göreve geri gelmesini isterler. Sultan Galiyev kabul etmek istemez. Ancak gerek komiserlikteki işlerin çıkmaza girmesi, gerekse de hazine paylaşma meselesinin utanç verici hali sebebi ile onu tekrar eski görevine getirirler. Buna karşı oy veren yalnızca Şehingerey Seyitgaliyev'dir. Sultan Galiyev göreve seçilince öfke ile bağırıp, çekip gider ve uzun süre ortadan kaybolur.

Kızıl Ordu, Beyaz Çeklerle Samara bölgesi için giriştiği savaşta geri çekilmek zorunda kalır. Bunun üzerine Kazan Garnizonu, Bolşevik yöneticilerin görevden alınmasını ister. Olağanüstü toplantı yapılır. Sultan Galiyev'den Müslüman Sosyalist alayı ile konuşup ikna etmesi istenir. İsyân çıkaranlara katılmamalarını isterler. Sultan Galiyev bu zor görevi başarır ve şehirde asayiş sağlanır.

Ağustos ortalarında savaşı kaybedip Arça bölgesine çekilmek zorunda kalırlar. Bir ay bu bölgede Kazan'ı kurtarmak için köylülerden binlerce genci, orduya katılmak üzere ikna ederler. 10 Eylül'de Kazan kurtulur. Bu köy delikanlıları birçok kahramanlık örnekleri gösterirler.

Vahitov, Ağustos ortalarında savaşta esir düşüp öldürülür. Onun yerine merkezde doğan boşluğa Sultan Galiyev düşünülmektedir. Stalin onu derhal Moskova'ya çağırır. Sultan Galiyev anılar sebebiyle gitmeyi hiç istemez. Ancak mecbur kalır. Tam da o günlerde Ravza'dan mektup alır. Moskova'dan gittiğini, karşısına çıkmayacağını yazar. Sultan Galiyev bu mektuptan çok etkilenir.

Moskova'da çalışmaya başlar. Birçok sorumluluk alır. Müslüman İşleri Halk Komiseri olarak Stalin'e, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı olarak da Troçki'ye bağlıdır. Ayrıca Şark Komünist örgütlerinin Merkez Bürosu üyesidir. Yazar, henüz 26 yaşındaki bir insan için böyle sorumluluk isteyen işlerin altından kalkmanın ne zor olduğunu vurgular.

1918'in sonbaharında bir gün Stalin yanına çağırır. Türkler hakkında bir konuşma geçer aralarında. Yeni Türkiye'den "Genç Türkler" hareketinden bahseder Sultan Galiyev. Savaşta Almanya'da esir düşen Türk askerlerinin Moskova üzerinden geçip ülkelerine döneceğini, onlarla ilgilenmesini ister Stalin. Bir hafta on gün kadar hemen hemen her gün Moskova'nın Tatar İşçiler Kulübünde özel geceler düzenlenir. Burada Türk esirleriyle görüşmeler yapar. Bu akşamların birinde, Sultan Galiyev'in yanına yaşlı bir asker gelip kendisi ile görüşmek isteyen biri olduğunu söyler ve adresini öğrenir. O gece meşhur âlim Yusuf Akçura kılık değiştirip aksak bir Türk askeri gibi yanına gelir. Bütün gece konuşur, fikir alışverişinde bulunurlar.

1918'in Ekim başlarında Sultan Galiyev Tatar İşçileri Kulübünde konuşma yaparken dinleyiciler arasında bir genç kız gözüne takılır. O da kendisine çekingen gözlerle bakmaktadır. Konuşma sonrası türkölü, danslı oyunlar başlar. Yine o kızla yan yana denk gelir, birlikte dans ederler. Ancak konuşup tanışacak fırsatları olmaz. Sonraki günler yine karşılaşırlar. Sultan Galiyev bu kez onunla konuşma cesaretini bulur. Sohbetleri ilerler. Evine

kadar götürür. Kızın Çarlık Rusya'sının meşhur ailelerinden Irzin'lerin kızı olduğunu öğrenir. Sonraki buluşmalarında Sultan Galiyev Fatıyma'yı evine götürür ve evlenme teklif eder. Ancak kız annesinin asla rıza göstermeyeceğini, Bolşeviklerden nefret ettiğini söyler. Sultan Galiyev ise kararını vermiştir. Eve bir imam çağırır ve nikâhları kıyılır. Kızın ailesine de haber verir. Ancak anne razı olmaz. Kızına bundan sonra onu yok sayacağını söyleyerek gider. Fatıyma çok üzülür. Sonraki günlerde sık sık Sultan Galiyev ile annelerine gidip gönlünü almaya çalışırlar ancak yaşlı kadın kararında kesindir. Sultan Galiyev ile Fatıyma'nın ilk çocukları Gülnar doğana kadar da yumuşamaz.

1919 yılı gizli telgraflarda Sultan Galiyev'in adının sıkça anılmaya başladığı bir yıldır. Ocak ayında da Sultan Galiyev'in Halk Temsilcileri Sovyeti'nde başkan olarak çalışması için gönderilmesini isteyen bir telgraf gelir merkeze. Böylece 1919'un Ocak ayında Ufa'ya acil memuriyete gönderilir. Amacı Küçük Başkurdistan temsilcilerinden Zeki Velidi ve İlyas Alkin ile temas kurarak, idarelerindeki askeri birliği Sovyet Hükümetine karşı savaştan uzak tutmaktır. Bu görüşme Sultan Galiyev'in eski dost ve hemşerileriyle bir hasım gibi görüşmek zorunda olması anlamına gelmektedir. Elbette bu şekilde gerçekleşmez. Onları ikna etmeyi başarır ancak içi de rahat değildir. Ufa'ya döndüğünde başkanı olduğu Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun ihtiyaç yok gerekçesiyle kendisine haber bile verilmeden kapatıldığını öğrenir. Şok etkisi yaratır bu haber Sultan Galiyev'de. Derhal Stalin'e telgraf çeker. Sonrasında Stalin geri adım atar. Ufa Bölgesi İhtilal Komitesi ise Küçük Başkurdistan askerlerini başta ayak diremeleri sebebiyle cezalandırmak istemektedir. Sultan Galiyev şiddetle karşı çıkar. Kendisine güvenerek Kızıl Ordu tarafında olmaya ikna olan kişileri arkadan bıçaklamayı kabul etmez. Böylece karardan vaz geçilir.

Sultan Galiyev Ufa'dan Kazan'a dönmek için istasyona geldiğinde Sehipgeryey Seyitgaliyev ile karşılaşır. Hasta ve perişan halde bulunduğu eski çalışma arkadaşına acır. Geçmişte yaptıklarını unutarak yeniden Merkezi Müslüman Askerleri Kurulu'nda işe alır. Kazan'a döndüğünde türlü işler onu beklemektedir. Şehrin temsilcileri ile görüşmeler yapar, kararlar alır, işçi ve askerlerle konuşmalar yapar. Sayesinde binlerce kişi Kızıl Ordu'ya yazılır. Beyaz Ordu ile Kızıl Ordu'nun savaşı devam etmektedir. Bir yandan da iç savaş askerleri zorlamaktadır. Başkurdistan'ın desteği ile biraz rahatlarlar.

İşleri halledip Ağustos sonunda eşinin yanına ancak gelir Sultan Galiyev. Bir çocukları olacaktır. Ancak Moskova'da da onu bekleyen birçok iş ve kafasında halletmesi gereken pek çok soru vardır. Bu sebeple Lenin'le görüşmek ister ancak kapıda sekreteri karşılar ve onun

milli meselelerle fazla meşgul olduğunu söyler. Sultan Galiyev'in milliyetçilikle suçlanma dönemi başlamaktadır.

İç savaşın devam ettiği Sovyet Rusya'sında 1919'un sonbaharı gelip çatar. Sultan Galiyev'in bir kızı olur. Doğumda Ufa bölgesinde olan Sultan Galiyev, Moskova'ya döndüğünde kızını ve Fatıyma'yı ailesinin evinde bulur. Kayınvalidesi torun sevinci ile yumuşamıştır. Sultan Galiyev ve Fatıyma mutluluktan uçtukları günler geçirirler. Ancak iş ve siyasi hayatı ne yazık ki yenilgilere başlamıştır. Yılsonuna doğru 19 Aralık 1919'da Lenin başkanlığında yapılan kurul kararına göre, 22 Mart 1918'de alınan Tatar-Başkurt Respublikası kurulması kararı Başkurdistan Komünistlerinin de karşı çıkması sebebiyle iptal edilir. Bu karar alındığı esnada Samara'da şark cephesinde bulunan Sultan Galiyev inanamaz ve hemen Moskova'ya döner. Lenin'e verilen kararın hatalı olduğunu anlatan bir mektup yazar ancak bu hiçbir şeyi değiştirmez. 27 Mayıs 1920'de Tataristan otonomisini kurmak üzere karar verilir. Bu iki kardeş halkın ayrıştırılması anlamına gelmektedir.

Sıcak bir yaz günü Sultan Galiyev bürosunda Ziya Gökalp'ten gelen mektubu okurken Zeki Velidi saçlı sakalına karışmış bir halde ziyaretine gelir. Kızgın, kırgın ve ne yapacağını bilmez haldedir. İki eski dostun konuşması uzun sürmez. Zeki Velidi Tatar-Başkurt Respublikası kurulması için yapılan kurulda karşı oy vermesini Stalin'in istediğini söyler ve özür diler.

Bir gün Lenin Sultan Galiyev'i Türkiye'den gelecek olan misafirlerle arasında tercümanlık etmesi için çağırır. Sultan Galiyev görüşme sonrasında Türk misafirlerle sohbet eder. Türkiye'de milletin geleceğini düşünen herkesin el üstünde tutulduğunu öğrendiğinde içi burkular. Birkaç ay sonra Moskova'da Türkiye elçiliği açılır. Bu sebeple çağırılan sayılı davetli arasında Sultan Galiyev de vardır. O "Türkiye'nin yakın dostu" olarak nitelendirilmektedir.

1922'nin Şubat ayında Orta Asya'dan bir mektup gelir. Ravza Çanışeva tifodan vefat eder ve 7 yaşındaki kızı Reside bir bakanı olmadan ortada kalmıştır. Sultan Galiyev Türkistan'la temas kurup kızını yanına getirtir.

Bir gün Sultan Galiyev Troçki ile satranç oynarken aniden Stalin gelir. Tavırları her zamanki gibi soğuk ve anlaşılmazdır. Troçki gittikten sonra Stalin sohbeti Shhipgery Seyitgaliyev ile aralarındaki anlaşmazlığa getirir. Sultan Galiyev çok sinirlenir. Kıtık zamanı zaten aç olan köylüyü, olmayan buğdayını vermedi diye telef eden Seyitgaliyev'e öfke saçmaktadır. Seyitgaliyev yiyecek için Tatar ve Başkurt köylülerinden binlerce kişiyi gözünü

kırpmadan öldürmüştür. Ancak Stalin, Seyitgaliyev'i de çağırır ve yüzleştirmek ister. İkili arasında sert bir görüşme geçer. Sonrasında Stalin Seyitgaliyev'i korumasına alır.

Sultan Galiyev, Stalin ile görüşmek için randevusuz bir şekilde odasına gider. Ancak kapı önünde Stalin'in yardımcısı onu durdurur ve genel sekreterin şu anda kendisini kabul edemeyeceğini, beklemesini söyler. Sultan Galiyev hem şaşırır hem de bozulur, yine de sorun çıkarmaz ve beklemeye başlar. Ancak çok fazla zaman geçer ve onun da yapacak tonla işi vardır. Kapı önündeki yardımcı bir telefon üzerine gidip yerine bir başkasını bırakır. Gelen kadınla tanışıklıkları vardır ve birbirlerine saygı duymaktadırlar. Sultan Galiyev'in onca zaman kapı önünde bekletilmesine anlam veremez ve içeri girebileceğini söyler. Sultan Galiyev içeri girdiğinde Stalin adeta kendinden geçmiş bir vaziyette kıpırdamadan durmaktadır. Birden elinde bir ahize tuttuğunu fark eder. Ancak bu masanın altından gizli hattan gelen telefona bağlı bir ahizedir. Anlam veremez. Daha fazla dayanamayıp geldiğini haber vermek için yavaşça öksürür. Stalin şoke olmuş bir halde ona bakar, ardından bir anda Stalin'in yardımcılarında biri içeri girer ve Sultan Galiyev'i kolundan tuttuğu gibi dışarı çıkarır. Bu utanç verici durum karşısında Sultan Galiyev ne yapacağını bilemez. Stalin'in neden böyle davrandığını, o gizli ahizenin ne olduğunu, kendinden geçmiş bir halde kimi dinlediğini anlayamaz. O telefon gizli görüşme ve dinlemeler için yapılmış bir paralel hattır. Lenin ile Troçki'yi dinlemek için tasarlanmış bu hattı elbette Stalin'den başka kimse bilmez ve bilmemelidir. Bu durum Sultan Galiyev'e gösterilen tavrı açıklamaktadır. Ancak Sultan Galiyev'in bunların hiçbirinden haberi yoktur.

Bu olayın etkisi Sultan Galiyev'in Gürcistan'a sürülmesi şeklinde olur. Fakat merkezde birçok işin üstesinden gelecek kimsenin bulunmayışı Stalin'in dilekçe yağmuruna tutulmasına sebep olur. Neticede birkaç ay sonra Sultan Galiyev Moskova'ya geri döner.

26 Aralık 1922'de Moskova'da Sovyetlerin X. Bütün Rusya Kurultayı yapılmaktadır. Lenin hasta olduğu için katılamaz, Stalin ise ülkede müstakil cumhuriyetleri onaylamadığını belirtir. Sultan Galiyev buna cevap olarak konuşma yapar. Ancak bu Stalin'in hoşuna gitmez. Yine de karar çoktan verilmiştir. 30 Aralık 1922'de içerisine Türk halkları katılmadan Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kafkas Federasyonu temsilcileri imzası ile tüm dünyaya SSCB'nin kurulduğu duyurulur. Bu Stalin'in galibiyeti anlamına gelir.

1923 yılı başında Moskova'da SSCB'nin kuruluşu sebebiyle bir bayram havası vardır. Ancak Sultan Galiyev İdil boyundan gelen haberler dolayısıyla sıkıntılı günler geçirmektedir. Tataristan halkı büyük bir açlık ile karşı karşıyadır. Yazın ekilecek tohumluğu bile olmayan

köylü telef olmaktadır. Sultan Galiyev bu sebeple Stalin'in yeni yardımcısı ile tartışır. Sultan Galiyev'in bu sıkıntılı hali eşi Fatıyma'yı da etkiler.

Sultan Galiyev Tataristan'daki durumu değerlendirmek için Kazan'a gider. İhtiyaç ve yiyecek işleri komiseri Yunıs Velidi ile görüşür. O sorunu Amerika'dan gelen ve vagonlarda bekleyen ekmeği işçilere rüşvet vererek köylüye ulaştırmayı teklif etmektedir. Bu bir suç olmasına rağmen halkı açlıktan kurtarmak için kabul eder. 15 gün sonra birçok Tatar köylüsü ekmeğe kavuşur.

Lenin'in hastalığı kötüleşmektedir. Bu sebeple yazdığı yazılar ciddiyet taşımayan yazılar şeklinde damgalanır. Bu Stalin'in parti içiresinde rahatça hareket edebilmesini sağlar. Sultan Galiyev ve arkadaşları ise sıkıntılıdır. Stalin'in hedeften şaşan davranışları sebebi ile ne yapacaklarını bilemezler. Stalin yoluna çıkacak herkesi etkisiz hale getirmek için çalışmaktadır. Bu amaçla 1922'nin ikinci yarısından itibaren, doğrudan doğruya Stalin'in emriyle GPU (Devlet Politik Emniyet Kuruluşu, daha sonra OGPU adını alır.) tarafından Sultan Galiyev üzerinde araştırma faaliyeti başlatılır. Onun her hareketi ve konuşması kaydedilmektedir. Bolşevikler partisinin 12. Kurultayı esnasında Stalin ile Sultan Galiyev arasındaki fikir ayrılıkları iyice keskinleşir. Bu Stalin'in ihtiyacı olan Sultan Galiyev'i suçlama operasyonunun verilerini de hazırlamış olur.

4 Mayıs 1922'de akşam vakti GPU tarafından tutuklanır. Bu tutukluluk 45 gün sürer. Bu süreçte onun tutukluluğunu devam ettirmek ve suçlamak için toplanan belgeler yeterli olmaz. Sonunda mecburen salıverilir. Ancak partiden atılır ve işsiz kalır. Sultan Galiyev sırtından bıçaklanmış gibi hissetmektedir. Hapishaneden çıktıktan sonra sudan çıkmış balık gibi kalır. Hem maddi hem de manevi yönden büyük sıkıntılar onu beklemektedir. Serbest kaldıktan bir ay sonra Stalin'e birkaç kez mektup yazar ancak herhangi bir cevap alamaz. İş arar fakat hain damgası yemiş birine kimse iş vermemektedir. Son çare hamallık yapmaya başlar. Arkadaşları da Stalin'in korkusundan onunla konuşmamakta, ara sıra gizli görüşmeler yapmaktadırlar. Sultan Galiyev kendisini bekleyen tehlikenin farkındadır. Ancak o her şeye rağmen haklı olduğuna inanarak yürüdüğü yolda devam etmeye karar verir. Bu sebeple Türkiye Elçisinin ailesi ile Türkiye'ye gitmesi teklifini de reddeder.

Uzun bir zamandan sonra Stalin kendisi ile görüşme isteğini kabul eder. Hata yaptığını kabul edip milliyetçiliği karalayan bir makale yazmasını, ancak bu şartla affedilme ihtimalinin olacağını söyler. Sultan Galiyev için bu neredeyse imkânsızdır. O düşüncelerine ihanet etmeyi reddeder.

1924 yazında oğlu Murat dünyaya gelir. Bu uzun zamandır sıkıntı içerisinde yaşayan aileyi sevindiren bir olay olur. Yılsonuna doğru Sultan Galiyev, Stalin ile tekrar görüşür. Stalin ona partiye kabul edilmesi için dilekçe yazmasını söyler. Sultan Galiyev sevinçten uçarak yazar. Ancak dilekçenin reddedilmesi ona çok ağır gelir. Artık ümidini tamamen keser. Lenin'in vefatı ile partiye olan inancını da tamamen yitiren Sultan Galiyev, hem kendisinin hem de halkının geleceği için başka çareler aramaya başlar.

1925 yılı başlarında Sultan Galiyev büyük zorluklarla kendine iş bulur. Bir dergide edebi sorumlu olarak çalışmaya başlar. Bu ona çok iyi gelir. Ancak sevinci uzun sürmez. Bir gün redaktör kendisini çağırarak işten çıkarıldığını söyler. Sebep ise bellidir. Maddi sıkıntıları daha da artar. Üstelik Lenin'in cenazesinde üşüttüğü ciğerleri iyice kötüleşmiştir. Yeniden hamallık yapmaya başlar. Bir yandan da halkının kurtuluşu için düşünüp durmakta ve bu düşüncelerini yazıya aktarmaktadır. Gece gündüz yazar Sultan Galiyev. Ağustos sonlarında bronşiti saatlerce öksürmesine sebep olacak kadar ağırlaşmıştır. Eski dostu Firdevis ile Veli İbrahimov onu zorla Kırım'a tedavi olmaya gönderirler. Kırım'da iken birçok eski dostla karşılaşır, sohbet eder. Hatta Kırım'daki siyasi çekişmeler sebebi ile görüşlerine başvuranlar bile olur. Bu Sultan Galiyev'in uzun zamandır özlediği çalışma hayatını hatırlatır. Yeniden fikirlerine başvurulması ona kendini değerli hissettirir. Ağzından çıkan her kelime ve görüştüğü her insan GPU tarafından tek tek kaydedilmeye devam edilmektedir. Kırım'da yaptığı tüm bu görüşmeler onlara aradıkları fırsatı verir.

1926 yılının sonbaharında uzun zaman işsiz kaldıktan sonra nihayet bir işe yerleşir. Rusya Avcılık Cemiyeti'nin İdil-Ural Bölgesi için yetkili temsilci olarak tayin edilir. Bu ailesiyle birlikte sefaletin sınırına geldiği bir dönemde çok iyi gelir. Bu iş sayesinde yeniden insanlarla görüşme Tataristan'a ve Başkurdistan'a gitme imkânları doğar. Fakat nereye gitse kendisini takip eden gözlerin de farkındadır. Nitekim 11 Aralık 1928'de ikinci kez ve uzun süreliğine tutuklanır. Hapishanede geçirdiği süre boyunca birçok işkence görür. Yine de boyun eğmez. Tüm düşüncelerinin yaşayacağı bir eser yazmayı başaramayan Sultan Galiyev, bu hayalini sorgu tutanakları ile gerçekleştirir. Sayfalarca süren bu tutanaklarda onun, halkının kurtuluşu için tasarladığı tüm fikirleri yer alır. Bu süreçte hiçbir arkadaşının ismini vermez ve kimseyi suçlamaz. Yaptığı ve yapmayı planladığı her şeyi ölmüş olan dava arkadaşları ile paylaşır.

31 Ocak 1931'de Solovki adalarına sürgüne gönderilir. Burası insanı dehşet içinde bırakacak kadar korkunç bir yerdir. Nefes almak dışında her şeyin yasak olduğu, dondurucu soğuğun hüküm sürdüğü bu sürgün yerinde Sultan Galiyev 1934'ün sonlarına kadar kalır.

Şartlı şekilde serbest bırakılarak Saratov şehrine, devlet güvenlik organları nezaretine gönderilir. Kendisine bodrum katında bir oda verilir. Herhangi bir kişiyle konuşması, haberleşmesi yasaktır. Kamptan dönerken üzerindeki çul çuvalla buz gibi bir odada, işsiz ve yapayalnız yaşamaya mahkûm edilir. Cesaret edip pazara çıkar, onu görenler dilenci zannetmektedir. İki adamın Tatarca konuştuklarını duyunca yanlarına yaklaşır kendini tanıtır. Elindeki mektubu ailesine gönderebilmesi için yardım ister. Minhacetdin isimli Tatar iyi ve cömert biri çıkar. Hem mektubu göndermeye söz verir, hem de ona yiyecek ve giyecek verir. 1935'in mart ayında bir gece birisinin camına vurmasıyla irkilir. Dışarı çıktığında o kişinin karısı Fatıyma olduğunu görür, gözlerine inanamaz. Hemen içeri alır ve özlemle kucaklaşırlar. Fatıyma bir hafta kadar orada kalır. Sonrasında üç kez daha gelir. Tüm bu ziyaretler OGPU tarafından kaydedilmiştir.

1936'nın eylül ayında bir sabah işe giderken yolda bir kızla karşılaşır. Kızla göz göze geldiğinde ikisinin de gözlerine yaşlar dolar. Baba kız kucaklaşırlar. Reside ülkenin çeşitli yerlerinde okumak için sınavlara girer. Hepsinde başarılı olmasına rağmen soyadı sebebiyle reddedilir. Saratov'a geldiğinde ise Sultan Galiyev soyadını hatırlamazlar. Böylece Saratov Pedagoji enstitüsüne kaydolar ve ilk iş babasını bulur. O günden sonra her hafta belli bir saatte, belli bir yerde tesadüf görüntüsüyle buluşurlar. Sultan Galiyev aldığı üç beş kuruş maaşın yarısını kızına vermektedir. Yine de onun perişan hali baba yüreğini üzer. Gazetede haberini gördüğü Saratov Demir Yolları Siyasi Müdürü olarak atanan Şehingerey Seyitgaliyev'e gidip kızı için borç istemeyi düşünür. İki eski tanışığın görüşmesi ilginç olur. Seyitgaliyev şaşkınlıkla karşılar öldü zannettiği Sultan Galiyev'i. Sohbetin yönü borç istemesine engel olur.

19 Mart 1937'de her zamanki gibi kızıyla buluşma yerine gider. Bu ikisinin son görüşmesi olur. Yeniden tutuklanarak Kazan'a gönderilir. İşkenceler tekrar başlar. 28 Ocak 1940 sabahında Lefort hapishanesinde kurşuna dizilerek öldürülür. Karısı Fatıyma 1937'de fırtınalı bir gecede tutuklanıp götürülür, bir daha haber alınamaz. Oğlu Murat 1943'te askere çağrılır fakat ruh hastalıkları hastanesi götürülür ve bir yıl sonra öldüğü söylenir. 1949'da kızı Gülnar tutuklanarak hapishaneye gönderilir. Bir gardiyanın tecavüz etmesi üzerine intihar eder. Kızı Reside 1948'de Sibiryaya sürgüne gönderilir. Altı yıldan fazla ormanda ağaç keser. Stalin'in ölümünden sonra geri döner. Döndüğünde eşini ve bir oğlunu kaybetmiştir. Tek oğlu ile teselli bularak ömür sürer.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Renad Muhammedi'nin Sırat Köprüsü Sultan Galiyev adlı romanının değer aktarımı bağlamında değerlere yer verme durumunu belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar" (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 187). Bu yöntemin kullanılmasının nedeni, yazılı kaynakların belirli bir çerçevede ve birbiri ile ilişkilendirilerek ilgili araştırma alanına dair bütüncül bir bakış elde etmeyi sağlamasıdır. Araştırmada değer, eğitim, değerler eğitimi, edebiyat gibi araştırmanın temel kavramları derinlemesine incelenmiş, birbirleri ile ilişkileri ortaya konmuştur. Ayrıca söz konusu roman, amaç doğrultusunda ayrıntılı bir şekilde ele alınmış, araştırmanın kavramları çerçevesinde değerlendirilerek değer eğitiminde kullanmaya uygunluğu belirlenmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni edebi eserler olup örneklemini Renad Muhammedi'nin Sırat Köprüsü Sultan Galiyev adlı romanıdır.

3.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Çalışmada veri toplama aşamasında görüşme ve doküman incelemesi, verilerin çözümlemesinde içerik analizi kullanılmıştır.

Veri toplama aşamasında öncelikle Renad Muhammedi'nin Sırat Köprüsü Sultan Galiyev adlı romanı temin edilmiştir. Ayrıca kavramsal alanla ilgili olarak her türlü doküman taranarak çeşitli kitabeveleri ve kütüphanelerden çevrimiçi veya basılı kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Yazar Renad Muhammedi ile 23.12.2018 tarihinde elektronik ortamda eş zamanlı olmayan görüşme yapılmıştır. Yazarın hayatı, edebi kişiliği, eserleri ve kendi romanından

yola çıkarak edebiyatın değer aktarımındaki rolü ile ilgili görüşleri kavramsal çerçeve ile sonuçlar ve öneriler bölümlerinde kullanılmıştır.

Verilerin çözümlenmesi aşamasında içerik analizi yöntemi benimsenmiştir. Neuman (2013, s. 67) içerik analizini, yazılı belgelerde ya da diğer iletişim ortamlarında yer alan bilgi ve sembollerin, yani içeriğin incelenmesi olarak tanımlar. “İçerik analizinde temel amaç toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 227). Bu yöntemle göre verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması basamakları izlenmiştir. Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programı (2018), Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından hazırlanan “Değerler Eğitimi” (2013) adlı çalışmada yer alan değerler ve Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında işlenen değerler doğrultusunda 42 değer belirlenmiştir. Bu değerler inceleme kolaylığı sağlamak ve aralarındaki ilişkiden yararlanarak anlamlandırmayı daha iyi yapmak amacıyla 12 başlıkta gruplandırılmıştır. Ardından söz konusu roman tekrar incelenerek belirlenen değerlerin geçtiği bölümler fişlenmiştir. Buna göre değerlerin eserde nasıl ele alındığı belirlenmiş, yer aldıkları bölümler sayfa numarasıyla kaydedilmiştir. Eserde yer alan değerlerin sıklık derecesine göre grafiği çıkarılarak somutlaştırılmıştır. Son olarak tüm veriler yorumlanarak sonuca ulaşılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev Romanında Tespit Edilen Değerler

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında analiz edilen değerler, 2018’de güncellenen ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan değerler ve Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nün 2013’de yayımladığı “Değerler Eğitimi” adlı çalışmada verilen değerler ile romanda işlenen değerlerden hareketle belirlenmiştir. Değerlerin roman içerisinde daha iyi anlamlandırılması ve kolaylık sağlaması açısından birbiri ile ilişkili değerler gruplanarak alt başlıklar halinde incelenmiştir.

4.1.1.Sorumluluk Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Sorumluluk, TDK’nin internet sitesindeki büyük Türkçe sözlükte; “Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet.” olarak tanımlanır (“Sorumluluk”, t.y.). Lickona (1992’den akt. Akbaş, 2014, s. 48), sorumluluğu saygının genişlemiş şekli olarak tanımlayarak; insanın diğer insanlara saygı duyarak değer verdiğini, değer verdiği için de onların iyiliğini istediğini ve bu isteğin sorumluluk hissetmeyi gerektirdiğini belirtmiştir. Sorumluluk, gerçekten de kişinin değer verdiği kimse ya da kavramlar için hissedebileceği bir duygudur. Söz gelimi çalıştığı kuruma iyi duygular beslemeyen, saygı duymayan bir memur, yaptığı işle ilgili hiçbir sorumluluk üstlenmeyecek, başvuran vatandaşlara kesin sınırları çizilen yönetmeliklerin yüklediği sorumluluk çerçevesinde hizmet verecektir. Sorumluluk onun değil mevzuatın olacaktır. Öğrencilerine değer veren bir öğretmen, yavrusunu seven bir anne, işine saygı duyan bir doktor attığı her adımın sorumluluğunu üstlenmekten kaçınmayacak, yapılması gerekenlerin dışında da bir şeyler yapmaktan gocunmayacaktır.

Yaman (2016, s. 213) sorumluluğu her insanda bulunması gereken, yüce ve yüksek bir bilinç gerektiren üstün bir duygu olarak nitelendirir. Ona göre görev ve sorumluluk bilincine sahip olan insan hem kendi içinde hem de başkaları nezdinde kendini rahat hisseder. Sultan Galiyev hayatı boyunca sorumluluk almaktan çekinmez. Onun bu özelliği elbette çevresindekilerce de malumdur. Bu sebeple çoğunlukla en mesuliyetli işler kendisine verilir. Gencecik ve yapayalnız bir insan olarak o, kendisine verilen her işin sorumluluğunu almak ve yerine getirmek için elinden geleni yapar. Yazar, bunu eserde şu sözlerle verir:

O baştan aşağı, büyük devlet işleri ve teşkilatlandırmaya daldı. Tek başına ne kadar ve türlü zahmetler. Müslüman İşleri Halk Komiseri olarak doğrudan doğruya Stalin'e bağlı olsa da Merkezî Müslüman Askerî Kurulu Başkanı olarak da Troçki'nin yardımcısı kabul ediliyordu. Ayrıca Şark Komünist örgütlerinin Merkez Bürosu üyesiydi. Başka pek çok işlerin mesuliyeti de omuzlarına yüklenmişti. O zaman sadece yirmi altı yaşında olduğunu ve ailesiz-kadinsız yaşadığını da hesap edersek Mirseyit Sultangaliyev'in nasıl şartlar içinde bulunduğunu ve çalıştığını göz önüne getirmek zor olmaz. (S. 158)

Sorumluluk sahibi kimselerin dakik olmak, sözünde durmak gibi özellikleri vardır. Böyle insanlar özel hayatlarını asla diğer sorumluluklarına yansıtmaz, bu sebeple de onları aksatmazlar. Sultan Galiyev korkunç yıllar geçirmiş, ailesi dağılmış ve sevdiklerine hasretken bile içindeki sorumluluk duygusunun bir yansıması olarak işine saygısı olan bir kişi olmuştur:

Buluşma her zamanki gibi, on beş dakikayı aşmadı. İkisinin keyfi yerinde, nispeten sözleri daha çoktu bugün, bitiremediler. .... Vedalaşmadan evvel kızının sırtını okşadı Mirseyit. Kızı çekinerek:

-Sana söyleyecek sözüm vardı daha baba, dedi.

-Söyle öyleyse kızım, derken elindeki saate de göz attı bir yandan. İşe geç kalmak yakışmaz ona. (S. 432)

İnsanoğlu bilerek ya da bilmeden hata yapabilir. Bu şüphesiz ki onun yaratılışında vardır. Ancak insanı insan yapan, hata yapmak değil yaptığı hatanın sonucuna katlanmak, davranışının sorumluluğunu üstlenebilmektir. Çocuk Mirseyit kendince memleket meselesi ile ilgilenen, duyarlı bir çocuktur. Halkının hakkını savunmak için -anlamını henüz çözememiş ve doğruluğuna şüpheyle yaklaşıyor olsa da- Çar'a başkaldırmasını istemekte, bunun için de eyleme geçmektedir. Bu sebeple hazırladığı bildirileri yakalayan babasına hiçbir söz etmez ama yaptığının da arkasındadır. Babası durumu görüşmek için köyün bilgili mollası Nuriehmet Hazret'i çağırdığında Mirseyit kendini tutamaz ve konuşmalarını dinler. Elbette babası bu çocukça davranışın farkındadır. Renad Muhammedi, romanda çocuk Mirseyit'in davranışlarının sorumluluğunu alabilen biri olduğunu okuyucuya şöyle aktarır:

-Kaçma oğlum, gel hele buraya, dedi o. Oğlunun tahta perde arkasında gizlenip dinlediğini anlamıştı.

Yıldırım çarpmış gibi oldu oğlan, dinlemekten başka çaresi yok. Biraz tereddütten sonra babasının karşısına çıkmaya mecbur oldu. Cezanın en sertine razıydı.

-Bir daha büyüklerin sözünü gizlice dinleme sakın, dedi ve aniden tutup kulağını büktü oğlunun. Acıtmamıştı.

-Tamam, dedi Mirseyit, kendi suçunu bilerek. (S. 17)

Hataları kabul edip sorumluluğunu üstlenebilme erdemi Sultan Galiyev'in hayatının her döneminde sahip olduğu bir karakter özelliğidir. Yıllar sonra Zeki Velidî, Sovyet Hükümeti karşısında yer aldığında, bunun hem partinin dolayısıyla da kendisinin hem de Stalin'in hatası olduğunu savunarak sorumluluğu üzerine alması şu cümlelerle aktarılır:

-Mantık var! Velidî düşman olarak doğmamış ki. Tabiatı bakımından o aydın ve güçlü bir insan. Başkurtların millî istiklal hareketinde zor durumda kalmış ve yolunu şaşırmış bir şahıs o. Velidî'yi düşman yapan, tarih yolundan çıkartan yoldaşlar var, siz bunları iyi biliyorsunuz. Velidî'nin Basmacılar arasında bulunması bizim hatamız... (S. 284)

-Zeki Velidî'nin kendi halkına düşman olduğu yok, Turar Kardeş, diye tereddüte yer bırakmayacak şekilde kestirip attı Sultangaliyev. Hataları oldu. Dört ayaklı at da tekme atar. Bugün Zeki Efendinin yanımızda olmaması, millî meselede yaptığımız hatalar neticesindedir. Parti hatası...(S. 297)

Güven zor oluşup kolay yıkılan, içinde büyük sorumluluklar barındıran bir duygudur. Bu bağlamda kişi kendine güvenen, sözüne itibar eden insanların da sorumluluğunu alır. Zeki Velidî'nin bağımsız bir Başkurt Cumhuriyeti kurmaya çalıştığı dönemde Sultan Galiyev ona Kızıl Ordu savaşırken karşısında değil yanında yer almanın en doğru hareket olacağını, böyle yaparsa merkezin Başkurtların bağımsızlığını tanıyacağını söyler. Zira merkez kendisine bu konuda tam yetki vermiştir. Ancak yerel yöneticilerin Başkurt temsilcilerini önceki tutumlarından dolayı cezalandırmak istediklerini duyduğunda derhal karşı çıkar. Sultan Galiyev ihtilal tarafında olmaları için ikna ettiği, ona güvenen arkadaşlarının arkalarından iş çevrilmesini kabul etmez. Romandaki şu cümleler verdiği sözü tüm sorumluluğu ile üstlendiğini göstermektedir:

-Hayır, der Sultangaliyev, koynunda bir taş gizleyerek anlaşma masasına oturulmaz. Başkurt savaşçılarını aldatmak Sovyet Hükümetinin itibarını bütün şark halkları önünde kaybettirecektir. Hem bunda masum savaşçıların ne suçu var?

-Belki siz sadece milliyetçi haydutları değil, "Zeki Han"ı, "Dutov Padişah"ı ve kendisini "imparator" olarak düşlerinde gören Kolçak'ı da himaye etmek istersiniz? diye sokuşturur Nimvitskiy.

-Kolçak ve Duitov için ben cevap vermem. Ama anlaşma olduğu takdirde Zeki Velidi'ye parmağınızla bile dokunamazsınız yoldaşlar, der Mirseyit. Küçük Başkurdistan temsilcilerinin selameti için mesuliyeti kendi omzuna aldığını da bildirir. (S. 187)

Sorumluluk, bir değer olarak bakıldığında diğer birçok değere göre kişiyi daha aktif kılar. Sevgi ve saygının hem bir sonucu hem de nedenidir. Sevilen ve sayılan kişi ve kavramlar adına davranışta bulunmaya, neticesinde de bazen zor durumlara katlanmaya neden olan bir değerdir. Romanda Sultan Galiyev'in yaşadığı birçok zorluğun sebebi, onun karakterinin bir parçası olan sorumluluk alabilme yeteneğidir. Bu yetenek çoğu zaman düşmanlarını şaşırtmış ve korkutmuştur. O türlü haksız sebeplerle tutuklandığında Stalin ve Troçki'ye bir mektup yazar. Bu mektup bir nevi otobiyografi niteliğindedir. Yazar bu mektupta geçen ifadelerin Stalin'de nasıl bir etki uyandırdığını şöyle aktarır:

İki şey bilhassa keyfini kaçırdı Stalin'in. Birincisi, mektubun sadece kendisine değil, Troçki'ye de yazılmış olması; Troçki'yi onunla yan yana koyması, denk görmesi. İkincisi de af dileyeceği, baş eğeceği yerde, zindanda bile soğukkanlı bir şekilde fikir yürütmesi. Kendisini ülke ve halkın geleceği için mesul kişi olarak görmesi. Akıl gücü, fikir açıklığı. Ne olursa olsun, bunları affedemeyecek... Başladığı işi yarım bırakmak uygun olmaz. Acele etmek lazım, acele! (S. 315)

Stalin'in sert, kapalı ve soğuk mizacını yaptığı işte birçok sorumluluk üstlenmesine bağlayarak bazen mazur görür yazar. Onca mesuliyet altında iken insanın rahat ve huzurlu olması elbette zordur:

Böyle günlerde dünya ihtilalinin geleceği için mesuliyeti kendi omzuna alan kişiydi Stalin. Parti mesuliyetini. Uçsuz bucaksız bir enginliğe yayılan vatanın mesuliyetini. Onlarca, yüzlerce milletin geleceği için mesuliyeti. (S. 248).

Sovyet Hükümetinin kıyıma başladığı yıllarda kendisine akıl danışan herkese karşı kendini sorumlu hisseder Sultan Galiyev. Ne olursa olsun ona itimat ederek verdikleri kararlarda, bundan dolayı yaşadıkları her olumsuzlukta kendini sorumlu tutarak üzüntü duyar. Türkiye'ye kaçmak için fikrini soran Veli İbrahimov ve Eklim Möslimov'a insanın her ne yaşarsa kendi topraklarında yaşaması gerektiği inancından dolayı gitmeyi tavsiye etmeyen Sultan Galiyev, daha sonra bu sözünden dolayı pişmanlık duyar. Gitmemelerindeki tek sebep Sultan Galiyev'in tavsiyesi değildir elbette ancak yine de o bunda kendini sorumlu hissetmiştir:

Bir kaç ay geçtikten sonra da hiçbir yere gitmediklerini işitti onların. Ve o zaman verdiği tavsiye için de bir acı kapladı içini Mirseyit'in. (S. 372).

4.1.1.1.Kendine ve Aileye Karşı Sorumluluk

“Sorumluluk, kişinin kendisine ya da başkalarına karşı yerine getirilmesi gereken görev ve yükümlülüklerini zamanında yerine getirmesi durumudur” diyen Güven’e (2014, s. 99) göre insanın tabiatı itibariyle önce kendisine sonra da ailesine karşı bir sorumluluğu vardır.

İnsanın kendine karşı sorumlu olduğu noktalar sağlığı, başarısı ve hayata bakışıdır (Güven, 2014, s. 100). Bu sorumlulukları yerine getirmesi en başta mutlu olması ve hayatını anlamlı kılabilmesi için şarttır. İnsan sağlığını korumak için beslenme ve spor gibi bedensel ihtiyaçlarını; hayata olumlu bakarak, iyiyi ve güzeli tercih ederek ruhsal ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır. Her insanın başarma hissini yaşamaya ihtiyacı ve hakkı vardır. Dolayısı ile bu hissi yaşatacak davranışlarda bulunmak, bunun için çalışmak insanın kendine karşı sorumluluğudur. İnsan her şeyden önce kendisi için yaşar.

Bireyin geleceği için endişelenmesi kendine karşı duyduğu sorumluluğun bir yansımasıdır. Yazar Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında genç Mirseyit'in gelecek kaygısı ile nasıl uykusuz geceler geçirdiğini şu sözlerle aktarır:

- Sen de büyüyüp koca adam oldun ha, diye söze girdi baba. Öyle düşünüp duruyorum, ne çıkarsın sen diye?

Mirseyit için bu beklenmeyen bir soru değildi. Samanlıkta geceleri göz yummadan yatıp durduğu oluyordu bu meseleden ötürü. Mirza akrabaları gibi uzak şehirlere gidip liselerde, üniversitelerde okumayı hayal ediyordu o da. Ama aynı zamanda, soğukkanlı düşününce bunun mümkün olmadığını da anlıyordu. Öyle uzak şehirlere gitmek için para lazımdı. Babasında para olmadığını iyi biliyordu. Soyun sopun ve ailen asil olmalıydı oralarda okumak için. Mirseyit'te ise bunların hiç birisi yoktu ve hiç bir zaman da olmayacaktı. Fakat mutlaka okumalıydı.

- Okumak istiyorum ben baba, deyiverdi burada. Bu söz ağzından değil sanki gönlünden çıkmıştı.(S. 19)

Genç Mirseyit okumak, geleceği için bir şeyler yapmak istemektedir. Kendi hayatının sorumluluğunu çok daha küçük yaşlardan beri üstlenmiş bir birey olarak başarılı olmanın yollarını arar.

İnsanın kendine karşı bir diğer sorumluluğu da kendini doğru bir şekilde ifade edebilmektir. “Başkaları tarafından anlaşılma” her şeyden evvel sağlıklı bir ruh için gereklidir. Kendini ifade edememiş bir kimse mutsuz olur ve yapması gereken hiçbir işe odaklanamaz. Sultan Galiyev çok okuyan, çok yazan, çok düşünen bir kimsedir. Elbette bu özellikler onun kendini ifade etmede, söz söylemede başarılı olmasını da sağlar. İhtilal karşıtlarının başlattığı linç girişiminde Koyaş adlı bir gazetede kendisi hakkında yazılan haksız ithamlar karşısında büyük üzüntü duyar. Bu üzüntü ile şehri terk etmeyi düşünse de kaçmayıp kendini doğru şekilde ifade etme sorumluluğunu üstlenerek işin aslını anlatmak için bir mektup yazmaya karar verir:

Ertesi güne veya akşama bırakmadı, o anda kâğıt kalem alıp masaya oturdu Mirseyit. ... Söz peşinden söz eklenerek Mirseyit'in mektubu hayli uzadı. Maksat uzunlukta değil, çünkü bu mektup muharririne yazılsa da kendi halkına, millettaşlarına hitabıydı aslında. (S. 110).

Bütün Türk toplumlarında aileye çok önem verilmekte, aile kurumu çok mukaddes sayılmaktadır. Ailenin her bir ferdi, değer verdiği bu grubun salahiyeti için kendini sorumlu hisseder. Aile bireylerini birbirine sıkıca bağlayan bağların birincisi sevgi ise ikincisi işte bu sorumluluk duygusudur. Yazar, romanda delikanlı Mirseyit'in bu sorumluluğun bilincinde iken hakkıyla yerine getirememekten duyduğu üzüntüyü şu cümlelerle aktarır:

Birine de yardım edemiyor Mirseyit. Hatta yetiştirip büyüten ana-babasına, kardeşlerine de yardım imkânı yoktu okuyup çıkmış on dokuz yaşındaki delikanlının. Bu çaresizlikle ezilerek, kendi güçsüzlüğünü hissederek kahroluyordu yüreği. Yanaklarını yakarak gözlerinden yaş damlaları aktı. Kendisinin ağlamaya başladığını sezdiğinde de bir şey yapamadı. Kimseden kaçıracağı, gizleyeceği yok. Başını kaldırıp gözlerini yıldızlı mavi göğe dikip ağladı. Ağladı ağladı. Hayatı boyunca hiç bu kadar rahat ağlamamıştı. (S. 36).

O zamanlar Çar'ın baskısından zulüm gören ailesine yardım edemediği, sorumluluğunu yerine getiremediği için üzülen Mirseyit; yıllar sonra bir eş ve baba olarak karısına ve çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirememekten dolayı büyük bir üzüntü duyar. Milliyetçilikle suçlanıp partiden ve işten kovulan Mirseyit geçim sıkıntısı ile savaşıyor. Sorun yalnızca maddi sıkıntılar değil aynı zamanda kendisine ve ailesine yapılandırılan hain

damgasıdır. O iyi bir isim bırakmayı, ailesine karşı yerine getirmesi gereken en önemli sorumluluk olarak görmektedir:

Onun edebi tercümelerini bugüne kadar seve seve kabul eden merkezi neşriyatlar birden yüz çevirirler. Yerli uşaklardan söz etmeye bile gerek yok. Mirseyit'in ise aile geçindirmesi, üç çocuk yetiştirmesi gerekiyor. Karısı da bir işe giremediği için sıkıntı çekiliyor. Eş-dosttan alınan borçlar sebebiyle boğazdan kesiliyor. Çocuklarını, karısını insan içinde utandırmak da istemiyor bir yandan. Huyu değil. Nereye gitse kendisini tanıyorlar. Arkasından parmakla işaret edip gösteriyorlar. "işte, işte, görüyor musunuz, karşı ihtilalci geçiyor!" sözlerini günde kaç defa işitiyordu o.(S. 352-353).

Ailesinin geçimi ve refahı için sorumluluk hisseden Mirseyit bu uğurda her işi yapmaya hazırdır. Öyle ki hamallık yapmaya bile razı olur:

Tarih yirmi altı yılını tüketiyordu artık. Mirseyit'in hala bir işi yok. Maddi durumu iyi değil. Çocuklarını aç bırakmak istemediği için ara sıra hamalların arasına katılarak vagon boşaltmaya gidiyordu. (S. 372)

Sultan Galiyev, romanda sık sık ailesine karşı sorumluluklarını bilen bir kişi olarak çizilir. Milliyetçi olmakla suçlanıp tutuklandığı vakit ailesine haber verilmez. Sultan Galiyev'in sorumluluk değerine sahip bir birey olduğu, kocasının bir anda yok oluşu üzerine ne yapacağını bilemeyen karısı Fatıyma'nın gözünden şu cümlelerle anlatılır:

Gözünü bile yummadı o gece Fatıyma. Hiç olmamış bir şeydi bu. Yolda da olsa, işte de olsa Mirseyit hiç bir zaman böyle yapmamıştı. Teftişe gidecek olsa eve uğramadan gitmezdi, geç kalacak olsa da haber verirdi. Böyle güzel güzel çalışıp giderken hiç iz bırakmadan kaybolması imkânsız bir şey. Evde karısının ve kızlarının kendisini beklediklerini bilir o. Sağ ise, yaşıyorsa... Hayır, hayır böyle yapmazdı hiç. Neye yormalı, nasıl anlamalı bilemedi. (S. 316)

Romanda akrabalık ilişkileri de oldukça önemsendir. Birinin yaşadığı bir sıkıntıyı çözmek tüm akrabaların sorumluluğudur. Çocuk Mirseyit'in Çar'ın istibdat döneminde tehlikeli bir işe girişerek bildiri yazıp çoğaltmasından dolayı endişelenen babası, meseleyle ilgili Nuriehet Hazret'i çağırır. Her ikisinin de oğlu Çar'a başkaldırmak için girişimlerde bulunmaktadır, dolayısıyla bunu çözmek her iki babanın da dolayısıyla akrabaların da sorumluluğudur:

- Hazret, ben sizi büyük bir rahatsızlığım, daha doğrusu ikimizle de alakası olan bir mesele için davet ettim, diye yumuşakça fakat net bir şekilde konuşmaya başladı Heydergali.

- Evet, evet, dedi yetmişlik ihtiyar Hazret. Biz akrabayız, üçüncü göbek olsak da yakın akraba. Birbirimizin hanesine düşen rahatsızlık, ikincimize değmeden kalmaz. Biz kardeşiz, Allaha şükür. (S. 14).

Özel günlerde aile bireylerinin bir arada bulunması, aile bağlarını güçlendirerek fertleri birbirine yakınlaştırır. Bu tür toplanmalara katılmak bireyin ailesine karşı bir sorumluluğudur. Çünkü ancak herkes tamam olduğunda o özel günün bir anlamı olacaktır. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında İrzin sülalesi işte bu sorumluluğun bilincinde olmaları yönüyle yüceltilir. Onların varlık zamanlarında da yokluk zamanlarında da hep bir arada ve birbirlerine destek olmaları okuyucuya şu cümlelerle aktarılır:

İrzinler ailesi Ekim İhtilalinden sonra pek çok zorluklar geçirir, yaşamak ve kendini korumak için epeyce güç sarf etmeye mecbur olur. Ama en büyük zorluklar dahi bu neslin kendi geleneklerini ortadan kaldıramaz. Mesela, dedeleri Sadiyk İrzin'in doğum günü, torunları için en büyük bayramdır. Hâlbuki vaktiyle Moskova'yı çınlatan adı ve şanı olan bu meşhur adamın, artık toplanıp götürülen zenginliklerinin yerinde yellere esmektedir. İrzinler de artık nasıl denk getirirlerse öyle kıtı kıtına yaşayanlardandır. ... 1923 Şubatı sonunda, kökleri Moskova'dan çok uzaklara dağılmış büyük aile ana yurduna dönen arılar gibi, yine bir çatı altında toplandı. İki kızını da yanına alan Mirseyit ile Fatıyma da geldi oraya. Aile ve nesil törenlerinin görkemliliği, yiyecek-içecek bolluğu değil sebep. Maksat birlik-beraberlik ve mutluluk.(S. 291).

4.1.1.2. Topluma Karşı Sorumluluk

Sorumluluk duygusu beraberinde birçok değeri de getirir. İnsan sevdiği ve saygı duyduğu kişi, varlık ve kavramlara değer verir. Bu değer verme, onlar için çalışma, onlarla ilgili görevleri yerine getirme ve bunu yapmada istekli olma şeklinde ortaya çıkar. Sorumluluk sahibi birey, içinde yaşadığı toplumun bir parçası olduğunun bilincindedir ve katkıda bulunmayı, korumayı, geliştirmeyi kendine görev edinir. Toplumun sürekliliğinin sağlanmasında, iyi ve refah içinde olmasında kendiliğinden görev alır.

Topluma karşı sorumluluk, toplumdaki güç olarak toplum için başarmak olgusunu ortaya çıkarır. Maddi veya manevi ortaya çıkan ürün topluma adanır, başarı topluma atfedilir. Bu süreçte ihtiyaç duyulan manevi dayanma gücü de ait olduğu topluma karşı hissedilen

sorumluluk duygusundan gelir. Çocuk Mirseyit, evlerine misafir gelen Mirza çocuğu Mehmütke'yi güreşte yenerken tam da bu duygu ile hareket eder. O ait olduğu topluluğu küçümseyen misafir çocuğu farklı bir platformda -güreşte- yenerken başarısını kendisi gibi olan halkına mâl eder. Kazanmak kişisel bir mesele değildir artık topluma karşı içinde hissettiği sorumluluk gereğidir. Yazar, bu sahneyi şu cümlelerle anlatır:

Ailesine babasına hakaret eden, kendisi gibi bütün fakir-fukarayla alay etmeye cüret eden bu hanım evladına yenilmek mümkün mü? Arkadaşları da işte ona güveniyor. Onun yenmesini istiyorlardı. .... "Babam için... Mişerliğim için... Kara ekmek için... " diye bütün gücünü bir yumrukta topladı da aniden ötekinin göğüs altına giriverdi Mirseyit. Ve kayışından dolayıp tutarken iki-üç adım geriye çekildi de baş üstünden fırlattı. .... Düşünsen inanmazsın. O an kendinden kat kat daha güçlü ve iri, kolejde hususi beden eğitimi alan Mehmüt'ü yıkmak için güç nereden gelmişti ona. Bu onun mücadelesinde ilk imtihanı, ilk galibiyeti olmuştu.(S. 11)

Sorumluluk duygusu kişinin kendiliğinden harekete geçmesini, faydalı işler yaparak manevi doyuma ulaşmasını sağlar. Topluma karşı sorumluluk hisseden bireyler iş tanımlarının ötesine geçmekten, fazladan çalışmak-gayret etmekten çekinmezler. Atalar "taşın altına elini koymak" sözünü şüphesiz bu değeri içselleştirmiş, sorumluluk bilincini geliştirmiş kimseler için söylemişlerdir. Genç Mirseyit, Tatar öğretmen mektebini bitirip öğretmenliğe başladığında mesleğinin yanı sıra, halkı için birçok iş yapma gayretinde olur. Onun bu davranışını yazar, şu sözlerle aktarır:

Emredileni yapıp sadece gerekli olanla uğraşsa, tabii Mirseyit, Mirseyit olmazdı. Halk eğitimi sahasındaki vazifelerini yerine getirmekle beraber, o hiç durmadan çalışıyordu. (S. 34)

Sorumluluk duygusuna sahip bireyler görevlerini yerine getirirken birtakım huzursuzluklar yaşar, endişe duyarlar. Bu, değer verdiklerine karşı hissettikleri sorumluluğu yeterince iyi yapabildiklerinden emin olmak için kullandıkları bir tür içsel kontrol mekanizmasıdır. Söz gelimi bir anne, ailesi için birçok endişe duyar: eşinin ve çocuklarının sağlığı, mutluluğu, iyi ve esen olmaları, temiz yataklarda uyuyup, besleyici yemekler yemeleri... Bu endişeler annenin ailesine karşı hissettiği sorumluluk duygusunun getirdiği endişelerdir. Sultan Galiyev de bu, kendi halkından yola çıkarak tüm insanlık için geçerli olan duygulardır. O, tüm insanlığın anası gibi düşünür onları, geceleri uyku girmez gözüne. Halkının mutluluğu, esenliği için düşünmek, fikir üretmek, sorgulamak üstlendiği bu

sorumluluğun bir neticesidir. Yazar, Sultan Galiyev'in köy öğretmenliği yaptığı, henüz aktif olarak ihtilalin içinde yer alamadığı yıllarda, halkı için nasıl gecelerce durmadan düşünüp çözüm yolları aradığını, insanoğlunun girdiği tüm çatışmaları nasıl yersiz bulup sorguladığını şu cümlelerle verir:

Yine de gönlü rahat değil Sultangaliyev'in, hep bir şeyler eksik gibi. Bir baraj gölünde, kışın buz altında havasızlıktan boğulup kalmış bir balık gibi hissediyordu kendisini. Soğuk ve uzun gecelerde ayağına yün çizme ve başına şapka giyip sakın, sessiz bahçeye çıkar ve bahçe çitine dayanıp mavi göğe ve orada ışıldayan yıldızlara dalıp kalır uzun vakit. ... Niye böyle, neden böyle oluyor? Dünyanın güzelliğinden huzur bularak yaşamak için yaratılmış değil mi ki bu insanoğlu? Nefes alacağım dese havası nasıl, içeyim dese şarıldayarak pınarları akıp duruyor. Kara toprağa ne eksen, o meyve veriyor. Çalış ürün al, yaşa, daha ne?!(S. 35)

Hep üzüntü, hep keder ve feryat bu dünyada. Nasıl bu feryatlardan arındırmalı dünyayı? Donmuşları ısıtmalı, açları doyurmalı, üzülünü teselli etmeli, hor görüleni himaye etmeli... Nasıl yardım etmeli onlara? Ne çareler bulup bahtiyar etmeli bütün insanları... Yolunu bulsaydın şunun... O güce, o büyüklü kudrete sahip olsaydın! (S. 36)

Baltasını koca tomruğa saplayıp eve koştı Mirseyit. Eline kalemi aldı. Ve aklına gelenleri hemen yazmaya koyuldu: "İnsanların mutsuzluğu, çaresizliği ve fakirliği neden? İnsan niçin sıkıntı çekiyor, çeşitli eziyetler ve yokluklarla karşılaşılıyor? İnsan niçin birbirine kötü davranıyor, birbirini aldatıyor veya öldürmeye kalkışıyor? Güçlü niye güçsüzü eziyor? Yalnız insanlar değil ki? Ne sebeple devletler savaşıyor? Bana kalsa hepsinin sebebi ortak: İnsanlar birbirinden ayrılmış, sadece kendisi yaşamaya alışmış. Eğer insan sadece kendini düşünmekten vazgeçip bütün insan menfaatleri için yaşasa, o günden, o saatten itibaren devletler arasında savaşlar, insanlardaki itiş-kakış giderilecek. Herkes aynı derecede mutlu ve tok olacak." Defter sayfasının alt köşesine "7972 senesi 70. Ocak Mirseyit Sultangaliyev" diye imza atılmış. Maksatlarını gerçekleştirmek kalıyordu artık. Bunun çarelerini, yollarını tespit etmek. (S. 37)

Topluma karşı sorumluluk hissetmek, işte böyle her daim onunla ilgili sorunları düşünme, çözüm yolları arama ve bizzat bunun için çalışma gerektiriyordu Sultan Galiyev için. Çözüm olarak ortaya attığı tezi -insanların kendini düşünmekten vaz geçip başkalarını da düşünmek ve insanlığın kurtuluşu için sorumluluk almak- sonuna kadar benimseyerek yaşar. İhtilalin kanlı yıllarında da hep bu sorumluluk duygusu ile düşünür, yaşar ve hareket eder. Çeşitli sebeplerle önüne çıkan engeller, sorumluluğunu yerine getiremediği düşüncesi acı

verir ona, vicdan azabı çeker, utanç duyar. Yazar, onun bu ruh halini ve zihninde gezen düşüncelere yansımaları şu cümlelerle aktarır:

Aslında Sovnarkom kararıyla hatırlatılmıştı bu mesele, er veya geç halledilirdi, Allah isterse. Ya çeşitli bahaneler bularak, Bakü'de yapılacak Şark Halkları Kurultayına onu göndermemelerini nasıl anlamalı? Bütün şark temsilcileri tarafından Merkez Büro Başkanı seçilen kişinin kurultaya gitmemesi kamuoyu tarafından nasıl kabul edilir?! Tamam, bu mevzuda düşünmemek daha iyi. Utançtan ölünecek şey! Başkurdistan'da olan hadiseler daha da korkutucu ve utanç verici. Morzabulatov'un isyanı büyüye büyüye geniş bir sahayı kapladı. Bu, Orta Asya'daki Basmacılık hareketine dönecek neredeyse... İşte nasıl sonuçlar veriyor, halkın ihtiyacıyla ilgilenmemek, milli meseleyi tanımamak. Hâlbuki hepsi Sovyetler yanındaydı, ihtilali desteklemek için her şeyi yapan yiğitler...

İsyan diyorlar. Hayır, isyan değil bu. Tahammülü kalmayan Başkurt halkının kendi kendini ve tabii haklarını korumak üzere mücadelesi. ... Başkurt halkının kaderi ve çektiği eziyet için yanıyordu Sultangaliyev'in canı. Hayır, sadece, kendi de Başkurt içinde doğup büyüdüğünden değil. Vaktiyle o inandırıp güven vermişti burada. İhtilalin geleceğinin kıl üstünde durduğu vakit, Zeki Velidi onun sözlerine inanarak Lenin ile anlaşma masasına oturdu. Başkurt yiğitleri Kolçak'ı ezip geçti. (S. 214)

Ülkede yeni bir hayat kurma hayalini hep taşıyagelen, kendini hiç düşünmeden, kaç yıldır ihtilal için mücadeleden başka bir şey bilmeyen Mirseyit Sultangaliyev'in ise huzuru yok. Gözüne uyku girmiyor, hatta zaman zaman ne yapacağını dahi bilmiyordu.

İdil boyundan gelen haberler de birbirinden beter, utanç verici. idil boylarında, Tataristan'da açlık belasından kurtulamıyordu halk. Yazın ekilecek tohumluk bile yoktu. Açlıktan ölmek korkusuyla başını nereye koyacağını bilmeyen köylü halk, çıkınına, son kalan kırıntıları da toplayarak oradan oraya gidiyor, fakat köyün kapısından da fazla uzaklaşamıyor, yolda telef olup kalıyordu. ... Tataristan'daki her hadiseyi kendi yüreğinde hisseden Mirseyit için bunları işitmek, bunlara razı olarak yaşamak çok zordu. (S. 264)

- Mirseyit...

- Evet, Fatıyma.

- Niye uyumuyorsun?

- Ya sen?

- *Seni düşünüyorum. Gece boyu oradan oraya dönüp durdun. Yine sıkıntılarını mı var?*

- *Biliyorsun Fatıyma, içim rahat değil. Veya yorulduğum artık, canım sıkılıyor. Moskova'da da işler pek iç açıcı değil. İhtilal olalı altı yıl geçti. Ama hayat yerinde sayıyor hep, ilerleme yok. Kan dökmenin, savaşın durduğu yok. İnsanların yiyeceği, yakacağı da... İyice bıktı halk. (S. 275)*

Halkı aç yatarken tok gezmek, değerleri olan insan için mümkün değildir. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında, kış günü halk aç beklerken, sorumluluk bilinci olan herkes bir çare düşünmektedir. Yunus Velidi çeşitli bahanelerle halka ekmek götürecektir olan vagonun bekletilmesini kabullenmez. O üstlendiği görevi yerine getirebilmek için yapılacak her şeyi mübah sayar. Çünkü ona göre savaş zamanı ve kış günü açlıktan ölen çocuklar her şeyin üstündedir. Bu uğurda suç işlemeyi göze alarak yaptığı fedakârlık ve Sultan Galiyev'in onu yürekten anlayıp destekleyişi şu cümlelerle aktarılır:

- *Mirseyit, dedi Yunus Velidi, tereddüte yer bırakmayan tok sesiyle. Ben her şeyi üstleniyorum. Bu konuşmayı da olmamış kabul et. Ben her şeyi üstleniyorum. Demir yolcularıyla konuşuldu, anlaşıldı. Bir gün içinde ekmek dolu ilk konvoy Kazan'a, ikincisi Kukmara'ya gelecek. Halkı kurtaralım evvela, ölümün pençesinden alalım. Suçları araştırmaya, bulmaya ve duvara dayayıp vurmaya sonra da karar verirsiniz. Bugün halen Tataristan Sovnarkomu'nun ihtiyaç yiyecek komiseri ben, Yunus Velidi! . Hiç bir mahkemeye, divanla, hiçbir tabancayla korkutamazsınız beni. Kimin Bolşevik, kimin suçlu olduğunu daha sonra belirlersiniz.*

- *Bitti mi? Sözün bitti mi? diye seslendi, nihayet, Mirseyit de. Ve hiç beklenmedik şekilde dişlerini kısıarak emir tonunda konuştu. İhtiyaç yiyecek işleri komiseri Yunus Velidi! Sana söylüyorum, git işine bak. Halkın kursağını doyurmaktan daha mühim mesele yok bugün. (S. 279)*

Mirseyit Sultan Galiyev bir kahraman gibi çizilir romanda. Yaşamı boyunca köylüleri, işçileri, fakirleri neticede halkını düşünen, onların mutlu olmasını kendine görev edinen, üstlendiği bu sorumluluğu yerine getirmek için yeri geldiğinde kendinden üstte olan yöneticilere dahi hesap soran kimsedir:

- *Ya halk için kim düşünür, işçi-köylü menfaatini kim kollar, Yoldaş Stalin? Sabır sabır, ama halkın da tahammülü bitebilir.*

- *İma ettiğin şeyi anlamadım?*

- *Halk kütlelerinin ihtilale olan güvenlerini güçlendirmek için çareler bulma vaktidir derim. Kan dökülmesi, savaş ve açlıktan başka şey gördüğü yok onun.*(S. 282)

Topluma karşı sorumluluk duygusunu derinden hisseden insanlar için kişisel sıkıntıları, çoğu zaman ikinci planda kalır. Halkın iyiliği her şeyden üstündür, kendilerini halka adamaktan çekinmezler. Elbette bu, liderlerde görülen türden bir sorumluluk duygusudur. Milliyetçilikle suçlanarak önce tutuklanır Sultan Galiyev. Ardından partiden atılır ve işsiz kalır. Onca sıkıntı ve hayal kırıklığı içerisindeyken bile o, halkını düşünmekte, kendini halkının geleceğinden sorumlu tutmakta, çareler aramaktadır. Yazar, Sultan Galiyev'in bu sorumluluk duygusu ile nasıl düşüncelere daldığını şöyle aktarır okuyucuya:

"Sen ihtilalcisin! ... Mücadele ettin hep, bu ihtilal için dünyanı unuttun sen!... Sen inandırdın halkı, sen söz verdin onlara. O zaman halka karşı mesuliyetini de unutma. Araştır, bul bir yolunu! Ülkenin halkının böyle şaşırıp yanlış yola girmesine seyirci kalamazsın sen!" Hiç rahat vermez, beynini, içini ezmektedir böyle fikirler. (S. 354)

Sultan Galiyev korkunç Solovki sürgününden sonra dahi halkının içinde bulunduğu durum için çözüm yolları düşünmeye, fikirlerini yazmaya devam eder. Yazar, Sultan Galiyev'in tek isteğinin yazdıklarının halka ulaşması ve kölelikten kurtulmaları olduğunu şöyle aktarmaktadır:

Yazın, uzun gecelerini, sabahlarını masa başında geçirir. Bir çıkmaza giren sosyalizmi kurtarma yollarını düşünür. Saçılıp dağılan ve bölünen Türk kavmini muhafaza etme, kolonyal sömürüyle karşı karşıya olan ülkeleri ve halkları medeniyete ve yenileşmeye ulaştırma imkânlarını arar. Bir de yazdıkları halkına ulaşırdı.(S. 429)

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında konusu gereği özellikle topluma karşı sorumluluk değeri oldukça geniş bir şekilde ele alınmıştır.

4.1.1.3.Çalışkanlık

Çalışkanlık, "-lık" ekinin işlevi dolayısıyla çalışkan olma durumu olarak açıklanabilir. Çalışkan kelimesi ise Türkçe sözlükte (2011, s. 487) "gayretli, çalışmayı seven, faal" olarak tanımlanmaktadır. Bir değer olarak çalışkanlık çalışmayı sevmeye, benimsemeye, kişilik haline getirme durumudur. Güven (2014, s. 102), insanların çalışkanlık sayesinde başarıya ulaştığını, böylece de özgüvenlerinin artarak içerisinde buldukları topluma katkı sağladıklarını belirtir.

Çalışkanlık, sorumluluk bilinci gelişmiş kişilerin sahip olduğu bir değerdir. Böyle kişiler yapmaları gereken görevleri vaktinde, eksiksiz ve içsel motivasyonla yerine getirirler. Çalışkan bir öğrenci kimseden “ödevini yap” uyarısı almaz çünkü zaten yapmıştır. Çalışkan bir memurun masasında dosyalar dağ olmaz. Çalışkan bir esnaf sabah güneşiyle kepenklerini kaldırır; dükkânı temiz, ürünleri emekle işlenmiş ve kalitelidir; müşterisini güler yüzle karşılar. Çalışkan insan, içinden gelen bir istekle ve sorumluluk duygusu ile hareket ederek işlerini olması gerektiği gibi yapar.

Çalışkan insanların en önemli karakter özellikleri şikâyet ve pes etmemeleridir. Vaz geçmek için mazeret mutlaka bulunur, ancak devam edip bitirmek, sızlanmamak ancak çalışkanlığı içselleştirmiş kimselerin göstereceği davranışlardır. Çocuk Mirseyit ve babası Heydergali, sahip oldukları sorumluluk duygusunun bir sonucu olarak çalışkanlığı karakter özelliği haline getirmişlerdir. Zor bir hayatları vardır ve yaşamak için çalışmak elbette ki zaruridir. Ancak onlar bu zaruriyetin ötesinde çalışkan olmayı bir değer olarak benimserler:

Babası onun hep sıkılarak testereyi çektiğini biliyor; asırlık meşe kütüğünü değil, sağlam mı diye kendi oğlunu imtihan ediyor böylece. Pehlivan vücutlu bir adam olsa da kendi alnında burcu burcu ter damlaları birikiyor, soluğu sıklaşıyor, ya on bir yaşındaki oğlan nasıl dayansın... Seziyor, görüyor elbette, onun testere sapını çekmeye hevesi kalmadı, bıraksa bırakır fakat teslim olmuyor. Yoruldum baba, biraz dinlenelim demeye "yiğitliği" müsaade etmiyor. Ölse ölür, fakat şikâyet edip zırıldamak nedir bilmiyor onun oğlu.

Kim önce pes eder, kim sıkılıp vaz geçer diye beklerken, büyük bir yarılma sesi çıkararak meşe kütüğü ikiye bölündü. Oğlan yine de yendim, kurtuldum diye aceleyle elindeki atmaya çalışmadı, hiç belli etmeden, yaşlılara has bir sabırla testereyi kendisine doğru çekip çıkardı. (S. 1)

Çocuk Mirseyit köyde onca iş güç yanında okumak, yazmak hatta başka diller öğrenmekten büyük zevk almaktadır. Yazar onun okuma aşkını şu cümlelerle anlatır:

Hayır, Mirseyit için cevabın ne olduğu filan, hiç bir ehemmiyet taşııyordu, çünkü göze çarpan, ele düşen bütün gazete ve kitapları okuyup duruyor zaten. Rusça mı, Tatarca mı, Türkçe mi, mühim değil, on bir yaşındaki bu oğlan bütün bu dilleri su gibi içiyor. (S. 4)

Heydergali Ağa, aslında kuru bir adam olmasına rağmen, dikkatli ve derin düşünerek iş görmeyi adet edinmişti. O uzun zamandır izliyordu oğlunu: Diğerlerinden farklıydı.

Oynamayı sevse de başıboş halde gezinip durmuyordu. Kitap perisi çarpmıştı ona. Ne zaman baksan kitaplar arasında bir şeyler okuyordu. (S. 19)

O zamanlar ücra bir Tatar köyü için zengin sayılabilecek bir kütüphaneye sahipti babası.

- İki defa, bazılarını üçer dörder defa okudum ben onların.

-Bir kitabı üç defa mı okudun, diye takıldı Heydergali Ağa. Tatarcalarını bitirsen, Rusçalarını, Türkçelerini de okumak lazım.

- Sade okumak değil, bazılarını ezberden biliyorum, diye gururlanıverdi oğlan. (S. 20)

Mirseyit farklı dillerden eserleri yalnız okumakla kalmaz, köydeki diğer çocuklar da okuyabilsin diye Tatarca'ya çevirir. Her fırsatta tercüme işiyle uğraşır. Onun boş oturmakla işi olmayan bir insan olduğu şu cümlelerle aktarılır:

Romanın Mirseyit tarafından tercüme edilen çeşitli kısımları elden ele gezip eskidi, bazıları da kaybolmaya yüz tuttu. Buna rağmen, Mirseyit'in bu işten vazgeçme niyeti yok, boş vakti olunca masaya oturuyor. Tercüme ediyor ve bunları da ilkin annesine, ablalarına, kardeşlerine okuyor. Sonra da el yazmaları yaşıtı olan çocukların eline geçiyor. Ev ev dolaşıyordu. (S. 12)

Çalışkan insanlar her ortamda tercih edilen kimselerdir. Başladığı işi hakkıyla yerine getiren ve çalışmaktan gocunmayan kişiler, sosyal hayatın her alanında aranan ve sorumluluk verilen kişilerdir. Sultan Galiyev ihtilal sürecinde ve sonrasında çalışkanlığı, azmi ve gayreti ile herkesin takdirini toplamış bir kişidir. Bu yönüyle her gün bir öncekinden daha fazla iş ve sorumluluk verilir kendisine. Sultan Galiyev, halkı için seve seve çalışan bir kişi olmuştur. Çoğu zaman başını kaşıyacak vakti dahi bulamayışı romanda şu cümlelerle anlatılır:

Eve gitmek için hazırlanırken saat sekizi geçiyordu, artık. Demek ki yeni yıla dört saat kadar vakit kalmıştı. Sade saatler değil, günler, aylar, yıllar bu şekilde geçmekte. İşten başını kaldırdığı gibi, sıra bekleyen işlerinin haddi hesabı belli değil. (S. 271)

Gündüz Ufa'da bulunan askeri birlikleri teftiş etli, savaşçılarla görüşüp sohbet etti. Çünkü halledeceği meselelerin ucu bucağı yoktu. (S. 186)

Değerler, insanların karakterlerine derin bir şekilde işleyen olgulardır. İnsanın içselleştirip benimsediği bir değerün güne veya şartlara göre değişmesi çok zordur. Atalar “can çıkmayınca huy çıkmaz” sözünü söylerken karakterin davranışlarda ne kadar etkili olduğunu

anlatmak istemiş olmalıdırlar. Çalışkan insanlar da boş durmaktan bir nevi rahatsızlık hissederler. Yıllarca çalışıp emekli olan birçok insanın sabah erkenden kalkıp yapacak bir şey aramaları bundandır. Burada elbette alışkanlığın etkisi büyüktür, ancak her olumlu alışkanlığın altında bir değer yattığı su götürmez bir gerçektir. Sultan Galiyev, tutuklandığı 1922 yılında kırk beş gün zindanda kalır. Bu koşullarda bile boş durmayı şöyle anlatır:

4 Mayıs'ta getirilip kapatılan Mirseyit Sultangaliyev burada, 19 Haziran'a kadar. Yani tamı tamına 45 günlük ömrünü geçirir. Boyun eğdirmeye çalışsalar da başaramazlar. Vaktini de boşa geçirmez. "Ben Kimim?" adında otobiyografik bir eser yazar. Hacimli ve dramatik bir eser. Burada sadece şahsi bir dram değil, bütün Tatar halkının dramını içine alan sahifeler de epey çok. Yazmak bir iş. Onu kaybetmemek de mühim elbette. Burada da Mirseyit, tek olan doğru yolu bulur. (S. 325)

Çalışkan insan için dayanması en zor durum işsiz kalmaktır. Sultan Galiyev tutuklanmasının ardından partiden ve dolayısıyla işten çıkarıldığında, kendini çaresizlik içinde ve ne yapacağını bilemez bir halde bulur. Yazar, onun bu ruh halini şu cümlelerle ifade eder:

Tekerlek içinde koşturup duran sincabı salıverdiklerini gördünüz mü hiç?! Nereye gideceğini, ne yapacağını bilmeden, çaresizlik içinde şaşalar. Mirseyit Sultangaliyev de kendisini işte bu halde hissetti. Yine de insan bir sincap değil, yaşadığı bir yeri ve ailesi var. Çalışma yeri, iş arkadaşları, dostları. Lubyanka'dan çıkınca hiç bir şey düşünmeden, Kremlin'e doğru yürüdüğünü sezmedi. Solda "Metropol" evleri kaldı, sağda da Büyük Tiyatro. Sokakta bir hareket, herkes işe koşuyor, telaşlı halde. Onunsa yetişecek bir işi yok. Başı eğik, yavaş yavaş yürümekte sadece. ... Tek başına kaç türlü işi, ne kadar mesuliyeti taşımişti. Çalışkan, gayretli bir adam... Aynı zamanda kaç kişiyle görüşmek, kaç türlü meseleyi halletmek durumunda kalıyordu. Gel de dayan buna... (S. 339)

Bu işsiz kaldığı dönemlerde birçok işte çalışır Sultan Galiyev. Çalışmak yalnızca kendisi için değil ailesinin geçimini sağlamak için de gereklidir. Bunun için hamallık dahi yapar. Geceleri ise uyumakla değil, masa başında çalışmakla geçmektedir. Gündüzleri para kazanmak için yaptığı fizikî iş, geceleri yerini düşünsel işlere bırakmaktadır. O durmadan yazar.

Sultan Galiyev'in eşi Fatıyma romanda çalışkan, ailesine karşı sorumluluklarını bilen, şefkatli ve sevecen bir kişi olarak çizilir. O hem okur hem de ailesine bakar. Bunu yaparken hiçbir zaman sızlanmaz, şikâyet etmez. Yazar onun bu çalışkanlığını şu cümlelerle aktarır:

Fatıyma ise kocasının sıcaklığını özlediği çağda gecesini gündüzünü tek başına ve dört duvar arasında geçirmekteydi. O talebeydi aynı zamanda, Şark Araştırmaları Enstitüsünde okuyor, iki de çocuk yetiştiriyor. Birisi de kendisinininki değil. Üstelik anası ve kardeşleriyle de arası pek iyi sayılmaz. Ana rızası olmadan Mirseyit'le evlenmesi halen de affedilmemişti. (S. 273)

Sultan Galiyev'in büyük kızı Reside de babası gibi çalışkan bir mizaca sahiptir. Belki de babasından çok daha zor koşullarda bir yaşam sürer. Küçük yaşta annesini kaybeder, ardından babası tutuklanıp sürgüne yollanır. O, akrabalarından hangisi yakınlık gösterirse onun yanında kalarak büyür gider. Ancak bu zor koşullar onu çalışmaktan alıkoymaz. Her şeye rağmen eğitimini başarı ile sürdürür. Halk düşmanının kızı yaftasıyla sınavlarında birinci geldiği üniversiteler dahi almazken, kendisini kabul edecek bir okul bulmayı başarır. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanının bu açıdan en dikkate değer kişisidir. Yazar, Reside'nin azmini şu cümlelerle özetler:

Kız gözlerini sildi birden ve kederli halinden kurtulmak isteyerek gülmeye çalıştı. Gururunu ve sevincini paylaşarak:

-Ben okumaya geldim baba. Ben Saratov Pedagoji Enstitüsünün birinci sınıf talebesi...

Şu an kulağıyla işittiklerine inanası gelmiyordu babanın.

- Nasıl?! Seni Enstitüye aldılar mı?

Reside'yi öksüzlük ve hayat zorlukları pişirmiş gibiydi. Kendine iyice hakim olmuştu artık. Babasının da içini ferahlatmak için gençlere has bir heyecanla anlatmaya koyuldu:

- İşte okuyorum ya, aldılar, diye sevincini paylaştı kız. Hoş geliyor kulağa değil mi baba. Ufa'da almadılar, Semerkand'da da almadılar. "Sultangaliyev'in kızı" dediler... İşte Saratov'a kendi babamın yanına geldim aldılar. Hatırlamadılar. (S. 424)

Başarılı olmak kişinin kendine karşı bir sorumluluğudur. Başarılı insan özgüveni gelişmiş, mutlu bir birey olur. Mutlu insanlardan oluşan bir toplum da ahlaki ve kültürel açıdan gelişir, ilerler. Başarılı olmanın yegâne anahtarı çalışmaktır. Kişinin kendini geliştirmek, ihtiyaç duyduğu bilgi ve beceriler ile donatmak için çalışması ise iyi bir eğitim alması ile olur. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında sıklıkla vurgulanan değerlerden biri de bu açıdan insanın çalışması, gayret göstermesidir. Yazar, birçok açıdan yaşanan acıların sebebini fakir halkın yeterince eğitilememesi olarak görür. Sultan Galiyev çocukluğundan beri okumak, iyi bir eğitim almak ister. Ancak o fakir bir Tatar köylüsüdür. Okuyup iyi bir eğitim

görmek neredeyse hayaldir. Onun bu konudaki yeteneği ve gayreti elbette babasının gözünden kaçmaz. Romanda Sultan Galiyev'in çalışkanlığı şu cümlelerle aktarılır:

Mirseyit için bu beklenmeyen bir soru değildi. Samanlıkta geceleri göz yummadan yatıp durduğu oluyordu bu meseleden ötürü. Mirza akrabaları gibi uzak şehirlere gidip liselerde, üniversitelerde okumayı hayal ediyordu o da. Ama aynı zamanda, soğukkanlı düşününce bunun mümkün olmadığını da anlıyordu. Öyle uzak şehirlere gitmek için para lazımdı. Babasında para olmadığını iyi biliyordu. Soyun sopun ve ailen asil olmalıydı oralarda okumak için. Mirseyit'te ise bunların hiç birisi yoktu ve hiç bir zaman da olmayacaktı. Fakat mutlaka okumalıydı.

- *Okumak istiyorum ben baba, deyiverdi burada. Bu söz ağzından değil sanki gönlünden çıkmıştı.*

- *Okumak istiyorsun, diye tekrarlardı babası. O da düşünmeye, derin düşünmeye başladı. Okumak istiyorum diyorsun, öyleyse...*

- *Evet baba, ben de o Mehmütler, Emirhan ve Fethelbeyanlar gibi okumak istiyorum. Onlardan da çalışkan ve daha gayretli okuyacağım.*

- *Onlar Mirza çocukları. Onlar okumasa olmaz, diye cevap verdi, baba. Ve bu cevabıyla oğlunu tatmin edemediğini, tam aksine onun içindeki yaraya tuz serptiğini anlamış gibi, o anda yine alttan alarak:*

- *Sen de boş durmuyorsun ki, benim kitapların altından girip üstünden çıkmışsın. (S. 19)*

Eğitim alma isteği büyük bir hayaldir Mirseyit için. Ümidi olmasa da içten içe istemeye, bunun için gece gündüz çalışmaya devam eder. Babası oğlundaki gayretin farkındadır ve olmayanı oldurur. Eğitim almak için Kazan'a gönderileceğini duyduğunda genç Mirseyit sevinçten havalara uçar. O sevinç ve istekle Kazan'daki Tatar Öğretmen Mektebinin sınavında büyük bir başarı gösterir. Bu onun çalışkanlığının, azminin bir zaferi olarak aktarılır:

- *Mirseyit'i yola hazırla, anası, okumaya gidiyor.*

Hurra diye bağırıp duyduklarına inanamayarak yerinden zıpladı Mirseyit. O an babasını kucaklamaya hazırdı. .... "Kazan" dediğini duyunca başı döner gibi oldu Mirseyit'in. Bugüne kadar sadece ismini işitmişti. Gözü önünde, büyük bir eğitim ve ilim

denizi olarak canlandırıyordu Kazan'ı. Türlü gazete ve dergi çıkıyor diye duymuştu. Kitaplar da burada basılıyormuş. Hatta yazarlar da yaşıyordu Kazan'da. Gelince geliyor bu talih. İşte bak gök kapısı açılmış dersin. (S. 21)

Bütün civarda meşhur olmuş Tatar Öğretmen Mektebinin imtihanına girdi Mirseyit. İyi hazırlandığından mıdır, yoksa Kazan'da kalma arzusunun büyüklüğünden midir, o kadar gayret etmiş ki kolejlerde okuyup gelen zengin çocuklarını geçerek, yüzlerce kişi arasından bedava tahsil imkanı veren üç tane burstan birisine layık görülmüştür. (S. 22)

Hayali gerçekleşen genç Mirseyit freni boşalmış gibi dalar eğitim hayatına. Yazara göre onun bu çabası, birçok alandaki yeteneği ve çalışkanlığı dikkate değerdir:

Mektepteki bütün sosyal kollara yazıldı. Rus edebiyatı ve tarihe, sosyoloji ve psikolojiye dair eserlere sarıldı. Rus dili öğretmeni Yakimov'dan Rusçayı güzel ve usta şekilde konuşmayı, hitabet sanatını öğrendi. Tarih hocası Traubenberg ile yakınlaşıp ondan dünya milletlerinin tarihini aydınlatan hikmetli kitaplar almak şansına erişti. Meşhur ihtilalci Bolşevik Bryuhanov onu psikoloji ilminin sırlarının içine yöneltti. 1905 ihtilaline katılıp büyük tecrübe kazanan A. Nasıbullin ve E. İşmurzinlerle tanışarak sosyalizm fikirlerine tutuldu. Onlar sayesinde gizli broşür ve kitaplarla haşır neşir olup, baştan aşağıya ilmi sosyalizm fikirlerine daldı.

Jimnastikle de ilgilenir bir ara. Hatta nasılsa yarışmalara da katılıp ödül kazanır. Mektebin amatör sanat koluna devam edip piyeslere katılır. Henüz çocukluk sesi bitmediği için sık sık kadın-kız rolleri de verilir Mirseyit'e. Sahnede de pek başarılı olduğu, ilk profesyonel grupların birisinde çalışmak üzere çağrılmasından anlaşılıyor. (S. 22)

4.1.1.4.Özgecilik

TDK'nin internet sitesinde yer alan büyük Türkçe sözlükte özgecilik kelimesi için “Çıkar gözetmeksizin başkalarının iyiliği için özveride bulunmayı bir ilke olarak benimseyen ahlak tutum ve görüşü; bencillik ve ben tutkusu yerine sevginin başkalarına yönelmesi durumu; başkalarının yararına kişisel çıkarlardan vazgeçmeye, başkalarına bencil olmayan güdülerle yardım etmeğe hazır olma durumu.” tanımları verilmektedir (“Özgecilik”, t.y.). Yaman'a (2016, s. 108) göre kesin surette bilinmesi gereken şey şudur ki kendimizden önce başkalarını düşünmeden, dahası karşıdakinin duygu ve düşüncelerini hissetmeden insan ilişkilerinde başarılı olma ihtimalimiz yoktur.

Bazı kaynaklarda empati ile eş tutulsa da esasında bundan çok farklıdır. Empati kendini bir başkası yerine koyarak düşünme anlamına gelir. Özgecilik ise en yalın açıklama ile bencil olmamak anlamındadır ve bir başkasını düşünerek onun için sorumluluk alabilmeyi gerektirir. Toplumumuzda her geçen gün azalan bir değer olarak önemi çok fazladır. Çünkü insanı insan yapan temel özelliklerden biri yalnız kendi için değil, diğerleri için de iyiliği istemek ve yapmaktır. Özgeci insan için dünya kendi etrafında dönmez. Başkalarının ihtiyaçlarını, isteklerini ve haklarını da gözetir. Bu aynı zamanda insana saygının da bir gereğidir. Saygı duyan ve sorumluluk duygusu gelişmiş her birey için bu tabii bir haldir.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında Sultan Galiyev'in kendi not defterine imzasıyla kaydettiği görüşleri de sık sık verilmektedir. Dünyada insanlar durmadan acı ve sıkıntı çekmekte, mutsuz olmaktadır. O kurtuluşu ancak özgecilikte bulur:

Eğer insan sadece kendini düşünmekten vazgeçip bütün insan menfaatleri için yaşasa, o günden, o saatten itibaren devletler arasında savaşlar, insanlardaki itiş-kakış giderilecek. Herkes aynı derecede mutlu ve tok olacak. (S. 37)

Romanda Sultan Galiyev'in özgecilik düşüncesi yalnız bir ideoloji olarak değil aynı zamanda kendisinin de yaşam şekli olarak yansıtılır. O, hem düşünce olarak insanlığın kurtuluşunu özgecilikte bulur, hem de tüm yaşamı boyunca bu fikre göre yaşayarak başkalarının iyiliği için çabalar. Bir gün sokakta propaganda yaparken tanıştığı Gerey Kodraçev ile arasında geçen şu diyalog dikkat çekicidir:

- *Ben, tam tersine, herkesin mesut olmasını istiyorum, dedi o, kiminle yürüdüğünü hatırlayarak. - Kim olduğuna, hangi milletten ve hangi devletten olduğuna bakmadan bütün insanların aynı şekilde mutlu olma hakkı var. (S. 41)*

Sultan Galiyev özgeci bakışı nedeniyle defalarca Stalin ile karşı karşıya gelir. Bu fikir çatışmaları sırasında daima insanların iyi ve mutlu olmalarını ister, bunun gerçekleşmesi için sorumluluğu üstlenmeye, hatta hayatını adadığı ihtilalin yöneticilerine karşı durmaya bile hazırdır. Bu anlardan biri romanda şöyle aktarılır:

- *Köyleri kana bulamakta bir fayda yok, Yoldaş Stalin. Sadece Çistay'da ağa diyerek altı yüzden fazla aç köyliyi öldürmüşler. Önce çağırmışlar ve kendileri için çukur kazdırmışlar, sonra öldürmüşler. Bu vahşetin ulaştığı en son noktadır.*

- *İhtilal kurbansız olmaz, Yoldaş Sultangaliyev. Altı yüz kişi vurulmuşsa milyonlar bizim idealimize dönmüştür. Bazen ibret en güçlü telkinlerden bile daha iye netice verir.*

- *Korku, tehdit yoluyla mı?*

- *Asıl maksada ulaştırılacak çarelerin hepsi iyidir, Yoldaş Sultangaliyev.*

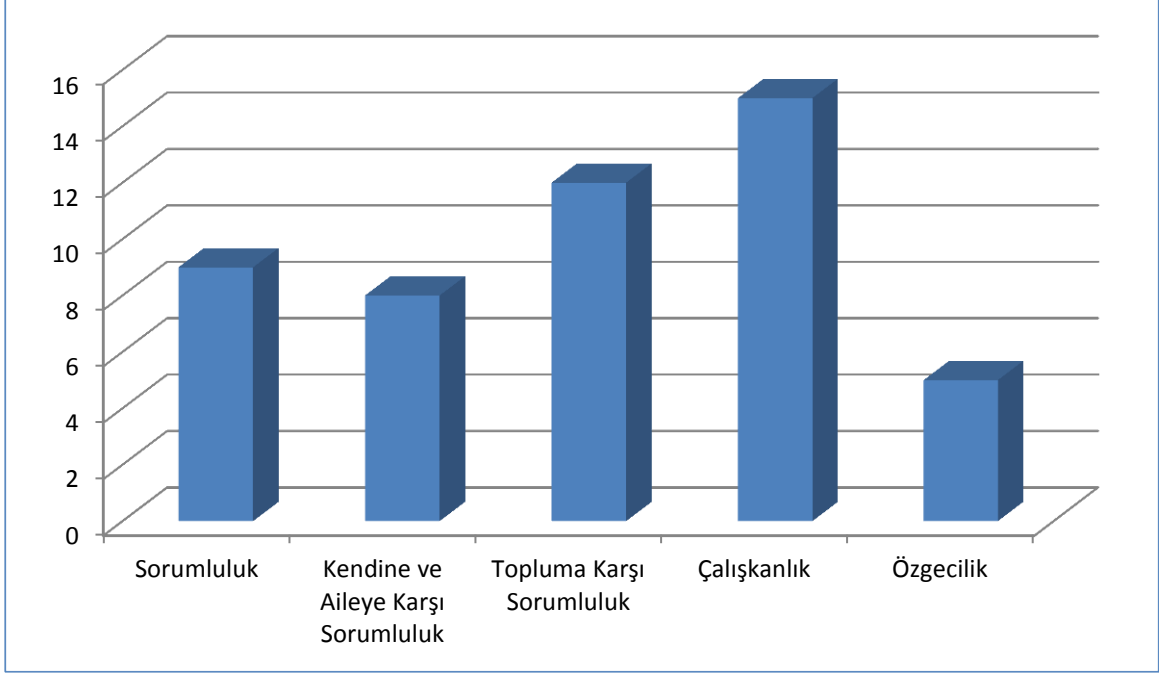
- *Maksadın halkı açlıktan telef etmek, öldürmek olmadığını sanıyorum Yoldaş Stalin. Köy insanının kendi yetiştirdiği ekmekle karnını doyurma hakkı yoksa istiklal, hürriyet, toprak şeklindeki vaatlerimize hacet kalır mı? İhtilali kimin için yaptık biz? (S. 232)*

İnsanlığın ahlak ve kültür bakımından gelişmesinin koşullarından biri özgeciliktir. Çünkü özgecilikte insanın asıl sorumluluğu, kendini yaşamını anlamlı kılacak bir düşünceye veya varlığa adanması ve buna göre bir hayat sürmesidir. Bu değere sahip bireyler, başkalarının iyiliği için her türlü özveride bulunup birbirinin hakkını gözeterek bunun için sorumluluk alacağından, toplum yüksek bir ahlaki ve kültürel yapıya ulaşır. Sultan Galiyev milliyetçi olduğu, halkını düşündüğü gerekçesi ile partiden atıldıktan sonra etrafındaki insanların kendisi ile olan ilişkilerinden dolayı zarar görmemeleri için son derece dikkat eder. Her sözünü defalarca düşünerek söyler. Etrafindakilere zarar gelmemesi için gösterdiği çaba şöyle aktarılır:

Mirseyit Kazan'a geleli bir hafta oluyordu artık. Ertesi gün yola... O bu ana kadar hiç öyle açık açık siyasete dalıp konuşmamış, sadece dinleyip durmuştu. Onu çok tahrik etseler de sabretti hep. Kendinden ziyade, arkadaşlarına, konuştuğu dostlarına bir ziyan gelmesin diye düşündü hep. Genç Tatar aydınlarına bir şüphe konmasın diye... Çünkü biliyordu ki her görüşmede kim olsa da bir muhbir oturuyordu. Suç kabul edilecek bir söz çıksa ağzından, onun gölgesi bütün oradakilere de düşecekti. (S. 382)

Sultan Galiyev tutuklu olduğu süreçte karısını, çocuklarını ve yakınlarını düşünür. Onlara kendisi dolayısıyla bir zarar gelmemesi, iyi olmaları için çareler arar. Bu uğurda karısından boşanır, hatta onun farklı bir soyada geçerek tamamen güvende olmasını ister. Sultan Galiyev için artık en önemlisi kendi hayatı değil ailesidir. Yazar, Sultan Galiyev'in karısı Fatıyma'ya gizlice gönderdiği mektuplardan şu cümleleri verir:

"F. C. Senin mektuplar benim için tek ve son teselli haberi artık. Sağol! Ama beni dinle: Bir daha sütü kendin getirme. Derhal boşan benden. Ve kızma bana canım, senin hayata dönmen gerek. Sadece kâğıtta da olsa... Kendini ve çocukları başka bir soyadına geçirmen lazım. Yoksa gün göstermeyecekler. Daha yirmi sekizdesin, çocukları söylemek bile gerekmez. Sadece seni seven Mirseyitin. " (S. 410)

Grafik 4.1 Sorumluluk Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı

4.1.2. Saygı Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Saygı, Türkçe Sözlükte (2011, s. 2047) “1.Üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram 2.Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu” olarak tanımlanmaktadır. Saygı, dıştan hiçbir zorlama olmaksızın karşımızdakine hissettiğimiz duyguların ötesinde, iyi ve ölçülü davranma mecburiyetidir. Bu kavram büyük küçük bütün toplumların temelidir. Akbaş (2014, s. 48) insanın saygı aracılığıyla diğerlerinin de kendisi gibi haklara sahip olduğunu anladığını ve onlara dürüst, nazik ve düşünceli davrandığını ifade eder.

Saygıyı, evvela kendimize sonra da başkalarına değer vermek olarak tanımlayan Yaman (2016, s.96) kalpteki kibir, ihtiras, açgözlülük, vurdumduymazlık, kabalık, yalancılık sahtekârlık, cehalet ve fesatlık gibi fena duygulardan arınmanın bütün varlığa saygı duymakla başlayacağını ifade eder.

İnsan için karşılıklı ilişkilerde en temel gereksinim bu duyguya aittir. Kendisine saygı duyulmasını istemeyen birey yok gibidir. İletişimin sağlıklı bir şekilde başlaması ve devam etmesi bireyler arasındaki saygıya bağlıdır. Saygı, insanın çok küçük yaştan itibaren talep ettiği bir duygudur. Çocuklar ancak üç-dört yaşlarından sonra sosyalleşerek bir grup içerisine

dâhil olmaya başlarlar. Bu yaşlarda dahi sınırlarını tanımayan, saygısız davranan kişiye karşı tepki gösterme eğilimindedirler.

Her şeyden evvel saygı insana kendini değerli hissettirir. Saygısız tutum ve davranışlar aşağılık hissini geliştirerek rahatsızlık verir. Bu sebeptendir ki değerlerden bahsedilirken birçok insanın diline ilk bu kelime gelir. Anlaşıyor ki saygısızlık bilinçaltında derin izler bırakmaktadır. Saygı insanda iç huzurun, kendi ile barışık olmanın en önemli koşullarından biri olarak durmaktadır.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında Sultan Galiyev kendine, başkalarına, hatıralara, değerlere ve doğaya saygı duyan bir karakterde çizilmiştir. Onun bu kişilik özelliği, daha çok karşılıklı ilişkilerde takındığı tavır ve muhatap olduğu insanlara karşı bakışı anlatılırken gösterilir. Etrafımızdaki insanlara saygı göstermenin ilk adımı selamlaşmaktır. Saygı ile selamlaşmanın birtakım emareleri vardır: gülümsemek, ayağa kalkmak, ceket düğmesini iliklemek, nazik konuşmak, hatır sormak gibi. Sultan Galiyev de insanlarla olan iletişimde selamlaşmaya önem verir. Sultan Galiyev'in, Stalin ile görüşmeye gittiği sırada karşılaştığı sekreter Glyasser ile karşılaşması buna güzel bir örnektir:

O uzun zaman Lenin'le çalışmış, tecrübeli ve önderin en itimatlı kişilerinden birisiydi. Mirseyit de ona ayrı bir sıcaklık, yakınlık duymaktaydı. Her gördükçe Kazan'ı ve oradaki tanıdıklarını sorardı ondan... Glyasser Hanımı, Mirseyit saygıyla ayağa kalkarak selamladı.

- Ne tesadüf... Sizi gördüğüme çok sevindim, Mariya İgnatyevna. Nasılsınız, iyi misiniz? dedi o. (S. 247)

Her varlık, kendisini yaratandan ötürü kıymetli ve saygıdeğerdir. Ancak bunun bilincinde olmak ve buna göre yaşamak ancak değerleri olan insan için geçerlidir. Her birey içinde var olan saygı duygusu çerçevesinde hareket eder. Yani esasında saygı duyan insan saygı görür.

Saygı duyduğumuz kimselere karşı hissettiğimiz diğer duygular da genellikle olumlu yöndedir. Yanlış bir davranışla karşılaşsak dahi bunu mazur görme eğiliminde oluruz. Sultan Galiyev ilişkileri boyunca Stalin'in birçok iyi ve kötü yönlerine şahit olur. O, önder olarak gördüğü bu kişiye saygı duyar. Onun, Stalin'i gizli bir telefon dinlemesi esnasında tesadüfen yakaladığı ve sonrasında maruz kaldığı aşağılayıcı tavır karşısında dahi saygılı duruşu şöyle aktarılır:

Saygı duyduğu, yıllar boyunca iç içe yaşadığı mücadele arkadaşı için kötü düşünemez hiç bir zaman. Öyle bir düşünce gelirse kovalar derhal onu, böyle bir şeyden bahsetseler inanmaz. (S. 252)

Emeğe saygı duymak toplumda kişileri birbirine yaklaştıran bir tutumdur. İnsan, gayretinin saygı ile karşılandığını gördüğünde mutlu olur ve daha şevkle çalışır. Özellikle de mecbur değilken ve aksi doğrultuda davranmak zarar vermeyecekken gösterilen saygı, en çok göstereni yüceltir. Sultan Galiyev çocukluğundan beri çeviri işiyle uğraşmaktadır. Bu iş gerek öğrencilik gerekse de çalışma hayatı boyunca altın bir bilezik gibi durur elinde. Ancak çeviri işinin kendine göre kuralları vardır. Tercüme edilen eserin sahibinin bundan haberdar olması bunlardan biridir. Yaşadığı yer ve koşullar bakımından değerlendirildiğinde ve çevirdiği eserleri kitaplaştırıp ticari bir kazanç gütmeyeceği de düşünüldüğünde, bu kural onun için elzem görünmemektedir. Ancak yine de o elinden geldiğince çevirdiği eserlerin yazarlarından izin alır:

Onun nasihatıyla Mirseyit, L. Tolstoy'a mektup yazıp bu üstadın kendisinden hikâyelerini tercüme etmek için müsaade almış bir kişidir. (S. 35)

Nezaket ve samimiyet, iletişimin saygı çerçevesinde gerçekleşeceğinin en önemli göstergelerindendir. Karşısındakine nazik davranan, söz ve davranışlarında samimi olan kimseler otomatik olarak saygı uyandırır. Yazar, romanda Sultan Galiyev'in Lenin ile görüşmesini şöyle anlatır:

Karşılıklı anlaşma birbirinin halini anlama şeklindeki bu sohbet epeyce devam etti. Lenin'in muhakkak pek çok işi vardı, fakat o yanlışlıkla dahi saatine göz atmadı hiç, acelesi olduğuna dair hiçbir şey yapmadı. Rahat rahat, çok hevesli konuştu, dikkatle dinledi, düşündü, kurnaz gözlerini kısa kısa gülme fırsatı da buldu lider, samimiyetine vurulmamak mümkün değildi. (S. 139)

Toplumda, her bireye karşı saygı önemli olmakla birlikte pozitif ayrımcılık çerçevesinde bazı kişilere karşı saygılı olmak daha büyük bir önem arz eder. Bunun başında kadına saygı gelir. Kadının toplumdaki yeri dolayısıyla saygıyı hak ettiğini düşünenlerle, saygı gösterenler arasında ne yazık ki büyük bir fark vardır. Bundan dolayı kadına saygı ve nezaket gösteren kimseler toplumda takdirle karşılaşır. Yazar, içinde buldukları toplumda kadına saygı duyan erkeklerin ne kadar az olduğu eleştirisini Sultan Galiyev üzerinden şu cümleler ile verir:

Mirseyit, umumiyetle kadın-kız yanında saygılı davranışıyla fark edilen ender erkeklerdendi. (S. 247)

Glyasser hanım hiç yüzüne bakamadı, omzundaki şalın ucuna gözlerini sile sile yavaşça çıkıp gitti. Kanner ona kaba bir söz söyleme fırsatı bulmuş olmalıydı her halde.

- Anlayamıyorum ne oldu? Mariya İgnatyevna'yı kim incitti? diye Kanner'a sordu Mirseyit. (S. 250)

Farklılıklara saygı göstermek, toplumda saygı ve hoşgörü ortamının oluşmasında önemli rol oynar. “Her insanın kendine has bir bakış açısı ve hayatı algılama şekli vardır. Bu nedenle aslında her insan, ayrı bir dünyadır” (Güven, 2014, s.92). Farklı düşünelere, farklı görünenlere saygı göstermek gereklidir. İkiz kardeşlerin bile birbirlerinden farklı birçok özelliği olduğunu düşünenecek olursak bu son derece doğaldır. Sultan Galiyev de romanda kendisi gibi olmayan farklı düşünelere sahip kişilere karşı saygılıdır. O, insana insan olduğu için değer verir ve herkesin kendine ait bir bakış açısı olması gerektiğini düşünür. Onun bu özelliği şöyle aktarılmaktadır:

İnsanlığı "tedavi etmek" ten tabiatı "temizlemek" ten söz eden yeni fikirler veren bu konuşmacıyla tamamen aynı fikirde olmasa da merakını çekmişti. Yok yok, pek aklını kaybetmiş birisine benzemiyordu, sıradan bir meraklıydı. Ama bu sıradanlığında ne kadar da hikmet var. Kendine güvenen, kendi sözlerinden tat alan birisi. Sonra o cesareti. Bu istibdat zamanında istasyonun yanında çıkıp böyle nutuk çekmek için bir hayli cesur olmak gerek. (S. 39)

- Neriman Ağa, diye hürmetini bildiren bir tarzda hitap etti Sultangaliyev. Sizin hakkınızdaki fikrimi biliyorsunuz. Hiç kızgın değilim. O zaman da siz ve ben kendimizce haklıydık. Bu, bizim yeni hayatı kuruşumuzda, arayışlarımızın neticesi. Stratejide ise aramızda bir ihtilaf yok.

- Teşekkür ederim, diyerek Mirseyit'in sırtını sıvazladı Nerimanov. Samimi sözlerin için teşekkürler. (S. 294)

4.1.2.1. Büyüğe Saygı

Türk toplumlarının karakteristik özelliklerinden biri büyüğe gösterilen saygıdır. Güven (2014, s. 91) özellikle doğu toplumlarında yaşça büyüklere saygı duyma değerinin önemsendiğini, batı toplumlarında ise bunun çok ön planda olmadığını belirtir. TDK'nin

yukarıda verdiğimiz saygı tanımında da bir kimseye yaşlılığı dolayısıyla dikkatli, özenli, ölçülü davranma ifadesi yer almaktadır. Kelimenin sözlük tanımında dahi bu ifadenin bulunması toplumca ne kadar önemsendiğinin bir başka göstergesidir. Yaşça büyük insana duyulan saygı, o kişinin sahip olduğu tecrübe ve bu dünyada geçirdiği sürenin fazla olmasından da kaynaklanır.

Sultan Galiyev ile Fatıyma birbirlerini temiz bir aşkla severler. Fatıyma'nın annesi kendince haklı olduğu sebeplerle kızının bir Bolşevikle evlenmesini istemez. Her ikisi de onu iyi anlayarak ama yine de birbirlerinden vazgeçmeyerek evlenirler. Anne bu evliliğe razı olmaz. Ne kadar birbirlerini sevseler de ona saygısızlık etmez, güzellikle ikna etmenin, rızasını almanın yollarını ararlar:

Yaptığı hareketle anacığını üzdüğünü ancak şimdi anlıyordu kız.

-Anneciğim, diye göğsüne koşup kapandı. Anneciğim biz şimdi anlatırız sana. Yeter ki dinle, üzülme! (S. 175)

Ne yapayım dercesine yaşlı gözleri parlayarak bakıyor Mirseyit'e.

-Anne, diye konuşma cesareti buldu Mirseyit. Sıcak ve yumuşak bir ses tonuyla. Biz nikâh da kıymıştık artık.

Ana bağı donmuştu, hiç eriyecek gibi değildi.

-Son defa soruyorum. Dönüyor musun?

-Anneciğim lütfen, haydi beraber dönelim. Mirseyit Ağabeyi de beraber alalım.

-Hayır, dedi ana, kesin olarak. Benim Bolşeviğe verecek kızım yok.

-Anneciğim... (S. 176)

Büyüklere saygı duymak birtakım önceliklerin onlara verilmesi şeklinde ortaya çıkar. Mesela konuşmak, sofraya oturmak ve yemeğe başlamak, ikramda bulunurken ilk olarak yaşça büyük olandan başlamak gibi. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında arada bir-iki yaş da olsa büyüğe saygı göstermek önemsenen değerlerdendir:

“Mirseyit on yedi Zeki ise on dokuz yaşında. Elbette büyük olan söze başlıyor orada.”
(S.31)

Büyüğe selam vermek, ona karşı gösterilen saygının ilk işaretidir. Romanda şu cümlelerle verilir:

Oğlan, gömleğinin koluna yüzünü gözünü sildi ve ciddileşerek kendine geldi. Büyüğüne selam verdi.

- Merhaba, muallim ağabey... Misafir mi geldin? (S.36)

İnsanın hayatında yer alan en kıymet verdiği büyüğü elbette anne, baba ve yakın akrabalarıdır. Anne ve babaya saygı göstermek en önemli değerlerden biridir. Sevgi bağıyla bağlanmış, mutlu bir aile birbirine saygı duyan üyelerden oluşur; özellikle de emek veren, yetiştirip büyüten ana-babaya saygı duymak mutlu bir yuvanın dolayısı ile de mutlu bir toplum olmanın koşullarındandır. Ailenin değer aktarımındaki rolü üzerine yukarıda da belirttiğimiz üzere saygı duymaya anne babası ile başlayan birey, bu değer içselleştirerek diğer toplumsal gruplarda da uygulayacaktır. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında anne ve babaya saygı Türk toplumlarında görüldüğü üzere işlenmiş ve şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Ne yaparsın, babanın dediğine karşı da gelinmez” (S.3)

Romanda Sultan Galiyev’in annesinden çok babasından söz edilmektedir. Sıklıkla onun sert mizacına karşın iyi bir insan olduğu Sultan Galiyev’in gözünden verilir. O babasına derin bir saygı duyar:

Mirseyit biliyor elbette, bu sadece sözde, yoksa çocuklara el kaldırmaz onun babası. Nereye giderse yanında götürüyor Mirseyit’i toz kondurmadan. (S. 3)

Kötü bir insan değilse de sertlikte ona denk birisi de yok. (S. 3)

Böyleydi onun babası hem iyi hem de biraz sert kişi. Fakat o derecede de sakin, sabırlı ve şahsiyetli. (S. 22)

On iki çocuğu, yedirip içirmek bytmek öyle kolay olmamıştır. Onun için de belki biraz sert ve kuru tabiatlıydı babası. Mirseyit’e de sık sık ıkışırdı. İnatlaşıp durmasına, büyüklerin sözüne karışmasına çok kızılıyordu. Yine de babasını sevgiyle ve hürmetle hatırlılıyordu, hiç durmadan çalışmayı ve maksadına ulaşmayı öğretmişti o, kendine. İşte o da düşündüğünü doğrudan doğruya söyleme ve doğruluk kendinden tarafa duruyorsa sessiz kalmama âdetini terk etmedi hiç. Doğruyu açıklamak ve tartışmak yolunda sabırlı olmadı. Kimin kim olduğuyla uğraşmadan kendi inandıklarına bağlı olarak yaşadı. Belki bu yolda babasının nasihatini tutması daha hayırlı olmuştur. (S.321)

4.1.2.2.Bilgiye ve Bilene Karşı Saygı

TDK'nin internet sitesinde yer alan büyük Türkçe sözlükte bilgi kelimesi için “1. İnsan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütünü, bili, malumat. 2. Öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek, malumat, vukuf. 3. İnsan zekâsının çalışması sonucu ortaya çıkan düşünce ürünü, malumat, vukuf. 4.Genel olarak ve ilk sezi durumunda zihnin kavradığı temel düşünceler. 5. Kurallardan yararlanarak kişinin veriye yönelttiği anlam” tanımları verilmektedir (“Bilgi”, t.y.). Bilgi, insanlık için kutsal bir kavramdır. Çünkü insanın yaratılışında merak vardır ve her şeyin bilgisine ulaşmak ister. Ne yazık ki bu ancak kendi kendine keşfederek ulaşabileceği bir istektir ve bu keşif insan ortaya çıktığı günden beri devam etmesine karşın hala cevaplanmamış çok fazla soru vardır. Bu özellikleri ile bilgi saygı değer, bilgiye sahip olan kişi de muhteremdir.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında saygı değeri içerisinde en önemsenen değer bilgiye ve bilene karşı duyulan saygıdır. Yazar her fırsatta bu değeri vurgular. Heydergali'nin bilgisi ve bu özelliğinden dolayı başvurulmuş kimse olmasının çocuk Mirseyit'i nasıl gururlandırdığı şu cümlelerle aktarılır:

Kendi babasının böyle çok bilmesi, nerede olursa böyle yakın sohbet arkadaşları bulması ve hürmet görmesi Mirseyit'i çok gururlandırdı. (S. 2)

Hangi toplumda olursa olsun bilgi sahibi kimseler daima itibar görmüştür. “Kalem kılıçtan keskindir.” atasözü bilginin değerini ve buna sahip olanın gücünü anlatmak için söylenmiştir. Sultan Galiyev'in ailesinde de bilgi sahibi kişilere büyük saygı gösterilir. Bu romanda şu cümleyle vurgulanır:

Molla kişiye hürmet büyüktü onların evinde. (S. 13)

İlim sahibi kimse ile edilen sohbeti uzaktan dinlemek dahi bu ilimden bir katre almaya yeter. İnsan yalnız okuyarak, çalışarak değil bilgili kimselerle etkileşimde bulunarak da öğrenir. Bilginin her türlüsüne kıymet veren yazar, çocuk Mirseyit'in babası ile Nuriehmet Hazret arasındaki diyalogu dinledikten sonra kendini nasıl hissettiğini şöyle aktarır:

Nuriehmet Hazretin ilimli ve dürüst insan olduğunu işitiyordu, bugün buna bizzat şahit olup inandı. Nuriehmet Hazret ile babası arasındaki sohbete hayran kalmıştı. Doğru bir şey yapmıştı dinlemekle. Kendini daha yüce ve ciddi hissetmeye başladı, daha büyümüş, olgunlaşmış gibiydi. (S.17)

Romanda okuyan, yazan, üreten aydın kimselerle arkadaşlık etmek bir gurur kaynağıdır. Yazar bilginin bulaştığı her şeyi saygıya layık görerek şöyle anlatır:

- *Gidelim beraber, dedi Mirseyit'e. - Seni okumuş, aydın birisiyle tanıştıırım.*

- *Kim o?*

- *O mu... diye bilhassa bekletmek hoşuna gitti. Zeki Velidi'nin. Hadi Atlasi'yi hiç duydun mu?*

- *Hadi Atlasi... O, Kazan Hanlığı ve Süyümbike hakkında kitaplar yazan mı?*

- *Evet kendisi, diye kesti Zeki, işte ben kiminle dostum böyle der gibi. Kendisi molladır, alimdir, Saban Tuy şampiyonudur bilmek istersen. Güreşçi! Bizim millette böyle kişiler de var. (S. 31)*

- *Bilirim, şahsen de, eserlerinden de bilirim Zakir Efendi'yi. Millet kahramanı! Büyük insan!*

- *Şanslısın hemşerim, diye samimiyetle konuştu Mirseyit. Âlimler, yazarlarla tanışıyorsun. Şairleri biliyorsun. Kıskanıyorum seni. (S.93)*

Romanda Sultan Galiyev'in içinde yaşadığı toplumun yıllarca ezilmesi, her türlü imkândan mahrum bırakılması dolayısıyla bilgiye ve eğitime fazlaca vurgu yapılır. İnsanın ancak bu yolla doğru yolu bulup kurtulacağı, mutlu olacağı iletisi verilir. Babasının okuması için kendisini Kazan'a göndereceğini duyduğunda Mirseyit'in sevinci yalnız okuyacağı için değildir. Daha yakındaki bir şehirde de okuyabilir. O, ülkesinde ilim merkezi olarak görülen bir şehirde okumanın ayrıcalıklarının farkındadır ve esas sevinci bunun içindir:

"Kazan" dendiğini duyunca başı döner gibi oldu Mirseyit'in. Bugüne kadar sadece ismini işitmişti. Gözü önünde, büyük bir eğitim ve ilim denizi olarak canlandırıyordu Kazan'ı. Türlü gazete ve dergi çıkıyor diye duymuştu. Kitaplar da burada basılıyormuş. Hatta yazarlar da yaşıyordu Kazan'da. Gelince geliyor bu talih. (S. 21)

Yazar, yalnızca bilgiye ve eğitime önem vermez. Ona göre okuyan, aydın bir toplumun edebiyatı da gelişmiştir. O, Sultan Galiyev ve arkadaşlarının nezdinde bunu şöyle anlatır:

Segiyt yine Şark Kulübünde düzenlenen geceleri hiç kaçırmaz. Bu gecelerden döndükten sonra onun yanına kaçıp üçer-dörder fincan çay içerek anlatıyordu gördüklerini.

"Tatar ölmemiş, Tatar uyanıyor... Tatar edebiyatına sel halinde yeni isimler geliyor" diye diye gururlanıyorlardı. (S. 23)

İnsanın gösterişten uzak gerçek anlamda bilgisi arttıkça birçok konuda bilinci de artar. Sorumluluklarını bilir; insana ve doğaya karşı sevgi, saygı ve hoşgörü gibi güzel duygular besler; iyi bir insan olur. Bu özellikleri taşıyan birey değerleri olan, ona göre yaşayan, erdemli bir insan olma yolunda üst basamaklardadır. Romanda bilgi ve bilen insan her fırsatta övülmekte, okuyucuya gerek açık gerekse de örtük olarak bilginin insanı olgunlaştıracağı ve etrafındakilerce saygı duyulan bir kişi haline getireceği iletisi verilmektedir. Yazar romanda, bir vakit Stalin'le yine karşı karşıya gelen Sultan Galiyev'in ne kadar bilgili bir insan olduğunu arkadaşı Vahitov'un gözünden şöyle aktarır:

Doğrusunu söyle, ne düşünüyorsan onu anlat der gibi göz kırptı Mirseyit'e. Bu mesele hakkında Sultangaliyev'in mesuliyetli ve bilgili bir şahıs olduğunu biliyor ve saygı duyuyordu Vahitov. (S. 134)

Yazar, romanda Türk esirlerin arasına karışıp Sultan Galiyev ile buluşan Yusuf Akçura'yı anlatırken her cümlesinde onun bilgisinden, aydın bir insan oluşundan bahseder. Bu yönüyle onu saygıya layık görür. Sultan Galiyev'in evine gizlice gelen Yusuf Akçura ile aralarında geçen kimlik tanımlaması esnasında daima büyük bir âlim oluşu ile ilgili sorular sorması bu saygının neticesidir:

Ama bu yüzünü sakal bıyık bürümüş ve üstü başı pejmürde haldeki askerin o büyük aydın olduğuna inanılır gibi değil.

- Sorbonne Üniversitesini bitiren Akçura mı? şeklindeki soru kendiliğinden çıkmıştı ağzından.

- Evet...

- "Kazan Muhbiri" nde muharrir olan şahıs da siz mi? (S. 163)

Verilen örnekler dışında da birçok sayfada örtük olarak bilgiye ve bilene karşı saygı değeri işlenmiş, sık sık bunun önemli bir değer olduğu okuyucuya sezdirilmeye çalışılmıştır.

4.1.2.3. Misafirperverlik

Misafirperverlik tüm Türk halklarının ortak ve diğer milletlerden ayırıcı bir değeridir. Tüm dünya, Türkleri misafirperverliği ile tanır ve bu açıdan saygı duymaktadır. Hiç

tanımadığı ve birden çıkagelen insanları dahi Tanrı misafiri sayarak evine buyur etmesi; evine, yurduna gelen kimseyi hoş tutmaya çalışması takdir edilmektedir. Birçok değer in yozlaşmaya başladığı günümüzde hala ayakta durması ile övündüğümüz nadir bir değerdir.

Misafirperverlik ailede çocuğa aktarılan ilk değerlerdendir. Misafire “hoş geldin” demek, yaşça büyük ise el öpmek, güler yüz gösterip ağırlamak, ikramda ve hoş sohbetle bulunmak misafire verilen değer in göstergeleridir. Türk toplumlarında dünyaya gelen her çocuğa anne-babası tarafından önemsenerek öğretilir.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında bu değer çokça işlenmiştir. Yazar her fırsatta misafire saygı duymayı, ikramda bulunup ağırlamayı bir değer olarak okuyucuya aktarır. Öyle ki misafirin hoşnutsuzluğu ev sahibi için bir utanç olarak gösterilir. Evlerine misafir gelen Mirza çocuğu Mehmütke ile çocuk Mirseyit arasında geçen diyalog buna güzel bir örnektir:

-Geldiğime pişman oldum, insan gibi misafir ağırlamıyorsunuz.

Misafir çocuğun bu sözleri önce Mirseyit'e dokundu. Çocukların hepsi öfkelense de, aslında muhatap oydu. Bu onlara misafir gelmişti. (S. 9-10)

Eve gelen misafir, ev sahibi ister zengin olsun ister fakir en iyi şekilde ağırlanır. Yemeğin en güzeli, meyvenin en tazes i, çayın yeni demlenmiş i ikram edilir. Mutfağında ne varsa misafirin önünde o durur, ne varsa paylaşılır. Vahitov ziyaretine gelen dostu Sultan Galiyev'i ağırlamak için tek kalan çay bardağını evvela misafirine sunar:

Kazan haberlerini sorarken bir yandan da çay yetiştirmişti Vahitov. Anlaşılan, tek bir bardağı vardı ve önce misafirine takdim etmişti.

- Haydi bakalım sen yoldan geliyorsun biraz çay iç. (S. 132)

Sultan Galiyev'in babası Heydergali aniden misafir davet edince annesi Gaynelhayat hemen ikram hazırlamaya tutunur:

Sufiye omzuna ceketini alıp koşarken, annesi de un getirip çörek açmaya başladı. (S. 13)

Misafirin gelmesi ile ev sahibi onu kapıda karşılar. Selamlaşır, içeri buyur eder, ikramda bulunurlar; giderken de uğurlamaya kapı önüne kadar çıkarlar. Bu seremoni tam da misafirperverliğin tanımını gibidir:

Heydergali Nuriehmet Hazreti kapı önünde karşılayıp iki elle tokalaştı. Üstünü başını çıkardıktan sonra sekiye oturup dua ettiler, hal hatır sordular. ... Sıcak çörekle çam balı yiyip çay içtiler önce. (S. 13)

Ev sahibi olarak babası uğurlamaya çıktı Nuriehmet Hazret'i. (S. 17)

Yazar eseri boyunca misafirperverlik örnekleri sıralar. Türk toplumlarının bu güzel ve naif değerini sık sık vurgular.

Çay getirmek, misafire, Kafkasyalılara has bir saygı göstermek niyetiyle devam etti yoluna ihtiyar. (S. 144)

Ancak o zaman halini anlayan Mirseyit gidip bir çay koyup geldi. Sıcak giyimler, üst-baş verdi gelen adama. Çay içip içi ısındıktan sonra anlatmaya başlamıştı misafir. (S. 163)

- Hoş geldiniz Yoldaş Sultangaliyev. Tam vaktinde geldiniz, sizi bekliyorduk. Buyrun lütfen.

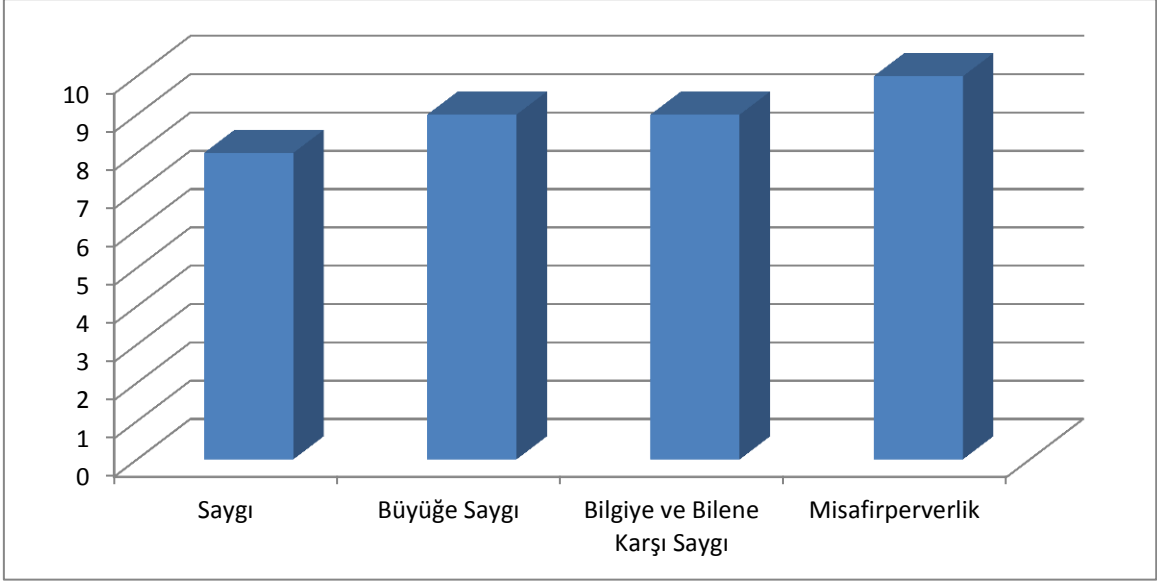
Oturdular. Misafir için hemen kaynar bir demir çaydanlık kondu masaya, iki bardak ve ekmek dilimleri... (S. 190)

Saratov'da sürgünde iken tanıştığı Tatar köylülerin daveti ile at kesme törenine giden Sultan Galiyev'i bütün köy kapıda karşılayıp buyur eder. Onlar bu önemli misafire karşı saygıda kusur etmezler:

Sultangaliyev gelecek haberi yayılmıştı, anlaşılan. Büyüğü küçüğü herkes kapı önlerine çıkıp ayakta karşıladı onu. Köy çocukları onun oturduğu at arabası peşinden birbirini ite kaka koşturuyorlardı. (S. 430)

Romanda birçok değerden yoksun olarak gösterilen Seyitgaliyev bile misafire saygıyı bilen bir kişi olarak karşımıza çıkar. Yıllar sonra öldü zannettiği Sultan Galiyev'i karşısında görünce eski arkadaşına karşı misafirperverlik göstermekten çekinmez:

İki elini birden uzattı Sehipgery. Sonra kucakladı Mirseyit'i ve peşinden eve soktu. Ne zamandır öteki dünyada zannettiği insana rastlamıştı. ... Çatur çatur kayın odunu yanıp duran soba önündeki yumuşak kanepeden yer gösterdiler kendisine. Sehipgery de yanına oturdu. Aralarındaki küçük masaya şampanya elma, çeşitli çerezler ve karamela - şeker konmuş billur kâseler getirip dizdi karısı. (S. 426)

Grafik 4.2 Saygı Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı

4.1.3. Sevgi Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Sevgi, tüm değerler arasında evrensel bir değer olması açısından ilk sırada gelir. Çünkü sevmek insanın doğasında, evrenin özünde vardır. Hökelekli (2013, s. 83) sevgiyi insanları birbirine yaklaştıran, kaynaştıran, içsel olarak bağlayan ruhsal bir eğilim olarak tanımlamaktadır. O, sevginin bir şeyden zevk almayı, hoşnut olmayı ve onu güzel görmeyi sağladığını belirtir. Bir kişiyi, bir hayvanı, bir çiçeği ya da bir nesneyi sevmeyi yaşamak olanaksızdır. Kalbi kötülükle çürümüş insanlar bile hayatlarının bir döneminde mutlaka bu duyguyu hissetmiş, muhtemelen kaybettiği için de kötüleşmiştir. Yaman'ın da dediği gibi “sevgi; her derdin ilacı, insanlığın miracı, gönüllerin huzuru, kalplerin süruru, dertlerin devası, ruhların sevdasıdır” (2016, s. 91).

İnsan sevgiyi ilk olarak ailede tadar. İki insanın evlenip aile kurması fiziksel olarak aynı evi paylaşmanın ötesinde ruhların kaynaşması, ben iken biz olmasıdır. Birbirini seven iki insanın kurduğu ailede yetişen çocuklar sevgi ile büyür. Sevgi ile büyüyen çocuk insanları, doğayı kısaca tüm evreni sevmeyi öğrenir. Böyle büyüyen bireylerden oluşan toplum da gelişmiş, huzurlu ve refah içinde olacaktır.

Sevgi sadece sıradan bir duygu değil bir erdemdir. Davranışları, karar ve yargıları etkileyerek diğer birçok duyguyu tetikler, etkiler veya sonlandırır. Sevgi yöneldiği şeye değer ve önem katar. İnsan sevdiği şeyi korur, iyiliği için çaba harcar. Bir anne çocuğuna karşı duyduğu sevgiden gecelerce uyumadan bakar, emzirir, rahat ettirmeye çalışır. Eşini seven bir erkek onu mutlu etmek, ihtiyaçlarını karşılamak, hayatta karşısına çıkacak her türlü sorundan

korumak için çabalar. Köpeğini seven bir çocuk onunla oynar, gezdirir, sarılır, ihtiyaçlarını karşılar. Kısaca sevgi yöneldiği şeyin iyi ve mutlu olması için yaşamak, bundan sevinç duymaktır.

Sevgi duygusu tek olsa da ortaya çıktığı her varlıkta farklı biçimlerde hissedilir. Anne sevgisi, evlat sevgisi, hayvan sevgisi, doğa sevgisi... Her birinin tezahürü farklıdır. Sevginin en tutkulu hali ise aşktır. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında aşk safça ve gönülden beslenen bir duygu olarak anlatılır. Yazar, Sultan Galiyev'in ilk eşi Ravza Çanışeva ile aralarındaki aşk kıvılcımlarını, bu aşkın onu nasıl mutlu ettiğini şu cümlelerle aktarır:

Ravza Çanışeva ilk görüşten Mirseyit'in dikkatini çekmişti. ... Bu kızın güzelliğinden, göğsünden serpilip mavimsi aydınlıktan etkilenerek, fikir alışverişine katılamıyor, azap çekiyordu Mirseyit.

- Hanımefendi doğru söylüyor. Onun teklifine ben de katılıyorum, dediğini kendisi bile sezmedi. (S. 44)

Hayatının mutlu anları da olmuştu. Köyde geçen çocukluk... Âşık olması... Ravza'nın devamlı oynayıp yanan mavi gözlerine bir bakması dahi ömrünce yetecek güç katıyordu ona. (S. 75)

Hayatının mutlu anları onunla, Ravza ile örülmüştü. Ravza'yı göz önüne getirdiğinde bütün dünyası aydınlanıyordu sanki. Son zamanlarda az görüşüyor, ayrı yaşamak durumunda kalıyorlardı hep. Günleri, geceleri düşünmekle geçiyordu. Hep düşünmek... İmkânı olsa, hayatı hep zahmetli olmasa, yanından hiç ayrılmaz, ellerinin üzerinde taşırdı onu. (S. 81)

Sultan Galiyev sevgili Ravza'sı ile birlikte iken her şeyi yapacak gücü bulur kendinde. Onun yanında olduğu zamanlarda dünyada yalnız ikisi vardır. Bu hali ile o sadık bir âşiktir:

Ravza ile baş başa Kırmıskalı'ya yayan döndükleri anı hatırladı. ... Bağırarak çıkmışlardı yola. Aşığa Bağdat sorulmazmış ya, kırk kilometrelik mesafe dememişler, akşamüzeri diye durmamışlardı. Önce güle oynaya, koşu koşu gittiler. Ravza ile beraberken yolun uzunluğu duyulur mu, dünyanın öbür ucuna gitmeye razı. (S. 81)

Sultan Galiyev, Ravza'ya çok derin bir aşk besler. Ondan ayrı yaşadığı zamanlarda gözyaşı döker, türküler düzer:

Çolpan yıldızı tam bu anda ışıldayarak nurunu serpti. Sanki Ravzasının mavi gözlerinde sevgi kıvılcımı çakmış gibi oldu, irkildi Mirseyit. Onu birden hatırlamanın

sevinciyle boğazı düğümlendi, gözlerinde de hasret yaşları birikti. Türkü yakmak istiyordu içinden, sessizce söylemek istiyordu. Ve hatırladığı ilk dörtlük, düşüncesini, kalbinin atışını, kanının dolaşmasını ve kirpik uçlarında biriken inci tanelerini çığ gibi kendisiyle alıp gitti:

"Agımsularga salmagız

"Akarsulara bırakmayın

Ak kayın kayırısın...

Ak kayın kabuğunu

Kayınnar da birge-birge

Kayınlar da beraber

Biz nige ayırım son?"

Biz niye ayrı ki?" (S. 104)

Yazar romanda Sultan Galiyev'in içindeki duyguları o kadar güçlü yansıtır ki eşinin yanına giderken duyduğu heyecanı başka hiçbir yerde hissetmez, onun için şiirler yazar:

Kucağına yiyecekler toplamış halde, karanlık demir merdivenlerden çıkıyordu. Kendi ailesi, güzel kızı ve sevmeye doyamadığı Ravzasının yanına... Heyecanlı... Yüreği göğüs kafesini yarıp çıkarcasına atıyordu. Niye böyle ki? Stalin'in yanına, hatta Lenin'in yanına da girerken fazla heyecanlanmayan, sakin duran Mirseyit'e ne oldu ki? Başkaları gibi niye ailesine, kendi evine sakince giremiyor? Bir yandan yürüyor ama bir yandan da mısralarını tekrarlıyordu:

Kırağı değmeyen pembe güllerle

Kardeşsin sen biliyorum doğuştan...

Sevdiriyorsun, Rav, yakıyorsun:

Yaratılmışın her halde sen ateşten!

Kapı koluna uzanırken bir an durup haber vermeden, kendini kontrol etmeye çalıştı. Niye mi böyle heyecanlanıyordu? Çünkü seviyor, durmadan düşünerek yaşıyordu onları, görüşeceği saatleri sabırsızlıkla bekliyordu. Daha ilk görüşte büyüleyip, kölesi yapmıştı onu Ravza. Onsuz geçen günlerinin Mirseyit için ne kadar büyük bir azap olduğunu o ancak kendisi biliyordu. Dünyaya bir güzellik katarak, bitmeyen bir gayret ve ilham getiren tek insan, sevdiği, ömür boyu yaşamak için seçtiği kadını. Ravza...(S. 141)

Sevginin gerektirdiği sorumluluklar vardır: sadakat, fedakârlık... Sultan Galiyev hayatında iki kez âşık olur: ilk eşi Ravza ve ikinci eşi Fatıyma. Sultan Galiyev ile ikinci eşi Fatıyma arasındaki bağ saf, çıkarısız bir sevgidir. Dingin, fedakârlıklarla örülü, samimi ve

gerçek bir aşk olarak anlatılır romanda. Birbirlerine gönülden bağlanırlar. Yazar, bunu şöyle aktarır okuyucuya:

Kapı önünde bir an sessizlik oldu. Karısının kıvr kıvr yumuşak saçlarını okşadı Mirseyit, onun sıcak nefesini, yürek çarpmasını duydu. (S. 273)

Mirseyit bir kere daha, karısının dolu dolu pembe yanaklarına, açık yüzüne vurulmuş halde bakarken kızına seslendi. (S. 274)

Fatıyma, Sultan Galiyev'e duyduğu aşk için annesi ile karşı karşıya kalmayı göze alır. Fatıyma'nın annesi evliliklerini onaylamaz, ancak ikisi de vazgeçmezler. Birbirlerine karşı duydukları sevgi tek varlıklarıdır. Fatıyma'nın Sultan Galiyev'e olan sevgisi şöyle aktarılır:

-Anneciğim sen de biliyorsun, diye yalvarıyordu Fatıyma. Mirseyit Ağabeysiz bir gün, bir saat de yaşayamam. Söyledim sen de biliyorsun... (S. 176)

Romanda karşımıza çıkan bir diğer çift ise Sultan Galiyev'in kızı Gülnar ile kocası Süleyman'dır. Birbirlerini çok seven bu karı koca ne yazık ki Sovyet hükümetinin halk düşmanı Sultan Galiyev ve ailesini yeryüzünden silme projesinin kurbanı olarak anlatılır. Onların büyük güçlüklerle sınanan sevgileri herkesin diline dolanır. Yazar, bu çiftin aşkını şu cümlelerle aktarır:

Türlü eziyetler sonunda olsa da Süleyman, Gülnar'ını arayıp bulur. El kadar bir mektupla sevgili karısına onun yanına geldiği ve burada yaşamaya hazırlandığını haber eder. Ama birbirlerine ne kadar kavuşmak isteseler de nasip olmaz bu. Başka çaresi kalmayan Süleyman dikenli tellerle çevrilmiş hapisane kıyısına geceleri gelip viyolonsel çalar. Kederlenir. Gülnar duyar bunu diye ümitlenir, sevdiğiyle azabını paylaşır. Biri diğerinden daha hüznü nağmeler... Hayatın zorluğu ve acımasız kader hakkındaki bu nağmeleri hapisanedeki bütün mahkûmlar kendinden geçerek dinlerler. Süleyman'ın yüreğinden çıkan hisler Gülnar için biricik tesellisi olur ve yürek burkan ağır bir azabı... Haftalar, aylar boyu böyle devam eder. Süleyman'ın çalmasına hapisane gardiyanları da alışır giderek. Onu kovalamaktan vazgeçerler hatta. Süleyman'a "deli müzisyen" diye lakap takılır. (S. 442)

Sevgi, insanı insan yapan yüce bir duygudur. Yüreğinde sevgiyi taşıyan insanlar bunu bütün dünyaya saçmak, vermek isterler. Çünkü sevgi verdikçe çoğalır. İnsan sevgisi, yaratılanı Yaradan'dan ötürü sevmektir. İnsanı, yalnızca insan olduğu için sevmeye ve tüm güzel duygulara layık görmektir. Sultan Galiyev'in yüreği insan sevgisi ile doludur. O, bu sevgiyle yoğrularak büyüdüğünü, bu sevginin kalbine nasıl çıkmamak üzere yerleştiğini,

Koyaş gazetesinde haksız yere suçladıkları vakit kendini ifade edebilmek adına yazdığı mektupta anlatır:

Çocukluk devrimden beri ben Rusya ve Avrupa'nın meşhur yazarlarının eserlerini okuyarak büyüdüm. Yüreğimde insana sevgi iyice yerleşmiştir. Onlar bana küçüklükten, bütün âlemi sevmeyi öğrettiler. Onlar gönlümde bütün insanlığa sönmez bir sevgi ateşi yaktılar. Ben severim insanları. (S. 110)

4.1.3.1. Aile Sevgisi

İnsanın sahip olduğu en mukaddes sevgi aile sevgisidir. Çocuğun anne-babasına, anne-babanın birbirlerine ve evlatlarına karşı duyduğu sevgi en koşulsuz sevgidir. İnsanı iyi insan yapan en temel duygu aile sevgisidir. Toplumun yapı taşı olan ailede bu duyguyu alamayan veya öğrenemeyen bireyin, diğer gruplarda - okulda, sokakta, işte - hırçın, geçimsiz ve uyumsuz olması kaçınılmazdır. Yaman (2016, s. 91) da ailenin kurulması ve sürdürülmesi, huzurlu ve mutlu bir hayat yaşanabilmesi ve sağlıklı çocuklar yetiştirilebilmesi için gökkuşağına benzettiği sevgiyle sarmalanmanın şart olduğunu söylemektedir.

Değer aktarımındaki rolünü incelerken de belirttiğimiz üzere aile, insan yaşamının ilk altı yılında aktif rol oynar. Sevgi, saygı, hoşgörü, adalet gibi kavramlar ilk burada öğrenilir. Bedenen olduğu kadar ruhen de sağlıklı bireylerin yetişmesi ve topluma katılması ailenin tutumu ile gerçekleşir.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında sevgi değeri içerisinde en çok değinilen aile sevgisidir. Aile üyeleri her türlü sıkıntıya dayanacak gücü birbirlerine karşı duydukları koşulsuz sevgide bulmaktadır. Sultan Galiyev de en savunmasız, sıkıntılı anlarında eşini, çocuğunu, anne-babasını düşünerek avunur. Onlara karşı duyduğu bu sevgiyi, yazar şu cümlelerle aktarır:

Dalgalanıp duran bir deniz içinde gibiydi o ne zamandır. Deniz dalgalarının kıyıya çıkarıp attığı yalnız bir balık halinde kalmıştı işte. Bakü'de kalan ailesini, kızını, mavi gözlü Ravzasını hatırladı. Ara yakın olsa koşarak dönerdi onların yanına. Doğduğu yerlere, Ural eteğine serilip oturmuş Kırmıskalı'ya da uzak. Babası nasıl, kardeşleri, akrabaları nasıl orada acaba? Anasının vefatına da bir yıl doluyordu işte. Dönüp başucunda durmak... Kır çiçekleri toplayıp kabri üstüne koymak, hiçkırta hiçkırta ağlamak, Yüreği boşalasıya, ruhu açılasıya kadar ağlamak geçti içinden. (S. 67)

Hayatının mutlu anları da olmuştu. ... Kızı Reside'yi eline alıp salladığı veya yukarı kaldırarak kuş gibi uçurduğu anlar... Babasının boynuna sarılan mutlu çocuğun gülücükleri. (S. 75)

Davası uğruna çok zaman ailesinden uzakta yaşamaya mecbur olan Sultan Galiyev durmadan onları düşünür, özler. Bir yandan ailesine karşı sorumluluklarının bilincinde bir yandan da özlemenin verdiği hüznün ile baş etmeye çalışır:

Aile, yol çantası değildir ki nereye gitsen arkana alıp gidesin. Ama Mirseyit'in ömrü hep yolda, durmadan yolda geçti. Yolda keder, yolda efkâr... Böyle ailesiz ve sevdiğin insandan uzakta yaşamak da yaşamak değil. Kazan'da da Mirseyit durmadan, canının parçası kızı Reside'yi ve elbette rüyalarına giren, saatleri sayılı gecelerinde onu uykusuz bırakan mavi gözlü Ravzasını özledi. (S. 104)

Sultan Galiyev'in ailesinin yanına her gidişi büyük bir heyecan yaratır kendisinde. Onlara duyduğu sevgi en büyük dayanağıdır. Seven insanın sevdiğini mutlu etmek istemesi en doğal şeydir. O da hediyeler alıp götürür, yanlarındayken sevgisini açıkça ifade edip gösterir. Yazar aileyi bir arada tutan en güçlü bağın sevgi olduğu her fırsatta vurgular:

Pitir'den Kazan'a giderken Moskova'da ailesinin yanına uğrama fırsatı çıktı. Beklemeden gelip çıkararak sevindirirdi onları da. Hediyeleri de büyük. Ravza'ya beyaz keçi kılından örülmüş saçaklı Orenburg şalı, kızına da Almanya'da yapılmış bebek alıp getirmişti. ... Ya aceleden ya başka sebepten kalbi çarpıyordu. Ravzasının yanına dönmüştü tabii, Reside yavrusunun yanına. (S. 78)

Anne ve babaların çocuklarına karşı birinci sorumlulukları şüphesiz ki onları çok sevmektir. Romanda Sultan Galiyev çocuklarını daima seven, düşünen bir baba olarak çizilir. Her an yanlarında olamamanın vicdan azabını çekse de birlikte oldukları vakitlerde sevgisini bütün içtenliğiyle sunar:

Temiz, yumuşak mindere gömülüp uykuya dalmış güzel kızını sevip geldi. Hediye getirdiği bebeği çocuğun karşısındaki koltuğa oturttu. Uyanıp gözlerini açtığında görsün, sevin sin diye... (S. 78)

Tekrar Reside'nin yanına girip onun sıcak, küçücük ayaklarını okşadı, gözüne düşmüş yumuşak saçlarını düzeltip alnını sevdi. (S. 79)

Kapıyı her zamanki gibi kayın validesi açtı. Ancak kendi evinde bulabileceği bir rahatlık çarptı yüzüne o an. Reside de koşup geldi. Yarı yolda durdu, biraz garipsemiş gibiydi, iyice bakıyordu babasına, tanıdı en nihayet:

- *Baba, diye kucağına atıldı Mirseyit'in.*

- *Bak ne kadar büyümüş benim kızım...* (S. 141)

Çocuk sevgisi anne ve babada olduğu kadar diğer aile büyükleri için de değerli, uzlaştırıcı ve huzur vericidir. Yuvayı yuva yapan, ona asıl sıcaklığı veren elbette çocuklardır. Sultan Galiyev ile Fatıyma çiftinin evliliğini onaylamayan Fatıyma'nın annesi, torunu olduğunda bütün öfkesini, küslüğünü unutarak barıştır. Minik yavruya duyduğu sevgi affedici ana yüreğini yeniden harekete geçirir:

Ne hikmetse kayınvalidesi onu ilk defa samimi ve sıcak bir havada karşıladı. Öfkesi, nine olma sevinciyle geçmiş, unutulmuştu. (S. 199)

Ailesini seven bir kişi için onları kaybetmek tarifsiz acılara neden olur. Ravza aldattığında Sultan Galiyev'in tüm dünyası başına yıkılır, yaşama sevincini kaybeder. İnsan sevgisi ile yoğrulmuş yüreği en olmayacak şeyi yapar, onuruyla oynayan adamı cinnet halinde iken öldürür. Yaptığından büyük pişmanlık duyar. İntihar etmeyi düşünür ancak çöp karıştıran bir evsizin yaşama tutunuşunu görüp bu düşüncesinden utanır. Gidip teslim olur. Hayattan vazgeçmiş gibi bir ay geçirir. Dostu Vahitov onu bulup Kazan'a götürürken şu cümleler ailesini kaybetmenin verdiği acının aldatılmaktan çok daha büyük olduğunu gösterir:

Ancak içinde ateşler yanıyor... Hiç bir huzur yok. Artık nasıl yaşar? Ailesi de yok. Ravzası da... Reside'den de giderek uzaklaşıyor... Sanki dünya boşalmış, çırılçıplak kalmıştı onun için artık... (S. 148)

Mutlu bir yuva insanın hem içini ısıtır, kolu kanadı olur, güç verir hem de yürek sızısı gibi kalbini titretir. Sevdiklerine yetememe endişesi ailesini seven insanın yaşadığı bir vicdan muhasebesidir. Bu, bağları kuvvetlendiren, sevgiyi arttıran, hayata anlam katan bir endişedir. Nitekim yalnız aile içi iletişimde sevginin hâkim olduğu evlerde görülebilir. Özel günlerde aile üyeleri birbirlerine daha sıkı sarılır, neşe içinde kaliteli zaman geçirir. Beraber olmak, gülmek, birbirine karşı duyulan sevgiyi hissettirmek önemlidir. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında bir yılbaşı akşamı eve dönen Sultan Galiyev, dışardan kendi evinin penceresini seyre dalar:

Moskova Nehri üzerine kurulu köprü'nün yarısına geldiğinde karşı tarafta dikilmiş duran gri renkli binadan kendi pencerelerini arayıp buldu Mirseyit. Işık var, demek hepsi evde, onu bekliyor olmalılar. Buzlu pencereden birisinin gölgesi görünüp geçti. Fatıyma olsa gerek, diye düşündü, yemek hazırlayıp duruyordur. İçine bir sıcaklık girdi, adımlarını daha da sıklaştırdı. Penceredeki ışık bile yetiyormuş insanın yüreğini kanatlandırmak, uçurmak için. (S.272)

Sultan Galiyev'in baba yüreği camda saatlerce kendini bekleyen öksüz kızına dayanamaz çok üzülür. İhtilal yılları boyunca ailesini ihmal ettiğini düşünerek vicdan azabı çeker. O burada ailesini çok seven, onlar için endişelenen onları mutlu etmek için yanıp tutuşan iyi bir aile babası olarak çizilir. Tüm kalbiyle sevgisini ailesini sunar:

Nefes almakta bile zorlanıp şaşkınlıkla seyrediyordu kendi pencerelerini. Hava soğuk. Pencereye de buzdan bir perde çekilmiş gibi. Arkasında, birisinin dudakları penceredeki o buz tabakasını eritmekteydi. Bir defalık bir ısıtma değil, sıcak nefes ve parmak izleriyle penceredeki buz neredeyse eriyip gitmişti. Onu mu bekliyorlardı acaba? Fatıyma'nın böyle oturup uğraşacak vakti yok diye düşündü. Çocuklarının hangisi acaba bu? Henüz dört yaşına girmiş Gülnar'ı mı, yoksa sekizini doldurmuş Reside'si mi?

Tam o an, baba yüreğini burkan soruya cevap vermek istercesine pencere arkasındaki çocuk, dudaklarıyla geldiği açıklıktan, başını dayayarak sokağa bakmağa başladı.

"Reside"... dedi Mirseyit kendi kendine. Babasını bekliyor, köprü ucuna dikilip onu arıyor. Yüreği titredi babanın, boğazı düğümlenmiş, gözlerine kaynar yaşlar toplanmıştı, kendisi hiç sezmeden... Reside'si ise dudaklarıyla buzları eritiyor ve yeniden pencereye kapanıyordu. Hemen evleri önünde, aşağıdan kendisine el sallamaya başlayan babasını görmüyor. Bakışları uzağa, köprü'nün üzerinden Kremlin tarafına takılı.

"Residem... Yetimim benim... " diye tekrarlardı yüreği parçalanan baba. (S. 272-273)

Aile içi iletişim, sevgi bağımlı güçlendiren en önemli unsurlardan biridir. Sultan Galiyev hayatı boyunca iletişime önem veren, nazık, üslûbu düzgün bir kimsedir. Bu aile ilişkilerinde de devam eder. Yılbaşı akşamı hediye alamamış olmasından dolayı üzülür ve bunun için eşinden af diler. Hediye almamak belki önemli değildir ancak bunu düşünmek ve yapamadığı için üzüldüğünü dile getirmek şüphesiz çok önemlidir:

- Fatıyma, dedi o, suçlu biri gibi. Bugün size bayram hediyesi bakacak fırsat da bulamadım. Bu seferlik affedersin, olur mu? (S.274)

Fatıyma romanda ailesini seven, fedakâr iyi bir eş ve anne olarak çizilir. Eşi ve çocukları için yaşar. Onların huzurunu, mutluluğunu düşünür. Kocasına ve çocuklarına karşı büyük bir sevgi ile bağlıdır. Sultan Galiyev'in durmadan oradan oraya koşup durmasına endişelenir, iyiliğini ister:

- *Yine yola mı çıkıyorsun?... diye şikayetlendi Fatıyma. Beraber yaşar gibi değiliz, ömür hep ayrı geçiyor... Daha dün hesapladım, geçen yılın üçte ikisini yolda geçirmişsin... Bu yıl da böyle mi olacak acaba?*

- *Kolay olmaz, Fatıyma. Yine de birlikte olursak katlanabiliriz.*

- *Hayırlı yıl olsun... Şikâyet zannetme bunu. Senin için zor, sana acıyorum da onun için söylüyorum.* (S. 276)

İnsanlar zor zamanlarında sıkıntılarla baş edecek motivasyonu sevdiklerinden, yakınlarından alırlar. En yakını ve sevdiği kişiler de ailesidir. Aile içi iletişim, bağ ne kadar kuvvetli ise o kadar rahat atlatılır böyle dönemler. Romanda Sultan Galiyev'in karısı Fatıyma, Çarlık Rusya'sı döneminde zengin ve soylu bir ailenin kızıdır. Devrimden sonra tüm mallarına el konulsa da aile üyeleri birbirlerini korumuş, geleneklerini sürdürmüştür. Yazar, İrzin ailesini bu özelliği ile över:

İrzinler ailesi Ekim İhtilalinden sonra pek çok zorluklar geçirir, yaşamak ve kendini korumak için epeyce güç sarf etmeye mecbur olur. Ama en büyük zorluklar dahi bu neslin kendi geleneklerini ortadan kaldıramaz. Mesela, dedeleri Sadiyk irzin'in doğum günü, torunları için en büyük bayramdır. Hâlbuki vaktiyle Moskova'yı çınlatan adı ve şanı olan bu meşhur adamın, artık toplanıp götürülen zenginliklerinin yerinde yeller esmektedir. İrzinler de artık nasıl denk getirirlerse öyle kıtı kıtına yaşayanlardandır. Kalsa kalsa, sadece ihtiyarların dilinde o eski şöhret ve Moskova'nın hemen hemen ortasında kurulmuş olan cami kalmıştır, hatıra. Yine de yüksek bir isimdir: İrzinler... (S. 291)

Kocasının halini iyi bilen Fatıyma ondan para almadı. İrzinler soylu ve insanîyetli bir aile, akrabaları mümkün olduğu kadar yardım etmekteydi ona. (S. 428)

Sultan Galiyev kırk beş gün süren tutuklamanın ardından salıverildiğinde koşarak ailesinin yanına gider. O her sıkıntısını çok sevdiği ailesi ile gidereceğini, üstesinden geleceğini hiç olmasa dayanma gücü bulacağını bilir:

Eve gitmeli. Eve, eve! Olsa olsa ancak kendi evinde öz ailesinde olur bekleyeni. Hemen harekete geçti ve çabuk çabuk büyük taş köprüyü geçerek yollandı. (S. 339)

Öyle de olur. Karısı ve çocukları ile hayata yeniden tutunur Sultan Galiyev:

- Yaşıyoruz öyleyse... Yaşıyoruz o zaman! dedi o, Fatıyma'sını kucaklayarak. Karısının dudaklarında, gözlerinde mütevazı ama ümit serpeleyen bir gülümseme belirdi.

- Yaşıyoruz elbette. Boşuna endişeleniyorsun sen babası, diyerek, kocasının, hemen ne zaman ak düşmüş sakaklardaki saçlarını okşadı.

- Yaşıyoruz Fatıyma... Ayağa kalkarız Allah buyursa...

- Aah çılgın... dedi Fatıyma. Başka hiç bir şey söylemedi. Bu, onun içten gelen sevgisini işaret eden sözü. (S. 351)

Bu hayata dört elle sarılma, ikinci kez tutuklanışında da sürer. Sultan Galiyev'e o uzun süre boyunca kaldığı zindanda yaşama gücü veren tek şey ailesine duyduğu sevgidir. Karısı Fatıyma ile gizlice süt bidonunun kulpuna sakladıkları küçük kâğıt parçalarıyla mektuplaşırlar. Hem Sultan Galiyev'in hem de Fatıyma'nın birbirlerine ve çocuklarına karşı duydukları sonsuz sevginin en büyük kanıtı bu mektuplardır:

"M.C. (Az yer tutsun diye yazılan bu harfler, Fatıyma'nın "Mirseyit canım" demesiydi. -Yazar.) ölse daha kolay olurdu. Sensiz yaşamak azap. Çocuklar için gayret ediyorum. Murat büyüdü artık. İkisi de seni düşünüyorlar, "seyahat" ten dönmeni bekliyorlar. Reside'den mektup aldım, o da sağ salım, Ufa'da dedeleri yanında. Bana "anne" demiş. Kendini bırakma. Sağlam dur. Senin Fatıyman."

Mirseyit defalarca okudu yazılanları. Ve her sözünü yuttu. Ama kâğıdı değil. Artık ona kâğıt vermiyorlardı. Aynı mektubun arka tarafı onun için. Gönlinde çoktan beri hazırladığı sözlerini kâğıda geçirdi.

"F. C. Senin mektuplar benim için tek ve son teselli haberi artık. Sağol!" (S. 409)

Sultan Galiyev yıllar sonra hapisten ve sürgünden kurtulduğunda ilk iş ailesi ile iletişim kurmanın yollarını arar. Pazarda Tatarca konuşan bir adama yaklaşıp ailesine yollamak üzere bir mektup verir. Mektup üzerine karısı Fatıyma ziyarete gelir. Epey tesirli bir karşılaşma olur. Ardından kızı Reside onun yaşadığı Saratov'a okumaya gelir. Dikkat çekmemek için gizlice buluşur, görüşürler. Sultan Galiyev yaşadığı hayata katlanma kuvvetini onlarda bulur. Geçip giden yıllar boyunca yanlarında olamamanın vicdan azabını yaşasa da telafi etmek için didinmekten vazgeçmez:

Mirseyit'in ise gülecek hali yoktu. Tam aksine, boğazına bir şey düğümlemiş gibiydi. Akıyla anlıyordu o karısını, ama gönlünde Gülnar ile Murat onun için hep sevmeye doyamadığı küçük yavrularıydı...

- Alıp götür bunları, onlara ver, dedi zorlukla. Zamanında oyuncaklar alıp getiremedim ben onlara. Ver lütfen bunları...

Babalarının ne kadar haklı olduğunu ancak eve gidip hediyeleri çocuklara verdiğinde hissetti o. Gülnar olsun Murat olsun, babalarının gönderdiği o oyuncakları en kıymetli yadigâr olarak alıp saklarlar. (S. 428-429)

4.1.3.2. Doğa Sevgisi

Dünyada yaşayan tek canlı insan değildir. Hayvanlar, bitkiler, dağ, taş kısaca yaratılan her şey muhteşem güzellikte ve sarsılmaz bir dengede varlığını sürdürmektedir. Hökelekli'nin (2013, s. 85) de belirttiği üzere sevgi nesnelere çok çeşitlidir ve canlı-cansız tüm varlığı kapsar. Bundan dolayıdır ki her birey, yaratılan her şeyi Yaradan'dan ötürü seven Yunus Emre gibi kalbini açmalıdır.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında doğa sevgisi dağda, taşta, nehirde, ağaçta can bulur. Bazen gökyüzündeki yıldızlar bazen donmuş bir ırmak sevginin en saf hali ile anlatılır. Hayvanlar, bitkiler daima yaşama sevinci verir, türkü yaktırır, şiir yazdırır. Tabiatın bütün güzellikleri yer bulur romanda:

Fakat tabiat güzel... Öyle güzel ki o Kırmıskalı civarı... Fasulye tarlasına iki turna konmuş, sıçraya sıçraya "torıyk-torıyk" (kalkalım-kalkalım) diye ötüyorlar. Başucunda da turgay kuşları oynuyor ve Mirseyit'e şakıyıp türkü yakıyorlar. Ufukta masmavi manzara dalgalanıyor, yol kenarında kır çiçekleri, rengârenk kelebekler... Kulak dibinde vızıldeşan sivrisineklere kadar hepsi bu ana hürmet ediyor. "lı-ıh" diye gerinip göğüs geçirirken, kollarını geniş geniş açarak meşe kütüklerinin üstüne uzanıp yattı Mirseyit. Şu güzellik uğrunda türkü yakıp şiir yazılabilirdi. (S. 3)

Doğa, güzelliği ile mutlu ve barış içinde yaşamaya değerdir. Belki de bu güzellikler insanları güzelliğe, iyiliğe, mutluluğa davet etmek için yaratılmış; insanın yüreğine sevgi bu amaca ulaştırmak için konmuştur. Bu muhteşem dengeden etkilenmemek, ona karşı sevgi beslememek mümkün değildir. Sultan Galiyev tabiatın güzelliği ile her mest oluşunda bunun tadına varamayan, hak ettiği gibi yaşayamayan insanlık için üzülür:

Soğuk ve uzun gecelerde ayağına yün çizme ve başına şapka giyip sakın, sessiz bahçeye çıkar ve bahçe çitine dayanıp mavi göğe ve orada ışıldayan yıldızlara dalıp kalır uzun vakit. Kâinat nasıl da büyük... Tabiat ne kadar mükemmel. Şu kâinatın, şu tabiatın kucağında yaşayan insanlık cemiyeti ve bizzat insanlar niçin bu kadar mükemmel değil ki? (S. 35)

Doğa sevgisi en katı yüreklerde bile yerini bulur. Çünkü insan yaratılışı gereği güzelliklere kayıtsız kalamaz, sever. Sert bir asker olarak tasvir edilen Troçki, Tuzanlı Tav tepesinde manzarayı seyrederken etkilenir, bu güzellik karşısında kayıtsız kalamaz:

- Tabiat güzelmiş buralarda, dedi Mirseyit'e, Nokrat çayırlarına tutulduğunu gizleyemedi. Baksana Sultangaliyev Yoldaş, böyle engin bir görünüş nerede var ki... Buralarda böyle dağlar ve bu kadar güzel çayırlar vardır diye aklıma bile getiremezdim. Kafkasya, İsviçre filan yerinde kalsın yahu!..

- Evet, diye baş salladı Mirseyit. Askeri Komiserin böyle duygulandığını ilk defa görüyordu. Baksan onun da yüreği vardı, o da şairmiş demek ki... (S. 195)

Yazar romanda Sultan Galiyev'i sık sık doğayı seyredip düşünürken resmeder. Eserde okuyucuya tabiatın güzelliklerinin, ona karşı duyulan hayranlığın insan yaşamına, seçimlerine ve kararlarına da yansımaları, böylece huzur ve mutluluk dolu bir hayat sürülmesi iletisi verilmektedir. Sultan Galiyev tabiatın sesini dinlemeyi bilir. O hisleri ile doğru orantılı bu iletileri almakta, onu seyrederek düşünmektedir. Dünyanın bütün güzelliklerine kalbini açışı, tabiatın kendisine anlattıklarını dinleyişi şu cümlelerle aktarılır:

Konuşmadı Mirseyit, yeni doğmuş çocuk gibi yalnızca bakıp yattı gecenin mavi göğüne. Dünya ve bu dünyada insan olmanın ne güzellikleri vardı... Sadece kendi değil, bütün etraf, bütün tabiat, gökteki ay ve yıldızlara kadar... Şu anda tatlı bir hikâyeye görür gibiydi o. Kainat mavi bir beşikte sallanıyordu. Hemen yanı başında akan efkârlı Örşek suyu üstünde, ay nurlarından bir ağ örmeye niyetlenmiş gibi gümüş balıklar sıçraşıyor. Köy tarafından aylak aylak uluyan köpeklerin sesleri işitilmekte. Baş uçlarından kanatlarını silkerek, gece kuşu mu, yarasa mı her neyse bir kuş geçti. Uzaklarda göğün karanlığın ortasından yırtan bir yıldız kaydı. Çok esrarengiz, zengin ve geniş solukluymuş bu dünya dedikleri... Alem ve hayat hakkındaki tatlı düşünceleri bölündü aniden. Tabiatın soluğuna kulak verip, yıldızları düşünüp o tabiatla yıldızları yeniden görmeyi, dinlemeyi öğreten güzel insanı, Ravza'yi unutacaktı neredeyse. (S. 82-83)

Gözleri pencerede. Pencerenin arkasında hep ormanlar, kırlar. Tabiatın çiçeğe gömülen zamanı. Başakların polen uçurduğu devir. Bu kadar güzel tabiatın kucağında çatılarıyla yere çöküp oturmuş eski köy evleri görünüp geçiyor. Harman dövme, saman kurutma zahmetleriyle meşgul olan çarıklı köylüler... Orman kıyısındaki açık alanlarda koşuşup çilek toplayan çoluk-çocuk... Bunların yanında yüreği "fina" deyip hoplatan lokomotif.. Nedense kötü bir his, bir ikaz var gibiydi bu seste. Çelik tekerlekler durmadan tıkırdıyor, nispet yapıyordu sanki... (S. 80)

Sultan Galiyev istasyonda etrafındaki kalabalığa konuşma yapan Gerey Kodraçev ile karşılaştıklarında, onun en çok dikkatini çeken cümlesi insanın tabiata verdiği zararı ve dolayısıyla mutsuzluğu anlattığı cümle olmuştur:

Onun daha çok şu ilk cümlesine kulak kabarttı Mirseyit: "İnsan yeryüzünü kirlite kirlite bitirdi. Tabiatın güzelliğini bozdu insan. Yeryüzünde ömür süren, yaşayan insanların kıymeti beş para bile değil. (Fikrini doğrulamak ister gibi, ayağının altına tükürdü konuşmacı. Ve üniforma yakasından iki düğmeyi de çekip açtı.)Yeryüzünde yaşıyorum diyen iki ayaklı parazitler sadece kaderin kurbanlarıdır. Toprak çok evvel yutmalıydı onları... " (S. 38)

Sultan Galiyev doğayı seven bir kişi olarak şehirde dört duvar arasında çalıştığı zamanlar tabiata karşı büyük bir özlem duyar. Çocukluk yıllarını, tabiatın kucağında yaşadığı zamanları anarak mutlu olur:

- O güzelim Kırmıskalı sularına, Tav Sinir göllerine, o tabiatın huzuruna hasret kalarak yaşıyorum Yoldaş Stalin. Çayırlarındaki çiçek kokularını ormanlarının uğultusunu gölü üzerindeki nilüferleri özliyorum. Çimenliklerinde yalın ayak koşuşturduğum zamanları düşünüyorum, sürü gütmelerimi, ot biçtiğim kırları... Bütün dünya ihtilalinin galip gelmesinden sonra hiç şüphesiz doğduğum o topraklara döneceğim. Doğduğu yerlerden ayrılan insan, oraları sevmeyen, hiç durmadan yâd etmeyen kimse mutlu hissedemez kendisini... (S. 230)

4.1.3.3.Arkadaşlık

TDK'nin internet sitesindeki büyük Türkçe sözlükte arkadaş kelimesi için "1. Birbirlerine karşı sevgi ve anlayış gösteren kimselerden her biri, yâren. 2. Bir ortamda birlikte bulunanlardan her biri, hempa, refik" tanımları verilmektedir ("Arkadaş", t.y.). Sevgi değerinden bahsederken sevginin tek bir duygu olsa da sevgi nesnelерinin çeşitliliğinden söz

etmiştik. Anne sevgisi, evlat sevgisi, hayvan sevgisi gibi. Arkadaşlık işte tüm bunların hepsi ile kurulabilecek bir ilişkidir. İnsan annesi, çocuğu ya da köpeği ile de arkadaş olabilir. İnsanın bu ilişki esnasında karşısındaki ile arasında kurduğu, diğer rollerinde hissettiğinden farklı olan bir sevgi bağıdır.

Dostluk kavramı ise arkadaşlığın bir sonraki aşaması, sevgi bağının iki insanı ayrılmaz biçimde birbirine kenetlemesidir. Montaigne dostluk için şöyle der: “Benim anlattığım dostlukta ruhlar o kadar derinden uyuşmuş, karışmış ve kaynaşmıştır ki, onları birleştiren dikiş silinmiş ve artık görünmez olmuştur. Onu niçin sevdiğimi bana söyletmek isterlerse bunu ancak şöyle bir cevapla ifade edebileceğimi zannediyorum: Çünkü o, o idi, ben de bendim” (2004, s. 74).

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında arkadaşlık önemli bir kavram olarak karşımıza çıkar. Bu kavram eserde, yol arkadaşı, dava arkadaşı, çocukluk arkadaşı gibi farklı zaman, mekân ve amaca göre kurulmuş arkadaşlıklar olarak verilir.

Arkadaşlık paylaşmayı, birlikteliği, dayanışmayı da beraberinde getiren bir kavramdır. Genç Mirseyit okumak için Kazan’a gittiğinde arkadaş olduğu Segiyt Sönçeleyle yardımlaşarak yaşarlar:

Birinci sınıfta okumaya başladığı günlerde Segiyt Sönçeleyle dost olurlar. Burs almadığı için Segiyt'in maddi durumu pek iyi değildir. Mirseyit'in ise çayı şekeri vardır. Bu var olanı bölüşüp, yardımlaşarak yaşarlar. (S. 22)

Sultan Galiyev Lenin'in cenazesinde ciğerlerinden soğuk alarak hastalanır. İşsiz ve parasız olduğu bir dönemde tedavi için gereken masrafları karşılaması mümkün olmaz. Karakteri gereği kimseden yardım da talep etmez. Ancak yanında arkadaşları, dostları vardır. Onu iyi tanırlar ve arkadaş olmanın gereklerini yerine getirmeye hazırdırlar:

O an Firdevis deyivermez mi sanki fikirlerini okumuş gibi:

- Paranın olmadığını biliyoruz. Onu düşünme. Ben yardım ederim...

Firdevis'in sözüne Veli İbrahimov da katıldı.

- Yolu da ben üstlenirim. (S. 364)

Bir başka arkadaşlık örneği de Sultan Galiyev ile Zeki Velidi arasındadır. Ters de düşseler, anlaşılmadıkları zamanlar da olsa onlar iki dosttur, birbirlerinin iyiliğini daima düşünürler:

-Hemşehrim, diye seslendi kapı yanına kadar geçirmeye gelen Zeki Velidi. Ve kendi omzundan alarak Mirseyit'e tilki kürkünü uzattı.

-Buyur, hediyem olur. Hava soğuk, dikkat et kendine. (S. 184)

Hakiki arkadaşlar birbirlerinin başarıları ile gurur ve sevinç duyarlar. Arkadaş olmanın gereklerinden birisidir bu. Romanda Sultan Galiyev, Rusya Müslümanlarının Birinci Kurultayı'nda okul yıllarından tanıdığı Zeki Velidi'yi gördüğünde bu eski dostunun esenliğinden, saygı duyulan bir kişi olmasından dolayı gurur duyar:

Zeki Velidi. Benim eski dostum. Kendisinin Orenburg'da olduğunu duyuyordum. Doğruymuş. Orenburg suyu yaramış ona, biraz şişmanlamış. Onun saygı duyulan bir şahıs olarak büyüüp yetişmesinden kıvanç duydum. (S. 63)

Arkadaş insanın yalnızlığını paylaşır, sohbetiyle içini açar. Yaşadığımız yüzyıl sayısız yalnız insanla doludur. Herkes kendine bir arkadaş arar, bazen sanal âlemde bazen de uç topluluklarda. Hepsinin kökeninde de bir yalnızlık vardır. Sultan Galiyev de Moskova'daki Rusya Müslümanları Birinci Kurultayı'na gittiğinde ailesinden uzakta, yapayalnız kalır. Kurultay'da tanıştığı Sehipgeryey Seyitgaliyev'in arkadaşlığını da iste bu yalnızlıktan kurtulmak için kabul eder:

Mirseyit karşı durmadı. O da yalnızdı ve ona da bir arkadaş iyi olurdu. (S. 68)

İnsanlar olmadık zamanlarda geçmişten çıkıp gelen dostlara karşı büyük bir sempati geliştirirler. Eski bir dostla karşılaşma bulutun ardından çıkan güneş gibi insanın içini ısıtan, sevindiren bir olaydır:

Ama fazla gidemeden artlarından yetişen birisi Mirseyit'i bileğinden tuttu. Dönüp bakınca ne görsün, Zeki Velidi duruyor karşısında. Ağzı kulaklarında:

- Vay hemşehrim sen misin... Görmezlikten gelip gidiyor muydun yoksa?

- Zeki, Zeki Efendi, diye elini uzattı Mirseyit, beklenmedik bu karşılaşmaya memnun olduğunu göstererek. (S. 92)

İş odasına dönünce, kendini bekleyenler arasında, sınıf arkadaşı olan meşhur şair Segiyt Sönçelei'i görüp şaşırıldı.

- Bak tesadüfe, hangi rüzgar attı seni buraya, diye kucakladı onu Mirseyit. (S. 202)

- *Mirseyyit Ağabey... Merhaba, Mirseyyit Ağabey, diye birisi yumuşakça seslenip kolundan tuttu o anda. Hatıralara daldığı, kendinden geçtiği bir anda irkilip sıçradı o. Karşısında duran gence baktı.*

- *Seydeş... Salih kardeşim, sen misin?!*

Kucaklaştılar, beklenmedik şey olsa da birbirlerini eskiden tanıyan iki yakın dostun görüşmesiydi bu. Sevinç çığlıkları ve gülüşler, sabah uykusunun mahmurluğunu taşıyan göl kıyısını çinlattı. Sazlık arasından bir grup ördek bağrışarak havalandı, kıyıda bataklıktan da kurbağalar zıplayıp gitti. Mercani Camisi yanından horozun ötüşü, Uzak Kaban tarafından da buzağuların bağırtısı duyuldu. Mavi gözlü iki Tatar birbirlerinden bakışlarını ayıramadan sevinip duruyorlardı hala. (S. 384)

- *Sen değilsin ya Mir-se-yit, dedi nihayet, Tatar Türkçesiyle konuşmaya başlayarak. Seni idam etmemişler miydi?...*

- *Evet ben Sehipgerey. Görüyorsun işte sağım... Henüz ölmedim...*

İki elini birden uzattı Sehipgerey. Sonra kucakladı Mirseyyit'i ve peşinden eve soktu. Ne zamandır öteki dünyada zannettiği insana rastlamıştı. (S. 426)

Birbirlerini iyi tanıyan dostlar bazen kelimelere gerek kalmadan bir duruş, bakış veya davranıştan düşünceleri okuyuverirler. Bu hiç kuşkusuz gerçek arkadaşlığın, dostluğun göstergelerindendir. Yazar Sultan Galiyev'in sıkıntılarını kendisi söylemeden hissedip bilen, araştıran arkadaşı Vahitov ile diyaloglarını şu cümlelerle verir:

- *Nerden duydun ben böyle bir şey demedim, dedi. Bir yandan da Vahitov'un bu hassaslığına hayran kalmıştı. Tam bu mesele hakkında düşünüyordu.*

- *Nefes alışından, yüreğinin çarpışından seziyorum, dedi Vahitov. (S. 140)*

Romanda Mirseyyit Sultan Galiyev arkadaşlık, dostluk gibi kavramlara değer veren bir kişidir. O çalışma arkadaşlarına ve dostlarına karşı daima dikkatli, saygılı ve sevgi ile yaklaşır. Montaigne'in (2004, s. 74) "O, o idi, ben de bendim" cümlesindeki gibi oldukları gibi kabul eder, öyle sever:

Hakikaten de merkezdeki üst daire yöneticilerinin hepsiyle iyi tanışmasına rağmen Mirseyyit'i Stalin'le epeyce çok hadise ve sadece ikisinin bildiği sırlar yakınlaştırmaktaydı. Stalin'in tabiatında katı bir şekilde saldırma huyu vardı fakat yine de bugüne kadar Mirseyyit'e

ziyan vermemişti hiç. Kendisi de Stalin'in bu dostane münasebetine büyük bir değer veriyordu. (S, 233)

4.1.3.4. Vefakârlık

TDK'nin internet sitesindeki büyük Türkçe sözlükte vefa için “sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı” tanımı verilmektedir (“Vefa”, t.y.). Vefakâr için de “vefası olan, sevgisi geçici olmayan, hakikatli, vefalı” tanımları yer almaktadır (“Vefakâr”, t.y.). Vefakârlık da “-lık” ekinin işlevi gereğince vefalı olma durumu anlamına gelmektedir. Dilimizde aradan geçen zamana karşın sevgisini, ilgisini sürdüren kimseler için kullanılan çok güzel bir kelimedir vefakârlık.

Özellikle arkadaşlık, dostluk, çocuk-ebeveyn ilişkisinde kullanılan bu kavram, “hafıza-i beşer nisyan ile maluldür” sözüne karşı çıkan, insanı insan yapan değerlerdendir. İnsanoğlu hep unutkandır ancak unutulmak en büyük korkusudur. En çok yaptığı iyiliğin, verdiği emeğin, duyduğu sevginin unutulmasından korkar. En hayırlı evlat ana-babasına karşı vefalı olan evlat, en hakikatli dost vefalı olan dosttur.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanı hayatı boyunca çalışmış, didinmiş, birçok insanın kaldıramayacağı zorluklara katlanmış bir insanın hayatını konu almaktadır. Bu açıdan bakıldığında Sultan Galiyev için vefanın ne kadar değerli olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Sultan Galiyev ile Sehipgery Seyitgaliyev'in yolları çok defa kesişir. Seyitgaliyev kibirli, sabit fikirli ve insani duygulardan uzak bir kişi olarak tasvir edilir romanda. Sultan Galiyev'in önerisi ile getirildiği görevde çalışma arkadaşlarına olan tavrı dolayısıyla eleştirilince tam da düşman askerinin Kazan'a dayandığı vakitlerde sevgilisi ile kaçıp kayıplara karışır. Seyitgaliyev bir zaman sonra, süngüsü düşmüş ve yardıma muhtaç bir halde yeniden Sultan Galiyev'in karşısına çıktığında, Sultan Galiyev ona yardım eli uzatmaktan çekinmez. Her şeye rağmen arkadaşını koruyup kollamak yeniden ayağa kaldırmak ister. Onun bu vefakâr hareketi şu cümlelerle aktarılır:

Dur! Kendisine el sallayıp duranlar içinde biraz kenarda bir tanıdık sima görür gibi oldu. Kimdi ki bu? Tanıdık birine mi benziyordu yoksa?

-Sehipgery, diye bağırdı farkında olmadan. İstasyonun bir köşesinde bekleyip duran onun eski dostu Seyitgaliyev değil miydi ki? (S. 188)

-Hayır, dedi Mirseyit, bir şey düşünüp sesini yükseltti. Onu geçirmeye gelmiş ve yanında bekleyip duranlara hitap etti:

-Yoldaşlar, önünüzde büyük ihtilalci Bolşevik Sehipgery Yoldaş Seyitgaliyev duruyor. O bugünden itibaren Merkezi Müslüman Askeri Kurulunda işe tayin edilmiştir. Onun sağlığına bakmanızı ve gerekirse kımız tedavisine götürüp getirmenizi rica ediyorum. ... Mirseyit'in "Seyitgaliyev Yoldaşa bakın" diye bağıışı, lokomotif ardından tüten buhar gibi, havada asılı kaldı. (S. 189-190)

Sultan Galiyev'in etrafında vefakâr dostları da vardır elbette. Eşi Fatıyma'nın akrabası olan Zekiye bir gün Sultan Galiyev'in yanına gelerek bir konuda danışmak istediğini söyler. Muhtemel bir komployu haber vererek Sultan Galiyev'in zekice bir hareketle onu GPU'ya (Eserde gizlice araştırma yapan teşkilat olarak geçmektedir.) sokarak tutuklanıncaya kadar arkasından ne işler çevrildiğini az da olsa duyma imkânını yakalar. Zekiye ise ailenin bir üyesi olan Sultan Galiyev'e saygı duymakta, ona inanmaktadır. Onun bu bağlılığı şu cümlelerle verilir:

Bu şekilde, GPU'nun Doğu Bölümüne Mirseyit Sultangaliyev'in yine bir güvenilir adamı, haber veren birisi ilave olur. O organlarda Zekiye İrzina doğrudan doğruya onun gizli dairesinde hiç bir şüpheye yer vermeden yıllarca, yani 28 Temmuz 1 930 tarihinde tutuklanıncaya kadar "hizmet eder". (S. 293)

Bir anne-baba için çocuğunun vefakâr olması mutluluk verici bir şeydir. Zaman ana babasını bakımevlerinde bırakan, atadan dededen kalan hatıraları mal diye maddiyat dâhilinde değerlendiren, özel günlerde dahi bir telefonda öteye gidemeyen hatır sorma zamanıdır. Toplumda ailenin değerlerini yitirerek hızlı bir çöküşe girmesinde vefa duygusunun eksikliği büyük bir rol oynamaktadır. Bu değerlerin yeniden canlanması için yüreklere sızmak gereklidir. Yazar bunu eserinde Sultan Galiyev'in çocuklarının babalarına olan bağlılıkları ile sezdirmeye çalışır. Büyüyüp birer genç kız ve delikanlı olan Gülnar ve Murat'ın babalarının yıllar sonra onlar için gönderdiği hediyelere kıymet verip saklamaları vefakâr bir tavır olarak şu cümlelerle anlatılır:

Fatıyma'nın son gelişinde olmalı, Mirseyit, Gülnar ile Murat'a hediye oyuncaklar hazırlamıştı. Gülnar'a bir bebek, Murat'a da araba. Babanın hediyelerini görünce kahkahayla güldü bir kere Fatıyma:

- *Aah Mirseyit, dedi. Böyle şeylerle oynayacak vakitleri geçti onların artık. Gülnar da on sekizine bastı...*

Mirseyit'in ise gülecek hali yoktu. Tam aksine, boğazına bir şey düğümlemiş gibiydi. Akıyla anlıyordu o karısını, ama gönlünde Gülnar ile Murat onun için hep sevmeye doyamadığı küçük yavrularıydı...

- *Alıp götür bunları, onlara ver, dedi zorlukla. Zamanında oyuncaklar alıp getiremedim ben onlara. Ver lütfen bunları...*

Babalarının ne kadar haklı olduğunu ancak eve gidip hediyeleri çocuklara verdiğinde hissetti o. Gülnar olsun Murat olsun, babalarının gönderdiği o oyuncakları en kıymetli yadigâr olarak alıp saklarlar. (S. 428-429)

Bazı dostluklar büyük sınavlardan geçerek gerçeklik kazanır. Sultan Galiyev ile Zeki Velidi arasındaki ilişki romanda dikkat çeken bir niteliktedir. Sultan Galiyev'in Tatar Öğretmen Okulu'nda iken tanıştığı Velidi ile dostluğu samimi, içten bir dostluktur. O ihtilal mücadelesinde fikir ayrılıklarına düştükleri zamanlarda dahi arkadaşlıklarına kıymet vermiş; inandığı yola çağırılmış, başaramadığında ise seçimine saygı duymuştur. Birbirlerinden uzakta olsalar da Velidi'yi daima koruyup kollamış, ona karşı hissettiği sevgi ve saygı duygularını hiçbir zaman kaybetmemiştir. Romanda anladığımız üzere bu hisler karşılıklı olmuş, her zaman birbirlerine vefalı iki dost olarak davranmışlardır:

- *Evet, Yoldaş Halikov, diye basa basa konuşmaya başladı Mirseyit. Yumruklarını sıkmış, sanki bunlarla her fikrini vurarak söyleyecek.*

- *Velidi düşmanım değil. Başkurdistan Sovyet Halk Komiserliği (Başsovnarkom) Başkanı için de o ecdat olmaya layık birisi. Kendisine şan şöret arayarak değil, olanları terk ederek gitti Zeki Velidi. Birisinin elinde kukla olmak istemedi. O hata yapsa da yapmasa da, idare ettiğiniz cumhuriyetin, diğerleriyle eşit hakları olması için çalıştı. Ve bugün de aynı inançtadır diye düşünüyorum. Basmacılık, o hepimiz için, göğsümüzün ortasında bir yürek yarasıdır. Velidi'ye, Yoldaş Halikov, hiç bir zaman dil uzatmamızı rica ederim. (S. 300-301)*

Bazı duygular ve kavramlar insanın sıkıntılı zamanlarında daha çok etki eder. Vefakârlık da bunlardan birisidir. İnsanın sağlığı, işi, gücü yerinde iken etrafındakilerden bir iyilik ve ilgi beklentisi olmaz. O, sahip oldukları dolayısıyla, o esnada yardıma ihtiyacı olana yönelmekle sorumlu hisseder kendini. Ancak kendisi dara düştüğünde ise arkadaşlarından, dostlarından kısaca sevdiklerinden vefa bekler. İşte romanda da vefa Sultan Galiyev'e en

sıkıntılı anlarından birinde hiç beklemediği bir yerden gelir. Partiden atıldığı kendisinin ve ailesinin hayatının tehlikede olduğu zamanlardır. Türkiye Büyük Elçisi onu yanına çağırır. Türkiye’de kendisini seven pek çok dostu olduğundan söz eder. Yusuf Akçura, Sadri Maksudi, Ziya Gökalp ve Almanya’da esir iken serbest bırakılıp Türkiye’ye dönerken Moskova’da konaklayan binlerce Türk askeri, Sultan Galiyev’e vefa borcunu ödemek istemektedir. Dilerse ailesi ile birlikte Türkiye’ye gidebileceğini, her türlü yardıma hazır olduklarını söyler. Sultan Galiyev vatanını terk etmeyi elbette düşünmez ancak hiç gitmediği uzak bir ülkede kendisini seven ve bağlılığını bildiren insanlar olduğunu bilmek şüphesiz mutlu etmiştir:

Görüşme Türkiye'nin SSCB Elçisi Muhtar Bey ile baş başa, ikisi arasında oldu. Çay içip hal hatır sorduktan sonra ciddi sözü Muhtar Bey başlattı.

- *Mirseyit Efendi, dedi, en yakın bir dostuna hitap edercesine. Sizin ve ailenizin karşılaştığı şanssızlık ve tutuklanmanızdan ötürü çektiğiniz acıları paylaştığımızı söylemek isterim.*

- *Teşekkür ederim, Muhtar Bey, siz her zaman böyle nezaket gösterdiniz.*

- *Türkiye’de Mirseyit Efendi, sizi iyi tanıyorlar. Tutuklandığınız duyulalı beri basında hiç durmadan yazmaktalar. Sovyetler Elçiliği önünde, serbest bırakılmanızı talep ederek pankartlar taşımışlar diye duyduk. Talebeler büyük bir faaliyet gösterdi.*

- *Bu haberleriniz için de teşekkür ederim, Muhtar Bey. Türkiyeli kardeşlere benim teşekkürlerimi bildiriniz. (S. 344)*

- *Dediğim gibi, sizi Türkiye’de Türklerin bir dostu olarak biliyorlar. SSCB ile Türkiye'nin karşılıklı dostluk münasebetleri kurmasında payınız büyük oldu. Bunlar unutulmaz! Gerek görürseniz, Türkiye'nin kapısı Mirseyit Sultangaliyev için her zaman açık olur. Dilerseniz bugün veya yarın sağlanır bu imkân. (S. 346)*

Tam da bu zamanlar bir vefakâr dost eli daha değer Sultan Galiyev’in sırtına. 1924 yazı daha yeni oğlan çocuğunun dünyaya geldiği işsizliğin iyice zorladığı zaman eski dostu Fatih Emirhan bir mektup yollar. Hem dostane sözlerle güç verir, hem de maddi destek olması için tercüme işi bulur. Yazar, vefakâr dostların insanda bıraktığı etkiyi Sultan Galiyev üzerinden şöyle aktarır:

Hemen o günlerde Fatih Emirhan'dan mektup almıştı. Meşhur edip ona sağlam durmasını, yeise kapılmamasını tavsiye etmişti. Ve maddi halini düşündüğü için olsa gerek,

ondan Goslitizdat'ta çıkması gereken Tatar hikayeleri antolojisine kendisinin bir kaç hikayesini tercüme edip vermesini de rica etmişti. İşte böyle ülkenin çeşitli köşesinden, seyrek de olsa yazılan sıcak ve samimi mektuplar gelmekteydi.

- Yaşıyoruz öyleyse... Yaşıyoruz o zaman! dedi o, Fatıymasını kucaklayarak. (S. 351)

Vefat eden bir kimsenin ardından cenaze merasimi düzenlemek, arkasından iyi sözler söyleyip onu yâd etmek dünyanın her yerinde her toplumda geçerli olan bir ritüeldir. İnsanlar bu dünyadan göçüp giden kişiye karşı bağlılıklarını, vefayı bu yolla gösterirler. Kimi toplumlar dua ile kimi toplumlar şiirler ve ezgilerle kimisi de güzel sözlerle bu dünyadan giden kişiyi uğurlarlar. Sultan Galiyev de dostu Yunus Velidi'nin vefatı ardından son görevini yerine getirmek ister. Ancak Sovyet yönetimi yok edilecekler listesindekilere mezar taşını bile çok görür. Yazar, Sultan Galiyev'in arkadaşının ölümü ardından yaşadıklarını şöyle anlatır:

Moskova'daki Simaşko Hastanesinden at arabasına koymak için üç ceset çıkardılar. Birisi Yunus Velidi'nin. Ama hangisi olduğunu bilen yok. Dostunu son yoluna uğurlamaya gelen Mirseyit'e onu göstermediler. "Neden ölmüş" sorusuna da cevap alamadı, "nereye gömüyorlar" sorusuna da...

-Velidov hangisi? Velidov? diye çırpındı.

Bir sandığa konan üç ceset yanına zıplayıp çıkan adam atını sürdü. Konuşacak hali yok.

-Ben küçük bir adamım... Benim için hepsi aynı. (S. 362)

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında vefakârlık önemsenen bir değerdir. Yazar özellikle bu değerle ilgili açık mesajlarını Sultan Galiyev'in gözünden verir. Yunus Velidov'u, yaptığı kahramanlıkları ve açlıktan ölmelerine engel oluşunu unutan vefasız halkı affedemeyen cümleleri şöyledir:

Ama son zamanlarda mahkeme mahkeme koşturarak canına okudular onun da. Sonunda tahammül edemedi de hastaneye düştü. Durumu ümitsiz, ruhen kırılmıştı. Kaç kişiyi bitirdi bu kader! ... Halkı için canını esirgemeyen biri, halkı tarafından suçlanarak, belirsizliğe atılıyordu. Sadece yirmi bir yılındaki kahramanlığı için bile unutulmamalıydı o Tataristan toprağında. Kaç kişinin hayatını, belki bir halkın hayatını kurtarmıştı işlediği suçla. Topraksız Tatar köylülerini İdil ve Çulman kıyısında yeni köylere yerleştirme işi onun kafasından çıkararak gerçekleştirilen güzel bir başlangıçtı. İdil boyundaki Kızıl Bayrak köyüne ilk kazığı çakan kişiydi o Velidi! Bugünse Sovyet mahkemesi tarafından verilen üç yılın üç gününü bile geçirmeye fırsat bulamadan dünyadan geçmekte. (S. 362)

4.1.3.5. Sadakat

TDK'nin internet sitesinde yer alan büyük Türkçe sözlükte sadakat “içten bağlılık, sağlam güçlü dostluk” olarak tanımlanmaktadır (“Sadakat”, t.y.). Sadakat kişiler arası ilişkide oldukça önemli bir kavramdır. Güven'in (2014, s. 102) de belirttiği üzere toplum içerisindeki birlik ve beraberlik duygusunu güçlendirir. Bu bağlamda küçük yaştan itibaren bu değer içselleştirilerek karakter haline getirilmesi sağlıklı bir toplum için gereklidir.

Sadakat güven duygusunun gelişmesi için zemin hazırlayan önemli bir değerdir. İnsanlar sadakatinden şüphe duymadığı eş, dost ve arkadaşlarına güvenir. Etrafımızdakilere güven duymak ise ruh sağlığımızı korumak için gereken bir içsel motivasyondur. Kimsenin kimseye güvenmediği bir toplumda bireylerin paranoyak olması kaçınılmaz olur.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında sadakat değeri en çok eşlerin birbirine sadakati ve insanın ideallerine olan sadakati şeklinde karşımıza çıkar. Sultan Galiyev Sovyet hükümetince haksız yere partiden çıkarılması ve hapse atılmasına rağmen ideallerine, inandığı düşünelere sadık bir kişi olarak sosyalizme olan tavrından vazgeçmez. O fikirlerin çok daha yüksek olduğuna, insan eliyle yapılan hatalara mal edilmemesi gerektiğine inanır. Hastalığı dolayısıyla gittiği Kırım'da Sovyetler aleyhine konuşan dostu Fatih Emirhan'a karşı dahi sosyalizmi korur:

Sovyet Hükümetine güvenmiyordum büyük yazar. Bolşevikleri yerden yere vuruyordu. Ne kadar sabırlı biri olsa da içinde biriken rahatsızlık verici fikirleri hiç gizlemedi.

- Niye bunları bana söylüyorsunuz, Fatih Ağa? dedi, Mirseyit, Sovyetlere karşı konuşulmasından pek hoşlanmayarak. Şaşırmadı buna yazar, sadece gülümsedi.

- Hiç bir vahşi hayvan da tutup kendi neslini yemez, dedi o, oturduğu arabayı daha da Mirseyit'e yaklaştırarak. Ama senin başını yemeye tutundu bu Bolşevikler.

- Öyle demeyin Fatih Ağa. Bolşevikleri tahkir etmeye razı değil benim gönlüm... Sebep başka şeyde olmalı. (S. 366-367)

Sultan Galiyev halkına karşı sadık bir kimsedir. O başına gelen tüm talihsizliklere ve haksızlıklara rağmen halkına karşı duyduğu sevgiden; onlar için bir şeyler yapma, mutsuzluktan, kölelikten kurtarma düşüncesinden vazgeçmez. İkinci kez tutuklanmadan evvel başına gelecekleri sezer ve önündeki muhtemel üç yolu kendince çizer. İlki inançlarından, fikirlerinden vazgeçip Stalin'in teklif ettiği insana dönüşmektir. Elbette o ideallerine sadık bir insan olarak bunun düşüncesini bile reddeder. İkincisi başka bir ülkeye gitmektir. Ancak o, bu

yolu halkına ihanet gibi algılar. Kendi rahatı ve menfaati için yaşamayı, mücadele arkadaşlarına ve halkına sadakatsizlik olarak kabul eder. Üçüncü yol ise yürüdüğü yolda devam edip her ne yaşarsa kendi vatanında halkı için yaşamış olmaktadır. Yazar, sırat köprüsüne benzettiği, romana adını veren bu seçimi şu cümlelerle aktarır:

Üçüncü yol: Kendi vatanımda kalayım. Ve kendi inancımda! Halkım ve şu ana kadar terk etmeyen dostlarımla. Başımı versem de veririm ama tuttuğum yoldan, düşüncelerimden, ideallerimden vazgeçmem.

Bu yol en zoru ve en karışık olanı belki. Niyet ettiği, gerçekleştirmeye çalıştığı bütün işlerini yapmaya izin vermeyecekler muhtemelen. Lubyanka Hapishanesinde bir buçuk ay yatıp çıkmış biri olarak, bu yolun her an için onu yeniden buraya getirmesi ihtimalini de iyi anlıyordu. Ama namuslu bir insan için onun durumunda başka çare de yok. Zor olsa da kendi kaderi olur bu... Mirseyit Sultangaliyev böylece üçüncü yolu seçti. Kıldan ince kılıçtan keskince Sırat Köprüsünü geçmeye eş olsa da başka yol yok onun için artık. Cehennemi gördü. Cehennemin ne olduğunu biliyor o. Halkını ve yeryüzündeki bütün ezilen, mazlum milletleri, cennete giden bu köprü üstünden geçirmesen de onlara, doğru yolu ararken, hak yolu gösterirken cehennem ateşinde yanıp yok olsan da pişman olmazsın. (S. 355)

Sultan Galiyev milletine büyük bir sadakatle bağlıdır. İhtilal sürecinde Tatar halkını içten çökertme tekliflerini asla kabul etmez, bu niyetteki herkesin tam karşısında durur:

Benim kendi milletimi içerden kemiren kurt olmaya niyetim yok, diye tamamladı Mirseyit, söyleyeceğini söyledi. (S. 96)

Eşler arasındaki sadakat ailenin temelini teşkil eder. Evliliğin yürümesi, aile içinde huzur ve mutluluğun sürmesi ancak birbirine sadık karı koca ile mümkündür. Sultan Galiyev iki evlilik gerçekleştirir. İlk eşi Ravza ile büyük bir aşkla evlenirler. Ancak o bir eş yapılabilecek en büyük kötülüğü yaparak başka bir erkekle aldatır. Sultan Galiyev eşinin sadakatinden hiçbir zaman şüphe etmek istememiş, sezgilerine rağmen ona daima sonsuz bir güven duymuştur. Bundan dolayıdır ki yaşadığı sadakatsizlik çok ağır gelir:

Şüphe değil mi bu, yoksa kendi karısına güvenmemeye mi başladı Mirseyit?! Şüphelenmek değil mi bu? Hayır, güvenerek, sadece birbirlerine güvenerek ve dayanarak yaşamaya söz vermişlerdi onlar. Fakat onun içi rahat değildi, yüreğini şüphe sarmıştı bir kere... (S. 81)

Yoksa bir güvensizlik, bir şüphe mi vardı içinde? Neydi onu burada tutan, bırakmayan? Kendi kendisini de tanıyamıyordu, kendinden utanıyordu... Gitmeli, çekip gitmeli, ailesine koşmalıydı hemen. O ise şaşırıp donakalmıştı, ayakları gitmiyordu. Dur! Tam o anda, yanlış mı duyuyordu, üst kattaki kalın kapılar arkasından bir şal püskülü gibi, sezilir sezilmez kıpırdayan birinin gülüşü duyulmuş gibiydi... Titredi o an Mirseyit, tanıdık bir gülüş değil mi bu? Yüzlerce, binlerce ses arasından da seçebilirdi bunu... Tekrar geldi o ses. Tekrar, tekrar aynı ses... Kendini bilmeden yukarı doğru yöneldi o. İki kat üst üste kalın kapıları açıp büyük, geniş odaya atılıp girdi ve büyülenmiş gibi donup kaldı.

Odanın bir köşesinde çıplak tenine bir elbise geçirmiş koca gövdeli, iškembesi iri bir adam ayakta. Geniş ve yuvarlak yüzü, çirkin burnu ve ak düşmüş bıyıklarını hatırladı hemen onun. Bir elinde şarap dolu şişe, ikincisinde de kadeh... Bu kadehi yatak içinde gömülüp nazlanan ceylan yavrusu gibi topluca gövdeli kadına uzatmakta... Kapı önündekinden hiç bir haberi yoktu kadının. Mirseyit'i bir gök taşı sanki tam ortadan yarıp geçti. - Ravza... (S. 144)

Mirseyit'i sanki ayakta durduğu o yerde baltayla yarmışlardı. Düşmemek için duvara dayandı. Sokak kapısındaki yazıyı görür görmez dönüp gitmeliydi hâlbuki. İşte ne tutmuş ve ne çekip getirmiş onu buraya. İnanılmaz, bir şey! Ama hakikat! İçinde durmadan kemirip duran şu son zamanlardaki kurt buymuş demek. Oysa kendini yersiz şüpheleniyor diye ayıplıyordu zaman zaman. Meğer yüreği sezmiş, boşuna değilmiş içten içten yanması...

Ayak altında yer kayıyordu sanki. Bir şeyler söylemek veya çekip gitmek lazımdı, aklını kaybetmişti, çaresiz kalmıştı Mirseyit. Nereye gitsin? Canının yarısı, belki her şeyi burada. Durmadan kendisine çeken ve zor anlarda dünyada onun varlığını duymakla güç ve şevk kazandığı Ravzası burada. Gidemediği için azap çekiyordu. Ama gitmesi gerek. (S. 145)

Sultan Galiyev bu olaydan yıllar sonra ikinci eşi olacak olan Fatıyma ile ilk kez karşılaştığında görür görmez etkilenir. Sonrasında gerçek bir aşka dönüşür aralarındaki ilişki. Fatıyma eşine sadakatle bağlı bir kadındır. Ne iyi günde ne kötü günde bir kez bile aralarındaki bu sevgi bağı sekteye uğramaz. Sultan Galiyev hapiste iken eşi ve çocuklarının geleceği için boşanmalarını ve kendisinin bir başkasıyla evlenmesini istediğinde, Fatıyma şiddetle karşı çıkar buna. Durumun ciddiyeti dolayısıyla mecbur kalınca boşanması da başkası ile yaptığı evlilik de sözdendir. O ölünceye dek gerçek kocası Mirseyit Sultan Galiyev'e aşkını sürdürür. Yazar, Fatıyma'nın sadakatini Sultan Galiyev ile hapiste iken yazdığı mektuplarla gösterir okuyucuya:

"M. C. Ben gece gündüz seni düşünüyorum. Düşünüyorum ve ağlıyorum. Çocuklar dönmeni bekliyor. Reside yine yazdı. "Baba çıkınca gelip beni alırsın" demiş. Gülnar'ı, Murat'ı ve beni de düşünüyormuş. Boşanma kâğıdını aldım. Yanına bile gitmeye korkuyorum o kâğıdın... Kendini bırakma. Sağ-salim kal. Fatıyman." (S. 409)

"M. C. Beni niye üzüyorsun. Niye öyle sözler yazıyorsun. Sözünü dinledim, boşandım. Ama başka şey talep etme benden. Sen benim bir tanemsin. Ve öyle da kalacaksın... Ben ümitliyim hala, kesmiyorum ümidimi, bekliyorum ve bekleyeceğim. Bu dünyada mı, öteki dünyada mı ben seninki, sadece seninki. Ne olursa olsun sağ kalmaya çalış Mirseyitim. Fatıyman." (S. 410)

4.1.3.6. Fedakârlık

Fedakârlık, insanın bir amaç veya başka bir varlık için çabalaması, birtakım kişisel zevk ve isteklerden vazgeçmesi veya sıkıntılı durumlara katlanması demektir. Bencillikten uzak, insan olmanın gereklerini bilen kişilerin bir özelliğidir. "Kelime anlamı özverili davranma olan fedakârlık sağlam bir kişiliğin oluşmasında en önemli değerlerden biridir" (Güven, 2014, s. 102).

Fedakârlık yalnızca başkaları için yapılmaz. İnsan kendisi için de fedakârlıkta bulunabilir. Sözelimi üniversite sınavlarına hazırlanan bir genç hedeflediği bölümü kazanabilmek için gezme, arkadaşları ile vakit geçirme, televizyon izleme veya sosyal medyayı takip etme gibi zevk ve isteklerinden vazgeçebilir. Bu onun kendi geleceği için yaptığı bir fedakârlıktır ve muhtemelen de başarıya ulaştıracak içsel motivasyonu başta olmak üzere, verimli çalışma, hedefe kitlenme gibi birçok iyi şeyi de beraberinde getirecektir.

Fedakâr kimse, içinde sevgi, sorumluluk, iyilik yapmak ve merhamet gibi duyguları barındırır. Öyle ki fedakârlık tüm bunların birleşimi sonucu doğan bir değerdir. Kendine karşı sevgi ve sorumluluk duymayan, geleceği veya karakteri için bir fedakârlıkta bulunma ihtiyacı hissetmez. Aynı şekilde arkadaşını sevmeyen, ona iyilik yapma düşüncesinde olmayan bir kimse kendini hiçbir sıkıntıya sokmaz.

Fedakârlık dendiği zaman ilk akla gelen şüphesiz anne-baba olacaktır. Onlar evlatlarını yetiştirirken sayısız fedakârlıkta bulunurlar: doğum sancıları, uykusuz geceler, daha iyi bir gelecek vermek için gece gündüz çalışma, kişisel isteklerinden vazgeçip çocuğunun isteklerini birinci sıraya koyma ve daha birçokları... Sultan Galiyev'in anne-babası da çocukları için nice fedakârlıklarda bulunan özverili ebeveynler olarak çizilir. Genç

Mirseyyit'i okuması için yoktan var edip Kazan'a götüren, cebindeki son kuruşunu dahi oğluna veren Heydergali şu cümlelerle anlatılır:

Heydergali Ağa da çok sevinir oğlu için. Hatta bu sevinciyle, ayrılırken, cebinde kalan son gümüş teklifi de Mirseyyit'e çıkarıp verir. Kendisi aç-tok nasıl geldiyse aynı şekilde dönüş yoluna çıkar. (S. 22)

Hayatta iki şey için yapılan fedakârlık şüphesiz diğerlerinden çok daha kıymetlidir: evlat ve halk. Sultan Galiyev halkı için giriştiği ihtilal mücadelesinde birçok fedakârlıkta bulunur, öyle ki kendi ailesi hatta hayatı bile ikinci planda kalmıştır. Yazar bu tavrı şöyle özetler:

Ama bir sel gibi kendine çekip alan ihtilal mücadelesinin kaidesi katıydı, şahsi menfaatler ve aile saadeti hakkındaki düşünceler ikinci planda kalır. Mirseyyitler için de aynı şey oldu. (S. 75)

İşte bu sevgi, bu bağlılık beni oradan buraya atıyor, hayat yoluna çizgi çiziyor. O çizgide "bütün gücünü halkın için ver" diye yazılmış. (S. 111)

Ömrünce ihtilal için can atıp yaşadı, halkını, bütün insanları mutlu edecek cemiyeti hayal edip durdu... (S. 353)

Sultan Galiyev'in fedakâr bir baba olarak evladı için yaptığı fedakârlık ise şöyle anlatılır:

Daha ilk gördüğünde Reside'nin giyim kuşamı, epey kötü olmasıyla babasının dikkatini çekmişti. Çalıştığı yerden alması gereken paranın hepsi onun kendi eline geçmiyordu, esas kısmı devlet güvenlik organlarına aktarılıyordu. Ama yardım etme imkânı var mı, yok mu, baba yüreği bunu hesaplamazdı ki. Reside, boy atmış koca bir kız artık, güzel ve cazibeli. Onun da, halalarından kalan eski püskü şeyler değil herkes gibi güzel elbiseler giyinip gezinesi geliyordur tabii. (S. 425)

Aylık maaşının eline geçen kısmının yarısını Reside'ye verdi hep. (S. 428)

Hayat bazen insanı kendisi ile sevdikleri arasında seçim yapmak zorunda bırakır. Böyle zamanlarda insanın kendine karşı sorumluluğu sevdiklerine karşı olan sorumluluğunun yanında önemsiz kalır. Romanda Sultan Galiyev Lenin'in cenazesinde soğuk alarak rahatsızlanır. Ancak tedavi için ayıracak bir parası yoktur. Ailesi ile yokluk çektiği bir dönemde onların ihtiyaçlarını kendi sağlığından üstün tutarak büyük bir fedakârlıkta bulunur.

O, bir eş ve baba olarak evvela ailesine karşı sorumluluklarını yerine getirmeyi ister. Bunun için hasta haliyle hamallık yapıp para kazanmaya çalışır:

Ailenin maddi hali kötüleştikçe kötüleşiyordu. Sadece Fatıyma'nın sağda solda kurs vermesiyle gelen para yaşamalarını temin edecek halde değildi. Evden satılacak eşya da kalmamıştı artık. Yine şükür ki Fatıyma'nun kardeşleri yardım ediyordu zaman zaman. Lakin hep böyle yaşamak da mümkün değil ki...

Bunlar yetmezmiş gibi bir de İlgiç'in defnedildiği Ocak gününde aldığı soğukluk iyice sarsıyordu onu. Ciğerine işlemişti giderek. Zamanında tedavi edilmediği için iyice ciddi bir hal almıştı. Tanıdık doktorlar, hiç vakit geçirmeden hastaneye yatmasını veya şifa için Kırım'a gitmesini tavsiye ederler. Birinci için de diğeri için de para lazımdı. O ise yok. Hayat durmadan pahalılanıyor. Demir yolu istasyonlarına gidip vagonlardan çimento ve taş kömürü boşaltmaktan başka çaresi kalmadı onun. Orada kimlik istemezler. (S. 359)

Hapiste iken yaklaşan sonu tahmin eden Sultan Galiyev, artık yalnızca ailesini düşünmektedir. Sultan Galiyev isminin onların üstünde bir kara bulut olarak gezeceğini, nereye gitseler zarar vereceğini bilir. Onları bundan korumak için onlardan vazgeçmeye bile hazırdır. Eşi Fatıyma'ya gizlice yazdığı mektuplarda boşanması ve başkası ile evlenmesi için ısrar eder. Eşi ve çocukları için fedakârca davranan bu baba, kendi mektuplarındaki cümleleri ile anlatılır okuyucuya:

"F.C. Yakında muhakeme başlayacak gibi... Ümidim yok. Ölüm cezasına mahkum ederler zannederim. Biliyor musun benim infazımdan sonra seni ve aileyi Moskova'dan sürmeleri pek muhtemel. "Eksi on üç" diye bir kanun varmış. (O devirde on üç büyük şehirde yaşama hakkından mahrum edilmek manasında. -Yazar.) Ne yapalım acaba? Yoksa vazgeçsen mi benden? Ayır lalım mı yoksa?... Çocukların iyiliği için diyorum! Sadece seni seven Mirseyitin."

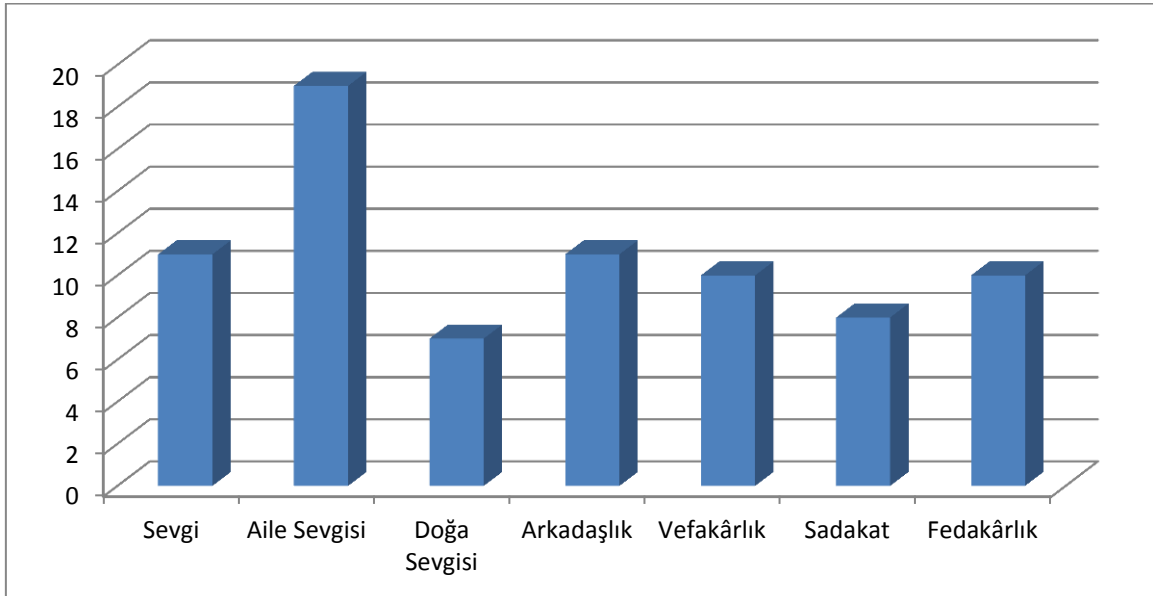
"F.C. Teşekkürler her şey için. Yine beni dinle. Hemen yarın benden boşanma yollarını ayarla. Sana "boşanma kâğıdı" nı teslim ederler. Yazıp verdim burada. Sen kendini ve çocukları düşün. Çocukların hakkı için dinle beni. Onların önünde bir hayat var henüz. Sadece seni seven Mirseyitin." (S. 409)

"F. C. Senin mektuplar benim için tek ve son teselli haberi artık. Sağol! Ama beni dinle: Bir daha sütü kendin getirme. Derhal boşan benden. Ve kızma bana canım, senin hayata dönmen gerek. Sadece kâğıtta da olsa... Kendini ve çocukları başka bir soyadına

geçirmen lazım. Yoksa gün göstermeyecekler. Daha yirmi sekizdesin, çocukları söylemek bile gerekmez. Sadece seni seven Mirseyitin.” (S. 410)

Sultan Galiyev’in eşi Fatıyma eser boyunca kocası, çocukları ve ailesi için birçok fedakârlıkta bulunan erdemli bir kadın olarak çizilir. Sultan Galiyev Saratov’da sürgünde iken bir yol bularak ailesine mektup yollar. Mektubu alan Fatıyma için durmak olanaksızdır. Her türlü tehlikeyi göze alarak kar kış demeden kocasına koşar:

Birazdan yine tekrarlandı aynı ses. Sertçe çalıyorlardı pencereyi? Kapıyı sessiz sedasız açarak komşulara hiç bir şey fark ettirmeden kapı önüne çıktı Mirseyit. Dışarıyı dinledi önce, sonra da tahta aralığından dışarı baktı. "Fatıyma" diye bağırmaktan zor alıyordu kendini. Dibi delik eski çoraplarıyla kar yığını yara yara, pencere önünde çaresiz bekleyip duran karısı yanına geldi. (S. 421)

Grafik 4.3 Sevgi Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı

4.1.4. İletişimin Önemi Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar

İletişim son yüzyılda önem kazanan kelimelerden birisidir. Hemen herkes iletişimin öneminden, insan ilişkilerini düzenleyişinden, uyum ve birlikteliği sağlayan önemli bir grup dinamiği olduğundan bahseder. Tanımına bakacak olursak TDK internet sitesindeki büyük Türkçe sözlükte iletişim kelimesi için “duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, iletişim” açıklaması yer almaktadır (“İletişim”, t.y.).

İletişimin tek bir tanımı olsa da onlarca yolu vardır. Toplumsal hayatta kişiler arası ilişkileri düzenlerken hangi yolun kullanıldığı ise oldukça önemlidir. Şiddet de bir iletişim yoludur ancak anlaşmayı sağlamayacağı açıktır. Gönül bir sırça saraydır, kırılırsa yapılmaz. Yaman da konuşma yeteneğinin insanı diğer varlıklardan ayırarak diğerlerine hâkim olmasını sağladığını vurgulayarak şu açıklamayı yapar:

“Yaratıcı ‘yaratılmışların en şerefli’ diye nitelendirdiği insanoğluna ‘konuşma’ gibi üstün bir meziyet bahşetmiştir. Bahşedilen bu üstünlüğü güzel ve faydalı bir şekilde kullanmak zorundayız. Ataların dilince ‘Dilin kemiği yoktur.’ biçiminde ifade edilen gerçeklik, hayatın en önemli uyarısını da dile getirmiştir: Dil her sözü söyleyebilir, dikkatli konuşmak gerektir. (2016, s.232-233)

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında iletişimin önemi değeri, geniş halk kitlelerini bir fikre inandırmak ve peşinden sürüklemek gibi önemli bir işlevde verilir. Sultan Galiyev birçok meselenin kan dökülmeden, konuşarak barış yoluyla çözülmesini sağlamıştır. Tatlı sözün yılanı deliğinden çıkarması boşa değildir. Bu açıdan iyi ve etkili bir hatip olan Sultan Galiyev, belki de koskoca bir ihtilalin gerçekleşmesini sağlayan kişi olarak karşımıza çıkar. Yaman’ın (2016, s. 233) da dediği gibi “gönüllere giden yol kitaplardan çok hitaplardan geçmektedir”. Yazar, doğru bir siyasetle yürütülmeyen bu süreç bir dönem için başarıya ulaştı ise Sultan Galiyev’in doğru iletişim kanallarını bulabilme ve ikna yeteneği sayesinde iletişim sıkça verir. Bir iftira ile karalandığı sırada hem kendisini hem de parti üyelerini öldürmek isteyen Kazan halkının karşısına, korkusuzca çıkıp kendini ifade etmeye çalışır:

Kürsüye çıkarak karşısında deniz gibi dalgalanan halka, askerlere bir göz attı. Böyle meydan dolduracak kadar insanı gördüğü yoktu onun bugüne kadar. Herkes düşünüp kaldı, kendisini Sultangaliyev diye tanıtan bu adam ne diyecekti acaba. Bizzat o olduğuna çoğu inanmıyordu. Bu şekilde biraz sakinleşince, dinleyicilere hürmetini göstererek şapkasını çıkarıp eline aldı. ....

- Benim, diye yine sağ elini yukarı kaldırdı Mirseyit. Vurup öldürmek için zamanınız olacak, ama önce beni dinleyin. ....

- Konuşsun, dinleyelim bakalım... Bir Bolşevik’i dinlememiştik hiç, diye bağırdılar, Mirseyit’in sözünü beklemeye başladılar. Sultangaliyev’e de bu lazımdı. Bir o, bir bu dinleyicinin gözlerine baka baka konuşmaya başladı. (S. 114-115)

Konuşmasını bitirdi Mirseyit. Konuşacak şeyi çoktu ama takati yoktu artık. Sanki bir balon gibi havası boşaldı. Konuşmaya kendisini öyle kaptırmış ki gözlerinin altında yaşların

toplandığını ve burnunun kenarından kaynar damlaların aktığını fark edememişti. Dinleyicileri o kadar inandırmış, büyülemişti ki değil kıpırdamak, konuşmak, meydana bir ara soluk almaya da çekinilmiş gibiydi. (S. 116)

Sultan Galiyev'in Kazan'da çalıştığı ihtilal yıllarında, milliyetçi düşünceye tamamen ters bakan çalışma arkadaşı Grasis ile girdiği tartışmalardaki tavrı şöyle aktarılır:

Vahitov çok konuşmayı sevmiyordu. Onun sözlerine Mirseyit devam etti hemen. Ama içinde volkan kaynasa da kendini sakin tutmaya çalışıyordu bu sefer. ... Kim olursa olsun Mirseyit'i öyle sindiremezdi. O anda hafıza defterinden kelimesine kadar bir alıntı çıkarıverdi Lenin'den.

- "Başka halkları ezen halk hür olur mu?" diye soruyor İlyiç kendi kendine. Cevabı da kısa "hayır" diyor. İşte böyle Yoldaş Grasis! Hatırlatırım, bu onun "Milletlerin Kendini Tayin Hakkı" adlı eserinden.

- Siyasi maksatla yazılan sözler, diye mırıldandı Grasis. Ve giderek tartışmadan düştü. (S. 98)

Sultan Galiyev ihtilal mücadelesi verdiği, sosyalizm fikirlerini her bulduğu insana anlatmaya çalıştığı bir gün eli sopalı işçilerin elinden sağlıklı iletişim kurma yollarını bilmesi sayesinde kurtulur; üstelik o işçileri de ikna etmiş olarak:

- Evet, dedi sakallı işaret ederek. Sana söylüyorlar, diyecek sözün var mı bize...

- Var. Nasıl olmasın, ben de sizinle görüşmek için bekliyordum burada. ... Kardeşler, siz yok yere benim üstüme geliyorsunuz, diye sakin sakin konuşmaya başladı Mirseyit. - Ben insanları Hristiyan, Müslüman, Rus, Tatar diye ayırmam. Sizin, Rus ve Tatar işçilerinin düşmanı birdir: Dünya kapitalistleri ve burjuvalar. Görüyorsunuz, diye kendi üstünü başını gösterdi. Ben de sizden farklı değilim, köylü çocuğu bir emekçi. Başımı sokacak bir delik ve yiyecek bir ekmek olursa buna şükredip oturuyorum. Ama ebediyen de bu halde kalmak istemiyorum. Sizin, benim çektiklerimi çocuklarımız çekmesin, onlar mutlu olsun diyorum...

- Doğru söylüyor, diye tasdik etti birisi.

- Rus değil mi bu delikanlı? diye sordu bir diğeri. Gözleri de yeşil konuşması da usta... Tatar böyle konuşmaz. (S. 100)

Sultan Galiyev'in en büyük korkusu kaş yaparken göz çıkarmak, huzur getirme vaadiyle Sovyet taraflarına çektiği halkı, savaşla kan dökerek harcamaktır. Bu onun asla kabul

etmeyeceği bir durumdur. Bunun için daima taraflarla iletişim halinde kalmaya, konuşarak sorunları çözmeye çalışır. Etrafındaki herkesi de buna davet eder:

- *Git, anlat lütfen, diye rica etti o, Musa Mortazin'den. Baş kaldıranlar seni dinlememezlik etmez, Başkurt halkını felakete uğratacak bir iş bu. Mümkün olduğu kadar çabuk anlaştır onları. Sovyet Hükümetinden daha çok bu sulh, bu asayiş en başta Başkurt halkı için gerekli.* (S. 214)

Devam eden satırlarda bunun işe yaradığı, kan dökülmeden sorunun çözüldüğü görülür:

İki-üç ay içinde bu konuşmanın bir neticesi alınır. Ural eteklerine ulaşınca Musa Mortazin Başkurt köylülerinden bir bölük gönderir. Adaletiyle tanınan biri olarak inanırlar ona, güvenip katılırlar kendisine. Ve bir defa da Morzabulatov'un adamlarını da ikna eder, sefer bahanesiyle haydutluk yapan, ayarı unutup saldıran Kızıl Orduyu da kendi kendisiyle hesaplaşmaya mecbur eder. Sovyet Hükümetiyle Başkurt halkı arasında, bu şekilde yine barış sağlanır, manasızca kan dökmeğe son verilir. (S. 215)

Müslüman askerlerinin komutanı ihtilal karşıtı İlyas Alkin'le konuşup görüşmek, ikna etmek görevi Sultan Galiyev'e verilir. Onun farklı dilden anlayan, herkesle ortak bir dil yakalayan uzlaşmacı tavrı bu tip görevlerde aranan ilk isim olmasına neden olur:

Ama ikna edip etmemek bir mesele, ne yapmalı da bulmalıydı onunla ortak bir dil.

- *Konuşmaya, fikir alış verişine geldim İlyas Efendi.* (S. 101)

Her zamanki gibi işin ağır tarafı yine Sultangaliyev'e düşer. Şeynkman ve Grasis ondan Müslüman Sosyalistler alayı ile konuşup anlaşmasını rica ederler. (S. 153)

Okuyup araştırıp, kendi akıl süzgecinden geçirerek mantığınca en doğru yol olduğuna inandığı sosyalizmi öylesine ateşli anlatır ki etkilemediği kimse kalmaz. Savaş zamanı halkı Sovyetlerin tarafına çekmek için gece gündüz konuşup anlatmaya çalışır. Yazar sağlıklı bir iletişim yolu kullanarak, dürüstçe düşündüklerini anlatan bir insanın karşısında kolay kolay kimsenin duramayacağı mesajını şu cümlelerle verir:

Gece, mesai bittikten sonra, Alafuzov Fabrikasının işçilerine Mirseyit bir konuşma yaptı. Heyecanla, coşku içinde konuştu. Şayet Sovyet hükümeti yenilip kalsa, sıradan işçi, Rus ve Tatar emekçisi için bunun nasıl büyük bir belaya dönüşeceğini hatırlatırken kendi

gözlerinden de kaynar yaşlar geldi. O anda yaşlı gözlerini koluyla sile sile, işçiler arasından iri gövdeli, yaşlıca, sakallı birisi gelip dikildi Mirseyit'in yanına. Bir Rus işçisiydi.

- Oğlum, dedi o, burnunu çeke çeke. Çoktandır hiç ağlamamıştım. Sen beni ağlattın. İnandırdın beni. Şunu söyle sen bize, bu Kolçak'a karşı savaştacak sıkı adamlarınız var mı? Alırsanız beni başta yazın Kızıl Orduya. Hepimiz yazılıyoruz, öyle değil mi cemaat?! (S. 194)

İnsan ilişkilerinde kişilerin birbirini olduğu gibi kabul ederek iletişimi sürdürme ya da bitirme kararı alabilmeleri hem zor hem de zaruridir. Çünkü bir yere varmayacağı belli olan iddialaşmalar tarafların saygısını yitirmelerinden başka bir işe yaramaz. Böyle durumlarda devreye giren egodan sıyrılarak akılcı ve sağduyulu davranışlarda bulunmak, yapıcı olmak erdemli insanın sosyal becerilerinden birisidir. Önemli olan fikir alış verişi ve farklı bakış açıları yakalayabilmektir:

Bu son cevabı duymamış gibi davrandı Sultangaliyev. Ve siyasete dair başka söz açmamaya çalıştı. Faydasız! (S. 220)

Bu çağrının olacağını tahmin ediyordu. Ve içinden buna ne zamandır hazırdu. Bolşeviklere yakışır şekilde, şöyle karşı karşıya oturup bir görüşmenin, ikisi arasındaki bütün anlaşmazlıklara bir nokta koymanın vakti gelmişti artık. Çünkü aralarında halledilmeyecek ihtilaflar yok, olsa olsa sadece milli devlet meselesinde fikir ayrılıkları mevcuttu. (S. 306)

Yeni tanıştığı arkadaşı Seyitgaliyev'in içkiye düşkünlüğü, savunduğu fikirlerin kökenini bilmeyecek ve hatta bilmek de istemeyecek kadar cahil oluşu karşısında sakın bir dille konuşup sohbeti yönlendirmeye çalışır:

- Mukaddes kitap içkiyi tasvip etmiyor Şehipgerye!

- Ben Allah'a inanmıyorum ki...

- Marks da Plehanov da eserlerinde içkiyi korumuyorlar, deyiverdi burada Mirseyit.

- Ha ben onları bilmem. Bu mu lazım bana onlar mı?

Artık konuşmak gerektiğini düşündü Mirseyit. Demek ki dünya proleter ihtilali yapayım diye çene çalan onbaşının bu isimlerden haberi yoktu.

-Senin gibi ihtilalciye onların eserlerini bilmek zarar vermezdi, diye yumuşakça ikaz etmekle yetinmeye mecbur oldu. (S. 72)

Sultan Galiyev insanlarla dikkatli konuşan, nazik, ısrarcı olmayan, uzlaştırıcı, farklı bakış açılarını gören ve gösterebilen, boş konuşmayan bir kişi olarak çizilir eserde. Sözüne güvenilir ve daima doğru konuşur. Eşi Ravza onun bu özelliğini iyi bilir:

Ravza, Mirseyit'in sorup durmayı sevmediğini bilir, ona inandığını, güvendiğini de bilir. (S. 81)

4.1.5. İyilik Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar

İyiliğin ne olduğunu tam olarak anlayabilmek için, “iyi” kelimesini her açıdan incelemek gereklidir. TDK'nin internet sitesindeki büyük Türkçe sözlükte iyi kelimesi için şu tanımlar verilmektedir: “1. İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan, kötü karşıtı. 2. Bol, çok, aşırı. 3. Uğurlu, hayırlı, iyilik getiren. 4. Esen, sağlıklı. 5. Yerinde, uygun. 6. Doğru olan. 7. Yeterli, yetecek miktarda olan. 8. Öğrencinin değerlendirilmesinde kullanılan orta ile pekiyi arasındaki not. 9. İstenilen, beğenilen, yerinde, yararlı, uygun bir biçimde”. Ayrıca toplumbilim açısından verilen şu tanım da önemlidir: “Belli bir insan gereksinmesini karşılayan, insan çıkar ve dileklerine uygun düşen, genellikle topluma, bir sınıfa ya da başka bir toplumsal kümeyle, bir kişiye yararlar sağlayan özdeksel ya da tinsel bir olgunun niteliği” (“İyi”, t.y.). Bu tanımları değerlendirdiğimizde iyi kavramı için istenen, hoş giden, faydalı olan her şeydir diyebiliriz. İyilik ise iyi olan tüm bu şeyleri ihtiyaç olması gerekmeden ve herhangi bir karşılık beklemeden yapmaktır. İyilik insanları birbirine yaklaştırır, mutlu ve değerli hissettirir. İyiliğin yardım etmekten en önemli farkı hiçbir karşılık beklemeden ve talep edilmeden yapıyor olmasıdır.

İyilik yapmak insanın yaşam tarzı haline geldiğinde anlamlıdır. “Bugün gidip a derneğine bağış yapayım, b'nin şu ihtiyacını gidereyim” diye planlamak bir yana hayatın akışı içerisinde karşılaşılan ihtiyaç durumlarında düşünmeden, teşekkür beklemeden, birden yapılan iyilikler çok daha önemlidir. Çünkü bunda gösteriş, takdir beklentisi “bir gün benim de ihtiyacım olur o zaman bana da yaparlar” gibi iyilik değeriyle bağdaşmayacak beklentiler ve hesaplar yoktur.

Sultan Galiyev'in Rusya Müslümanları Birinci Kurultayı için gittiği Moskova'da tanıştığı Sehipgery Seyitgaliyev iyi bir arkadaş çıkmaz. Gittikleri lokantada sarhoş olup taşkınlık eder. Parası da yoktur. Sultan Galiyev ise yeni tanıştığı bu arkadaşını yarı yolda bırakmaz. Hesabı öder. Kalacak yerinin de olmadığını öğrenince ona yardım etmek Sultan

Galiyev için kaçınılmazdır. Yazar, Sultan Galiyev'in karşısındakinin kusurlarını hoş görmesini ve ona iyilik yapmasını şu cümlelerle anlatır:

Cebindeki parayı bırakmaya mecbur oldu Mirseyit. Hesabı ödeyip onbaşıyı koltuğundan alıp çıktılar. Sokakta karanlık basmıştı artık. Karşı taraftaki parka gittiler. Bir kötürüm gibi taşımak gerekiyordu yoldaşını, köşedeki banka getirip oturttu onu Mirseyit. ... nasıl olup da on gün sokakta kalmak mümkün. Onunsa bir göz de olsa gidip başını sokacak yeri vardı. Yoldaşını kucaklayıp aldı ve kaldığı eve götürmeye karar verdi.

- Hayır, hayır iki kişi kalamaz diye karşı çıktı sahip efendi. Sade biriniz kalsa başka...

Mirseyit itiraz etmedi, kapı yanındaki dar divana, ayakta zor duran Seyitgaliyev'i yatırdı, kendisi de tren istasyonuna doğru yollandı. (S. 74)

Sultan Galiyev Saratov'da sürgünde iken ailesine yaşadığını haber vermek ister. Ancak herhangi biriyle iletişim kurması yasaktır. Yine de bir yol bulmak için dolaşırken Tatarca konuşan iki kişiye rastlar. Kendisinin kim olduğunu ve bir mektup yollamak için yardım istediğini söylediğinde, Tatar köylüsü Minhacetdin ilgiyle kabul eder. Yalnızca mektup göndermesi için yardım etmekle kalmaz. Üstüne başına giymesi için kıyafet ve yiyecek de verir. Hatta sonraki hafta odun da getirebileceğini söyler. Yardım etmek iyilik yapmak, cömertlik, başkalarına karşı sorumluluk iç içe girmiş ve birlikte iken daha anlamlı olan kavramlardır. Burada Minhacetdin bu özelliklerin tümüne sahip erdemli bir kimse olarak karşımıza çıkar. Sultan Galiyev ondan yalnız mektup göndermesi için yardım ister. Ancak o iyiliksever bir kişi çıkar. Sultan Galiyev'e yiyecek, giyecek ve yakacak vermesi, bunları karşılıksız yapması onun iyilik yapma değerini içselleştirmiş olduğunun göstergesidir:

Hemen gidip araba arkasında bir ceket ve bir tabanlı keçe çizme getirdi.

- İşte, dedi Mirseyit'e uzatarak. Şansın varmış, birine lazım olur diye saklamıştım arabanın bir kıyasına.

Paltosuna sarınıp oturan anlamadı arkadaşının bu cömertliğini.

- Hey-hey, Minaç bu kadar da cömert olduğunu bilmezdim. Tutup ceket ver... Keçe çizme ver... Aah-ah, Minhacetdin...

Minhacetdin ise sadece şahsiyetli ve cömert değil, pek mesuliyetli bir adam çıkmıştı. Gelecek pazara gelirken kendisine odun getireceğine de söz verdi.

- Ben sizden hiç bir şey beklememiştim Minhacetdin Ağa, diye çok mühim bir işi olduğunu bildirip fısıldamaya başladı, Mirseyit. Her hangi biri vasıtasıyla bu mektubu benim aileme ulaştıramaz mısınız diyecektim.

Uçup giden kuşu tutacak bir insan çıkmıştı bu Minhacetdin.

- Anladım, dedi üçe katlanmış olan mektubu iç cebine koyarak. Moskova'daki kızım vasıtasıyla gönderirim. Hemen bu günlerde de dönecekti zaten.

Çabuk anlaşmışlardı. Arabasına çıkıp oturduğunda da Minhacetdin Ağa iyilik yapmaya devam etti. Sadece bir köşesi kesilmiş ekmek somununu ve bir kangal sucuğu da uzattı. Mirseyit'e. Fazla konuşup oyalanmadı. Hepsi istediğin gibi olur dercesine, tekrar bir defa daha Mirseyit'e göz kırparak atını sürdü.

- Eh Minhacetdin eeh... Bu kadar da elin açık olursun diye düşünmedim, sözleriyle mırıldanıyordu arkadaşı.

Dörtnala koşan at arabası peşinden dolu gözlerle baktı Mirseyit. Araba kavşaktaki evler arasında kaybolup gidesiye kadar alamadı gözlerini oradan. (S. 420)

İyilik yapmak kişisel boyutunun ötesinde bütün bir halka yapıldığında mutlaka çok daha etkili ve unutulmaz olacaktır. Yüce önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk halkı için yaptığı iyilikleri bir gün insan unutsa da tarih unutmaz. Halkın hafızası tarih kitaplarına kaydedilmektedir. Çünkü halka yakın olan, ona iyilik eden kolay kolay unutulmaz. Sultan Galiyev bunu bilen bir kimse olarak ve önemini vurgulayarak Seyitgaliyev'e tavsiyede bulunur:

-Ama halka yakın durmaya çalış. Halk, iyiliği unutmaz. (S. 244)

4.1.5.1.Yardımlaşma

Yardımlaşmak, dayanışma ve işbirliği içerisinde olunduğunun, toplumun değerler sisteminin iyi çalıştığıının en büyük göstergesidir. Çünkü bu kavramlar temelde sevgi, saygı, sorumluluk, hoşgörü, iyilik yapma, özgecilik gibi birtakım değerlere sahip olmuş bireylerin davranışlarında görülen özelliklerdir ve toplumu bir arada tutarak yüceltir.

TDK'nin internet sitesindeki büyük Türkçe sözlükte yardım "kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet; işlerin daha etkin ve verimli olabilmesi için sağlanan katkı, destek" olarak tanımlanmaktadır ("Yardım", t.y.).

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında bu değerlerin varlığından doğan mutluluk ve fayda, yokluğunun getirdiği bencillik ve mutsuzluk gözler önüne serilir. Halkta var olan bu değer ne yazık ki yönetici kademesinde görülmez, dahası bu kavramı önemseyen kişiler hor görülür veya suçlanır.

Yazar, eserin ilk sayfasında bir resim çizer okuyucunun gözünde. Bu resimde baba ve oğul bir meşe kütüğünü kesmeye çalışırken birbirleri ile sohbet etmektedir. Ancak sohbetin içeriğine baktığımızda bu resimdeki meşe kütüğü ile onu kesmeye çalışan baba-oğlun sembolik anlamda örtüştüğünü görürüz. Meşe kütüğü bir metafordur. Onu kesebilmek için temelde yardımlaşma olmak üzere işbirliği, dayanışma, kararlılık, azim ve fedakârlık gerekir. Zor bir iştir, tüm gücün tükenmesi riski vardır. Baba-oğul vazgeçmeyerek dayanışma ve bir uyum içinde bu işi başarırlar. Yazar diktatörlüğü, zorbalığı, adaletsizliği, eşitsizliği kısaca bir halkı ezen ve mutsuz eden tüm kavramları meşe kütüğünde somutlaştırır:

- *Baba, söylesene, Tatarların da Çar'a başkaldırması mümkün mü?*

- *Ağzından çıkanı kulağın duysun, ufaklık. Haydi, testereyi sağlam tut.*

Durup biraz nefes almak isteyen oğlan, testerenin sapına daha da heveslice sarılmaya başladı. Meşe kütüğünü kesmek, öyle oyun değil. İki elle çekiyor, aksi takdirde babasından azar işitmek de var. Fakat meşe sağlam, meşe katı. Testere yürüdükçe, sanki dişlerinden talaş değil kıvılcım serpiliyor. Babası onun hep sıkılarak testereyi çektiğini biliyor; asırlık meşe kütüğünü değil, sağlam mı diye kendi oğlunu imtihan ediyor böylece. Pehlivan vücutlu bir adam olsa da kendi alnında burcu burcu ter damlaları birikiyor, soluğu sıklaşıyor, ya on bir yaşındaki oğlan nasıl dayansın... Seziyor, görüyor elbette, onun testere sapını çekmeye hevesi kalmadı, bıraksa bırakır fakat teslim olmuyor. Yoruldum baba, biraz dinlenelim demeye "yiğitliği" müsaade etmiyor. Ölse ölür, fakat şikâyet edip zırıldamak nedir bilmiyor onun oğlu. Kim önce pes eder, kim sıkılıp vaz geçer diye beklerken, büyük bir yarılma sesi çıkararak meşe kütüğü ikiye bölündü. Oğlan yine de yendim, kurtuldum diye aceleyle elindekini atmaya çalışmadı, hiç belli etmeden, yaşlılara has bir sabırla testereyi kendisine doğru çekip çıkardı. (S. 1)

İnsan sosyal bir varlıktır ve tek başına yaşamak için yaratılmamıştır. Onun doğasında birlik, beraberlik ve başkaları ile etkileşim içinde yaşamak vardır. Bu yaşam mücadelesinde karşısına çıkan zorlukları da beraberce yardımlaşarak dayanışma içerisinde yenmeye çalışmak başarmak için ihtiyacı olan temel şarttır. Yazar yardımlaşma ve dayanışmanın önemini Heydergali ile Nuriehet Hazret arasında geçen diyalogda şöyle aktarır:

- *Karşılıklı dayanışma ile yaşayınca inşallah hepsi güzel olur Heydergali. (S. 14)*

Yardımlaşma arkadaşlar arasındaki bağı kuvvetlendirir. Şüphesiz ihtiyacı olduğunda arkadaşına el uzatmak, sahip olduklarını paylaşmak erdemli insan olmanın gereklerindedir. Birbiri ile ilişkilerinde bunu yol haritası olarak çizmiş bireyler sağlıklı ve huzurlu toplumların temelidir. Genç Mirseyit de okumak için gittiği Kazan'da sahip olduklarını arkadaşları ile paylaşır:

Burs almadığı için Segiyt'in maddi durumu pek iyi değildir. Mirseyit'in ise çayı şekeri vardır. Bu var olanı bölüşüp, yardımlaşarak yaşarlar. (S. 22)

4.1.5.2. Merhamet

Merhamet en insani duygulardan birisidir. İnsan veya değil bir canlının yaşadığı kötü duruma üzülme kalbi olan her insanın hissedeceği bir duygudur. Merhametli olan kişi kötülük etmez, kimseye kasıtlı olarak acı çektirmez, zor durumda bırakmaz. Dahası merhamet gösterdiği kişiyi bulunduğu zor durumdan kurtarmak için bir harekette bulunma eğilimindedir.

Stalin romanda ters, acımasız ve birçok insani duygudan yoksun olarak çizilir. Yok yere insanları üzmemekten zevk alır gibidir. Sultan Galiyev ise onun karşısında hiçbir şey yapmadan utanan kişiye karşı merhametle bakar:

Yerin dibine geçen ve kulakları pancar gibi kızaran Kuybışev'e baktı bir an Mirseyit. Acıdı bu zavallı haline. (S. 159)

Sultan Galiyev merhamet gibi insanı insan yapan duygulara sahip bir insandır. O kin gütmeyiz. Uzun zaman sonra pek de iyi ayrılmadığı Seyitgaliev'le karşılaştığında onun haline üzülür:

Mirseyit samimiyetle onun omuzuna koydu elini. Bu bir acıma hissiydi elbette. Ne diyeceğini, ne tavsiye edeceğini bilmiyordu. (S. 189)

Merhamet duygusu toplumda yardımlaşma biçiminde de eyleme dönüşür. Özellikle de köylerde bu oldukça önemlidir. Çünkü köy halkı çoğu zaman yalnız başınadır, kendi kendine bakmak zorundadır. Romanda ihtilal yıllarında ilk harcanacak halk köy halkı olarak görülür. Onlar çoğu zaman açlıktan kırılırken merkez idaresi yalnız şehirdeki işçiyi ve ordudaki askeri düşünür. İşte böyle zamanda köy halkı birbirine karşı merhamet göstermekten, yardım etmekten geri durmamış bu değerini yaşadığını göstermiştir:

- Kulakların (zengin ağalar) yiyeceği var mı peki?

- Var... Olmalı, diye cevap verdi Mirseyit. Aslında köylerde, göze çarpan bir eşitsizlik manzarasıyla, nadiren karşılaşmıştı. Köy halkı var olanı kendi arasında paylaşıyordu, birbirlerine karşı merhamet hissi eksilmemişti henüz. (S. 232)

4.1.5.3. Cömertlik

Cömertlik Türk toplumlarında takdir edilen bir özelliktir. Cömert olmak maddi durumla ilgili bir kavram değildir. Yalnızca gönül zenginliği olan insanların sahip olduğu bir özelliktir.

Cömert insan yardım severdir, karşılıksız iyilik yapmak, vermek onun için önemlidir. Sultan Galiyev, Başkurtları Sovyet tarafına geçirmek için konuşmaya gittiğinde, yoğun tipide onu koruması için tilki kürkünü veren Zeki Velidi, cömert bir kişi olarak karşımıza çıkar. Dahası yazar tüm Başkurt halkına bu sıfatı yükleyerek över:

Ve kendi omzundan alarak Mirseyit'e tilki kürkünü uzattı.

-Buyur, hediyem olur. Hava soğuk, dikkat et kendine.

Bu itibardan epeyce duygulandı Mirseyit.

-Ya kendin? dedi, alıp almayacağını bilmeden, tereddüt ederek. Şömine başında oturup durmayı düşünmüyorsunuz her halde siz de?

-Baskurt ülkesinde Zeki Velid'i donmaz. Kürksüz de kalmaz, al Mirseyit!

Zeki Velidi'nin cömertliği onu pek duygulandırmıştı. Çünkü bu içten, samimiyetle verilmiş bir hediyeydi. Teşekkür edip kürkü arabaya koymaktan başka yol görünmüyordu Mirseyit'e. (S. 184)

Tedavi olmak için Kırım'a giden Sultan Galiyev'i uğurlamaya gelenler arasında Hadi Taktaş adlı şair de vardır. Eserde o iyi bir şair olmasının yanı sıra cömertliği ile de okuyucuya tanıtılır:

- Mirseyit Ağabey, diye söze başladı Taktaş. Ben buraya Moskova'daki Tatar talebelerinin bir ricasını bildirmek üzere geldim. Sizin maddi halinizin zor olduğunu biliyorum, işte para getirdim.

Etraftan gizleyerek bir çıkın uzattı şair. Ama Mirseyit'in bunu almaya kalkışmadığını görünce telaşlandı bir an için.

- İhtiyaç yok Hadi. İade et onu, talebenin fazla parası olmaz.

Mirseyit'in sesi kararlıydı, başka türlü düşünmeye fırsat bırakmayan bir ton.

- Hiç değilse benden diye kabul ediniz. Bu benim para, diye açıklamaya mecbur oldu Taktaş. Sağlığa kavuşmanız için benim hissem olur. (S. 365)

Cömert insanlar verme işini yaparken bunu göze sokmadan, naifçe yerine getirirler. Etrafa gösteriş yapmak cömertlikle değil ego ile ilgilidir. Sultan Galiyev Saratov'da iken ona iyilik eden Tatar köylüsü Minhacetdin'in davranışı da cömert bir kişiye yakışır şekildedir:

Hemen gidip araba arkasında bir ceket ve bir tabanlı keçe çizme getirdi.

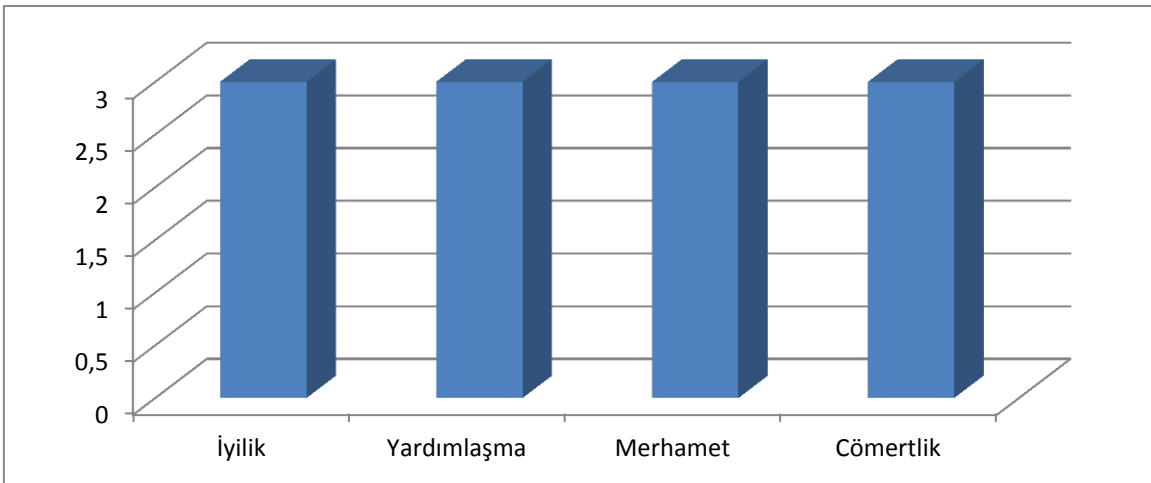
- İşte, dedi Mirseyit'e uzatarak. Şansın varmış, birine lazım olur diye saklamıştım arabanın bir kıyasına.

Paltosuna sarınıp oturan anlamadı arkadaşının bu cömertliğini.

- Hey-hey, Minaç bu kadar da cömert olduğunu bilmezdim. Tutup ceket ver... Keçe çizme ver... Aah-ah, Minacetdin ...

Minhacetdin ise sadece şahsiyetli ve cömert değil, pek mesuliyetli bir adam çıkmıştı. Gelecek pazara gel irken kendisine odun getireceğine de söz verdi. ....

- Eh Minhacetdin eeh... Bu kadar da elin açık olursun diye düşünmedim, sözleriyle mırıldanıyordu arkadaşı. (S. 420)

Grafik 4.4 İyilik Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı

4.1.6. Hoşgörü Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Hoşgörü değeri romanda öneri ve eleştiriye açık olma, empati, öfke kontrolü ve olumlu düşünme alt başlıklarına ayrılarak incelenmiştir.

4.1.6.1. Öneri ve Eleştiriye Açık Olma

Günümüzde insanların tahammül sınırları gittikçe azalmaktadır. Değerlerin önemini yitirmesi ile daha da büyüyen benmerkezci, hoşgörüsüz ve tahammülsüz kişiliklerce, olumlu-olumsuz tüm eleştiri ve öneriler koşulsuzca reddedilir hale gelmiştir. “Ben en mükemmelim” olgusu bir hastalık gibi toplumu sarmıştır.

Eleştiri ve öneriler kişinin kendini geliştirmesi, ilerlemesi, farklı bakış açılarına yönelmesi için oldukça önemlidir. Davranışlarına geri bildirim alamayan kişi doğal olarak bir değerlendirmede bulunamaz. Bu insanın kendini yenilemesi için gereklidir.

Renad Muhammedi, her düşüncenin medenice yapılan tartışmalar ve fikir alışverişlerinde ortaya çıkan eleştiri ve önerilerle gelişeceği iletisini sık sık vurgular. Sultan Galiyev ile Yusuf Akçura'nın sabaha kadar süren sohbetleri esnasında geçen diyaloglar buna en güzel örneklerdendir:

- *Ben hakikaten Bolşeviğim, Akçura Efendi. Bu mevzuda tereddüte hiç yer yok.*

Cevaptan hemen tatmin olmuşa benzemiyordu misafir. Yine bir defa daha tadını çıkararak çay yudumlayıp sakal ını sıvazlayarak devam etti.

- *Öyle diyorsun ha... Ama sende milletperverlik de görünüyor. İşitip bildiğim kadarıyla, bu, Bolşevikler için yabancı bir şey, haram bir şey.*

- *Millet için yanmak, kendi halkının geleceği için mücadele etmek... Bu, namus işi diye, biliyorum, Akçura Efendi. Bu his, benim yüreğime mukaddes ana sütümle inmiş. Bolşevik olmam da ilk planda bu yüce hissin alametidir. Bolşevikler ve Sovyet Hükümeti işçi halkı ve köylülerin rahat hayat görmeleri için mücadele ediyor...*

- *Tamam, oldu, diye inanmış bir şekilde sakal sıvazladı Yusuf Akçura. Hayat ve geçim şartları zor elbette, birader. Pekiyi öyleyse niçin Bolşeviklerin tek uğraştıkları milliyetçilerdir? İslamcı da yaramaz bunlara, Türkçü de...*

Şimdi Mirseyit düşünceye dalmıştı, sakalı olsa o da sakal sıvazlardı.

- *Akçura Efendi, Bolşevikler burjuva milliyetçilerden hoşlanmıyor.*

- Millet için ateş yutmanın "burjuva"sı veya "sovyet"i olur mu hiç? O namus meselesi, ana sütüyle sinen mukaddes bir şey olduğunu sen de söyledin değil mi?! (S. 164)

Devam eden satırlarda Sultan Galiyev, Akçura'nın getirdiği soru ve eleştirileri cevaplamaya devam ederek hem kendi düşüncelerini tahlil eder hem de karşısındakine kanıtlamaya çalışır:

Yusuf Akçura'nın dediklerine ayak direyip karşı çıkmaya acele etmedi bu sefer Mirseyit. Çünkü zaman zaman kendisinin de şüphede kaldığı, düşünüp durduğu zamanlar oluyordu. Milletlerin öyle veya böyle olduğu hakkında konuşmak kolay, fakat işe gelince çok zor. Kazan'da çalıştığı devirde bunlar kendi başından da çok geçmişti. (S. 165)

Saygı çerçevesinde konuşup tartışmak, eleştiriler getirmek, öneriler sunmak insanın düşünce dünyasını açan bir etkinliktir. Neticede önemli olan tek bir sonuca varmak değil bakış açısı geliştirmektir. Bu aynı zamanda manevi bir doyum sağlayarak, insana kendisinin ve düşüncelerinin değerli olduğu hissini verir:

Çay içip sabaha kadar konuştular. Fikirleştiler, tartıştılar. Anlaştıkları yerler oldu, anlaşmadıkları... (S. 166)

Sultan Galiyev daima eleştiri ve önerilere açık bir kişi olarak çizilir. O düşüncelerin ancak bu şekilde gelişeceğine, varsa yanlışların böyle böyle doğruyu bulacağına inanır. Hazırladığı bir projeyi Stalin'e sunarken baştan bunu dile getirir:

- Bu, benim uzun yıllar boyunca topladığım tecrübe ve arayışlarımın neticesidir.

- Hazır proje ha?... Bırak, bakarım.

- Düzeltmeler ve tekliflere kapalı değil, Yoldaş Stalin. Biliyorsunuz mesele çok ciddi. (S. 307)

Sultan Galiyev bu yönüyle sıkça fikrine danışılan bir kişi olarak anlatılır. Dostları, çalışma arkadaşları ve hatta hiç tanımadığı mevki sahibi kimseler dahi onun düşüncelerini alarak, getireceği eleştiri ve önerileri dinleyerek sorunları çözmeye çalışırlar:

- Yoldaş Sultangaliyev benim için sizin görüşünüzü bilmek mühim. Bu mektubu gördünüz mü siz?... Siz nasıl düşünüyorsunuz? (S. 370)

4.1.6.2. Empati

Empati yüzyılın parlayan kelimelerinden bir tanesidir. Kendini bir başkasının yerine koyarak düşünme anlamına gelen empati toplumda anlaşmayı, saygıyı, hoşgörüyü, birlik ve beraberliği getiren önemli bir değerdir.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında empati vurgulanan değerlerden biridir. Daha ilk sayfada meşe kütüğünü keserken on bir yaşındaki Mirseyit'in halini empati yaparak anlayan baba Heydergali şu cümlelerle aktarılır:

Pehlivan vücutlu bir adam olsa da kendi alnında burcu burcu ter damlaları birikiyor, soluğu sıklaşıyor, ya on bir yaşındaki oğlan nasıl dayansın... Seziyor, görüyor elbette, onun testere sapını çekmeye hevesi kalmadı, bıraksa bırakır fakat teslim olmuyor. (S. 1)

Kişinin karşısındaki ile empati kurmaya çalışması sağlıklı bir iletişim oluşturmayı sağlar. Kendisini dinleyen kişinin onu anlamaya çalıştığını, olaylara onun gözünden bakmaya çalıştığını görmek her şeyden önce değerli hissettirir, mutlu eder. Böyle bir iletişimde taraflar birbirlerinin çözüm odaklı, uzlaşmacı ve yapıcı olduklarını bilir, kendilerini daha iyi açarlar. Tıpkı Sultan Galiyev'in Lenin ile görüşmesinde olduğu gibi. Sultan Galiyev ihtilal sürecinde onca yaptıklarına rağmen hala Tatarlara güvenmemelerine çok içerler. Lenin ile ilk kez yüz yüze görüşme şansını yakaladığında bunu ona sormaktan kendini alamaz. Lenin'in empatik yaklaşımı şöyle aktarılır:

Mirseyit'in sorusunun gayet ciddi olduğunu hissederek. Onun ruh haline girip meselelerini paylaşmaya çalışarak kesmişti sözünü. (S. 137)

Empati kurmak beceri isteyen bir iştir. Bu beceresi yeterince gelişmemiş kimseler için bazen benzer olayın kendi başından da geçmesi gerekebilir. İşte o zaman karşısındaki kişiyi anlar, olaya onun gözünden bakabilirler. Zira bu deneyimle kazanılan bir beceridir. Bir değer olarak içselleştirilmesi de ancak o zaman gerçekleşir. Çocuk Mirseyit babasını Mirza akrabalarından neden hoşlanmadığını ancak onların yanına gittiğinde anlar:

Bu Tav Başı köyünü hiç sevmeyen, yolu düştüğünde de etrafında dolaşan babasını hatırladı burada, niçin sevmediğini babasının, Tav Başı köyünü. İşte niçin çocuğunu alıp Zlatoust'a Perm'e gider, rızkını arar, ama karısının Mirza akrabalarından yardım beklemez. Misafirliğe çağırsalar, isim var diye bir kaçış bulur. (S. 7)

Sultan Galiyev karşısındaki ile yalnızca olayları değerlendirmek için değil onun karakterini, seçimlerinin sebeplerini çözmek ve onu tanımak için de empati kurar. İstasyonda

propaganda yaparken tanıştığı Gerey Kodraçev ile ilgili tespitte bulunurken geçen şu cümleler buna örnektir:

Aslında stradan biri. Ailesi yok, dostu yok. Kendisi gibi yapayalnız. Çok konuşması da anarşistler gibi görünmek için sadece. (S. 42)

Sultan Galiyev karşılıklı ilişkilerde iletişime, karşısındakini anlamaya ve kendini ona doğru anlatmaya, meseleyi her açıdan görmeye çalışmaya önem veren bir kişi olarak, empatiyi sıkça kullanır. Zeki Velidi ile son kez yüz yüze görüştiklerinde kendisine yöneltilen soruya empati kurarak cevap vermeye çalışması buna güzel bir örnektir:

Soru kolay değil. Kendini Velidi'nin yerine koymadan cevap vermeğe kalkışmak doğru olmazdı. (S. 212)

Sultan Galiyev, Stalin ile görüşmeye gittiğinde onu odasında hiç kıpırdamadan durur halde gördüğünde onun bu sert ve duygusuz tabiatını dâhi anlamaya çalışarak, duruma onun açısından bakmaya çalışır. Sultan Galiyev'in bu her koşulda, herkese empati ile yaklaşabilmesi yazar tarafından şu cümlelerle aktarılır okuyucuya:

Yoldaş Stalin için de kolay değil, onun yerinde olabilen yok hiç!.. Mirseyit de kaç defa tartışmıştı işte son zamanlarda onunla. Bütün ülke karışık... Hatta kendi halkı Gürcülerde de bir rahat ve huzur yoktu Stalin'e. Kolay değil, hayır, kolay değil... (S. 249)

Partiden atılıp işsiz kaldığında zor zamanlar geçirir Sultan Galiyev. O zor zamanlarında başlarına bir bela gelir korkusu ile yardım etmeyen, el uzatmayan arkadaşlarını da anlar, gücenmez. Her insanın kaybetmekten korktuğu şeyler vardır, bunu iyi anlayarak gönül koymaz kimseye:

Mirseyit'in sesini duyduğunda korkudan ödü patladı Sabirov'un. Onun da halini anlamak mümkün. Ama Sultangallyev'i kim anlasın.

-Üzülme Reüf, dedi o, kendisinin yaramaz bir söz söylemek istemediğini belirterek. Her hangi bir iş bulunmasına yardım edemezsin mi diye aramıştım.

- Düşünürüm. Haber veririm, dedi. Sabirov. Hepsi toplam üç söz söyleyip ahizeyi yerine koydu. Gece vakti yaklaştığında, her taraf kararınca, kendisi uğradı Sultangaliyev'e. Uzun uzun çay içip sohbet ettiler. İş meselesi açılınca da Sabirov şu cevabı verdi:

- İş çok Moskova'da. Ama beni anla lütfen, seni her hangi bir yere teklif etmek benim elimden gelmez. Başkaları, hatta Polütbüro üyeleri de cüret etmez buna, dedi o. Ve

başparmağıyla da divan üstünde gösterdi. - Senin her adımla bizzat ilgileniyor o. Onu atlatmak imkansız.

-Ne o benimle Allahütaala bizzat mı ilgileniyor? diye biraz şakayla karışık sordu Mirseyit. Halbuki hepsini de iyi biliyor, iyi anlıyordu. (S. 358-359)

Onlar kendisiyle görüşmeye pek can atar gibi değiller. Çünkü devir o, herkeste kendi başının, kendi canının derdi... Mirseyit anlıyor, iyi anlıyordu bunu.(S. 381)

Empati, aile içi iletişimde de oldukça önemli bir değerdir. Aile üyelerinin birbirini anlaması, daha sağlıklı bir iletişim kurması aralarındaki sevgi bağına güçlendiren davranışlardır. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında Sultan Galiyev'in çalışma arkadaşlarına, amirlerine, dostlarına ve hatta düşmanlarına karşı sergilediği empatik tavır ailesine karşı da devam eder. Anne-babasını, eşini, çocuklarını daima sahip olduğu bu empati geliştirebilme becerisi ile değerlendirir. Kızı Reside üzerinden düşünerek, bir kız çocuğunun öz annesini kaybetmesinden, iyi de davranıyor olsa üvey anne ile büyümesinden dolayı hissettiklerini anlamaya çalışması şu cümlelerle verilir:

Artık yanına alıp getirse de yüreğini dağılıyordu onun acısı. Çünkü o en aziz şeyini kaybetmiş, annesiz kalmış bir çocuk. Kız çocuk için bundan daha büyük bir kayıp olabilir miydi ki? İyi veya kötü, Ravza onun annesiydi elbette. Onun sıcak ellerini "kızım" diye şefkatle sevmesini hiç düşünmüyor, hiç özleniyor mu sanırsın... Yaşlar akıyordu babanın gözlerinden sanki kendi kendine hakim olamıyordu, hiç bir şey yapamadığı için üzülmüyordu. Halbuki Fatıma da hiç horlamadan, kendi çocuğu gibi seviyor, yetiştiriyordu Reside'yi. Ama yine de aziz ana şefkatini hiç bir şeyle değiştirmek mümkün değil. O şefkati hiç kimse veremezdi Reside'ye ve bunu ancak babası Mirseyit anlayabiliyordu. (S. 273)

Bazı durumlar vardır ki o halde olan insanla empati kurup onu anlamak çok zordur. Yaşadığımız çağ ne yazık ki hayatın anlamını yitirerek artık bu hayat yolunda yürümek istemeyen insanlarla doludur. Özellikle de gençler arasında yaygınlaşan intihar olgusu romanda da işlenir. Yazar, bu bölümde Sultan Galiyev ile empati kurmuş; karısına aşık bir adamın aldatılmasının, tüm hayallerinin ve yaşama sevincinin bir anda sönmesinin insanı intihara sürükleyebileceğini düşünmüştür. Bununla ilgili romanda geçen her bir cümle dikkat çekicidir. Sultan Galiyev önce dostu Kodraçev'in intiharını hatırlar ve ilk duyduğunda anlam veremezken artık insanı hayattan vazgeçiren şeylerin olabileceğini kabul eder. Bu onun da intihara karar vermesine neden olur. Ancak o an gördüğü bir manzara bunu engeller. İntihara karar verirken de vazgeçerken de empati yapar Sultan Galiyev. Aç bir evsiz hali, her şeye

rağmen yaşama tutunması karşısında verdiği karardan utanır ve silahını bırakır. Yazar şüphesiz hayatın anlamını yitiren, arayan, değerleri sarsılmış kimselere de ulaşır bu cümlelerle. Onun vermeye çalıştığı ileti açıktır: “Hayattan vazgeçen insanlar sizi anlıyorum, ancak yaşamak her şeye değer ve güzel.” demektedir:

Son zamanlarda Kodraçev'in hangi sebeptense intihar ettiği haberi gelmişti ona. Şaşırmıştı bunu işitince, anlayamamıştı Gerey dostunu: Nasıl olur da insan kendi kendine, güzel hayatına tabanca çekerdi?! Gerek Kodraçev'in halini anlar gibi oldu burada. Görüyorsun onun da zihni karışmış, dünyada yaşamının güzelliğini, manasını kaybettiği bir an olmuştur. Tabancalı el yavaşça hareketlenip demir namlu şakağına doğru kaydı. Böylece bitti demek ki... Dünyayla vedalaşmadan evvel son defa gözlerini açtı o: Daracık sokağın karşı tarafında yaşlı bir adam. Çöp varilinden yiyecek kalıntıları toplamakta... Yüreğine saplandı bu titretici sahne. Yaşamaya, hayata insan, işte ne halde de yapışıyordu. Ya sen, böyle zavalluları mutlu edecek yeni bir hayat kuracağın yerde, mücadele edeceğin yerde, kolay yolu bulmuşsun. Cinayet işledin ve şimdi kaçıp kurtulmayı hesaplıyorsun! (S. 146-147)

4.1.6.3. Öfke Kontrolü

Hoşgörünün ve öz denetimin bir uzantısı olarak öfke kontrolü, gerek bireysel gerekse de toplumsal açıdan değerlendirildiğinde bireylerin dikkat etmesi gereken en önemli özelliklerden birisidir. Her hatanın ve kusurun düzeltilebileceğini savunan Yaman (2016, s. 101), kırılanların onarılacağını ancak kırılmış bir kalbi ve incinmiş duyguları onarmanın imkânsız olduğunu söyler.

Öfke hiçbir sorunu çözmediği gibi iletişim kapılarını da kapatır. Bu da kişiyi önce dışlanmaya, zamanla da yalnızlığa iter. Özellikle yaşadığımız çağ stres yüklü insanların bu yükünü boşaltacakları liman aradıkları bir çağdır. Ancak doğru olan bu yükü limana değil denize bırakmaktır. Kişinin kendini kontrol edebilmesi, sorunlara karşı akılcı ve sağduyulu yaklaşması, çözüm odaklı, uzlaşmacı ve yapıcı olması, hoşgörüyü benimseyerek yaşam tarzı haline getirmesi öfke kontrolünü sağlayarak sağlıklı ilişkilerin kurulmasını ve sürdürülmesini sağlayacaktır.

Öfke kontrolü duyguları, enerjiyi farklı yollardan ve şiddetten uzak bir biçimde ortaya çıkarıp kişiyi rahatlatma şeklinde gerçekleşir. Sinirli, saldırgan insanların boks sporuna yönlendirilmesi, bu enerjiden kurtulan bireylerin sosyal yaşamında rahatlaması, daha sağlıklı iletişim kurması içindir. Çocuk Mirseyit fakir ve köylü oluşları ile dalga geçen, küçümseyen

Mirza çocuğu Mehmütke'ye karşı duyduğu öfkeyi bir içsel motivasyona dönüştürerek güreşte onu yener:

Misafir çocukla atışıp duran da baştan beri oydu zaten. Diğerlerinden ziyade onu incitmişti Mehmütke, alay etmişti kendisiyle. Sadece kendisine değil, ana-babasına da hakaret etmişti, fakir olduklarına gülmüştü. Geçen yıl yaptığı hakaretler de aklından çıkmıyordu. Gösterir şimdi ona fakiri, dilenciyi... Başlangıçta biraz endişe ve şüphesi olsa da Mirseyit'in şimdi artık kalmadı. Avuçlarına tükürüp Mirza çocuğunun karşısına çıkıp dikeldi. (S. 10)

Düşünsen inanmazsın. O an kendinden kat kat daha güçlü ve iri, kolejde hususi beden eğitimi alan Mehmüt'ü yıkmak için güç nereden gelmişti ona. Bu onun mücadelesinde ilk imtihanı, ilk galibiyeti olmuştu. (S. 11)

Bazen iletişimi koparan nokta anlaşmazlıklardan ziyade karşıdaki kişinin karakteri ve bakış açısı olabilir. Böyle durumlarda öfke kontrolü çok daha önem kazanır. Sultan Galiyev masum köylüye eziyet eden, onları aç bırakan, öldüren Sehipgery Seyitgaliyev'i görevinden alır. Stalin ise ikisini karşı karşıya getirir, amacı yüzleştirmektir. Sultan Galiyev burada zorlukla da olsa öfkesini kontrol altında tutmayı başarır:

Mirseyit, onun bu kabalığına sadece kartal gibi bakışıyla cevap verir. Söz güreştirmek faydasız Sehipgery Seyitgaliyev ile. (S. 236)

Mirseyit'in nefreti hudutsuzdu, taşıyordu öfkesi, ama yine de kendine hâkim olmak gerektiğini iyi biliyordu. (S. 240)

Sultan Galiyev ne kadar tahrik edilse de kontrolü kaybetmez, kendine hâkim olur. O asıl gücünü hatipliğinden alarak etki alanını genişletmeyi, düşmanını sözleriyle yenmeyi iyi bilir:

Kürsüye çıkan Mirseyit'i çığırdan çıkarmak kolay iş değil tabii. Sakin ve güzelce konuşmağa başladı o. (S. 259)

O bu ana kadar hiç öyle açık açık siyasete dalıp konuşmamış, sadece dinleyip durmuştu. Onu çok tahrik etseler de sabretti hep. (S. 382)

Hayat yolunda insan iyi şeyler yaşadığı gibi kötülüklerle de karşılaşabilir. Yaşanan bir haksızlıkta yapılacak en doğru davranış anlamaya çalışmak, hakkını doğru yoldan aramaktır. Kızıp öfkelenmek bağırarak işe yaramayacağı gibi suçlu hale gelmeye de neden olabilir. Genç Mirseyit Tatar Öğretmen Mektebi'nde iken bir iftiraya uğrar, ispiyonculukla suçlanır. O ise

bu durum karşısında şoke olur. Ancak içindeki şaşkınlık, isyan gibi tüm duyguları bastırır. Nitekim onu tanıyanlar bu iftiranın yürümesine izin vermemişlerdir. Burada onun duruşu ve kişiliği, güvenilirliğinin teminatı olarak görülmüştür. Mirseyit'in öfkesini kontrol ederek iftira edene karşı sakin kalması da bu güveni perçinlemiştir:

O ise kulağıyla duyduklarına inanamaz gibiydi. Nasıl olur da suçsuz birine böyle kara çalmak mümkün olurdu. Ama yerinden sıçrayıp "Hayır bu yalan! Yalan söylüyorsun Knez Kudaşev" diye haykırmaya da cüret etmedi. Başını dönüyordu. Ağzını açacak mecali de yok. (S. 27)

İhtilal sürecinde sayısız toplantılarda sayısız tartışmalar yaşar. Fikirlerin savaştığı bu zamanlarda Sultan Galiyev öfkesini kontrol ederek doğru olduğuna inandığı düşünceleri savunur. Bu onun en güçlü yönlerinden biri olarak çizilir romanda:

Onun sözlerine Mirseyit devam etti hemen. Ama içinde volkan kaynasa da kendini sakin tutmaya çalışıyordu bu sefer. (S. 98)

Halkın geleceği gibi ciddi konularda kararlar alınırken yetkili kişilerin her adımı dikkatli atmaları gerekir. Yazar romanda yöneticilerin sahip olması gereken özelliklerin arasında barışçı olma ve öfke kontrolünü sağlamayı daha çok vurgular. Aksi halde kan dökmek kaçınılmazdır. Hem kişisel hem de sosyal hayatında barışçıl tavır takınan kimseler öfke kontrolünün önemini farkında olur. Sultan Galiyev, İlyas Alkin ve onun gibi milli düşüncüyü destekleyen herkesin öldürülmesi teklif edilen toplantıda, bütün benliğiyle bu teklife karşı durur. Ancak bu karşı duruş kontrollü bir diyalogla desteklendiğinde anlamlı olur ve başarıya ulaşır:

- *Hayır karşıyım, diye bağırıldı Sultangaliyev. Bu operasyona benim cesedimi çiğneyerek gidebilirsiniz.*

- *Tehdit ediyorsun, dedi Grasis, dişleri arasından.*

Dişini sıkıp sabretti Sultangaliyev, Grasis'e cevap vermedi. Sessizlik kapladı ortalığı bir an.

- *Başka çare yok yoldaşlar, dedi o nihayet, boşluktan faydalanıp. Geçici olarak tutuklamak mümkün, belki. Biz bu şekilde bir-iki gün kadar zaman kazanacağız. (S. 122)*

Romanda Sultan Galiyev öz denetime sahip, öfkesini kontrol edebilen, sağduyulu bir kişi olarak çizilir. En savunmasız ya da en haksızlığa uğramış olduğu zamanlarda dahi bu yeteneğini kaybetmez. Yazar onun bu davranışını, insanın her koşulda mantıklı ve kontrollü olabileceğini kanıtlamak istercesine şu cümlelerle verir:

Acıdan daha ziyade boş yere aşağılanmaktan ötürü, kanlı dudaklarını örterek eğildi Mirseyit. "Sen burada kölesin, bunu unutma, Mirseyit, sen kölesin, bunu unutma, Mirseyit, sen köle... , sen köle... Sakın cevap vermeye kalkışma, sen köle... Köle olduğunu unutma, unutursan o an ortadan kaldıracaklar... " diye sakinleştirmeye çalıştı kendisini. Son zamanlarda bu, onun kendi tecrübesiyle ulaştığı felsefesi. Gardiyana dönüp bakmadı bir daha. (S. 320)

Kusursuz ve hatasız insan yoktur. Sultan Galiyev’de kusursuz değildir elbette. Bir insan olarak onun da kendini kaybettiği, hatalar yaptığı olur. Karısı Ravza’yı başka bir adamla birlikte bulduğunda adeta yıkılır, ne hissedeceğini, ne diyeceğini, ne yapacağını bilemez. Orucuyev’in tahrik etmesi ile öfkesine hâkim olamaz ve silahına davranır. Yazar, bu davranışı onaylamadığını her şeye rağmen Sultan Galiyev’in yanlış yaptığını söyle aktarır okuyucuya:

Yaz gecesinin alaca karanlığı içini de aynı ruh haliyle kaplamıştı. Ne yaptım ki ben? şeklindeki soru epeyce geç aklına geldi. Hakikaten de ne yaptı, nasıl ahmaklıktı bu? Ne yaptı ve eline ne geçti? Hayattaki biricik şeyine el uzatan, en ince hislerini ayakaltına alan, erkeklik gururuna gülmeye cüret eden insanı vurdu. O haini öldürdü öldürmesine ama ihaneti öldüremedi. Hakikatten kaçmak mümkün mü? Ezilen hisler canlanır mı, içi rahat eder mi? (S. 146)

4.1.6.4. Olumlu Düşünme

İnsan gerek kişisel gerekse de toplumsal hayatta yaptığı ve planladığı işlerde asıl motivasyonu kendinden alır. İnanmak başarmanın yarısıdır. Hoşgörülü, sağduyulu ve yapıcı insanların ortak özelliği olumlu düşünebilme yetenekleridir. Bir değer olarak baktığımızda olumlu düşünme insanın kendine saygısını, hoşgörüsünü ve yaşama sevgisini besleyen en önemli kaynaklardan biridir. Olumlu düşünebilme becerisine sahip kişiler, talihsizlikleri, kötü olasılıkları bir kenara bırakıp bardağı dolu tarafından görme eğilimindedir. Dolayısıyla geleceğe umutla bakar, yaşamaktan vazgeçmez.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında Sultan Galiyev’in hayatının her döneminde olumlu düşünceye sahip bir insan olduğu vurgulanır. O, daha çocukluğunda geleceği için

hayaller kurarken, imkânsızlıkları bir kenara bırakarak daima iyi ihtimalleri düşünmüş, hayata olumlu bakarak umudunu kaybetmemiştir. Renad Muhammedi, romanda Sultan Galiyev'in babasıyla yaptığı bir sohbette hayallerinden bahsedişini, hayata karşı bu olumlu bakışını şu cümlelerle verir:

- *Lemorntov'un kahramanları gibi cesur, güçlü bir sezış kabiliyetine sahip olmayı hayal ediyorum ben. Bizim Tatar-Başkurtları da bu yolla hürriyete çağırarak mümkün olabilir. Kendi hürriyetleri, kendi talihleri için Lermorntov'un eserlerindeki Kafkas çocukları gibi mücadeleye girişirdi onlar da. Böyle atıl ve miskin yaşamaya bir set çekmek gerek. İnsanlar kaygı ve üzüntülerin ne olduğunu unutup, beraberce mesut ve eşit yaşamaya layık. Geceler boyunca işte bunları düşünüp duruyorum ben baba. (S. 20)*

Yazar, romanda Sultan Galiyev'in en büyük hayalini dünyadaki bütün ezilmiş halkları kurtarmak, hepsinin mutlu olmasını sağlamak olarak verir. Bu hayal bile başlı başına olumlu düşünmenin bir ürünüdür. O, yalnız kendi ülkesinde değil Türkiye, Afganistan, İran, Çin, Hindistan, Afrika ve Latin Amerika gibi ülkelerde de sosyalizmi yaymayı, hepsini bu yolla kurtarmayı düşünmektedir. Bu düşüncesine o kadar inanır ki Sovyetlerin en büyük lideri Lenin'e dahi anlatır. O, her şeyin iyi olacağına, düzeleceğine, tüm insanlığın mutlu olabileceği düşüncesine canı gönülden inanır:

- *Maksat şu, Vladimir İlyiç, milli istiklal hareketlerine uygun şartlar hazırlamak, Sovyetler Rusya'sının dünya çapında otoritesini arttıracak. Şarkta sadece Türkiye, Afganistan ve İran gibi Müslüman ülkelerde değil, emperyalist zulmün olduğu bütün devletlerde, Hindistan'da, Çin'de ve Afrika ve Latin Amerika gibi ülkelerde sosyalizm fikirlerine yönelmelerini ve komünizme inancı doğuracak.*

- *Sizinle konuşmak enteresan şey, Yoldaş Sultangaliyev, dedi, eli çenesinde dayalı oturup duran Lenin. (S. 202)*

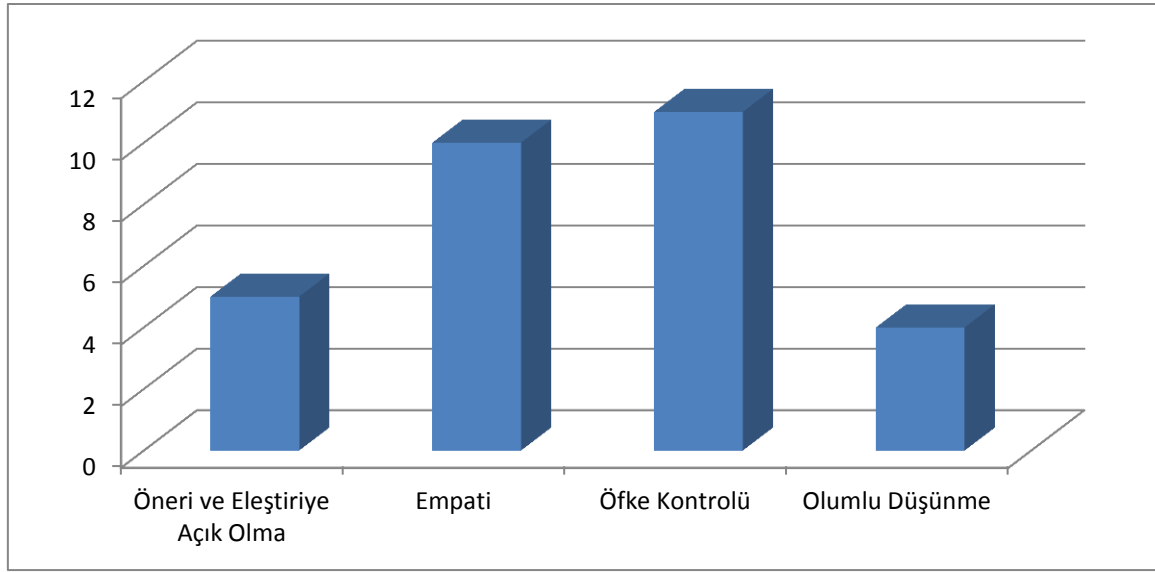
Sultan Galiyev her fırsatta düşüncelerini dile getirerek etrafındaki insanların da umut dolmasını, olumlu düşünmesini, yaşama sevinci hissetmesini ister. Onun bu olumlu bakışı şöyle aktarılır:

- *Bence Fatıyma, 1923 yılı tayin edici gelişmeler yılı olur. Türkistan'daki karışıklıklar biter, açlıktan da kurtuluruz. En mühimi de Merkez Komite, milli meselenin hallinde doğru yola girer. Tataristan, Başkurdistan ve Türkistan Cumhuriyetleri, bir eşit haklara sahip*

olsalar, görürsün o zaman, bu hadise bütün şark ülkelerini hareketlendirir. Sosyalizm ideallerinin yayılması ve hâkim olması için şarkta sonsuz imkânlar var... (S. 276)

Sultan Galiyev Stalin'le arasındaki anlaşmazlıkları da konuşarak çözeceklerine inanır. Herkesle olduğu gibi onunla da arasında düşmanlık olması için bir sebep görmez. Erdemli insan için tartışmak, fikir alışverişinde bulunmak en doğal şeydir. Onun olumlu düşünme becerisi hayata dair her an umut dolu ve canlı bakmasını sağlar:

Bu çağrının olacağını tahmin ediyordu. Ve içinden buna ne zamandır hazırdu. Bolşeviklere yakışır şekilde, şöyle karşı karşıya oturup bir görüşmenin, ikisi arasındaki bütün anlaşmazlıklara bir nokta koymanın vakti gelmişti artık. Çünkü aralarında halledilmeyecek ihtilaflar yok, olsa olsa sadece milli devlet meselesinde fikir ayrılıkları mevcuttu. Stalin, kurultaydaki kapanış konuşmasında kendisi de, Sultangaliyev'in ortaya koyduğu iddiaların esaslı olduğunu kabul etmeye mecbur oldu, geri çeviremedi. Demek ki Genel Sekreterle bu görüşmede meseleye açıklık getirme imkânı olacaktı... (S. 306)

Grafik 4.5 Hoşgörü Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı

4.1.7. Vatanseverlik Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Vatan, insanın kendisini ait hissettiği, üzerinde sevdiklerinin yaşadığı toprak parçasıdır. Ana sevgisi, evlat sevgisi gibi kutsal görülen bir sevgi ile bağlandığımız vatanımız; sahip olduğumuz en değerli şeylerin başında gelir. Bu değer geçmişten gelir; o toprak parçasının hangi koşullarda ve bedellerle vatan seçildiği ile ilgilidir. Vatansever insan bu değer farkında olan, vatani için her türlü fedakârlığı yapabilen insandır.

Yaman (2013, s. 85) bir varlığı sevmeyi, onun var olmasını arzulamak; var olduğunda da varlığından duyulan haz ya da sevinçten zevk almak olarak tasvir eder. Vatansızlık değeri için de diyebiliriz ki vatanın varlığını, bağımsızlığını ve refahını istemek; bu arzunun gerçekleşmesi için her türlü fedakârlığı göze alabilmek ve son tahlilde içindekileri de üzerindeki de sevmek, onlara saygı duymak demektir.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında yazarın en çok vurguladığı değerlerden biri vatansızlıktır. O vatani “mukaddes ana gibi” görür ve ona duyulan sevgiyi yüceltir. Sultan Galiyev bütün varlığı ile vatanını seven, bunun için de canını vermekten çekinmeyen bir kimse olarak çizilir. Öyle ki hazin sonu bu sevgi uğrunadır.

Vatansızlık özelde doğup büyüdüğü topraklar ve oradaki yerli halka, genelde tüm ülkeye ve ulusa karşı sevgi ve bağlılık duymayı gerektirir. Çocuk Mirseyit tüm yokluklara, imkânsızlıklara rağmen doğup büyüdüğü köyü de yerli halkını da çok sever. Ona göre dünyanın en güzel yeri köyüdür. Yazar, Sultan Galiyev’in daha çocukken içselleştirdiği vatan sevgisini şu cümlelerle aktarır:

- Sizde Tav Başı olsa, bizde de Tav Sinir köyü var, diye övündü Mehmütke önünde. ... Dünyada bir güzel köy olsa o Tav Sinir olur. Dünyada bir güzel orman olsa Tav Sinir ormanı. Bir sokağı olan küçücük köy, ormanın koynuna kadar girmiş. Bahçe başından güz çiçeklere dalmış ağaçlık başlar. Bu çamlar arasında taze meşeler büyür. Yanı başında, etrafı çilekli çayırda çevrili masmavi göl uzanıp yatmış. Dünyada bir güzel göl olsa, o da Tav Sinir'dedir. Göllerinin de ismi Tav Sinir. Hem iki dizgini uç uca eklesen dibine ulaşmaz. Balığın her türlü var, canın ne isterse... Sazan da alabalık da hepsi... (S. 7-8)

Sultan Galiyev büyüdüğünde de değişen bir şey olmaz. O doğduğu toprakları daima sevgi kelimeleri ile yâd eder:

- O güzelim Kırmıskalı sularına, Tav Sinir göllerine, o tabiatın huzuruna hasret kalarak yaşıyorum Yoldaş Stalin. Çayırındaki çiçek kokularını ormanlarının uğultusunu gölü üzerindeki nilüferleri özliyorum. Çimenliklerinde yalın ayak koşuşturduğum zamanları düşünüyorum, sürü gütmelerimi, ot biçtiğim kırları... Bütün dünya ihtilalinin galip gelmesinden sonra hiç şüphesiz doğduğum o topraklara döneceğim. Doğduğu yerlerden ayrılan insan, oraları sevmeyen, hiç durmadan yâd etmeyen kimse mutlu hissedemez kendisini... (S. 230)

Vatansever kimse için vatanının ve halkının içinde bulunduğu zor koşullar en büyük sıkıntılardan birisidir. Genç Mirseyit Tatar Öğretmen Mektebi'nde okuduğu zamanlarda katıldığı Şark Kulübü'nde Abdullah Tukay'a rastlar. Onu dinlerken hissettikleri şu cümlelerle aktarılır okuyucuya:

Yok, öyle sıradan bir dinleme değil bu, vatanın kaderi, halkın yazgısı için endişe ve keder hâkim olmuş insanlara. Sanki şu anda terazinin kefesine konmuş da hemen halledilecek hepsi: ilin kaderi de, vatanın kaderi de, halkın kaderi de... Çaresiz kalan bakışlar sahneye çevrilir. Yardım et, göster tulsımını, söyle sözünü şair, der gibiydi o bakışlar. (S. 25)

Vatanseverlik Sultan Galiyev'in karakteristik özelliklerinden biri olarak verilir romanda. O vatanına en derin duygularla bağlıdır. Romanda geçen şu cümleler bu açıdan dikkate değerdir:

- Bana hürmet ediyor musunuz, etmiyor musunuz, bu sizin işiniz, Yoldaş Kuybişev. Ama Tatar halkı için olur olmaz konuşmayı bırakın, bu bir! İkincisi, hiç kimse İstanbul'a yönelmeye kalkmıyor. Biz göçebe, yurtsuz değiliz, atalarımızın toprağında yaşıyoruz. Unutmayın, Mirseyit Sultangaliyev kendi vatanında ve kendi inandığı yolda, imanda yaşıyor. Kiblesi ve yönü tek onun! Halkını, vatanını ve imanını kimsenin önünde değiştirmede ve değiştirmeyecek! Hatta Genel Sekreter önünde de... (S. 271)

Sultan Galiyev kendi kurtuluşu için başka bir ülkeye kaçmayı söz konusu bile etmez. O her ne yaşayacaksa kendi vatanında kendi halkı ile yaşamayı, kendi halkı onu yok saysa da ölünceye dek vatanı ve halkı için mücadele etmeyi seçer:

Onun bu soruya kendi bakışı: Yaşasa da, ölse de kendi vatanında, kendi halkının kaderini paylaşmak. (S. 371)

Sultan Galiyev'in vatanseverliği milletine karşı duyduğu sevgi ile iç içedir. Vatan deyince o doğduğu topraklarını ve Tatar halkını düşünür. Onun milliyetçiliği asırlarca acı çeken halkını kurtarma ve mutlu etme arzusu üzerinedir. Yazar her fırsatta halkının tarihini, ortaya çıkma imkânı bulamamış yeteneklerini över. Sultan Galiyev'in Zeki Velidi ile şu diyalogu bu bakımdan güzel bir örnektir:

Acayip bu bizim millet, onun öyle kabiliyetleri, öyle büyük tarihi var, geleceği de olur inşallah. (S. 30)

Sultan Galiyev her zaman öz denetimi yüksek, öfkesini kontrol edebilen bir kişi olarak çizilir. Ancak Bakü'de gazetede çalıştığı dönemde çalışma arkadaşı Aram'ın Tatar halkını

aşağılayıcı ve hakaret içeren yorumu karşısında neredeyse kendini kaybeder. O millete büyük bir saygı duyar ve bulunduğu ortamda kimsenin saygısızlık etmesine izin vermez:

- *Dur Aram! Sen Tatar halkını nereden biliyorsun? diye bağırarak yerinden sıçradığını da sezmedi Mirseyit. Halkımı hor gören bir söz daha söylersen gerisini sen bilirsin.*

Yumruklarını sıkmış ve sinirden titremeye başlamıştı. Şaka yapıyor desen değil, içip içip nereye getirdi sözü. En çok ağrıyan yerine, sızlayan yarasına bastı Mirseyit'in. Halkının eksikliklerini, zayıflıklarını da başkalarından üstün taraflarını da bu Ermeni'den iyi biliyordu. Ama hiç bir zaman ve hiç kimse onunla alay edemezdi. (S. 52-53)

Romanda Sultan Galiyev ile Yusuf Akçura'nın diyalogu her açıdan dikkate değerdir. Sultan Galiyev düşüncelerinin daha iyi anlaşılması için, millete karşı duyduğu sevginin milliyetçilik kavramı içerisine girip girmeyeceği ile ilgili açıklamalar yapar. Okuyucu olarak burada Sultan Galiyev'i tüm ideolojilerden öte milletini seven, onun mutluluk ve refah içinde yaşamasını isteyen bir kişi olarak değerlendirmek mümkündür. Elbette Sultan Galiyev bir ideolojinin peşinden giderek ömrünü vermiştir ancak onun kalbinde ve aklında sahip olduğu vatan ve millet sevgisi ayrı bir yerde oturmaktadır:

- *Öyle diyorsun ha... Ama sende milletperverlik de görünüyor. İştihap bildiğim kadarıyla, bu, Bolşevikler için yabancı bir şey, haram bir şey.*

- *Millet için yanmak, kendi halkının geleceği için mücadele etmek... Bu, namus işi diye, biliyorum, Akçura Efendi. Bu his, benim yüreğime mukaddes ana sütümle inmiş. Bolşevik olmam da ilk planda bu yüce hissin alametidir. Bolşevikler ve Sovyet Hükümeti işçi halkı ve köylülerin rahat hayat görmeleri için mücadele ediyor... (S. 164)*

Sultan Galiyev'in millet sevgisi ile birleştirdiği sosyalizm düşüncesini en etkili biçimde anlatan sahne, Kazan'da halkın galeyana gelerek Sultan Galiyev'in başını istedikleri sırada, meydana çıkıp yaptığı konuşmadır. Yazarın okuyucuya vermek istediği ileti açıktır: İnandığınız ideoloji ne olursa olsun vatan ve millet sevgisi gibi kutsal olan değerler vardır ve bu hepsinden önemlidir. Sultan Galiyev'in ağzından verilen bu cümleler şöyledir:

- *Beni millet düşmanı olarak gösteriyorlar. Ama şunu bilin ki karayı ak, akı kara diye göstermeye çalışmak, dostu dosta, kardeşi kardeşe kışkırtmaktır, unutmayın kardeşlerim, bu eskiden beri malum... Kötü insanlarca bu bin defa denenmiş yol... Hakiki bir millet evladı olduğumu öğrenmek istiyorsanız, siz Tatar Türkçesi ve Rusça basılmış makalelerimi okuyun.*

Ehmetbek Salikov ve Şakir Möhemmetyarov Efendilerden benim Merkez Milli Şura'da sekreterken neler yaptığımı sorun. G idin Bakü'ye, orada sorun Mehmed Emin Resülzade'den, Kafkasya'da Müslüman matbuatını diriltten Söngatulla İbrahimov'dan sorun... Ufa'da okuttuğum talebelerden sorun... İşte - diye Solak tarafına işaret etti - Öğretmen Mektebinde beni okutan hocalardan, arkadaşlarımdan sorun. İçlerinden birisi kendi halkıma tırnak ucu kadar bile zarar verdiğimi söylese kendim yatarım ayakucunuza. Hem başımı bile kaldırmam... (Göğsünü şöyle boşaltıp nefes alırken meydana da bir göz attı, dinliyorlar mıydı acaba...) Şimdi benim için Bolşevikler yanında olduğuma gelelim. Hiç kimseye yaranmak için değil, ben o işin tamamen doğru olduğuna bütün ruhumla inanmış adamım. Bu benim inancım, bilmek isterseniz... İnancı değiştirmek de atıp satmak da olmaz. (S. 115)

Romanda Tatar ve Başkurt halkının hürriyetine kavuşma hayali için tereddüt etmeden savaşa girip ölmeyi göze alması anlatılır. Bunlar vatansever gençler olarak özgürlük ve bağımsızlık için kendilerine ait olmayan bir savaşta Kızıl Ordu yanında yer alıp, vaat edilen hürriyete kavuşmayı arzularlar. Sultan Galiyev'in Lenin ile yaptığı görüşmede şu sözleri bu arzuyu aynen aktarmaktadır:

- Evet. Ama Tatar-Başkurt halkını şahsi hürriyetten ziyade, milli hürriyete olan hevesi, Sovyetleri korumak üzere ele silah alıp harekete geçirdi. Hikmet bunda Vladimir İlyiç! Maalesef çoğu bunu görmüyor. Veya görmezlikten geliyorlar. Müslüman askerlerinin Kolçak'a karşı savaşta gösterdikleri kahramanlıkları doğrudan doğruya milli hürriyet vaad eden Tatar-Başkurt Cumhuriyeti ilan edilmesi neticesinde oldu. (S. 201)

İhtilal sürecinde Müslüman halklara yönelik her türlü fenalığı önlemek için çok uğraşır Sultan Galiyev. Onun Tatar halkına karşı duyduğu sevgi ve bir baba gibi koruma arzusu şu cümlelerle aktarılır:

-Cevapsız kalamam, dedi Mirseyit, yerinden kalkarak. İsyancılar değil, Tatar askerleri... Niye mi sadece ben? Şunun için çünkü ben burada Tatar Müslüman halkının tek temsilcisiyim. O karargâhlardaki savaşçıların çoğunu ben tanıyorum. Orada benim gibi köylü çocukları, işçiler, halk mensupları. Orada benim kardeşlerim! (S. 109)

Kimi zaman iki tarafa da yaranamamanın, iki taraftan da itham edilmenin acısını çeker. O hem vatansever, milletsever bir kimse hem de Bolşeviklere inanmış bir idealisttir. Bunu anlatabilmek, kanıtlayabilmek kolay olmaz. Bu sebeple kendisini karalayan Koyaş gazetesine yazdığı mektupta şu cümleler dikkat çeker:

İşte bu sevgi, bu bağlılık beni oradan buraya atıyor, hayat yoluna çizgi çiziyor. O çizgide “bütün gücünü halkın için ver” diye yazılmış. ... Beni o gönlümden çıkmayan halkıma olan sevgimin ateşi ayakta tutuyor. Ben orada milletimi satmak için, onun “kanını içmek” için durmuyorum. Hayır! Hayır! (S. 111)

Romanda vatansever, milletsever olmanın bir değer olarak görüldüğü en ibret verici bölüm şüphesiz Sultan Galiyev’in Türkiye temsilcileri ile yaptığı görüşmedir. Bu yazarın kaleminden şu cümlelerle çıkar:

-Milletin geleceği için can atan her kişi en büyük şöhret ve dereceye layıktır Türkiye’de, diye anlatan bu sefer Yusuf Bey idi. Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura Efendiler böyle şahıslar. Kendini Türk sayan her adam bilir onları.

“Bak şu işe! Bizde ise milli hissi göstermemeyi uygun görüyorlar. Gösterdin mi seni suçluyorlar, damgalıyorlar. Milleti düşünmenin, millete hizmet etmenin muteber görüldüğü ülkeler, yerler de var mıymış bu dünyada?” Bu Mirseyit’in içinden geçirdiği düşüncelerdi. (S. 220)

Romanda milliyetçilik fikri Atatürk milliyetçiliğinde olduğu gibi, kökü Türklüğe dayanan bir zeminde kendini Türk sayan halkın selametini düşünmek, onu koruyup kollamak biçiminde karşımıza çıkar. Sultan Galiyev bu açıdan bakıldığında hiç kuşkusuz milliyetçidir. O bunun Bolşeviklerin bahsettiği gibi ırkçılıkla, ayrımcılıkla değil aksine eşitlikle, milletlerin birbirine duyması gereken saygıyla ilgili olduğunu anlatmaya çalışır. Onun tek bir derdi vardır: Türk kavminin bir evladı olan Tatar’a da gün yüzü göstermek, mutlu ve refah içinde olmasını sağlamak. Tutuklanıp işkence gördüğü dönemde kurtuluşundan ümidini kestikçe hiç değilse fikirleri yaşasın ister. Her bir kelimesinin kaydedildiği düşüncelerini günlerce anlatıp neredeyse cilt cilt eser haline getirir. Türklüğü Ziya Gökalp’in dizeleri ile övdüğü şu cümleler buna en iyi örneklerdendir:

-Evet Sultangaliyev, Turan hakkında artık bir daha konuşur musun?

Ağzından kan fişkırmaktat Mirseyit’in. Ama sesi gür. Sözüne devam eder. Türkçe konuşur:

“Vatan ne Türkiye’dir Türklere ne Türkistan;

Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan!” (S. 408)

Renad Muhammedi eseri boyunca ilim sahibi, Türklüğün esaslarını anlamış, aydın her vatansever ve milletsever kişiyi öne çıkararak över. Bunlardan biri de Ayaz İshaki'dir. Onunla ilgili olarak her fırsatta aydın bir kimse olması, vatanı ve milleti için zindanlara düşmesi, sürgünlere gönderilmesi övülerek yüceltilir. Fikirleri okuyucuya çeşitli yerlerde verdiği nutuklardan alıntılarla aktarılır:

Salonda çıt yoktu, sadece meraklılar bekliyordı. Ayaz Efendi boş söz söylemez.

-Muhterem kardeşler... Aziz dostlarım. İşte nihayet bize bu kıymetli meclisi toplamak nasip oldu, diye başladı nutkuna. Bütün salonu biraz evvel Kur'an okunduğu andaki gibi bir sessizlik kapladı. Rusya'nın türlü köşelerinden gelip toplanmış delegeler anlaşılıyor ki, Ayaz Efendi'nin büyük yazar olmak yanında, milli istiklal uğrunda Çar'ın zindanlarında epey ömür çürütmüş bir kahraman olduğunu da biliyorlardı. Mirseyit'in de ilgisi sonsuzdu. ....

- Türk dilli halkların kaderini, fikir ve yollarını böyle basitleştirip dini çerçeveye sınırlayarak büyük hata yapıyorsunuz. Biz de maddi bir dünyada, gündelik itiş-kakış ve dünyevî meşakkatler cangılında yaşıyoruz. Siyasî muhit, iktisadî zorluklar, beraberlik ve millî istiklal düşüncelerine yabancı değiliz. Bizim kimden eksikimiz var? Hükümetinize işte bunları iletseydiniz, bildirseydiniz. Sizden rica ediyorum, Yoldaş Kotlyarevskiy, Türk halklarına ikinci derecedeki bir halk olarak bakmaktan vaz geçiniz, rica ediyorum! "Din hürriyeti" diye diye oyalamayınız bizi! (S. 62-63)

4.1.7.1. Milli, Manevi ve Kültürel Değerleri Benimseme

Her milletin kutsal sayılan kendine has birtakım değerleri vardır. Bu değerlerin sonraki nesillere aktarılması, böylece devam etmesi istenir. Çünkü bu değerler o toplumu diğerlerinden ayıran özelliklerdir ve hiçbir halk yoktur ki kendine has özellikleri yitirip özünü kaybetmeyi istesin.

Milli, manevi ve kültürel değerler denince akla bir halkın yüzlerce yıldır gelenek ve göreneklerinde yaşayarak bugüne getirdiği, onu başka ülkelerden ve milletlerden ayıran, kutsallık vasfı yüklediği, yüksek ve insani değerler gelmelidir. Örneğin bir halkın geçmişine ve köklerine duyduğu saygı, şehitlik kavramı, edebiyatı, sanatı, kültürel mirası, bu mirasa sahip çıkması ve saygı duyması mili, manevi ve kültürel değerler içerisine alınabilir.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında, Rusların baskısı altında kalan, yıllardır özümsemeye çalışılan Türk halkları için direnen başta Sultan Galiyev olmak üzere birçok

kişinin ismi geçer. Hepsinin de ortak kaygısı milli, manevi ve kültürel değerlerinin bilincinde olmak, bunu sürdürerek geleceğe aktarmaktır. Tarih sahnesinden silinme korkusu yazarın ara ara cümlelerinde geçen bir ifadedir. Bunu engellemenin yolu ise değerlere sahip çıkmaktır.

Yazar, romanda çocuk Mirseyit'in Mirza akrabaları yanında kendisiyle alay edilmesinden dolayı duyduğu öfkeyi aktarırken, aynı zamanda özüne, kökenine bağlılığını da vurgular:

Hayır, rahatsızlık duymuyordu o kendi kökünden. Babası Heydergali'nin böyle mağrur olmasıyla o da gururlanıyordu hatta. Onun Mirza değil Mişer olmasıyla da şeref duyuyordu. Evet ben Mirza değil Mişer, diye haykırmaya hazırды o.(S. 7)

Bir milletin sanatının, edebiyatının gelişmişliği onun kültürel anlamda gelişmiş olduğunu da gösterir. Bir toplumda birtakım değerlere sahip olmak için bir tarihe ve kültüre de sahip olmak gerekir. İlkel Afrika kabilelerinde dahi bazı değerler vardır şüphesiz, ancak gelişmiş bir toplum olmak gelişmiş, insani ve yüksek değerlere sahip olmayı gerektirir. Bunun göstergelerinden biri de toplumun sahip olduğu sanat ve sanata bakış açısidir. Genç Mirseyit Tatar Öğretmen Mektebi'nde iken arkadaşı Sönçeley ile Şark Kulübü'ne gider. Bu sosyal faaliyete katılarak sanata, edebiyata doymak isterler. Aralarında geçen sohbetlerde Tatar halkından olan şair ve yazarların varlığından dolayı duydukları mutluluk dikkate değerdir:

Segiyt yine Şark Kulübünde düzenlenen geceleri hiç kaçırmaz. Bu gecelerden döndükten sonra onun yanına kaçıp üçer-dörder fincan çay içerek anlatıyordu gördüklerini. "Tatar ölmemiş, Tatar uyanıyor... Tatar edebiyatına sel halinde yeni isimler geliyor" diye diye gururlanıyorlardı. (S. 23)

Zeki Velidi de Kazan'dan bahsederken tarihinden, halkının kültürel mirasından söz eder. Bu milli ve manevi değerleri bilip sahip çıkmayı, kültürel değerlere yakın durarak korumayı önemseyen cümleleri şöyledir:

-Kazan ilim merkezi. Bu zamanda, sen niye Kazan'a geldin diye değil, niye Kazan'da değilsin diye sormak lazım. Çünkü Kazan bütün Türk kavminin ilim ve kültür merkezi. İlki İstanbul olsa, ikincisi Kazan. Biz Tatarlar içinse buraya gelmek mukaddes anne yanına dönüş gibi zarurî bir şeydir. "Buradadır bizim atalar, evleri-yurtları, buradadır bizim kavmin kabirleri-cennetleri" diye yazmış Tukay da... Acayip bizim bu millet, onun öyle kabiliyetleri, öyle büyük tarihi var, geleceği de olur inşallah. (S. 30)

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında en dikkat çeken noktalardan biri ortak tarih ve kültüre verilen önemdir. Tüm Türk halklarını birbirine bağlayan değerler olarak kültürü, edebiyatı ve halkın birbiri ile olan manevi bağı gösterir. Bu Türk halkları için ulusal, ayrı birer devlet olarak bakıldığında ise evrensel olabilecek düzeyde bir değerdir. Yazar bunu bir Başkurt olan Gerey Kodraçev ile Tatar Sultan Galiyev'in Akidil karşısında uyanan milli, manevi hisleri ile birbirlerine yaklaşımlarıyla somutlaştırır. Verilmek istenen ileti ise açıktır: "Tüm Türk halkları milli, manevi ve kültürel değerleri ile bir kardeştir":

-Biliyor musun Mirseyit, diye onu kolundan tuttu bu arada Kodraçev. Bir duygu seli almıştı onu. Akidil için bizim Başkurtların çok güzel, acılı cırları, türküleri var. Deli demesen şunların birisini bağıra bağıra söylemek isterdim şimdi. Bütün halkımın, Uralların arkasının da duyabileceği şekilde.

-Söyle tabii... Tatarlar da eskiden beri bütün hüznlerini, hasretlerini Akidil'e salıp akıtmış. ....

Cırın nakaratına Mirseyit de devam etti. Onlar beraber söylemeye başlamışlardı artık. ... O anda uzaktan baksan bunlar bugüne kadar birbirini görmemiş, tanımamış iki insandır diyemezsin. Biri Başkurt öteki Tatar demezsin, sanki bir ananın çocukları, beraber oynayıp söyleyerek büyümüşler. (S. 42-43)

Sultan Galiyev yalnız kendi milletinin değil hiçbir halkın milli değerlerine saygısızlık etmez. Bakü'de çalıştığı yıllarda zor şartlarda dahi en dikkat ettiği noktalardan birinin milli ve manevi değerlere saygılı olmak olduğu şu cümleyle aktarılır:

Çünkü o, zor devirlerde bile hadiselere objektif olarak bakıyor, şu veya bu halkın milli hislerine saygısızlık etmeden, soğuk kanlı bir şekilde hazırlıyordu haberlerini. (S. 50)

Gelenekler bir milletin önemli manevi ve kültürel değerlerindedir. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında çeşitli Türk halklarının küçük ama değerli bazı geleneklerinden örneklere cümle arasında değinilir. Burada yazarın, bu değerleri günlük yaşamla bütünleştirme, hatırdan tutma ve devam ettirilmesine dikkat çekme gibi niyetlerinin olduğu anlaşılmaktadır:

-Tut bakalım! Bizim Başkurtlarda hediyesiz gelmezler ev sahibine. (S. 76)

Halkın böyle yalnızken, kederlenince bağrının derinliklerinden süzülen bir türkü parçasıdır bu. Tekrar tekrar söyledi Mirseyit. Sessizce yaktı türküsünü. Söyledikçe de o türkü

daha manalı, daha derin ve tesirli kayın kabuğunun, insan yüreğiyle, kederli ruh haliyle bu kadar derin bir mukayesesi, ancak büyük bir kabiliyet sahibinin sanat ürünüdür. Kimdir o? Halk!... Ama bu mısraların evvela belki tam onun gibi, ayrı yaşama azabıyla parçalanan birisinin yüreğinden doğmuş olması muhtemeldir. Ne ince kabiliyet sahipleri gelip gitmiş bu dünyadan, ne aşıklar doğup göçmüş. İsimleri de kabir taşları da kalmamıştır onların. Tarihin işi, hepsi de toprakla bir şimdi. Fakat türkü ebedî, türkü hep sağ, hep baki. (S. 104-105)

Kuybişev değil sadece, Stalin ve Troçki de elini sıktı, tebrik etti kendisini bugün gülen bir yüzle, sıcak ve yakın sözlerini esirgemediler hiç. Samimi veya değil orası başka, bayram günlerinde ahlak, terbiye denen âdeti korumak gerekir. (S. 265)

Stalin'in Türkçe konuşup konuşmadığını sorduğunda, Sultan Galiyev'in verdiği yanıt, yazarın açıkça Türk halklarının ortak milli, manevi ve kültürel değerlerine vurgu yapar niteliktedir:

-Biliyorum Yoldaş Stalin. Hem anlayabilir hem de konuşabilirim. Türkçe bilmeyen Tatar yoktur.

-Bak sen!

-Dilimiz ve uzun tarihimiz ortak köklerden geliyor. (S. 160)

Ana dilimiz, inancımız, yaşam tarzımız bunların hepsi milli, manevi ve kültürel değerlerimizin birer parçasıdır. İnsanın yaşamını anlamlı kılar, kim olduğunu söyler, hatırlatır. Özünü yitirmiş insanlarsa bunlardan uzaklaşmış, yabancılaşmıştır. Kendi değerlerine yabancı bu tip insanların hayatını yaşamaktan saymaz yazar. Böyle yozlaşmış kimseleri şu cümlelerle eleştirir:

Kendisini “enternasyonalist” sayan milletsiz, dinsiz adamlar da vardı elbette. Vardı ve olacaklardı da. Ömür sürmeleri sıkıntısız, rahat olur bunların. Ülkenin, halkın istikbalinin belirleneceği büyük hadiselerden, ciddi münakaşalardan her zaman uzak dururlar, ama onun görüşü makam-mevki paylaşılırken belli olur. Fakat yine de kaide olarak güzel tamamlanmaz öyle bir ömür. Dilsiz-dinsiz yaşamaya yaşamak denirse tabii. (S. 199)

Saratov'da sürgünde iken bir Tatar köyüne at kesme törenine katılır Sultan Galiyev. Baştan sona bir Tatar geleneğidir bu. Romanda bozulmadan kalan nadir Tatar köylerinden biri olarak verilirken, bu milli, manevi ve kültürel değerleri yaşatma çabaları takdir edilir. Tören esnasında yapılan ritüeller, adetler tek tek en ince ayrıntısına kadar anlatılır:

-Aptesin var mı?

-Var, diye temin etti kalın bir ses. Kollarını sıvamaya başladı.

Yinde de eline ibrikten sıcak su serptiler. Temiz, beyaz bir peşkir koydular omuz başına. Âdet böyle. (S. 431)

4.1.7.2. Milli Bilinç

Renad Muhammedi, Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında Sultan Galiyev'in kimliği üzerinden okuyucuda bir farkındalık yaratmayı, tarih ve dil bilincini içerecek şekilde bir milli bilinç oluşturmayı hedefler. Türk halklarının dil ve tarih ekseninde kendilerini değerlendirmelerini, bu kültür mirasının farkında olmalarını ister. Her biri ayrı birer devlet olarak elbette birbirinden farklı özelliklere sahiptir, ancak onları ortak paydada birleştiren tarih ve dil çok önemlidir. Çünkü bir milletin özünü ve kimliğini oluşturur. Adları Tatar, Başkurt, Kırgız veya Türkiye olabilir ancak soyadları Türk'tür.

Sultan Galiyev Moskova'da toplanan Rusya Müslümanları Kurultayı'nda bazı konuşmacıların fikirlerini kendi not defterine kaydeder. Yazar, roman boyunca sık sık Sultan Galiyev'in kendi notlarından alıntılar yapar. Burada okuyucuya aktarılan notlar özellikle milli bilincin ne olduğunu açıklamaktadır:

Emin Resulzade:

- Hristiyan adında bir millet olmadığı gibi, bir milletin adı Müslüman da olamaz. Biz büyük Türk milletinin çocuklarıyız. Ama bununla beraber İdil boyu Tatarlarının, Türkistanlıların, Kazak-Kırgızların, Azerbaycanlıların her birinin kendisine has milli özellikleri, kendi edebiyatları var. Bu farklardan ayrılmak mümkün değil, bundan hiç kimseye fayda gelmez. Nehirlerin kendi yataklarında akması hayırlıdır. Türklük denen deniz var, bu deniz onları birleştirir. (S. 63)

Yazarın Yusuf Akçura ile Sultan Galiyev arasında geçen görüşmede Mustafa Kemal Atatürk'ün bu milli bilince erişmiş bir kimse olarak adını anması da vermek istediği iletinin gücünü arttırmaktadır:

Türkiye'de de var Mustafalar. Mesela işte Mustafa Kemal Efendi'ye ben çok ümit bağlıyorum. Bu isme daha çok itibar etmek gerekirdi. Siyasette halka dayanırken medeniyette de biz baştan sona kadar Türkçüyüz. (S. 166)

Sultan Galiyev'in tutuklanmasında, milliyetçi diye etiketlenip partiden atılmasında esasında sahip olduğu bu milli bilinç yatar. O, Ziya Gökalp'in "Türkçülüğün Esasları" adlı eserinde anlattığı fikirlere inanır, Türkiye'de var olan bu milli bilince özenerek bakar. Kendi yurdunda da olsun ister. O, en önce insan, sonrasında ise milli bilince erişmiş bir Bolşevik olarak nitelendirir kendini. Bu bakımdan tek olduğu açıktır. Lenin ile yaptığı bir görüşmede açıkça ifade edilen görüşler şu cümlelerle aktarılır:

- *Son zamanlarda bir Türk âliminin yeni bir eserini okudum Vladimir İlyiç. Ziya Gökalp'in Türkçülüğün Esasları hakkındaki eseri...*

- *Evet, devam edin, diye ilgilendi İlyiç. Türklüğün esası neden ibaretmiş acaba?*

- *Bugünkü Rusya'da pek çok Türk halkı yaşıyor. Bunlar çeşitli zamanlarda ve türlü sebeplerle ortak bir kökten çıkıp ayrılmış, dağılmış. Aslında, bizde bu ortaklık, ruh ve tarih müşterekleri hakkında konuşma adeti yok. Ayrılıklar hakkında konuşma, farklar, başkalklar arama daha büyük bir iş bizde. Ama Türkler başka... Rusya'da yaşayan bütün Türk halklarını kardeşleri sayıyorlar orada... Mesela, Tataristan, Başkurdistan peşinden diğer Türk halkları da, Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen, Azerbaycan, Yakut ve Çuvaş respublikaları da ilan edilip bunların hepsi Sovyetler Rusyası içinde bir Türk Konfederasyonu olarak birleştirilse, Türkiye bizim ebediyen yoldaşımız olurdu.*

- *Evet, evet dedi Lenin. Siz bana bundan bahsetmişsiniz galiba. Bu sefer de kesin cevap vermeme beklemeyiniz. Ve size Yoldaş Sultangaliyev, milli hisler ve milli kökten evvel, sınıf ve bütün milletlerin emekçilerinin proleter birliği hakkında daha sık düşünmenizi tavsiye ederim.*

Bir an sessizlik çöktü. Sultangaliyev'in kendi sözlerine cevabını bekliyordu İlyiç. Mirseyit ise düşünceye dalmıştı.

- *Neden konuşmuyorsun, Yoldaş Sultangaliyev, yoksa siz başka fikirde misiniz? diye sormağa gerek duydu Lenin.*

- *Katılıyorum, Vladimir İlyiç. Ama kardeşliği ve milli hissi, sınıf düşüncesi veya çok mücerret bir şey olan enternasyonalizm sözüyle karşı karşıya koymak veya değiştirmek doğru olmaz diye düşünüyorum.*

- *Sizin sözünüzde de hak payı var. Fakat biz en önce Bolşeviğiz elbette.*

- *En önce insan! Ancak ondan sonra Bolşevik, Vladimir İlyiç... (S. 218)*

Yazar, insanın geçmişine, tarihine kayıtsız kalmayı açıkça utanılacak bir hareket olarak görür. O etrafı saran “dalkavuk” olarak nitelendirdiği kişileri, dil ve tarih bilinci olmayan, kimliğini kaybetmiş kendine yabancı insanlar olarak görür. Tarihi tekerrürden ibaret sayarken okuyucuya açık bir ileti gönderir:

İhtilal prensiplerinden vazgeçen “dalkavuk”u kul ederek, ses çıkarmayanlarla toprağı ekmenin ustaları sahip çıkmaz mı, sosyalizm çarşafı altına gizlenen bu büyük imparatorluğa?! Söylemek zor, bilinmez şimdiden. İnsanoğlunu utandıracak ve harap edecek bir sıfat var, o da bugünkü günde yaşamaktır. Yani kayıtsızlık, geçmişe, tarihe kayıtsız olmak. Tarih bir tekerlek gibi. Onda yukarı veya aşağı taraf olmaz. Kendini üstün gören aşağı düşer, aşağıdaki yükselir. Feodalizm, sosyalizm, komünizm, bunların hepsi uydurma. “İzm”lere umumiyetle inanmayınız. İnsanı aldatmak, insanoğlunu tarih içinde şaşkırtmak, saptırmak için hâkimler türeten bir tuzak bunlar. Kölelik olmuş! Ve bugün de devam ediyor. Şu veya bu şekilde köleliği hatırlatmayan bir cemiyet şekilden başka bir şekle geçirmenin sadece kılıfı olan hileleridir. Yetmiş yıl “diktatoryanın sahibi” olan işçi sınıfı tatmadı mı bunu?! Emekçiler toplumu olan son devir “İzm”leri bunu ispat etmedi mi?! (S. 303)

Dil birliği bir toplumda üyeleri birbirine yaklaştıran en önemli unsurdur. Dil hem bir anlaşma hem de kültür aktarma aracı olarak toplumun var olmasını sağlayan birinci temeldir. Var ettiği bu toplumu sürdürüp yaşatacak olan da yine dildir. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında sık sık tekrarlanan “Türk dilli halklar” ifadesi bu bakımdan oldukça önemlidir. Yazar, dil bilincinin insanların öz benliğini korumalarında ne kadar etkili olduğunu, öz benliğini korumanın ise bir milletin tarih sahnesinde var olması anlamına geldiğini anlatmak ister:

Çoğu Türk kavimlerinin temsilcileri olan delegeler, esasen Tatar Türkçesiyle konuşuyorlar, bu şiveyi iyi bilmeyenler olursa kendi şivelerinde... Türkistan, Kafkasya, Sibiryaya, İdil, Ural ve başka yerlerden gelen Müslümanlara kendi aralarında anlaşmak için tercüman gerekmez. Efgani'nin çok bilinen sözleri akla gelir: "Cemiyeti beton gibi sağlamlaştırıp birleştiren ve toplayan iki temel vardır: Bunların birisi din ise ikincisi dildir. Ama insanları birbirleriyle yakınlaştırmada dil ortaklığının rolü daha fazla. Bu sebepten, dinlerini değiştiren halklar da dillerini değiştirmez. Dil kendinde kalır hep. " (S. 88)

Sovyet Hükümeti'nin bir karar ile Tatar ve diğer Türk halklarının alfabelerini değiştirme talebi işte bu dil bilincinin farkında olması, bir halkı yok etmek için evvela diline

zarar vermek gerektiğini bilmesindedir. Sultan Galiyev başta olmak üzere dil bilincine sahip hiçbir aydın bunu onaylamaz. Yazar bu durumu şöyle aktarır:

Bir gün Kazan'dan gelen dil âlimi ve halk hizmetkârı Galimcan Şeref ile Fethi Burnaş uğradılar ona. Her ikisi de çok keyifsiz ve rahatsızlardı. Kazan'daki durumu sormaya bile kalmadı Mirseyit, Burnaş heyecanla konuşmaya başladı.

- Mirseyit Ağabey, belki sen anlatabilirsin, bu ne? Ne biçim siyaset bu? Tatarların alfabesi kime zarar vermiş ki? ...

Burnaş çok heyecanlıydı. Bu sebeple bir fikirden diğerine geçiyordu. Ama onun ne demek istediğini hemen anladı Sultangaliyev, alfabe meselesi dilden düşmüyordu bu günlerde. Atadan kalan, kaç asırlık ilmi ve manevi mirasın kaderinin kıl üstünde durduğu devirde sakin sakin oturmak kolay değil tabii. (S. 372)

-Alfabeye değmesinler, hiç değilse alfabeyi rahat bıraksalardı. Kime zarar vermiş ki o? Tatar halkını hiç okuma-yazma bilmeyen, tamamen cahil bir hale getirmek kime ve niçin lazımdır? Mirseyit Ağabey şunu anlatın bana?

- Tamam, otur Fethi, diye yine farkında olmadan feveran eden tiyatro yazarına yer gösterdi, Sultangaliyev. Alfabe meselesi bir tek Tatara bağlı değil. Latin bütün Türklere teklif ediliyor. ....

- Hayır, ben buna razı olamam, diye yine fırladı kaynar yürekli yazar. -Bütün Tatar halkını cahil mi bırakacaklar?! İlimsiz, edebiyatsız ve dinsiz çırçıplak mı koyacaklar? İmkânsız, olmaz, Yoldaş Stalin'in yanına çıkacağım. Anlatacağım... Olmaz böyle. Kol bağlayıp otursak çatlak bir yalak önünde kalmak da muhtemel. Yoldaş Stalin'e gideceğim. ....

- Stalin'e gitmek faydasız, dedi o, çaresizlikten masaya doğru düşen başını hiç kaldırmadan. -Daha 1922 yılında buna dair söz açmıştı bana. Latin hakkında değil de Kiril hakkında. Ülkede tek alfabe olmalı diye düşünüyor Stalin. Bu fitnenin başı burada. Latin demeleri de geçici olmalı sadece. (S. 373)

Yazara göre dilsiz yaşamak, yaşamaktan sayılmaz:

Dilsiz-dinsiz yaşamaya, yaşamak denirse tabii. (S. 199)

Sultan Galiyev'e idam edilmeden önce son bir sözü olup olmadığını sorarlar. Onun son sözünü ana dilinde söylemek istemesi diline verdiği önemi göstermesi bakımından dikkat çekicidir:

-Son sözün var mı senin, yok mu? Yoksa...

-Son sözümü dinleyin. Ben onları ana dilimde söylerim. (S. 443)

4.1.7.3. Ortak Ülkü

Toplumda bireyleri birbirine yaklaştıran en önemli olgulardan biri ortak bir amaç için birleşmektir. Böyle zamanlarda bireysel farklar ve ayrılıklar ikinci plana düşer, öncelik bütün bir toplumun çıkarı olur. Fertlerin kaynaşması, bir olması, toplum olma bilincinin yerleşmesi açısından ortak bir ülküde birleşmek hem gerekli hem de zorunludur.

Savaş, hastalık veya büyük sosyal olaylarda ortaya çıkan ortak ülküde birleşme değeri, ülkenin içerisinde bulunduğu zorluğu daha çabuk ve hasarsız atlatmasını sağlar. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında milletin geleceği için duyulan endişe birinci ortak ülkü olarak karşımıza çıkar:

Tarih soluğu, halkın zor kaderi, gönül çalkantıları, ümidi, cefası sığmış o sese. İşte bu birleştiriyor, işte bu çekiyordu buradakileri. (S. 59)

İshaki: Fikirlerimizin çeşitli olması muhtemeldir. Yaşama şartları, hayat sürme tarzlarımız türlü türlü. Buna rağmen türlü sınıfları, grup ve kavimleri, geçici olarak, haklarımızın sınırı, devletimizin temel taşları sağlamlaşınca kadar olsa da ufak-tefek farkları, şahsi maksatları unutmaya, asıl ve mukaddes iş hakkına birleşmeye davet ederim. (S. 65)

Romanda aynı amaç için çalışmasına, aynı arzuda olmasına rağmen ortak bir ülküde birleşemeyenlere bir eleştiri vardır. Bu değere sahip olmayan insan için ortak dertlerin olmasının yeterli gelmeyeceğini kanıtlar niteliktedir:

Acayip şey, bu meclise dini ve milli hareketlere siyasi muhalefet olarak katılmaya gelenler Mullanur Vahitov ile Mirseyit Sultangaliyev bir ara şaşırıp kaldılar. Herkes halk, millet ve vatan hakkında endişelerini söylüyor. Ülkenin emniyetine, dünyanın huzuruna, insanların geçimlerini temin ederek ruhen ve bedenen sağlıkta olmalarına gayret ediyor hepsi. Kimi tenkit edeceğini, kiminle mücadele ederek tartışacağını şaşırırısın. (S. 88-89)

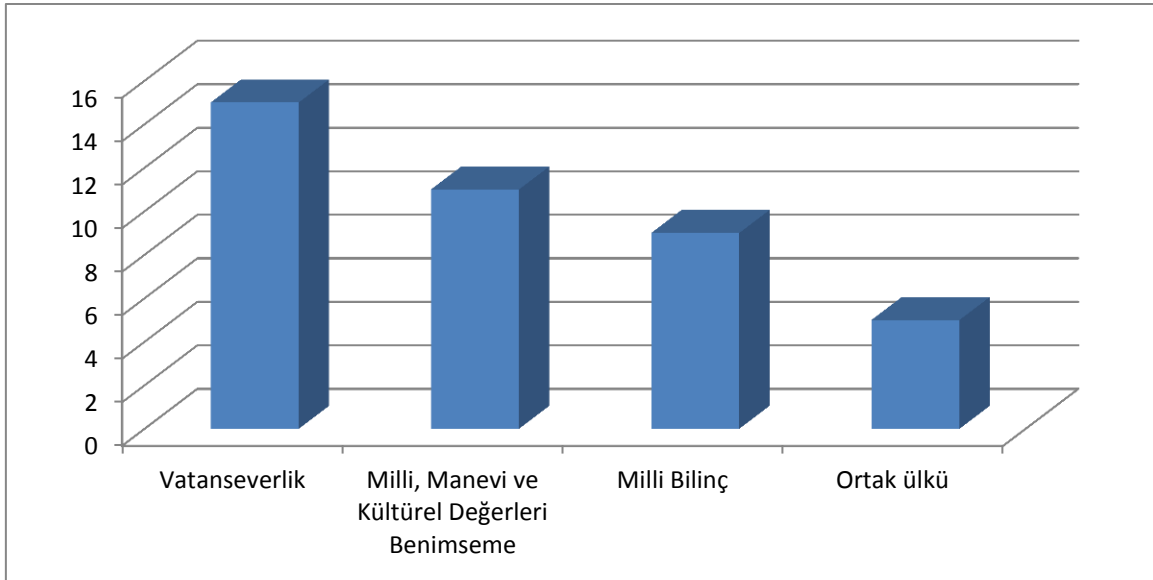
Devam eden cümlelerde ortak ülküde birleşen bir topluluğun nasıl umutla, sevinçle ve gayretle dolduğunu anlatır yazar:

Farkında olmadan el çırpan Mirseyit, yanında duran Mullanur'a baktı bir an. Sadece kendisi mi böyle tutulmuş ve çarpılmıştı yoksa diye. Mullanur Vahitov olarak o da salonun havasına kapılmış dünyasını unutmuş, ayakta, başı dik bir halde alkışlayıp duruyordu. Alkışların durmasını dahi beklemeyen Sadri Maksudi'nin sesi duyuluyor yine: "Şu andan itibaren bu gün 22 Temmuz İç Rusya ve Sibirya Müslümanlarının milli bayramı olarak ilan edilir."

"Hurraa; hey " bağırısları, sedaları yankılanır salonda. Asker şapkaları havalarda uçar. Temsilciler birbirini kucaklar, sırtlarını sıvazlar. Yetişkin adamların, ak sakal bürümüş büyüklerin böyle beraberce sevindiğini, gururlandığını hiç görmemişti Mirseyit. (S. 89)

Sultan Galiyev hayatı boyunca yalnız kendi halkını değil tüm ezilen halkları kurtarmayı hayal eder. Kendince fikirleri vardır, farklı ideolojiler geliştirir. Ona göre kölelikten kurtulup mutlu ve refah içinde yaşamının iki temel şartı vardır: bencilliği bırakıp özgeci olabilmek ve ortak bir ülküde buluşabilmek. Bu ortak ülkü, tüm insanlığın sorunlarını çözmek, kavgaları ve anlaşmazlıkları bitirip dünyanın güzelliklerini birlikte yaşamaktır:

Çünkü batı emperyalizminin köleliğinden teker teker çıkmak mümkün değil. İstiklal ancak birlikte olur. (S. 360)

Grafik 4.6 Vatanserverlik Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı

4.1.8. Barış Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Barış kavramı bir değer olarak incelendiğinde, insanın kendisi ve başkaları ile uyum, anlayış, hoşgörü ve saygı çerçevesinde ilişki kurması; şiddetten uzak, uzlaşıcı ve yapıcı

olması; bu biçimde yaşam sürmede istekli ve kararlı olması olarak tanımlanabilir. İnsanın gerek iç dünyasında kendisi ile barışık olarak huzura ermesi, gerekse de başkalarıyla barış içinde olarak toplumda sağlıklı ilişkiler kurabilmesi daha yaşanılır bir dünya için şarttır.

Barış değeri özelden genele doğru bir yol izler. Öyle ki kendisi ile barışık olmayan başkaları ile barış içinde yaşayamaz, birbiri ile barışık olmayan bireylerden oluşan bir toplum diğer ülkelerle de barış odaklı ilişkiler kuramaz. Bu bağlamda zincirin her bir halkası önemlidir. Güven'in (2014, s. 99) de vurguladığı üzere gelecek kuşaklara güzel ve yaşanılabilir bir dünya bırakmanın yolu, kişinin önce kendisiyle ve diğer insanlarla, sonra da bu kişilerden oluşan toplumların diğer toplumlarla barış içerisinde yaşamasından geçmektedir.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında kahramanımız Sultan Galiyev, her durumda ve koşulda barıştan yana bir tutum ve tavır içerisinde çizilir. O kan dökülmesini asla istemez, savaş karşıtı olarak her daim bunu engellemenin, sorunları barış yoluyla çözenin peşindedir:

Ama kan dökmeye, Rus ve Tatar işçisi, Rus ve Tatar askerleri arasında savaş çıkmasına bütün varlığıyla karşıydı o. ....

- Hayır, karşıyım, diye bağırdı Sultangaliyev. Bu operasyona benim cesedimi çiğneyerek gidebilirsiniz. (S. 122)

Bu teklife razı gelmemiş, karşı çıkmıştı. Savaşmanın kötü olduğunu anlatıyordu. Herhangi bir savaş çıkarsa Tatar Bolşevikleri ile Kızıl Ordu askerlerinin buna katılmaması ultimatomunu verecekti hatta. (S. 125-126)

Şimdi Sovyet Hükümetine bu savaş lazım mı diye bir düşünelim. Elbette hayır! Batıda Kayzer hücumu geçti. Kırım, Türkistan ve Başkurdistandaki son hadiseler Müslümanları Sovyetlerle karşı karşıya getirdi. Bu şartlar altında Kazan Tatarları ile "oyunama"yı ben ihtilale ihanet olarak görüyorum. Anlaşıyor ki siz Tatar halkını ve Tatarın tabiatını iyi bilmiyorsunuz Yoldaş Grasis. Tahammüllü ol! Sabır! Ama her sabrın da bir hududu var. ... Teklifim şu, dedi Mirseyit, tartışmaya girmek istemedim. Askeri Şura ile barış sağlayıp konuşmaya başlamalıyız. (S. 127)

Barışa giden yollar ne yazık ki çiçeklerle örülmemiştir. İlginçtir ki barış için bazen savaşmak gerekir. Sultan Galiyev ihtilal sürecinde bu savaşı çoğu zaman tek başına göğüslemek zorunda kalır. İhtilali, halkı kölelikten kurtarmak için yaptığını söyleyenler, halkın kanını dökmekten çekinmezken, Sultan Galiyev bütün benliği ile buna karşı durur:

Sultangaliyev tahammül edemez, Grasis'in sözünü keserek yerinden sıçrar.

- Dilin kemiği yok ki... İki taraftan da kayıplar olacağını düşünemiyor musunuz?

Grasis'in cevabı hazır:

- İhtilal mücadelesiz, mücadele de kansız olmaz, Yoldaş Sultangaliyev.

- Bu durumda kan dökmek gerekmez yoldaşlar. Ben Kari Yakoviç'in teklifine karşıyım. Elli-altmış binlik askeri silahsızlandırmak ancak sözde kolay. Silahlı çatışmadan söz etmek bile gereksiz. Çünkü bu Tatar ve Rus halkları arasında büyük bir vuruşma olurdu. Buna yol açmak doğru olmaz. ...

Grasis yine atıldı ve heyecanla anlatmaya koyuldu:

- Hemen bugün, gece yarısı Kazan Garnizonu ve bütün Kızıl Orduyu alarma geçirmeli. Askeri Şura karargâhlarını topa tutmalı. Milliyetçileri hiç soruşturmadan ortadan kaldırmalı. Başka türlü olmaz, başka yol yok. Bir daha tekrarlayayım ki ihtilal kurbansız olamaz.

- Oylamak gerek, diye teklif eder o anda Ginsburg. Olkenitskiy de onu destekler.

- Hayır, diye bütün gücüyle bağırdı Mirseyit. Onu bunu düşünecek vakit değil. O teklifi oylamak doğru olmaz. Cephane yanında kibritle oynamak demek bu. Askeri Şura'yı iki topla korkutmak imkânsız şu an. Yüzlerce, binlerce insanın hayatıyla oynamak olmaz.

- Ne istiyorsun sen büyük hümanist, diye söz sıkıştırdı araya Grasis. Niye sadece sen muhalifsin? (Sonra da oturuma hitaben) Yoldaşlar niye biz Sultangaliyev'e bakıp körün bile açıkça gördüğü bu yoldan çekiniyoruz? İhtilalin geleceği konuşulurken isyancıların canını mı düşünüp oturalım?

-Cevapsız kalamam, dedi Mirseyit, yerinden kalkarak. İsyancılar değil, Tatar askerleri... Niye mi sadece ben? Şunun için çünkü ben burada Tatar Müslüman halkının tek temsilcisiyim. O karargâhlardaki savaşçıların çoğunu ben tanıyorum. Orada benim gibi köylü çocukları, işçiler, halk mensupları. Orada benim kardeşlerim! (S. 108-109)

Etrafındaki herkesi olduğu gibi meydanlarda da halkı, daima sakin ve sağduyulu olmaya, barıştan yana olmaya davet eder:

Yine şunu da ilave edeyim, ben son günlerde iki ateş arasındayım. Anlaşmazlıktan ötürü bir çatışma bir savaş çıkmasın diye uğraşıyorum. Beni en çok korkutan şey işte bu kardeşler. Birbirimizi anlamalıyız. (S. 116)

Bak şimdi Rus-Tatar savaşı çıksa neyle biteceğini düşünmek lazım. Sonra milli his, elbette güzel. Ama milleti kölelikten kurtarmanın tek yolu savaş değil. (S. 124)

Sultan Galiyev ihtilal sürecinde de sonrasında da dökülen her kandan büyük bir elem duyar. Özellikle de kendi halkına yapılanlar daha da çok üzüntü duymasına neden olur. Çünkü ona inanarak Sovyet Hükümeti tarafında olan kimselerin çeşitli sebeplerle savaşın içine girmesinden kendini sorumlu tutar. Barış için her yolu dener:

Zeki Velidi'ye olan öfkeyi ve Morzabulatov'un intikamını günahsız Başkurt köylülerini doğrayarak çıkarıyorlardı. Diz boyu kan dökülen Polenov ve Ruzenko seferleri başka bir şey değildi elbette.

Başkurt halkının kaderi ve çektiği eziyet için yanıyordu Sultangaliyev'in canı. Hayır sadece, kendi de Başkurt içinde doğup büyüdüğünden değil. Vaktiyle o inandırıp güven vermişti burada. İhtilalin geleceğinin kıl üstünde durduğu vakit, Zeki Velidi onun sözlerine inanarak Lenin ile anlaşma masasına oturdu. Başkurt yiğitleri Kolçak'ı ezip geçti...

Daha dün Polonya cephesinden Moskova üzerinden dönen Musa Mortazin'le görüşmesi bu endişelerinin neticesidir. Kimseye söylemedi, haber vermedi bunu, Kazan istasyonunda teke tek görüşüp konuştular.

Musa Mortazin oralarda belli biridir. Sözü geçer. Boş yere "Baskurt kahramanı" diye dile almıyorlar adını. Hem de iki metreye varan boyuyla pehlivan gibi bir adamdı.

- Git, anlat lütfen, diye rica etti o, Musa Mortazin'den. Baş kaldıranlar seni dinlememezlik etmez, Başkurt halkını felakete uğratacak bir iş bu. Mümkün olduğu kadar çabuk anlaştır onları. Sovyet Hükümetinden daha çok bu sulh, bu asayiş en başta Başkurt halkı için gerekli. (S. 214)

Devam eden satırlarda Sultan Galiyev'in bu çabasının sonuç verdiği görülür, barış sağlanır:

Sovyet Hükümetiyle Başkurt halkı arasında, bu şekilde yine barış sağlanır, manasızca kan dökmeğe son verilir. (S. 215)

Sultan Galiyev barışı sağlamak için durmadan çalışır, somut çözümler getirmeye uğraşır, birtakım projeler üretir. Bu onun barışı ne kadar önemseydiğinin, sözde değil eylemde olması için çabaladığının göstergesidir:

- *Yoldaş Stalin, diyerek elindeki kâğıtları masaya koydu. Ülkede bütün milli çekişmelere engel olacak çareler bulmak lazım. Ve bu işi de yarına bırakmak olmaz.*

- *Evet lazım, diye düşünceli bir hale girdi Genel Sekreter. Sağlam elini masaya vurdu. Hiç tartışmasız, lazım fakat nasıl?*

- *İşte burada hazır bir proje takdim ediliyor, diyerek kâğıtlarını Genel Sekretere uzattı Mirseyit. Bu, benim uzun yıllar boyunca topladığım tecrübe ve arayışlarımın neticesidir. (S. 306-307)*

Sultan Galiyev tutuklandığında onu, hapiste tutacak delilleri araştırırken suç diye sayılanlar arasında barışa davet etmek ifadesinin yer alması ironiktir:

- *Maksadı biliniyor mu?*

- *Evet biliniyor. Velidi'yi barışa davet etmek. Müslümanların ve Türklerin birbirlerini öldürmesine son vermek. (S. 324)*

Sultan Galiyev kişisel ilişkilerinde de küslükten, kinden uzak durur. Her yönüyle kendisine ters olan Sehipgery Seyitgaliyev ile yaşadıkları tartışmanın ardından kavgayı sürdürmez, barışır. Medenice yeni görevine giden bu kişiyi tebrik eder, el verir hatta dostça önerilerde bulunur:

- *Sende gayret ve heves var, yolun açık olsun, der ona Mirseyit, elini vererek. Ama halka yakın durmaya çalış. Halk, iyiliği unutmaz. Bir ricam daha var, Sehipgery. Kırım'a gidince Firdevs ile çekişmeyi sürdürme. Eski öfkeleri unutma zamanıdır artık.*

Sehipgery kendisine karşı böyle samimi, sıcak bir davranış beklememiş olmalıydı anlaşılan. Şaşırır bir an. (S. 244)

Barış isteyen elbette yalnız Sultan Galiyev değildir. Akli başında birçok kişi barışın önemini anlatmaya çalışır. Yazar, Veisov'un savaş diye galeyana gelen askerleri barışa davet edişini şu cümlelerle verir:

- *Allah aşkına rica ederim, diye hitap eder Serder Gaynan Veisov askerlere ve şehrin sakinlerine. Milleti millete, Müslümanı Hristiyana, Müslümanı Yahudiye kışkırtan halk düşmanlarına inanmayınız hiç. Günahkâr kulların kışkırtmasından başka şey değil bunlar. Kullarının birer canavara dönmesinden sakla bizi Allah'im.*

Savaşla, kavgayla kimse zenginleşmemiş. Rahat, huzurlu bir hayat, çalışıp yaşamak... Bütün milletlerin mensupları sevgi, güzellik, eşitlik ve saadet içinde anlaşırlar, birleşirler... Kan dökmek bitsin, kardeşlik gelsin... (S. 125)

Yeni Türkiye'nin kurulduğu, Mustafa Kemal Atatürk'ün "yurtta sulh cihanda sulh" düsturu ile dünyaya sesini duyurduğu dönemde Rusya ile de görüşmeye temsilciler gönderilir. Lenin ile aralarında tercüme işini yapması için Sultan Galiyev görevlendirilir. Yazarın bu görüşmeden yaptığı alıntı barışı ne kadar önemseydiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir:

- Yeni Türkiye dış siyasette Mustafa Kemal Paşa'nın "Yurtta sulh cihanda sulh" sözlerini esasen yaşamak istiyor. Komşular arasındaki savaşta galip gelen olmaz. Bolşevikler Rusyası ile Türkiye dostluk ve barış içinde yaşayacak, diye ilan etti Yusuf Bey.

- Güney komşumuz Türkiye'nin sakin ve huzurlu yaşamaya yönelmesini biz her bakımdan destekliyoruz. Mustafa Kemal Efendi'ye bunu bildirmenizi rica ederiz, dedi Lenin, duyduklarına sevinerek. (S. 219)

4.1.8.1. Eşitlik

Eşitlik kelimesi için TDK'nin internet sitesinde yer alan büyük Türkçe sözlükte birçok tanım yer almaktadır: "1. İki veya daha çok şeyin eşit olması durumu, denklik, müsavat, muadelet. 2. Kanunlar yönünden insanlar arasında ayırım bulunmaması durumu. 3. Bedensel, ruhsal başkalıkları ne olursa olsun, insanlar arasında toplumsal ve siyasi haklar yönünden ayırım bulunmaması durumu. 4. Değer, yaş, hak, ödev vb.lerinde eşit olma" ("Eşitlik", t.y.).

Bir değer olarak düşündüğümüzde eşitlik; tüm insanların yalnızca insan olmalarından dolayı birbirleri ile aynı derecede değerli olmalarıdır. Toplumsal hayatta birbiri ile eşit sayılan, bu şekilde muamele gören kişiler kendilerini değerli hisseder, içinde yaşadıkları topluma güven duyarlar.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında eşitlik değeri, Mirseyit Sultan Galiyev'in gönül verdiği sosyalizm ideolojisinin yansıması olarak ortaya çıkmakla beraber, yürekte inandığı ve mutlu olabilmenin şartı olarak gördüğü bir kavram olarak verilir. Yazar, Mirseyit Sultan Galiyev'i romanda büyük bir hümanist olarak çizer. Onun tüm gayesi insanlığın eşitçe yaşadığı bir dünya kurup mutlu olmalarını sağlamaktır. Çünkü o, bütün sorunların kökeninde eşitsizliği görür. Sultan Galiyev'in tüm insanlığın eşit olma hakkına sahip olması ve neticede mutlu olması arzusunu şu cümlelerle aktarır:

- Ben, tam tersine, herkesin mesut olmasını istiyorum, dedi o, kiminle yürüdüğünü hatırlayarak. Kim olduğuna, hangi milletten ve hangi devletten olduğuna bakmadan bütün insanların aynı şekilde mutlu olma hakkı var. ...

- Fakir-fukara mı, güzel mi, çirkin mi... İnsanların hepsi eşit. Onların aynı seviyede, aydınlık bir dünyada yaşama hakları var. Mesut olma hakları. (S. 41)

Yazar, Şubat ihtilalinden sonra 1917'nin Mayıs ayında Moskova'da düzenlenen Rusya Müslümanları Birinci Kurultayı'na gelenleri tasvir ettiği satırlarda eşitliğin önemini en açık şekilde vurgular. Koskoca bir millet yıllarca hor görüldükten, her türlü imkândan mahrum bırakıldıktan sonra ihtilali bir ışık olarak görür. Eşitçe, insanca yaşamının mutluluğunu tadar. Bayram havasında verilen bu resim şu cümlelerle aktarılır:

Her yerde bayram havası, tantana. İtiş-kakış halinde görüşmeler, tebrikleşmeler. Asırlar boyunca horlanma ve haksızlıklardan başka bir şey görmeyen Müslüman halkların temsilcileri, kardeşler, Rusya'nın merkezinde Moskova şehrinde böyle toplanacaklardı ha! Kim düşünür, kim hayal edebilirdi bunu? İnkılap, Şubat ihtilali neticesi! Böylelikle, Tatarı, Azerisi ve Başkurdu, Kırım ve Ural'dan, Türkistan'dan gelen temsilciler, hepsi bayram ruhuyla birleşiyor. Halkların farkları unutulmuş, sanki hiç yok gibi. Kardeşlik ruhu bayram ediyor burada. Zengin ve fakir, işçi ve köylü. Burada hepsi eşit, aynı safta dizilmiş koltuklarda oturuyorlar, yer kalmasa yan yana ayakta duruyorlar. Şu veya bu siyasi parti arasındaki bakış farkları da unutulmuştur. (S. 58-59)

Eşit olmak her insanın en doğal haklarından birisidir. Bir değer olarak eşitliğe inanan kişi karşısındaki ile kendisi arasında hiçbir üstünlük olmadığını bilerek yaklaşır ve ilişkilerini düzenlerken, iletişim kurarken bu ilkeye göre davranır. Söz gelimi bir sınıf düşünelim; öğrenciler ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyine, öğretmen ile olan samimiyetine, sadece kırmızı kalemi olmasına göre birbirlerine karşı üstün sayılsın. O sınıfta huzur ortamı da başarı da beklenemez. Bir gün bir öğretmen gelsin ve bundan sonra hepimiz eşitsiniz, hiçbiriniz diğerinden üstün değil desin. Uzun zaman kendini sınıfındaki diğer çocuktan üstün gören acaba ne kadar samimiyetle kabul eder bu kararı ve mutlu olur? Değerler tepeden inme kurallarla içselleştirilemez ne yazık ki. Bunun için o öğrencinin gerek ailesinde gerek okulunda gerekse de sokakta eğitilmesi gerekir. İşte sınıf farklarının belirgin olduğu toplumlara eşitlik getirmek de kolay değildir. Yazar bu mücadeleyi Ayaz İshaki'nin ağzından şu cümlelerle aktarır:

Biz de maddi bir dünyada, gündelik itiş-kakış ve dünyevi meşakkatler cangılında yaşıyoruz. Siyasi muhit, iktisadi zorluklar, beraberlik ve milli istiklal düşüncelerine yabancı değiliz. Bizim kimden eksliğimiz var? Hükümetinize işte bunları iletseydiniz, bildirseydiniz. Sizden rica ediyorum, Yoldaş Kotlyarevskiy, Türk halklarına ikinci derecedeki bir halk olarak bakmaktan vazgeçiniz, rica ediyorum! (S. 62-63)

Eşitlik kavramı Sultan Galiyev’de çok derin bir anlamdadır. O inanıp gönül verdiği Bolşevikleri dahi bu bakımdan irdeler, eleştirir. O, eşit olmak adına bir sınıfı düşürüp yerine başka bir sınıfı -işçi sınıfı- getirmeyi mantığına oturtamaz. Eşit olunacaksa sınıf ayrımı bitmeli zengin, fakir, işçi, köylü kısaca topyekûn halk bir sayılmalıdır. Onun bu düşünceleri yaşadığı topluluğun çok üzerindedir, belki de bu yüzden tam manasıyla anlayamamıştır. Yazar, onun bu durmadan sorgulayan tavrını, eşitliği ne kadar önemseydiğini şu cümlelerle verir:

- İnanıyorsunuz da bir tatminsizlik var yine de. Düşünsene Mullanur, neden bütün emekçilere hürriyet verecek ihtilali, yeni hayatı proletarya diktatoryası ile sınırlamalı? Niye sadece proletarya? Ve niye diktatorya olması gerekiyor?

Vahitov proletaryanın ihtilal hareketini başlatan esas güç olduğu ve "proletarya diktatoryası" şeklindeki düşüncenin sembolik manaya da sahip olduğunu tekrarlamaya mecbur oldu. Ama Mirseyit bitirmesine fırsat vermedi:

- Biliyorum. Anlıyorum, diye tasdik etti ve içinde yer eden şüpheleri paylaşmaya, anlatmaya koyuldu. Olur, biz Tatarlarda biraz proletarya da olsun. Ama pek çok komşumuzun, Türk halklarının, büyük fabrikalarda çalışan kütle halinde bir milli proletaryası hemen hemen hiç yoktur. Onlar ne yapacak? İşçi sınıfını sadece fakir köylülere karşı değil aynı zamanda bir milleti başka bir millete karşı rakip çıkarmak değil mi bu proletarya diktatörlüğü? Mesela, Başkurt, Kazak ve Özbekler, milli proletaryası olan Rus, Ukraynalı ve Tatar yanında eşitlikten ve hukuktan mahrum halde kalmaz mı? (S. 140)

Sultan Galiyev kalbinde büyük bir insan sevgisi taşır. Onun için dil, din, ırk, farklı düşünceden olmak önemli değildir. O bütün insanları eşit tutar. Yalnız güçsüzü ezen güçlü ile muhtaç olan fakiri ayırır. Tabii bu pozitif bir ayrımcılıktır. Esasında eşitliği sağlamak için yapılan bir ayırım:

Ben severim insanları. Onların benim için hepsi eşit. Benim için Ruslar, Tatarlar, Çinliler, Fransızlar yok, hepsi bir. Fakat benim gönlüm onları ikiye bölüyor: Güçlüler,

güçsüzler. Her şeyi olan, rahat hayat yaşayan zenginler. Ve hiç bir şeyi olmayan, her şeye muhtaç fakirler. Bölmezdim ama ne yapayım ki? Gönlüm bölüyor. O diyor bana: "Fakirler ve güçsüzler, talihsizlikten fakir ve güçsüz değil, eşitsizlikten fakir, adaletsizlikten güçsüz. " (S. 110)

İnsanoğlunun en büyük kötülüğüdür eşitsizlik. Sultan Galiyev bunu düşündükçe kahrolur, güzel güzel yaşamak varken savaflara ve nice acılara neden olan bu eşitsizlikten kurtulmanın yolunu bulamamak onun en derin yarasıdır:

Yeryüzündeki eşitsizlik, baskı ve zulme nefret ve bu eşitsizlikten nasıl çıkılacağıının yolunu bilmemek kahrediyordu onu da. (S. 42)

Sultan Galiyev gerek parti toplantılarında gerekse de dost meclislerinde hep aynı şeyi söyler:

Eşitsizliğe dayanan yeni ve mutlu bir hayat kurmak mümkün değil! (S. 260)

4.1.8.2. Özgürlük

“Özgürlüğüme o kadar düşkünüm ki, koca Hindistan’ın bir bölgesini bana yasaklasalar neredeyse dünyanın tadı kaçır.” Bu cümle Montaigne’nin (2014, S. 195) özgürlüğün bir insan için ne anlama geldiğini açıklayan en güzel ifadelerindendir.

Özgürlük insanın başkalarının alanına girmeden dilediği her şeyi yapabilmesi, bir başkasına zarar vermeden dilediği her şeyi konuşabilmesi ve evrenin sınırlarına sığmayacak kadar geniş olmak üzere dilediği her şeyi düşünebilmesidir. Özgürlük kavramının tek sınırı bir başkasının alanının başladığı yerdir.

Özgürlük değerinin bireysel ve toplumsal düzlemde karşılığı elbette birbirinden farklılık gösterir. Bireysel anlamda özgürlük değeri, herhangi bir sınırlama koymadan veya sınırlamaya girmeden, başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı duymak şartı ile dilediğini yapma, konuşma ve düşünme serbestliğidir. Toplumsal anlamda ise bir ülkenin tüm vatandaşlarının bireysel özgürlüklerine eşit bir biçimde sahip olmasıdır. Bu bağlamda özgürlüğün sınırlarının olması tezatlık olarak değerlendirilmemelidir. Sınırsız özgürlük özgürlüğü değil ancak anarşiyi getirir. Günümüzde ne yazık ki her adımda özgürlükten bahseden çoğu insanın unuttuğu veya görmezden geldiği bu özellik, esasında özgürlüğün hem temel şartı hem de güvencesidir.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında özgürlük değeri hem bireysel hem de toplumsal anlamda ele alınmıştır. Rusya’da yaşayan Türk halklarının birçok haktan mahrum edilmesi, onları özgürlüklerini kazanabilmek için mücadele etmek zorunda bırakır. Sultan Galiyev gençlik yıllarında yazdığı bir hikâyede tam da bu konuya değinir. Üstelik bu hikâyenin sansürden geçemediği için yayımlanmaması da özgürlüğün onlardan çok uzaklarda olduğunun en iyi göstergesidir. Yazar, özellikle hikâyenin son bölümünden alıntı yaparak özgürlük için çaba harcamanın gerekliliğini vurgular:

Bir müddet evvel "sansür kabul etmedi" diye "Kazan Muhbiri" gazetesinden geri çevrilen "Başkurtlar Yanında" adlı hikayesini okudu. Bu çocukluk hatıralarına dayanan bir eserdi. "Başkurtlar, tabiatın çocukları, uyanınız. Ural dağlarının bağrında yer titresin, gök kükresin. Hürriyet ve istiklal kuşu kanat çırparak size kendisi gelmez... " diye bir davetle tamamlanıyordu bu hikaye. Bilhassa da hikayenin bu son satırlarını okuyunca salon gürleyerek alkışladı. "Aferin... Bravo... " sesleri işitiliyordu. (S. 24)

“Okumak insanın iç dünyasını zenginleştirir” cümlesi kuru bir okumaya özendirme değildir. İnsan kendi yaşamında her şeyi deneyimleyemez. Özellikle de değer eğitiminde her değer için örnek durumları yaşamak, bu şekilde içselleştirip öğrenmek çok zordur. Ancak yaşamı anlatan edebi ürünler bu işi en iyi şekilde yerine getiren materyallerdir. Okuyucu olarak eserde anlatılanları sezmek, içselleştirmek hem öğrenmeyi sağlar hem de edebi bir zevk verir. Günümüzde ülkemizdeki çoğu insan özgür, her türlü imkâna sahip olduğu bir yaşam sürmektedir. Dolayısıyla özgürlük, eşitlik, adalet gibi bazı değerlerin yokluğunu düşünmediğinden varlığının kıymetini anlayamaz. Özgürlükleri gümüş tepside sunulmuş kimseler için, romanda geçen özgürlük için mücadele etme olgusu dikkat çekici olacaktır. Yazarın Abdullah Tukay’dan seçtiği beyit bu açıdan oldukça manidardır:

- *"Kitmibiz" (Gitmiyoruz)...*

"Kara köçler bizni bulmas işke teklif ittiler,

Sizge monda yuk irik, Soltan cirine kit diler.”

(Kara güçler bizi olmayacak işe mecbur ettiler,

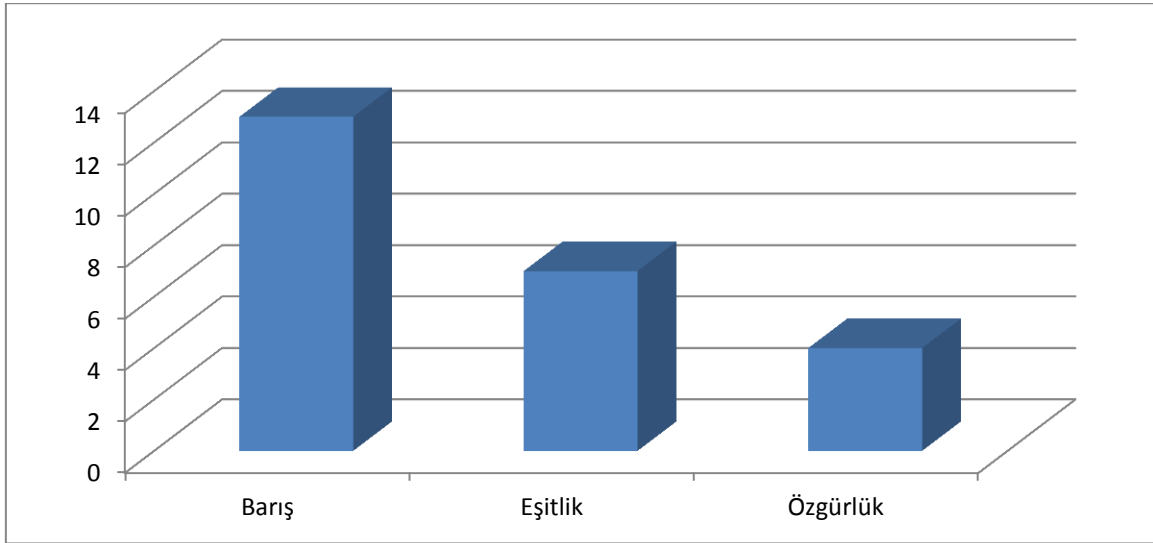
Size yok burada hürriyet, Sultan’ın ülkesine git dediler.) (S. 25)

Genç Mirseyit de bunun bilincindedir. O eli kolu bağlı oturamaz özgürlüklerini kazanmak için yapabileceği her şeyi yapmaya çalışır:

Mektebin ileri fikirli talebeleriyle yakından tanışıp sıkı münasebette bulundu Mirseyit. Ülkedeki katı istibdat idaresine karşı düzenlenen gizli toplantılara daima katıldı. (S. 26)

Çoğu zaman toplumsal anlamda özgürlük bireysel özgürlüklerden çok daha önemlidir. Bundan dolayıdır ki insanlar kendi milletlerinin, kendi ülkelerinde özgürce yaşamasını isterler. Aksi olsaydı başka bir ülkenin hâkimiyeti altına girmek kimseyi rahatsız etmezdi. Türk Kurtuluş Savaşı'nda padişahın istibdadı değil başka bir ülkenin başa geçmeye kalkması halkı uyandıran ve özgürlüğüne sahip çıkmaya çağıran bir unsur olmuştur. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında da Tatar ve Başkurt halkı, Sovyetlerin vaat ettiği özgürlüğe kavuşmak için eline silah alıp savaşır:

- Evet. Ama Tatar-Başkurt halkını şahsi hürriyetten ziyade, milli hürriyete olan hevesi, Sovyetleri korumak üzere ele silah alıp harekete geçirdi. Hikmet bunda Vladimir İlyiç! Maalesef çoğu bunu görmüyor. Veya görmezlikten geliyorlar. Müslüman askerlerinin Kolçak'a karşı savaşta gösterdikleri kahramanlıkları doğrudan doğruya milli hürriyet vaat eden Tatar-Başkurt Cumhuriyeti ilan edilmesi neticesinde oldu. (S. 201)

Grafik 4.7 Barış Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı

4.1.9. Dürüstlük Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Güven (2014, s. 96) dürüstlüğün doğuştan gelen değil sonradan öğrenilen bir davranış biçimi olduğunu ileri sürerek, önce ailenin sonrasında da okulun bunda büyük bir sorumluluğu olduğunu belirtir. Çünkü insan önce anne ve babasını daha sonra da öğretmenini rol model alır. Dürüstlük değeri bu iki kurumda öğrenilip içselleştirilmezse kişinin ilerleyen yaşamında bunu bir değer olarak benimsemesi zordur.

Dürüst olmak kişiler arasında güven duygusunun gelişebilmesi, sağlıklı ilişkiler kurulabilmesi açısından önemli bir özelliktir. Dürüstlük yalnız başkaları için değil insanın kendi öz saygısı için de gerekli ve önemlidir. İnsan evvela kendine karşı dürüst olmalıdır.

Dürüstlük değeri erdemli insan için en önemli değerlerdendir. Her şeyden önce dürüst olmak gerekir. Yalan, riya, sahtekârlık insanın insana yapabileceği en büyük kötülüklerin başında gelir. Sultan Galiyev için de dürüstlük her şeyin başında gelir. Bakü'de gazetede çalıştığı dönemde Gürcü casusların getirdiği gizli evrakları merdiven boşluğunda bulduğunda sahibine vermeyi seçmesi bunun en güzel örneğidir. Her ne kadar kötü niyetli kullanılacak olsa da gördüğüne görmedim demek, yalan söyleyerek yaşamak istemez:

Ne olursa olsun deyip geri dönmeye, bulduğunu sahibine vermeye karar verdi. Aram'ın oturduğu odaya doğru yürüdü. En önce insan olarak yaşamak. Yoksa hırsız gibi çalıp kaçmak olurdu diye hak verdi bu kararına. (S. 55-56)

Yazar dürüstlüğü hayran kalınacak bir özellik olarak verir. Ayaz İshaki'den bahsederken kullandığı sıfatlar dürüstlük değerine yaptığı vurgu açısından dikkate değerdir:

Mirseyit ise edibin cesareti, dürüstlüğü ve konuşma ustalığı hayran etmişti. (S. 63)

Dürüst insan, başkalarını kandırmaz, onun için doğruyu konuşmak namus gibi değerli ve kutsaldır. Yazar da dürüstlük değerini bu açıdan açık bir şekilde okuyucuya aktarmaya çalışır. Ravza çocuk denilecek yaşta iken üvey kardeşi tarafından tecavüze uğrar. Mirseyit ile ilişkisi evliliğe doğru yöneldiğinde ona bunu anlatma ihtiyacı hisseder. Burada dürüst insanın hayatını birleştireceği kişiden geçmişini ve yaşadıklarını saklamama, doğruyu söyleme, karşısındaki kişide farklı bir algı yaratmama bakımından ele alarak Ravza için şu cümleye yer verilir:

Ravza burada, o ana kadar kimseye söylemediği ve gelecekte de söylemeyeceği bir sırrını açtı Mirseyit'e. Dürüst ve cesur bir kızdı o, kendisine güvenen birini aldatmaya namusu el vermezdi. (S. 84)

Dürüstlüğün getirdiği bazı sorumluluklar vardır. Sözünden dönmek de bunlardan biri. Dürüst insan için koşullar ne olursa olsun verdiği sözü tutmak gerekir. Sultan Galiyev sevdiği kadının başından geçen üzücü hadiseleri öğrendiğinde, toplumsal bir dayatmaya dönüşen çarpık namus kavramının peşine düşüp onu yarı yolda bırakmaz:

-Ben sözümden dönmem. Yarın yok, hayır, bugün molla dedeyi çağırıp nikah okuturuz, inşallah... (S. 86)

Verdiği sözde durmayı söz ve eylem tutarlılığı olarak ifade eden Hökelekli (2013, s. 89) vaatlerde bulunup yerine getirmeyen insan yalancıdır der. O söz vermenin bir yükümlülük altına girmek olduğunu, sözünü tutmayan kişinin hem karşısındakine ümit verip onu aldatarak hayal kırıklığına uğrattığını, hem de kendi onur ve saygınlığını küçülttüğünü belirtir. Değerleri olan insan için bu asla kabul edilemez. Tıpkı Sultan Galiyev'in de verdiği sözden ne olursa olsun dönmemesi gibi. O dürüstlüğü, doğruluğu, sözünde durmayı her şeyden üstün tutar. Bir söz vermişse artık onu yerine getirmeyi en önemli sorumluluğu olarak görür:

Ayrıca Tatar savaşçıları ve İlyas Alkin önünde verdiği söz de var, mesuliyeti var onun. (S. 129)

Sultan Galiyev'in dürüst, verdiği sözü yerine getiren karakteri etrafındakilerce de malumdur. Bu sebeple ilk tutuklanmasında bir anda sessiz sedasız ortadan kaybolması onu tanıyanları şaşırtır:

Gelirim derse gelirdi hep, ne sebeptense gelmedi. Tuhaf... (S. 317)

Dürüstlük karşılıklı ilişkilerde güvenin oluşması için birinci koşuldur. Güven duygusu ile örülmüş bir ilişkide ise şüpheye yer olmaz. Özellikle de evlilikte eşler arasındaki güven duygusu, mutlu bir yuva ve huzurlu bir aile ortamı için çok önemlidir. Yazar, Sultan Galiyev'in Ravza ile evliliğinde eşine duyduğu sonsuz güveni, bunun neticesinde de onun her dediğini koşulsuzca kabul etmesini şu cümleyle aktarır:

İçi rahat olmasa da Ravza'ya sert bir şekilde tutturup ısrar etmeye ve inceden inceye nerede olduğunu soruşturmaya kalkışamazdı. Birbirlerini anlayıp güvenerek yaşamaya söz vermişlerdi çünkü. (S. 80)

Güven çok zor kazanılan bir değerdir. Onun kıymetini bilmekse ancak dürüst insan için önem arz eder. Çünkü dürüst olmayan kişi kimseye güvenmez. Renad Muhammedi güvenin ne kadar önemli ve değerli olduğunu Sultan Galiyev'in gözünden şu cümlelerle okuyucuya aktarır:

- Bilmem ki, diye tereddütte kaldı Mirseyit. Nerimanov'un sözlerinde haklılık payı vardı, elbette. Ama yine de Stalin'e güvenini kaybetmemişti henüz o. Daha doğrusu kaybetmekten korkuyor, kaybetmek istemiyordu. Onlar uzun zaman beraber çalışıp anlaşmış insanlar. Fikir paylaşıp, rızık bölüşüp yaşanan yıllar izsiz kalmamıştı. Onun güçlü, kendisini hayran bırakan taraflarını bildiği gibi, yetersizliklerini, eksikliklerini de biliyor ve affediyordu

Mirseyit... Güven, inanç büyük bir şey. Güveni korumak gerek. Kıl üstünde sallanıp dursa da korumalı güveni. O bitti mi tamam. (S. 295).

Yalan söylemek bir hastalık gibi insanın karakterini hiç fark ettirmeden sarabilir. Böyle insanlar gereksiz yere her cümlelerine bir iki yalan söz karıştırırlar. Bu durum dürüst insan için mümkün değildir. Doğru söylemeyi adet edinmiş kişinin dili yalana dönmez. Tıpkı Sultan Galiyev'in işini kolaylaştıracağını bildiği halde yalanın pembesinden de beyazından da siyahından da kaçınması gibi:

Evet diye cevap vermek gerekirdi belki. Ama Mirseyit kendini olur olmaz yalanlardan uzak tutmayı adet edinmişti. (S. 246)

Dürüst insan için bu değere sahip olmayanları anlamak zordur. Söz ile eylemin farklı olmasının hiçbir nedeni yoktur, saçmadır. Hâlbuki insan olan doğru ve dürüst düşünür, konuşur ve davranır:

İlgileniyorsa kendisinden sorsun. Her sorduğuna, hiç çekinmeden, iyisini de, kötüsünü de, gözüne dosdoğru bakarak cevap vermeye hazır. Kaç aydır devam ediyor bu vaziyet. Kendisiyle konuştuğunda yüzüne gülüyor ama peşinden de koku alıp dişlerini bileyerek geliyor. (S. 297)

Yazar her fırsatta Sultan Galiyev'in dürüstlüğünden, doğruluğundan bahseder:

Mirseyit Sultangaliyev nasıl bir yol seçer: Âdeti üzere hakikati dosdoğru serer mi ortaya, yoksa başucunda toplanıp duran bulutlar onu da sakınmaya mecbur eder mi? (S. 303)

Yazar, dürüst insanın sözünün doğruluğunu anlatırken veya savunurken tevazu göstermeyi zayıflık olarak görür. Sultan Galiyev'in doğru bildiğini söylemesini, doğruluk ve dürüstlükten ayrılmadan savunmasını över. Bunca yalancının dolandığı bu dünyada dürüstler susarsa meydan diğerlerine kalır elbette. Sultan Galiyev, bunu kabul etmeyen biri olarak şu cümlelerle verilir okuyucuya:

İşte o da düşündüğünü doğrudan doğruya söyleme ve doğruluk kendinden tarafa duruyorsa sessiz kalmama âdetini terk etmedi hiç. Doğruyu açıklamak ve tartışmak yolunda sabırlı olmadı. Kimin kim olduğuyla uğraşmadan kendi inandıklarına bağlı olarak yaşadı. Belki bu yolda babasının nasihatini tutması daha hayırlı olmuştur. (S. 321)

4.1.9.1. Adalet

Adalet en basit halde haklıya hakkının verilmesi olarak tanımlanabilir. Adaletin genel anlamda aşırılıklardan uzak, ılımlı ve ölçülü tutumları ifade ettiğini vurgulayan Hökelekli (2013, s. 49) bunun en başta kişinin kendisinde başladığını daha sonra da başkaları ile olan ilişkilerini kapsadığını belirtir. Ona göre insan kendi bedenini ve yeteneklerini işlevine ve amacına uygun kullandığında kendine karşı adaletli davranmış olur. Sonrasında ise başkalarının haklarına saygı göstererek, hakka uygun ve ölçülü davranarak, kin ve intikam gibi duygulardan uzak bir şekilde hareket ederek onlara karşı adaletli olur. Bu bağlamda sağlıklı bir toplumun temel taşlarından biri adalet değeridir.

Adaletin olmadığı yerde zulüm vardır. Zulüm ise insanlara acı ve elem veren, merhametten yoksun, ancak kötülükle körelmiş bir kalbin kaldırabileceği yüküdür. İnsanlık dünya üzerine ayak bastığından beri bu iki kavram savaş halindedir. Günümüzde ise kazanan ancak yeni nesle verilecek eğitim ve mutlu bir aile-toplum ekseninde belli olacaktır. Vicdan sahibi, adil, eşitliğe inanan ve bunu uygulayan, olaylar karşısında tarafsızca ve mantık süzgecinden geçirerek karar alabilen, saygılı bireyler yetiştirmek sağlıklı ve gelişmiş bir toplum için gereklidir.

Adalet her şeyden önce devlet yöneticilerinin sahip olması gereken bir değerdir. Halkı yöneten kimseler zulüm eder adil olmazsa o toplumda adaletten söz edilemez. Çünkü diğer değerlerin aksine adalet yukarıdan aşağıya doğru olur. Toplum yönetenler topluma karşı adil olmalı ki toplum da kendi içerisinde bireylere karşı adil olsun. Aksi takdirde kargaşa ve başkaldırı kaçınılmazdır. Bu da toplumda huzuru bozan birincil olaydır. Elbette toplum huzuru için zulüm edene başkaldırmaksa mutlaka olması gereken bir durumdur. Adaleti aramak ve peşine düşmek en az adil olabilmek kadar önemlidir. Tıpkı halka zulmeden Çar'a karşı durmak gibi. Çocuk Mirseyit, Çar'a başkaldırmaya davet eden bildirileri kopyalayıp çoğaltırken babasına yakalanır. Bunun üzerine konuyu konuşmak için köyün âlim kişisi sayılan Molla Nuriehmeth Hazret'i çağırır. Heydergali ile Nuriehmeth arasında geçen sohbet, adalet için zulmedene karşı durmanın İslam dininde de yeri olduğunu duyan Mirseyit, artık kendinden emin ve içi rahat bir şekilde baş koyar bu davaya:

- *Hakimi de Çarı da aynı şey, Heydergali. Çar da hakimlik ediyor. Kendi halkına zulmediyorsa, onu devirmek mümkün denmiş. Kitap bunlara karşı gelmiyor.* (S. 16)

Devam eden satırlarda Heydergali adalet için haksızlık yapmamanın önemini vurgulamak istercesine sormaya devam eder:

- *O kötü olsa, halk zulmetse denmiş, Nuriehmet Amca. Önce onun kötü olup olmadığını, zulmedip etmediğini açıklamak gerekir elbette.*

- *Onu kitap değil, halk kendisi açıklamalı, dedi Hazret hiç düşünmeden. (S. 16)*

Sultan Galiyev ihtilal öncesi henüz sosyalizm fikirlerinin kendinde yeni yeni oluşmaya başladığı, daha kurtuluş için bir yol bulamadığı dönemde sık sık halkına adalet getirmek için ne yapabileceğini düşünür. O, her insanın hakkının teslim edilmesi, eşitsizliğin ve zulmün bitmesi için çareler arar. Yazar, Sultan Galiyev'in adalet arayışını iç sesinden verir:

Nasıl bu feryatlardan arındırmalı dünyayı? Donmuşları ısıtmalı, açları doyurmalı, üzülüneni teselli etmeli, hor görüleni himaye etmeli... Nasıl yardım etmeli onlara? Ne çareler bulup bahtiyar etmeli bütün insanları... Yolunu bulsaydın şunun... O güce, o büyüğü kudrete sahip olsaydın! (S. 36)

İnsan hayatta haksızlığa hatta çok daha büyük kötülöklere uğrayabilir. Hayat yolunun nereye çıkacağı bilinemez bazen. Ancak asıl adaletsizlik bu haksızlık ve kötölük yüzünden bütün bir ömrü harcamak, mutsuz kalmaktır. Her şeye rağmen insan yoluna devam etmeli, bu hayata geliş amacı olan mutluluğu aramayı sürdürmelidir. Ravza çocuk yaşta üvey ağabeyi tarafından tecavüze uğrar. Mirseyit ile yakınlaşınca ağlayarak anlatır ve onunla evlenemeyeceğini söyler. Ancak Mirseyit Ravza'nın yaşadıkları yüzünden kendini mutsuzluğa mahkûm etmesini kabul etmez:

Niye ağlıyor ki bu Ravza? diye düşündü, biraz kendine gelerek. Bu, kendi arzusuyla olmamıştı ki. Kendi seçtiği bir yazgı değildi bu. Hatası da yok. Öyleyse birisinin yaptığı kötölükten ötürü ömrü boyunca mutsuz mu kalmalı? Ravza'nın hiç bir suçu yok ki... Niye üzüyordu onu? O an bütün aklını başına toplayarak kıza döndü ve kucakladı:

- *Bırak sen şunu, Ravza, unut! Olmamış kabul et!*

Ravza ağlayarak ona sokuldu. Söyleyecek söz bulamadığı için konuşmamayı uygun buldu.

- *Buna bakıp biz mutsuz mu olmalıyız?! Hayır Ravza, sen sadece benimsin... Ve sadece benim olursun tamam mı? diye iki eliyle kızın kaynar yanaklarını tuttu. Kendine çekti. Ben sözümünden dönmem. Yarın yok, hayır, bugün molla dedeyi çağırıp nikah okuturuz, inşallah...*

- *Mirseyit, diyebildi kız ancak. Bu söz onun yüreğinden çıkmıştı sanki. (S. 85 – 86)*

Adil olan insana inanıp güvenmek doğal bir davranıştır. Çünkü adaletli kişi hak yemez; yalana, riyaya, sahtekârlığa başvurmaz; dürüst olur ve verdiği sözü yerine getirir. Tüm bu olumlu özellikler toplumun bireylerinden beklediği özelliklerdir. Renad Muhammedi de adaletli insanın toplumdaki saygınlığını, güvenilirliğini sıkça vurgular. Başkurt halkının neredeyse savaşa sürüklendiği bir dönemde Sultan Galiyev “Baskurt kahramanı” diye anılan Musa Mortazin’den yardım ister. Bu sayede barış sağlanır. Bütün bir halkın ona güvenip sözünü dinlemesi ise adaletli oluşundan kaynaklanır:

Adaletle tanınan biri olarak inanırlar ona, güvenip katılırlar kendisine. (S. 215)

Adaleti sağlamak kolay değildir. Hakkı hakkaniyetle ayırmak, hak sahibine vermek şüphesiz en zor işlerin başında gelir. Sultan Galiyev, romanda adaletli bir kişi olarak bunun bilincinde ve bu sebeple çok dikkatlidir. Onun korkusu adaletsiz bir kararın tarihe kara leke gibi düşmesidir. Çünkü halkların hakkının tayin edildiği anlarda yapılan haksızlıklar asla unutulmaz. Yazar, Sultan Galiyev’in bu titizliğini şu cümlelerle aktarır:

Son zamanlarda eski vazifelerinin üstüne bir de Federal Ülke Komitesi Başkanı tayin edilen Mirseyit Sultangaliyev için zor bir gün oldu bu. Ülkenin türlü yerlerinden gelen pek çok delegeyi kabul etti. Toprağın bölüşülmesi konusunda da tartışmanın, çekişmenin haddi hesabı yoktu. Hiç birini incitmeden, tarihte bir leke bırakmaksızın halletmek, ayarlamak gerekti hepsini. (S. 307)

4.1.9.2. Cesaret

Bir değer olarak cesaret, insanın zor veya riskli durumlarda kendi içinde işe atılmak için gereken gücü ve güveni bulmasıdır. Cesaret kişinin özgüvenini de artırır. Cesur insan başarısızlıktan korkmaz çünkü onun için önemli olan eylemde bulunmaktır, elinden geleni yaptığına inandığı müddetçe vicdanı rahat olur.

Cesaret demek sadece savaşta düşman karşısına korkmadan çıkmak demek değildir. Kişi düşüncesinde, girişimlerinde ve konuşmalarında da cesur olabilir. Söz gelimi patronu tarafından ezilen bir işçiyi düşünelim. En önce bu ezilmeyi reddetmesi, kendisinin de bir insan olduğunu ve iyi muamele görmeyi hak ettiğini düşünmesi, onun düşüncesinde cesur olduğunu gösterir. Çünkü uzun zaman ezilen insanlar bir müddet sonra bunu kanıksar ve normalleştirir, aksini düşünemez hale gelir. Sonrasında bu düşünce ile hareket ederek patronunun karşısına çıkması ve onunla bu düşüncelerini paylaşarak konuşması da girişiminde ve konuşmasında cesaret örneğidir. Ne yazık ki kendini alt tabakada bulan kimse için yukarıdan birinin

karşısına çıkmak, konuşmak, en önemlisi de hakkını savunmak yaşadığımız dünyada cesaret isteyen bir olaydır. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında işlenen cesaret değeri tam da bu örnekteki gibidir. Yıllarca ezilen bir halk buna dur demeyi düşünür önce. Sonra bunu gerçekleştirmek için hareket etmeye başlar. Kişisel çıkarların ötesinde toplum için işe atılmak şüphesiz en değerli cesaret örneklerindedir. Yazar, Sultan Galiyev’i daha çocuk yaşta bu düşüncelere dalmış olarak çizer:

-Baba, söylesene, Tatarların da Çar’a başkaldırması mümkün mü? (S. 1)

-Lemorntov’un kahramanları gibi cesur, güçlü bir sezgi kabiliyetine sahip olmayı hayal ediyorum ben. Bizim Tatar-Başkurtları da bu yolla hürriyete çağırmak mümkün olabilir. Kendi hürriyetleri, kendi talihleri için Lermontov'un eserlerindeki Kafkas çocukları gibi mücadeleye girişirdi onlar da. (S.20)

Mirseyit her türlü riski göze alarak Çar’a başkaldırmaya davet eden bildiriler yazıp çoğaltır. Her ne kadar çocuk aklı ile hareketinin ulaşabileceği noktaları tahmin edemese de bundan dolayı idam edilebileceğini bilir ve yine de korkmadan cesurca yapmaya devam eder. O, başta ailesi sonra da tüm köy halkı ezilmekten, hor görülmeğe kurtulsun istemektedir:

Gizlemeye çalıştığı kâğıtlardan birisi, yanlışlıkla yere düşmüştü. Heydergali Ağa yavaşça eğilip bunu eline alır ve göz atar. Gözlerine inanamaz: Onun oğlu Mirseyit, Çarı düşürmeğe davet eden Tatarca bildiriler kopya edip duruyormuş ha! (S. 12)

Zorluklar insanın karşısına bazen kolejli, iyi beslenip güzel bakıldığı için bedeninden sağlık fıskıran, boylu poslu bir akranla güreşe tutuşmak şeklinde çıkabilir. Böyle zamanlarda ihtiyaç duyulan içsel motivasyon insanın sahip olduğu değerlerdedir. Çocuk Mirseyit fakirliği ile alay eden zengin akrabası Mehmütke’nin karşısına çıkıp güreşecek cesareti işte bundan alır:

Diğerlerinden ziyade onu incitmişti Mehmütke, alay etmişti kendisiyle. Sadece kendisine değil, ana-babasına da hakaret etmişti, fakir olduklarına gülmüştü. Geçen yıl yaptığı hakaretler de aklından çıkmıyordu. Gösterir şimdi ona fakiri, dilenciye. Başlangıçta biraz endişe ve şüphesi olsa da Mirseyit’in şimdi artık kalmadı. Avuçlarına tükürüp Mirza çocuğunun karşısına çıkıp dikeldi. (S. 10)

Yazar romanda cesareti hayran olunacak bir özellik olarak gösterir. Ayaz İshaki’nin konuşmasını överken Sultan Galiyev’in gözünden bu değeri yüceltir:

Mirseyit'i ise edibin cesareti, dürüstlüğü ve konuşma ustalığı hayran etmişti. (S. 63)

Stalin'e karşı cesurca yaptığı konuşma karşısında etrafındakiler onu tebrik etmeye cesaret edemeseler de Sultan Galiyev'in cesaretini, dik duruşunu, adaleti korkmadan savunmasını takdir ettiklerini sonradan bildirirler. Bu bölüm elbette cesaret kavramı açısından dikkat çekicidir. Bir tarafta cesur Sultan Galiyev bir tarafta tebrik dahi etmeye cesaret edemeyen diğerleri vardır. Cesaretin her insanda aynı düzeyde bulunamayacağını, ancak bulunan kimseyi saygın ve değerli kılacağını göstermesi açısından önemlidir:

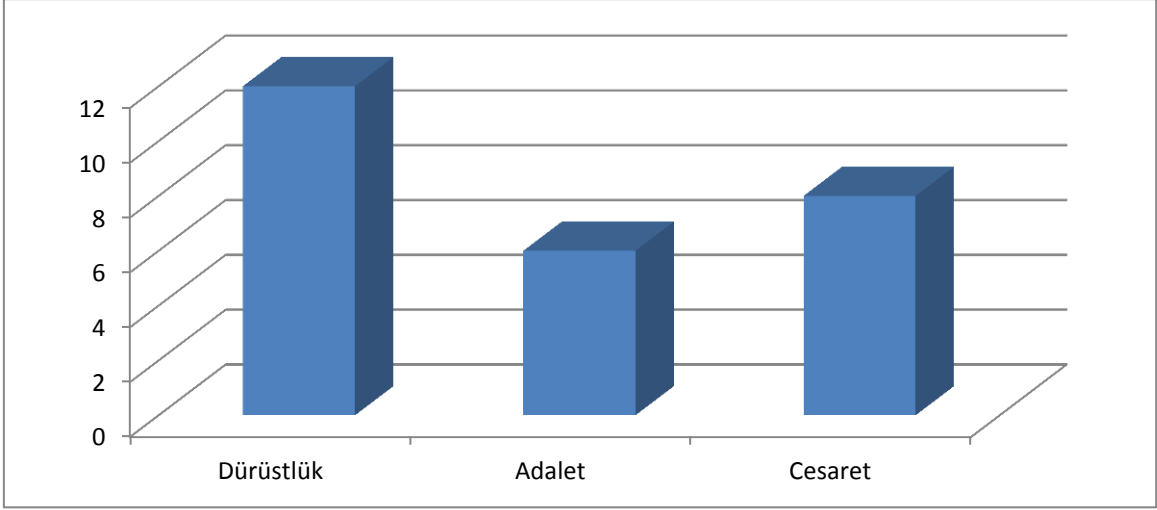
El sıkımlar, tebrikler daha sonra olacaktı. Kimsenin görmediği تنها bir yerde rastlaşan her yoldaş elini uzatacak, onun cesaretine hayranlıklarını bildirecekler ve "verdin gereken cevabı " diye ilave edeceklerdi. (S.261)

Sultan Galiyev birçok zor durumdan cesareti sayesinde kurtulur. Yazar her fırsatta cesaretin insana kazandırdıklarını vurgular bu yolla:

Gencin cesareti, korkup sinmemesi hoşlarına gitti dinleyicilerin. Gülümsedi bazıları. Sopalarını gizlediler. (S. 100)

Bir kışkırtma sonucu Sultan Galiyev'i öldürmek isteyen halkın karşısına korkusuzca, cesurca çıkan Sultan Galiyev romanda geçen en etkili cesaret örneklerinden birini gösterir. O, kalabalığın karşısına dikilip kimliğini ve amacını açıklar. Hem kendisi hakkındaki yanlışlığı düzeltir hem de binlerce insanı Bolşeviklerin tarafında olmaya ikna eder. Sultan Galiyev'in gösterdiği bu cesur davranış şu cümlelerle aktarılır:

-Sultangaliyev burada. Ben o Sultangaliyev... diye bir ses yankılandı. Bu sesle meydan ortasından yarılmış gibi oldu. Açılıp sesin sahibine yol verdiler. Ne diyeceğini, ne yapacağını bilmeden kaldı çoğu. Konuşmacı da susup kaldı, yanına gelip çıkan Mirseyit'ten ürküp biraz kenara çekildi. Kürsüye çıkarak karşısında deniz gibi dalgalanan halka, askerlere bir göz attı.(S. 114)

Grafik 4.8 Dürüstlük Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı

4.1.10. Haksızlığa Karşı Durma Değeriyle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Hak ve adalet hep yan yana kullanılan, birbiri ile kardeş iki kavramdır. TDK'nin internet sitesindeki büyük Türkçe sözlükte hak kelimesi için şu tanımlar yer alır: “1. Adalet. 2. Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç. 3. Dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk. 4. Verilmiş emekten doğan manevi yetki. 5. Pay. 6. Emek karşılığı ücret. 7. Doğru, gerçek” (“Hak”, t.y.). Verilen bu tanımlarda kişiye ait olan adalet, kazanç, doğruluk, yetki, pay, ücret ve gerçekliğin herhangi birinden mahrum bırakma veya herhangi birine aykırı davranma durumunda ortaya çıkan olgu ise haksızlıktır.

Her insanın sorumlulukları arasında haklarını bilmek vardır. Bu insanın hem kendine karşı hem de vatandaş olarak devletine karşı sorumluluğudur. Ancak haklarını savunmak, haksızlığa karşı durmak bu sorumluluğun ötesinde birtakım değerlere sahip olan insan için mümkün olan bir özelliktir. Dürüstlük, adalet, saygı, barış, eşitlik, sorumluluk, yardımlaşma ve empati gibi birçok değerlerin ortak sonucu olarak karşımıza çıkar.

Değerlerin, toplumun sağlıklı bir şekilde var olmasını ve bu varlığını sürdürmesini sağladığını daha önce belirtmiştik. Her bakımdan değerleri benimseyip içselleştirmiş bireylerden oluşan toplumlarda haksızlık çok nadir görülür, görüldüğü zaman da bunu çözen adalet ve hukuk mekanizması iyi çalıştığı için bireysel bir karşı duruşa gerek kalmadan hak sahibine iade edilir. Ancak yaşadığımız zaman değerlerin ikinci planda kaldığı, haksızlığın çığ gibi büyüdüğü bir zamandır. Bu bağlamda haksızlığa karşı durmak, benimsenmesi gereken en önemli değerlerin başında gelmektedir.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanı baştan sona bu değeri işlemektedir denilebilir. Renad Muhammedi, yıllarca haksızlığa uğramış halkların hakkını aramaya karar verişini Sultan Galiyev'in kimliğinde somutlaştırır. Neticede ulaşılan nokta ayrı bir tartışma konusudur ve bizim araştırmamızın dışındadır. Burada önemli olan romanın bir edebi eser olarak okuyucuya aktardığı değerdir. Yazar, insanı insan yapan en önemli erdemlerden biri olarak hakkını savunmayı, haksızlığa karşı durmayı, daima sorgulamayı ve pes etmemeyi vurgulamaktadır.

Haksızlık olup olmadığını bilmek için önce koşulları sorgulamak, hakları bilmek lazımdır. Ondan sonra hakları savunmak ve varsa haksızlığa karşı durmak gerekir. Bu noktada pes etmemek, inancının peşinden gitmek insan için en önemli pusula olacaktır.

Haksızlığa karşı durmak, bu uğurda birçok riski de göze alabilmek demektir. Dünya zalimlerin haksızlıkta yarıştığı bir yer olmuştur tarih boyunca. Buna karşı duranlar ise ne yazık ki zaman zaman ağır bedeller ödemek zorunda kalmıştır. Ancak şu var ki haksızlık karşısında susmak, eylemsiz kalmak erdemli insan için suçluluk ve utanma duygusuna boğulmak demektir. Bununla yaşamaktansa bedel ödemek değerleri olan insan için daima daha kolay olacaktır. Zira tarih, zalimleri belki unuttur ama haksızlık karşısında duranı kahraman yapar. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanı işte bu haksızlığa karşı durma düşüncesi ile başlar:

-Baba, söylesene, Tatarların da Çar'a baş kaldırması mümkün mü? (S. 1)

Bu cümle uzun yıllar boyunca ezilmiş, hakları elinden alınmış ve sömürülmüş insanların buna dur demek için ilk hareketlenişidir. Yazar, haksızlığa karşı durabilmek için cesaretin ve kararlılığın en temel şart olduğunu sezdirmek ister ve Çar-ezilmiş halklar denklemini meşe kütüğü-testere metaforu ile açıklar:

Meşe kütüğünü kesmek, öyle oyun değil. ... Fakat meşe sağlam, meşe katı. Testere yürüdükçe sanki dişlerinden talaş değil kıvılcım serpiyor. (S. 1)

Çocuk Mirseyit ve babası meşe kütüğü karşısında zorlanırlar ancak pes etmezler, kararlı bir şekilde testereye asılmaya devam ederler ve kazanan onlar olurlar. Haksızlık karşısında insan yorulur, zorlanır, ter döker ve bunlar buna değerdir. Aslında eserin bir özeti gibidir bu. Mirseyit Sultan Galiyev testere, meşe kütüğü ise karşısına çıkan tüm zorluklardır: Çar, zulüm, mutsuzluk, sistem, haksızlıklar... Yazar bu metaforla somutlaştırır tüm bu çarpışmayı. Sultan Galiyev kimi zaman kaybeder kimi zaman kazanır, elbette hayat bunu

gerektirir. Ancak her koşulda pes etmemeyi ve haksızlığın karşısında olmayı okuyucuya aktarmaktadır.

Romanda bilmediğini sormak, araştırmak, doğru olanı aramak üstün tutulan davranışlar olarak karşımıza çıkar. Çocuk Mirseyit sürekli gizli gizli zikredilen “Çar’a başkaldırma” sözlerinin aslını öğrenmek ister. Çünkü o, Çar’ın halkına karşı yaptığı zulmün farkındadır ve bu haksızlığa dur demek için bir şeyler yapmak gerektiğini sezmektedir:

Karşı gelmek değil, bilmek istiyordu Mirseyit, babasının devamlı aldığı "Svet" adlı Rus gazetesinin her sayısında Çara baş kaldırma, "vosstanie=isyan" ve "miting" sözleri. O da öyle böyle bir ufaklık değil artık, söke söke Rusça okuyup yazabiliyor. Merakını çeken, anlayamadığı şeye cevap sorması ayıp değil ya! (S. 1-2)

- Yazılmasa da cevap bulmak gerek Hazret. Niçin babam "nerde, bizim Tatar/arda o " diye şikayet ediyor. Ne olmuş bizim halka? Niçin onlara gazete çıkarmak yasak? Niye onlara Ak İdil boylarında yaşamak yasak? Babam, Çara mektup göndermek de yasak diyor. Başkalarına mümkün ama bize niye yasak? Sırat köprüsünden geçemeyenlerin tekrar gayretlenmeleri haram değil ya? (S. 18)

Burada özellikle “Sırat köprüsünden geçenlerin tekrar gayretlenmeleri haram değil ya?” cümlesi Sultan Galiyev’in pes etmeyişinin bir göstergesidir. Yazarın “sırat köprüsü” ile somutlaştırdığı halkının yaşam mücadelesinde sınıfta kalmasını kabul etmemekte, kalkıp devam etmenin bir yolunu aramaktadır.

Çocuk Mirseyit giriştiği bu işte emin olmak ister. Yaptığının doğruluğunu bilmek ister. Haksızlığa karşı durayım derken haksızlık yapmaktan korkar:

Hazret ne der? Çara boyun eğmemek, ona isyan etmek hususunda şeriat ne diyor acaba? Kaç aydır Mirseyit'in aklından çıkmadan gece gündüz onu düşündüren soru bu. (S. 15)

Devam eden satırlarda Nuriehmeth Hazret Kur’an’ın da haksızlığa karşı durmayı onayladığını belirtir. Yazarın bu ayrıntıyı vermesi şüphesiz değerini önemini göstermesi açısından ilgi çekicidir. Mirseyit de rahatlar bunu duyduktan sonra, doğru bir iş yaptığına inancı artar:

-Kuran-ı Kerim'in şu ayetinde, halkın kendisine zulmeden hâkimlere boyun eğmeyerek isyan hukuku da var denilmiştir. Hatta onu devirmek de haram iş sayılmaz. Evet!

Kendinden emin halde sakalını sıvazladı Hazret. Mirseyit'in içi rahatladı. Demek ki yasak veya haram bir işle uğraşmıyormuş o da. (S. 15-16)

Hakkını savunmanın çeşitli yolları vardır. En doğrusu yasal olan, hukuka uygun olan yolu seçmektir. Ancak yaşanan toplumda bunlar yetersizse o zaman insancıl ve barışçıl bir üslupla hareket etmek uygun olacaktır. Aksi halde hak için haksızlık yapılması kaçınılmaz olur. Sultan Galiyev de yasaların ve hukukun yetişmediği yerde dernekler kurarak halkı bilinçlendirmek ve haklarını savunmak yolunu seçer:

Ülkedeki katı istibdat idaresine karşı düzenlenen gizli toplantılara daima katıldı. Bunlarda şehrin yüksek okul talebeleri ve çeşitli sosyalistlerle karşılaşır sohbet ediyorlardı. Gizli bildiriler okuyorlardı. Kendileri de birkaç defa mektep talebelerine hitaben; okuma ve yaşama şartlarını iyileştirme üzere baş kaldırmaya davet ettiler. (S. 26)

Sultan Galiyev heyecanlı ve ateşli bir idealisttir. O, insanlığın kurtuluşunun anahtarı olarak gördüğü sosyalizmi ve Bolşevikleri her fırsatta anlatmaya çalışır. İnanıklarının peşinden giden kimse için bu vazgeçilmez bir davranıştır:

Aniden Mirseyit atılıp girdi bu grubun içine ve deminki adamın susmasını fırsat bilip Bolşeviklerin bugünkü hadiseler ve Batı Avrupa'da cephedeki savaşa dair fikirlerini heyecanla anlatmaya girişti. (S. 77)

Yazar, Sultan Galiyev'in tüm dünyaya duyurur gibi inandığı yoldan yürüdüğünü, bu yolun bütün haksızlıkların karşısında durmak ve haklıyı savunmak için olduğunu anlatır. İnanan insanın önünde dağ olsa dayanmaz elbette, Sultan Galiyev de birçok sefer bu tavrı sayesinde kalabalıkları ikna etmeyi başarmıştır:

- Şimdi benim niçin Bolşevikler yanında olduğuma gelelim. Hiç kimseye yaranmak için değil, ben o işin tamamen doğru olduğuna bütün ruhumla inanmış adamım. Bu benim inancım, bilmek isterseniz. İnanıcı değiştirmek de atıp satmak da olmaz. (S. 115)

Taraf seçerken fanatizme kaymamak, her daim temel değerler çerçevesinde hareket etmek kolay bir iş değildir. Seçilen tarafın haksızlığa karşı çıkarken yanlış bir yol tutması durumunda bunu eleştirebilmek, ancak kişilere değil fikirlere bağlanmış insan için mümkündür. Sultan Galiyev ideallerini daima kişilerden üstün tutar ve onun ideali haksızlığın karşısında durmak, zulmü bitirmek, herkesi mutluluğa erdirmektir. Yazar, Sultan Galiyev'in bu uğurda parti arkadaşları ile nasıl burun buruna geldiğini şöyle aktarır:

-Grasis Yoldaş, diye kesme ihtiyacı duydu, o ana kadar sessiz oturan Mirseyit. Sabredemedi artık. Ben İstanbul'da veya Mekke'de bulunmuş biri değilim ama Kazan Tatar halkının medenî ve manevî merkezidir. Birleşmeye, bir yumruk olmaya çağırırken sözleri seçerek söylemeli! ... Benim kendi milletimi içerden kemiren bir kurt olmaya niyetim yok, diye tamamladı Mirseyit, söyleyeceğini söyledi. Yanında oturan Yakub Çanişev'in birkaç defa kendisini durdurmak istemesine de aldırış etmedi. (S. 96)

- Hayır, diye bütün gücüyle bağırdı Mirseyit. Onu bunu düşünecek vakit değil. O teklifi oylamak doğru olmaz. Cephane yanında kibritle oynamak demek bu. Askeri Şura'yı iki topla korkutmak imkansız şu an. Yüzlerce, binlerce insanın hayatıyla oynamak olmaz.

- Ne istiyorsun sen büyük hümanist, diye söz sıkıştırdı araya Grasis. Niye sadece sen muhalifsin? (Sonra da oturuma hitaben)

- Yoldaşlar niye biz Sultangaliyev'e bakıp körün bile açıkça gördüğü bu yoldan çekiniyoruz? İhtilalin geleceği konuşulurken isyancıların canını mı düşünüp oturalım?

- Cevapsız kalamam, dedi Mirseyit, yerinden kalkarak. İsyancılar değil, Tatar askerleri... Niye mi sadece ben? Şunun için çünkü ben burada Tatar Müslüman halkının tek temsilcisiyim. O karargahlardaki savaşçıların çoğunu ben tanıyorum. Orada benim gibi köylü çocukları, işçiler, halk mensupları . Orada benim kardeşlerim! (S. 109)

- Bana hürmet ediyor musunuz, etmiyor musunuz, bu sizin işiniz, Yoldaş Kuybişev. Ama Tatar halkı için olur olmaz konuşmayı bırakın, bu bir! İkincisi, hiç kimse İstanbul'a yönelmeye kalkmıyor. Biz göçebe, yurtsuz, değiliz, atalarımızın toprağında yaşıyoruz. Unutmayın, Mirseyit Sultangaliyev kendi vatanında ve kendi inandığı yolda, imanda yaşıyor. Kiblesi ve yönü tek onun! Halkını, vatanını ve imanını kimsenin önünde değiştirmede ve değiştirmeyecek! Hatta Genel Sekreter önünde de. (S. 271)

“Milli meselenin Yoldaş Stalin'in teklif ettiği şekilde ortaya konmasına esastan karşıyım. Bu, meseleyi halletmeye yönelmek değil, tam aksine, daha da karıştırmak ve ipin ucunu, bir daha hiç kimsenin bulamayacağı şekilde kaçırmaktan ibaret” (S. 305)

Bolşeviklerin Tatar halkına güvenmemesini büyük haksızlık olarak gören Sultan Galiyev, bunu Lenin'e söylemekten çekinmez. Tatar halkının hakkını büyük Lider'in önünde de savunmaya devam eder:

-Yoldaş Lenin, beni uzun zamandır rahatsız eden şu soruya cevap duymak isterdim sizden. Söyler misiniz, niye güvenmiyorlar bize? Niye bize her zaman şüphyle bakıyorlar? ...

- Asırlar boyunca, sadece saban peşinde koşmaya değil, Çarın bütün askeri eşkiasına da bel büküp boyun eğmeye mecbur olan Tatar halkı. Ekim İhtilalinden sonra onun tekrar sağa sola bakmağa başladığı, belini doğrulttuğu devir. Hürriyetini boğan Çarın köpeklerini bir sillede yıkmaya hazırdır o. Milletler arası kapitalizmin bu istilasına karşı mücadeleden de geri durmayacak bizim halk. Sovyet devletini müdafaa için ateşe girmeye de hazır. Sadece bir şey tereddüde ve endişeye sevk ediyor, Yoldaş Lenin, bize inanmıyorlar, güvenmiyorlar! (S. 137-138)

Yazar, gerek Sultan Galiyev üzerinden gerekse de direkt olarak ihtilal sonrası Başkurt halkına yapılan haksızlıkları, onların başkaldırmasının da bu haksızlığa karşı durmak için olduğunu dile getirir:

İşte nasıl sonuçlar veriyor, halkın ihtiyacıyla ilgilenmemek, milli meseleyi tanınamamak. Halbuki hepsi Sovyetler yanındaydı, ihtilali desteklemek için her şeyi yapan yiğitler.

İsyan diyorlar. Hayır, isyan değil bu. Tahammülü kalmayan Başkurt halkının kendi kendini ve tabii haklarını korumak üzere mücadelesi. (S. 214)

Sultan Galiyev zindanda dahi haklarını bilir ve savunur. Stalin ve Troçki'ye zindandan yazdığı mektup bunun göstergesidir. Yazar, okuyucunun zihninde Stalin'i dahi buna şaşırın bir halde çizer:

İkincisi de, af dileyeceği, baş eğeceği yerde, zindanda bile soğukkanlı şekilde fikir yürütmesi. Kendisini ülke ve halkın geleceği için mesul kişi olarak görmesi. Akıl gücü; fikir açıklığı. Ne olursa olsun, bunları affedemeyecek. (S. 315)

Yazar, Sultan Galiyev'in daima haksızlığa karşı duracağını şu cümle ile vurgular:

O bir ihtilalci olarak doğmuş. Ve son nefesine kadar da ezilen ve sömürülen insanların hakları için mücadele etmekten geri durmayacak, ihtilalin askeri olarak kalacaktı. (S. 359)

Sovyet hükümetinin Türk halklarının alfabetini değiştirmek istemesi ve bunu kendilerine sormadan ve kimliklerini yok etmek amacıyla yapması, hem Sultan Galiyev'i hem de dil bilincine sahip her aydını hareketlendirir. Sultan Galiyev, Stalin'in kafasına koyduğunu

er geç yapacağını bilse de hiçbir eli kolu bağlı duramaz. O haksızlık karşısında susup oturmaya alışmamış bir kişi olarak şunları söyler:

- *Ne o Mirseyit böylece şimdiden geciktik mi diyorsun? (Uzun süren sessizliği bölmüştü Galimcan Şeref.) Bakü'ye gitmenin faydası olmaz mı? Çok sağlam delillerle konuşmaya hazırlanmışım halbuki.*

Cevap bekletmedi Sultangaliyev.

- *Yatıp duracağına atıp dur demişler. Gitmek lazım. Kol bağlayıp oturacak devir değil. Halk tükürse göl olur derler. Kulaklarına girsin. Gelecek hafta olmalı, burada Moskova'da Doğu Araştırmaları Enstitüsü bu mesele hakkında büyük bir müzakereye hazırlanmış. Aşmarin ve Şahtahtinskiy gibileri konuşma yapacak diyorlar. Bak işe, bir zamanlar Çarın ajanı olarak Türk halklarının dilini ve dinini yok etmek için mücadele eden namussuz adamlar bugün Latine geçmeyi tavsiye ediyorlar. Türk halklarının ilerlemesi için can atıyorlarmış. Piyasaya çıkmam diye sözüm olsa da gidip şöyle ortalığı alt üst edecek bir konuşma yapayım diyorum ben de. Konuşmadan duracak zaman değil, Galimcan Ağa, gitmek lazım. Ve konuşma da yapmalı. (S. 374)*

Yazar sık sık Sultan Galiyev'in kendi not defterinden alıntılar yapar. Bunlardan birinde Rusya Müslümanları Birinci Kurultayı'ndaki izlenimlerini aktarırken Ayaz İshaki ile ilgili yorumlarda bulunur. Onu inandığı yoldan giden, pes etmeyen, dik duran tavrı ile över. Bu açıdan İshaki'ye karşı bir sıcaklık ve samimiyet hisseder. Romanda kim olursa olsun haksızlığa karşı duran ve inancının peşinden giden kişi saygıdeğer olarak aktarılır:

Sağlam adammış, hiçbirisinin altında kalmadı, sonuna kadar kendini müdafaa etti, tuttuğu yoldan az da olsa sapmadı. (S. 66)

Ayaz İshaki'nin romandaki yeri ilginçtir. O aynı fikirde olunmasa dahi saygı duyulan, sevilen bir kişi, adeta kahraman olarak çizilir. Şüphesiz bunun sebebi, İshaki'nin haksızlığın karşısında yılmadan haklıyı savunan, hiçbir zorlukta mücadeleyi bırakmayan bir kişi olmasıdır. Yazarın en açık şekilde verdiği iletilerin başında işte bu değerler gelir:

- *İşte sana millet kahramanı, diye bu sefer Mullanur Vahitov kendisi uzandı Mirseyit'in kulağına. Zindan ve sürgünden kurtaramadı başını. Yine de sönmedi, bitmedi... Sosyal demokrat olmasam gidip kucaklardım, öperdim kendisini. (S. 90)*

4.1.11.Güzel Ahlak Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Ahlak kavramı çok geniş ve soyut bir kavramdır. TDK'nin internet sitesinde ahlak için şu tanımlar yer almaktadır: “1. Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları, aktöre, sağıtöre. 2. Huylar”. Aynı bölümde sözcüğün eğitim açısından ele alınışı ise şu şekildedir: “Bir kimsenin içinde yaşadığı toplumsal çevrenin törelerine uyma yetisi” (“Ahlak”, t.y.). Verilen tanımlara baktığımızda ahlakın hem toplumsal kuralları, hem bu kurallara uyabilme yeteneğini, hem de kişinin mizacını kapsadığını görüyoruz. Ahlakın güzel olarak nitelendirilmesi ise kişiden kişiye, toplumdan topluma değişebilmekle birlikte, insani boyutta ve değerler açısından düşünüldüğünde temel olan bazı özelliklere göre belirlenir.

Hökelekli (2013, s. 211) “ahlaki tutum, yargı ve davranışların varoluşunda bir kültürün varlığı açık bir gerçektir” demektedir. Bu şu demektir: bir toplumda geçerli olan ahlak kuralları, bireylerin buna hangi derecede uyması ile ahlaklı kabul edileceği ve hangi ahlaki kuralları benimseyip tabiatı haline getireceği kültür tarafından belirlenir. Kültür, eğitimle oluşan, gelişen ve aktarılan bir olgu olduğuna göre ahlakın bir değer olarak yücelmesi de ancak bu yolla olacaktır. Başta aile olmak üzere okul ve çevre bu eğitimin verildiği yerlerdir. Edebi eserler ise ahlaki değerleri gerek rol model göstererek gerekse de somutlaştırarak bireye aktaran en etkili araçların başında gelir. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında da yazarın bu iletiyi bazen sezdirerek bazen de açık cümlelerle okuyucuya aktardığını görmekteyiz.

Sultan Galiyev içki, sigara gibi zararlı alışkanlıklardan; şehvet gibi zararlı arzulardan uzak ahlaklı bir kişi olarak aktarılır:

- *Çok bahtiyar adamsın Mirseyit. Parmaklarıyla teker teker sayıyordu: Şarap içmiyorsun. Sigara da içmiyorsun. Kadınlar peşinden koştuğun da görülüyor.* (S. 52)

Tolum içerisinde nazik olmak, karşıdakini kırmadan söz söylemek de güzel ahlaklı diyebileceğimiz kimselerin özelliğidir. Sultan Galiyev katıldığı kurultayda salonun kalabalığından sıkışır ve mecburen bir başkasını da sıkıştırır. Yazar burada dürterek ve kaba bir tavırla uyaran kişiyi eleştirmeyi okuyucuya bırakır:

O anda kasığına birisi dirseği ile dürtüverdi, önünde duran askeri kıyafetli adamın ikazıydı bu:

- *Kendine gel, talebe, uyan... Üstüme çıkacaksın neredeyse*

Hakikaten de kendini kaptırmıştı Mirseyit. Dalgınlıkla, önünde duran adama dayanmış olmalıydı. Yine de adamın kabalığından ötürü sinirlendi, hayal dünyasına kanatlanıp uçarken aniden yere inmiş gibi hissetti kendini. Bu yüzden düzgünce cevap veremedi:

-Affedersiniz, asker efendi, dedi, keyifsizce. Kendi kendine de düşündü: "Kasığa dürtmeden anlaşmak daha güzel olmaz mıydı ki. " (S. 60)

Toplumda bazı davranış kalıpları da ahlak kuralları içerisine girerek yer edinir. Söz gelimi Türk toplumlarında görülen büyüğün elini öpmek hem bir gelenek hem de ahlak kuralıdır. Aynı şekilde bayramlarda tebrikleşmek de buna örnek olarak sayılabilir. Yazar da bunu ahlaklı olmanın gereklerinden sayarak şu cümleyi verir:

Kuybişev değil sadece, Stalin ve Troçki de elini sıktı, tebrik etti kendisini bugün gülen bir yüzle, sıcak ve yakın sözlerini esirgemediler hiç. Samimi veya değil orası başka, bayram günlerinde ahlak, terbiye denen âdeti korumak gerekir. (S. 265)

Temizlik insanın önce kendisine sonra da etrafındakilere olan saygısı ve sorumluluğunun bir gereği olarak güzel ahlaklı olmanın göstergelerindedir. Temiz olmak hem bedenen hem de ruhen gerçekleşmelidir. Fakir olmak başka temiz olmaksızın bambaşkadır. İnsanın giyecek tek bir kıyafeti olabilir, ama onu temiz tutmak her şeyden önce kendine saygısını gösterir. Çocuk Mirseyit zengin Mirza akrabalarının yanına misafirlığe giderken yamalı ve eski de olsa tertemiz giyinir:

Yamalı olsa da temiz pantolon, beyaz gömlek ve yepyeni tübetey şapkası giyerek gitti Mirseyit. (S. 6)

Bir kişiyle görüşmeye giderken üstünü başını düzeltmek, çeki düzen vermek de yine güzel ahlaklı bir hareket olarak değerlendirilir. Sultan Galiyev'in bu özeni şu cümle ile aktarılır okuyucuya:

- Girmek mümkündür her halde, diye üniforma yakalarını düzeltti Mirseyit, kabarmış kara saçlarını da eliyle arkaya yatırarak. Titizlik onun kanına sinmiş gibiydi. (S. 246)

Onun bu özelliğini küçücük kızı Reside bile benimser. Sultan Galiyev tutuklandığında eşi Fatıyma evi aramaya gelenlerin geride bıraktığı dağınıklığı görünce şaşırıp kalır. Çocukları korkmasın diye onlara babalarının gelip bir şey aramış olabileceğini söyler ancak Reside bunu kabul etmez. O babasının ahlakını iyi bilir:

- *Baba değil. Baba tertipli. O, evin altını üstüne getirmez ki, diye korkmuş gözlerini Fatıyma'ya dikti Reside. (S. 318)*

4.1.11.1.Namus ve İffet

Namus ve iffet kavramları birbiri ile yakından ilişkili iki değerdir. Namus ve iffetin varlığı kişinin ahlaka aykırı davranmaktan kaçınmasını, iyiye ve doğruya yönelmesini sağlar. Bütün toplumlarda hatta en ilkel kabilelerde dahi namus ve iffet bir şekilde yer almaktadır.

Hökelekli bu kavramlarla ilgili şu açıklamayı yapar:

İffet; bedensel hazlar, özellikle yeme-içme ve cinsel arzu konusunda ölçülü olmak, aşırı isteklere kapılmamak, kendine hâkim olmak suretiyle elde edilen bir erdemdir. İffetli kimsede dürtüsel istekler ve arzular kontrolsüz bir doğal akış içerisinde değil, akla, inanç ve değerlere uygun bir yapı ve düzen içerisinde doyuma ulaştırılır. Buna göre iffet erdemi dengeli ve ılımlı bir karakter yapısını ifade eder. İffet, ahlaki kötülük ve çirkinliklerden kaçınmayı ve kendini korumayı, namuslu bir hayat yaşamayı sağlayan yüksek bir manevi değerdir. ... Namus, insanın manevi ve ahlaki kişiliğini ayakta tutan ve sıkı sıkıya korunması, saklanması gereken temel bir değer olarak kabul edilir (2013, s. 126-127).

Bu açıklamaya göre, iffet ve namus bir değer olarak ahlakın en temel dayanakları olarak düşünülebilir. Çünkü bu değerler utanma duygusunu harekete geçirerek insanı toplumsal hayatın kurallarına uymaya zorlar. Bu yalnız toplum için değil aynı zamanda kişinin kendisi için de gereklidir. Mutlu insan olabilmek, en başta karakterin dolayısıyla ruhun arınması ile gerçekleşebilir.

Romanda Sultan Galiyev, namusu ve iffeti bir kadının bekâretinde arayan zihniyetten çok yukarda çizilir. Ravza geçmişte yaşadığı tecavüzden sonra Sultan Galiyev'in onunla evlenmek istemeyeceğini, kendine uygun bir eş olarak görmeyeceğini düşünür. Ancak Sultan Galiyev ne bu olaydan, ne de ikisinin evlenmeden önce birbirlerini isteyip cinsel birleşme yaşamalarından dolayı Ravza'yı namus ya da iffet yoksunu olarak görmez. Tecavüze uğraması asla Ravza'nın suçu değildir, aksine ona bu kötülüğü yapanın namus ve iffet yoksunu olduğunu gösterdiğini düşünür. Kendisi ile olan birlikteliği ise aşkın ve tutkunun bir kadın ve erkte ortaya çıkaracağı en doğal sonuçtur. Tüm bu çıkarımlardan sonra Sultan Galiyev, namuslu bir erkek olarak davranır ve sevdiği kadını yarı yolda bırakmayıp onunla evlenir:

- *Buna bakıp biz mutsuz mu olmalıyız?! Hayır Ravza, sen sadece benimsin. Ve sadece benim olursun tamam mı? diye iki eliyle kızın kaynar yanaklarını tuttu. Kendine çekti. -Ben*

sözünden dönmem. Yarın yok, hayır, bugün molla dedeyi çağırıp nikah okuturuz, inşallah. (S. 86)

Sultan Galiyev'in ahlakında var olan namus ve iffet ne yazık ki çok sevdiği eşi Ravza'da bulunmaz. Romanda namus, iffet, sadakat, doğruluk gibi ahlaki değerlerden yoksun olarak karşımıza çıkar Ravza. Kocasını bir başkası ile aldatarak onu büyük bir mutsuzluğa hatta cinayet işlemeye sürükler. Sultan Galiyev aldatılmayı kaldıramaz, ancak yine de kimseyi öldürmeyi düşünmemiş, olaylar silsilesi onu bu noktaya getirmiştir. Ravza'nın Sultan Galiyev'i aldattığı Oruciyev'in utanma duygusundan uzak tavrı onun da ahlaksızlığının bir göstergesi olarak verilir okuyucuya:

Ayak altında yer kayıyordu sanki. Bir şeyler söylemek veya çekip gitmek lazımdı, aklını kaybetmişti, çaresiz kalmıştı Mirseyit. Nereye gitsin? Canının yarısı, belki her şeyi burada. Durmadan kendisine çeken ve zor anlarda dünyada onun varlığını duymakla güç ve şevk kazandığı Ravzası burada. Gidemediği için azap çekiyordu. Ama gitmesi gerek. Yatakta saçları dağınık, çıplak göğüslerine beyaz çarşafı çekmiş halde oturan Ravza, o bildiği, o dünyasını unutup sevdiği Ravza değildi artık.

Oruciyev'in koca burnundan çıkan kalın sesi ayılttı aniden.

- Sözün varsa söyle. Ne diye takılıp kaldın ey Bolşevik!

Ne diyebilirdi ki o?! Şimdi aklı başında düşündüğünde bile bir söz bulacak hali yok. Hele o anda, ayak parmaklarından saç diplerine kadar nefretle titrediği anda, ne söyleyebilirdi ki? Ağzını yaya yaya, ak düşmüş kalın bıyıkları altından utanmadan güldü Oruciyev. Kendini suçlu saymak veya az da olsa bir rahatsızlık hissi değil bu, tam aksine kendini üstün tutma, galibiyetini gösterme şekliydi.

- Ne o bacanak, bir kadeh şarap vereyim mi sana da?! Güç verir, diyerek elindeki şişeyi gösterdi.

Mirseyit'in o an ancak dişleri arasından bir ses çıktı:

- Doktor Oruciyev! Sen onun kocası olduğunu biliyordun değil mi?

- Ne olmuş, dedi bıyıklı, alaycı gülüşüne devam ederek. Erkeksiz kadın olmaz, kime ne ki? Bazıları ihtilal yapıyor. Bazıları...

Yataktaki kadına işaret ederek, ağzını yaran bu adama sakın sakın bakmak mümkün değildi. Nefretle bağırdı Mirseyit:

- Doktor Oruciyev! Dur!

Her horoz kendi çiftliğinde öter dedikleri gibi kahkaha atıyordu ev sahibi. Şarap dolu kadehi yere attı aniden ve kendisi gibi kocaman karnı olan şişeyi havaya kaldırıp Mirseyit'in üzerine yürüdü. Üstüne fırlatılan şişeden başını eğerek kurtuldu Mirseyit. Şişe kapının kenarına çarpıp tuz buz oldu. Farkında olmadan çizmesinin koncuna tutundu Mirseyit. Yepyeni brovning tabancadan çıkan kurşun, koca bir öküz gibi üstüne atılmış adamı yere serdi. (S. 145)

Devam eden satırlarda Sultan Galiyev davranışından dolayı pişmanlık duyar. Birini öldürmek hiçbir şeyi düzeltmediği gibi onun daha da utanç duymasına sebep olur. Burada yazar, namus uğruna insanın düşebileceği hataları gözler önüne serer. Sultan Galiyev yaptığından utanç duyarak teslim olur. Bu davranış ise ahlaklı bir insanın yapabileceği türdendir:

Ne yaptım ki ben? şeklindeki soru epeyce geç aklına geldi. Hakikaten de ne yaptı, nasıl ahmaklıktı bu? Ne yaptı ve eline ne geçti? Hayattaki biricik şeyine el uzatan, en ince hislerini ayak altına alan, erkeklik gururuna gülmeye cüret eden insanı vurdu. O haini öldürdü öldürmesine ama ihaneti öldüremedi. Hakikatten kaçmak mümkün mü? Ezilen hisler canlanır mı, içi rahat eder mi? ... Bir müddet sonra işçi-köylü milisi idaresindeydi. Kendi ayağı ile gelip cinayet işlediğini haber verdi. Ve önünde hesap vermeye hazırды.

Yaklaşık bir aydır tutukluydu. Kimseye haber vermemiş, yardım istememişti. Müslüman komünistlerinin adına leke sürmekten korkarak kimliğini bile saklıyordu. (S. 146-147)

Namus birçok değerle yakından ilişkilidir: doğruluk, dürüstlük, güven gibi. Namuslu kimse için verilen sözü tutmak esastır. Sultan Galiyev, Stalin'in erk savaşına girdiği dönemde onunla ilgili bildiklerini ortaya dökmeye kalkışmaz. Romanda geçen şu bölüm buna en iyi örneklerden biridir:

Mirseyit için söz namustu. Troçki'ye verdiği sözü bozamaz. Bu mektubun bazı cümlelerine göz atıp geçerken bile hafızasına kazınmıştı ama söze karışmadı hiç. (S. 299)

4.1.11.2. Alçakgönüllülük

Alçakgönüllü olmak insanı yücelten ahlaki değerlerin başında gelir. Alçakgönüllülüğü kusurları fark edebilme ve kabul edebilme yeteneği olarak gören Yaman'ın (2016, s. 235-236)

da vurguladığı üzere alçakgönüllü olmadan diğer değerle ulaşmak imkânsızdır. Çünkü kendisinin kusursuz olduğuna inanan kişi herhangi bir gelişim gösterme çabasında da olmaz.

Alçakgönüllü olmak bencillikten uzak olmayı da sağlar. Karşılıklı ilişkilerde alçakgönüllü olan kimsenin daha sağlıklı bir iletişim kuracağı kesindir. Gel gelelim son yıllarda alçakgönüllülük suistimal edilmiş, bundan dolayı böyle insanların azalıp gururlu ve kibirli insanların artması, alçakgönüllü olmanın eziklik ve zavallılık olarak görülmeye başlanmasına neden olmuştur. Bu değerın yeniden diriltiip hak ettiği saygıyı görmesi, ahlaki değerlerin yükselmesi ve sağlıklı bir toplumun oluşması için elzemdir.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında alçakgönüllülük önemsenen değerlerden biri olarak karşımıza çıkar. Sultan Galiyev, hiçbir alanda kendini kibre kaptırmaz. Daima tevazu gösteren bir mizaca sahip olarak çizilir. Mirseyit'i Tatar Öğretmen Mektebi'nde iken katıldığı Şark Kulübü'ne konuşmacı olarak çağırıldıklarında, kendisi hakkında söylenenleri mübalağa sayması onun alçakgönüllü karakterini göstermektedir:

Mübalağa etmişti elbette, bu Evhadi İşmurzin'in işiydi. "Kabiliyetli edip" şeklindeki sözler onun üslubu; edebiyat sahasında o kadar büyük bir işi yoktu ki onun. Biraderan Kerimovların matbaasına Tolstoy'dan üç hikaye tercüme edip vermişti. Yine Veresayev ve Zagoskin'den tercümeleri vardı. Kendisi de beş-altı hikaye yazmıştı. Bütün eserleri bundan ibaretti.(S. 23-24)

Devam eden satırlarda büyük Tatar şairi Abdullah Tukay ile karşılaşır. Yaptığı konuşmadan sonra gelip Sultan Galiyev'i tebrik etmesi, büyük bir alçakgönüllülük olarak değerlendirilir:

Abdulla Tukay bu, işte, sahne arkasına girip kendisini arayıp buldu ve bizzat elini sıktı. Halbuki kimdi o, onun için? Bir zavallı talebe, evet sadece talebe, bir düşünsen. Fakat o düşüklük kabul etmedi bunu kendisi için, delikanlının gönlünü yapmak, teşvik etmek istedi. (S. 26)

Sultan Galiyev kendisine yöneltilen övgü dolu sözleri daima tevazu ile karşılar:

- *Biliyorum, işittim Mirseyit, dedi o. Orada tek başına orduya karşı çıktığını söylüyorlar.*

- *Mübalağa ediyorlar, diye cevap vermeye çalıştı. (S. 132)*

-Vakit yetmiyor maalesef, ben de ne zamandır görmek istiyordum sizi. Müslümanlar içinde tek büyük ihtilalci ve halk hizmetkari sizsiniz.

- O kadar değilse de, diye kendi kendine tevazu göstermeğe çalışan Mirseyit'in sözünü yarıda kesti, önder. (S. 200)

Yazar, Sultan Galiyev'i hiçbir zaman kibre kapılmayan bir kişi olarak aktarır okuyucuya. O bulunduğu ortamda kendi yerini bilen, ona göre davranan bir kişidir. Bu hali ile de daima saygı değer görülür. Onun alçakgönüllü kişiliği bir kez daha şu cümle ile aktarılır:

Mirseyit kendi seviyesini bilerek mütevazı bir şekilde kalktı ayağa. Ona yol vermek için ileri geçti. (S. 259)

4.1.11.3.Onurlu Olma

Onur kelimesinin TDK'nin internet sitesindeki büyük Türkçe sözlükte birçok anlamı yer almaktadır: “1. İnsanın kendine karşı duyduğu saygı, şeref, öz saygı, haysiyet, izzetinefis. 2. Başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, şeref, itibar”. Aynı bölümde felsefi bağlamda “insanın, duyan, düşünen ve özgür bir varlık olarak taşıdığı değer, insan olarak insanın değeri”; toplumbilim açısından ise “toplumun saygıya değer saydığı şeyleri korumayı, beslemeyi ve geliştirmeyi gerektiren, doğru ve aktörel olmayı zorunlu kılan tarihsel nitelikli bir aktöre ulamı” şeklindeki tanımları yer almaktadır (“Onur”, t.y.). Bu tanımlar çerçevesinde değerlendirdiğimizde onurlu olmak insanın kendine karşı öz saygısının olması ve toplumda insana ait saygı değer şeyleri koruması olarak açıklanabilir. Ahlaki değerlerden biri olan onurlu olmak, insanın kendine saygısını dolayısıyla toplumun değerlerini ne derecede önemseyip koruduğunu gösterir.

İnsan yalnızca yaratılışı sebebi ile güzel ve iyi olan her şeye layıktır. Onurlu olmak ise bunun bilincinde olmak ve bunu korumak demektir. Bir toplumda var olan tüm değerler temelde insanın onuru ile yaşayıp mutlu olmasını sağlamak içindir. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında yazar, hem kendisinin hem de tüm insanlığın onurlu bir yaşam sürmesi için uğraşan Sultan Galiyev'i anlatır. Bu değer eserde en çok işlenen değerlerden birisidir.

Mirseyit onurlu bir babanın oğludur. Heydergali kendisine saygısı olan, onurlu bir adamdır. Fakir bir köylü öğretmen olması sebebi ile eşi Gaynelhayat Hanım'ın akrabaları onu küçük görür. Bundan dolayı onlarla görüşmek istemez. Çocuk Mirseyit bu akrabalara misafir gider ve akraba çocukları onunla alay ederler. Elbette bu kendisine çok dokunur. Ancak o daha o yaşta onurlu bir kişi olarak karşılarında dik durur:

Dişlerini sıkıp sabrediyordu Mirseyit, ağlamamaya çalışıyordu. Mirza çocukları önünde açık vermek olmazdı elbette. ... Hayır, rahatsızlık duymuyordu o kendi kökünden. Babası Heydergali'nin böyle mağrur olmasıyla o da gururlanıyordu hatta. Onun Mirza değil Mişer olmasıyla da şeref duyuyordu. Evet ben Mirza değil Mişer, diye haykırmaya hazırdı o. (S. 7)

O gün kendisiyle alay eden çocuklardan Mehmütke de Mirseyit'in evine misafir gelir. Fakirliği ve köylü oluşu ile dalga geçmeye devam etmesi Mirseyit'e dokunur. O, güreşe tutunduğu bu Mirza çocuğunu, temsil ettiği tüm kavramlar ve köyü adına yenmek ister. Bu onun için bir onur meselesi olmuştur artık:

Diğerlerinden ziyade onu incitmişti Mehmütke, alay etmişti kendisiyle. Sadece kendisine değil, ana-babasına da hakaret etmişti, fakir olduklarına gülmüştü. Geçen yıl yaptığı hakaretler de aklından çıkmıyordu. Gösterir şimdi ona fakiri, dilenciye. Başlangıçta biraz endişe ve şüphesi olsa da Mirseyit'in şimdi artık kalmadı. Avuçlarına tükürüp Mirza çocuğunun karşısına çıkıp dikeldi. ... Ama mağlup olamazdı, yenilmek yakışmazdı ona. Ailesine, babasına hakaret eden, kendisi gibi bütün fakir-fukarayla alay etmeye cüret eden bu hanım evladına yenilmek mümkün mü? Arkadaşları da işte ona güveniyor, onun yenmesini istiyorlardı. (S. 10-11)

Onurlu olmak kendini tanımayı, sorumluluklarını bilmeyi ve bu çerçevede hem kendine olan saygıyı korumayı hem de sorumluluklarını yerine getirebilmeyi gerektirir. Yoksa kuru kuruya onurluyum demek ancak gurur ve kibir göstergesi olur. Sultan Galiyev Kazan'da çalıştığı ihtilal döneminde işçilere partisinin hedeflerini anlatmaya koyulur. Bu esnada kışkırtılan bir grup işçi ellerinde sopalarla yanına gelirler. Etrafındakiler can kaygısıyla kaçışırken Sultan Galiyev bunu onuruna yediremez. O, sorumluluk sahibi biri olarak sorumluluğunu yerine getirmeyi kendine görev bilir:

Yanında duranlar o anda kaçışiverdi hemen, herkes kendi derdinde. Mirseyit tek başına kalıverdi duvar dibinde. Kaçıp kurtulmak mümkün olurdu belki. Ama böyle bir şey aklına gelmedi. Korkup kaçışan afiş yapıştırıcı çocuklardan biri değildi ki o, en azından Tatar Bolşevikleri Derneğinin sorumlu temsilcisi. "Proleter ihtilali yapacağım diyen Bolşevik Sultangaliyev, Krestovnikov Fabrikası işçilerinden kaçıp kurtulmuş" sözünü nasıl kaldırsın! (S. 99)

Onurlu bir insan olarak Sultan Galiyev, değerlerine her zaman sahip çıkar, korur. Onun inançlarına, değerlerine bağlı oluşu kendi ağzından şu cümlelerle verilir:

Ama Tatar halkı için olur olmaz konuşmayı bırakın, bu bir! İkincisi, hiç kimse İstanbul'a yönelmeye kalkmıyor. Biz göçebe, yurtsuz değiliz, atalarımızın toprağında yaşıyoruz. Unutmayın, Mirseyit Sultangaliyev kendi vatanında ve kendi inandığı yolda, imanda yaşıyor. Kiblesi ve yönü tek onun! Halkını, vatanını ve imanını kimsenin önünde değiştirmede ve değiştirmeyecek! Hatta Genel Sekreter önünde de. (S. 271)

Romanda bu cümleleri Kuybişev isimli çalışma arkadaşı için sarf eder. Bu kişi Sultan Galiyev'in tam tersi onursuz biri olarak tasvir edilir. Bu bölümde ikisi karşılaştırılarak okuyucuya onurlu olmanın ne demek olduğu hissettirilmeye çalışılır:

Hatırlamak, aklına getirmek bile istemiyordu ama göz önüne hep, Stalin'in yanına koşturan Kuybişev'in sararmış yüzü, rengi kaçmış bakışı ve kulak ucunda da titreyen sesi geliyordu. Valerian Kuybişev'i Mirseyit bugün yeni tanımış değil ki, iç savaş günlerinde türlü cephelerde ve çeşitli şartlar altında görüşmüşlerdi. Az mı, çok mu hürmet ediyordu kendisine. Bugünse onun gözü önünde Kuybişev tamamen yok oldu, şahsiyetini kaybetti. Bolşevikler Partisinin Merkez Komite Sekreteri niçin böyle zavallı halde, aşağılık bir derecede olsun ki. Tamam olsun, Stalin de hürmete layık bir idarecidir. Ama Kuybişev'in de ondan kalır tarafı yoktu ki. Yan yana durup eşit seviyede konuşmak, mesai ortaklığı yapmak... Mirseyit de az çalışmadı Stalin'in yanında. Çalıştı, çalışıyor ve çalışacak da. Ama parti liderlerine olan bakışı nasıl olursa olsun onun karşısında hiç ezildiği, baş eğdiği yok. Hem affedemezdi kendisinde böyle bir aşağılık hali. Fikirleri uyduğunda ortak bir dil buldular, yoksa tartıştılar ve tartışırlar da. Birbirleriyle tartışmakla ve fikir mücadelesiyle hakikat ortaya çıkıyordu hem. Bir partinin üyeleri arasındaki davranışlar da ancak böyle olmalıdır. (S. 272)

Tutuklanacağı bilgisini verdiklerinde Sultan Galiyev inanamaz, belgelemelerini ister. Partiden çıkarılıp tutuklanmasına dair resmi evrakı gördüğünde ise onurlu bir biçimde davranarak silahını bırakıp ellerini uzatır:

Partiye ve Sovyetlere karşı kılını bile kımlatmamıştı ki o. Haksız yere itham... Aniden bir karar vererek belindeki tabancasını getirip masaya koydu. Ve elleri arkasında Merkez Komite Sekreteri Kuybişev'in önüne gidip durdu.

- Suçlu olduğumu doğruluyorsunuz madem, o zaman kelepçeyi de kendi elinizle takın, Yoldaş Kuybişev. (S. 309)

Sultan Galiyev'in zindandayken bile kendine saygısını yitirmemesi, yalvarıp yakarmaması, halen daha halkını düşünmesi ne kadar onurlu olduğunu gösteren bir başka detaydır. Yazarın bunu Stalin'in gözünden vermesi ise dikkat çekicidir:

Okuyup bitirdikten sonra kendi kendine söylediği ilk sözleri şu oldu: "İtaat etmiyor. Zindanda da boyun eğmemiş. Kendisine kızsın!" İki şey bilhassa keyfini kaçırdı Stalin'in. Birincisi, mektubun sadece kendisine değil, Troçki'ye de yazılmış olması; Troçki'yi onunla yan yana koyması, denk görmesi. İkincisi de, af dileyeceği, baş eğeceği yerde, zindanda bile soğukkanlı şekilde fikir yürütmesi. Kendisini ülke ve halkın geleceği için mesul kişi olarak görmesi. Akıl gücü, fikir açıklığı. (S. 315)

Onurlu insan için benliğine yapılan saldırı fiziksel saldırıdan çok daha acı vericidir. Kendisine saygısı olan insan, insana yakışmayan bu davranışları kabul edemez. Sultan Galiyev'in de zindanda canını acıtan, işkenceler değil boş yere aşağılanmak olur:

Acıdan daha ziyade boş yere aşağılanmaktan ötürü, kanlı dudaklarını örterek eğildi Mirseyit. (S. 320)

Sultan Galiyev tutuklu olduğu süre zarfında her türlü aşağılanmaya maruz kalır ancak yine de güçlü ve ayakta durur. Onun kendine inancı, güveni ve saygısı tamdır:

Yirmi dokuz-otuz yıllarında OGPU hücrelerinde iyice acımasız davranmaya başladılar. Aşağılamanın, insanlık seviyesiyle alay etmenin her yolunu denediler onun üstünde. Mirseyit Sultangaliyev'se hiç bir zaman teslim olmadı, aklını kaybetmedi. Hiç kimseyi satmadı ve zavallı durumuna düşmedi, özür dilemedi. (S. 408)

Bütün işkencelere, aşağılamalara karşı Sultan Galiyev onurlu duruşun sürdürür. O kendine yöneltilen suçlamaları tek başına üstlenerek kimseyi ihbar etmez:

Ama kendisine her türlü metot kullanılmasına rağmen Mirseyit Sultangaliyev hiç kimseyi ihbar etmez, suçlamaz. Mücadele arkadaşlarından da sadece vefat etmiş veya öldürülmüş onları zikreder. (S. 437-438)

Zorluklardan sızlanıp yakınmak Sultan Galiyev için olmayacak şeydir. Yazar, onun onurlu duruşunu her fırsatta vurgular:

- Evet, nasıl yaşıyorsun, ne var ne yok, Sultangaliyev Yoldaş? diye her sözünden ayrı bir tat alarak sordu Stalin.

- Gördüğünüz gibi, sağ-salim, Yoldaş Stalin. Şikâyetçi değilim. Tabiatı üzere sakin ve yumuşak bir halde, seviyesini bilerek cevap verdi Mirseyit. Vaziyeti hakkında ipucu vermekten, zor halde olduğunu göstermekten kaçındı.

Stalin onun kendisini böyle tutmasından hoşlanmamış gibiydi. Kanatları düşmüş, zavallı haldeki Mirseyit'i görmek istemiştir her halde. (S. 348)

"Değil Kırım'a gitmek, Başkurdistan'da babamı kardeşlerimi görüp gelmeye bile halim yok. Para lazım. O da bende yok" diyeceği geldi içinden. Denmez ki. Şikayetlenme, eksikliğini bildirme, tabiatına aykırı. (S. 364)

Devam eden satırlarda da sebebini açıklar bu davranışının:

- Tekrar teşekkür ederim, dedi. Ben ömür boyu ödeyemeyecek kadar borcu üzerime alamam. (S. 365)

Değerler insanı, hayatta karşılaştığı zorluklarla mücadelesinde ayakta tutan, güç veren inançlardır. Onurlu olmak değeri de insanın en çok zor zamanlarında güç aldığı bir değerdir. Hele ki kendisinin yıkıldığını görmek isteyen düşmanlar varsa bu daha da çok önem arz eder:

-Parti saflarına dönme arzun her zaman kendi gücüne bağlı, öyle değil mi? diye sorar ondan Stalin.

-Kendimi halen halk istiklali için mücadele edenler safında kabul ediyorum. Partili olup da emekçileri köle olarak tutmak isteyenler var. Bu sebeple dönmem hakkındaki ısrarım azalmaya başladı, diye cevap verir Sultangaliyev.

Hayretle bakar konuşana Genel Sekreter. Kendisine yöneltilen kinayeyi anlamış olmalıdır. "Bak sen, nasıl konuşuyor! Hiç de kendisi gibi değil bu davranış" diye düşünmüş olsa gerek. Çünkü Sultangaliyev'i kanadı düşmüş, tüyleri dökülmüş ve tamamen zavallı bir halde görmeyi ümit ediyordu mutlaka. Ama baksan hep aynı, eski halinde. Kirpi gibi iğnelerini dikip duruyor.

-Ailen nasıl? Karın, çocukların...

Mirseyit iyi biliyor ki Stalin bu soruyu mahsus yöneltiliyor ona. Maddi bakımdan sıkıntı çektiklerini biliyordu tabii. Karşısındakini, ailesinin geleceğine dair hislerle tereddüte sevk etmek onun maksadı.

-Teşekkürler Yoldaş Stalin, der Mirseyit kuru kuruya. Beni aile vaziyetimi sormak için çağırmamış olmalısınız. Boşa vakit geçirmeyelim. Sizin devlet işleriniz çoktur.

Gülümsemeye mecbur kalır Stalin.

-Sen hep böylesin, değişmiyorsun, Sultangaliyev. (Bir aradan sonra ilave eder.) Sadece saçların ağarmış. (S. 379)

Sultan Galiyev ikinci kez tutuklanışında görevlilerin gösteri yaparcasına ortalığı ayağa kaldırarak gelmelerine kızar. Etraftaki insanlardan mahcup olur. Zaten kaçmayan birini tutuklarken bu kadar tantananın çıkması onun onuruna dokunur:

Ne diyeceğini bilemedi Mirseyit. Etrafındakilerden ve onlardan da çok kendisine samimi bir şekilde davranarak yemek getiren pembe yanaklı Udmurt kadınından rahatsız oldu.

- Sizi tevkif ediyoruz, diye buyurdular o arada. Kalkın, ellerinizi arkaya koyun... Karşı gelmeyin! Ve emirleri dinleyin!

Buharı tüten sıcak yemeği biraz iterek ayağa kalktı. Paltosunu giydi.

- Niye insanı mahcup ediyorsunuz. Bu gösteri için başka yer bulamadınız mı? diye sordu, karşısındaki subaya. (S. 388-389)

Onurlu olmak, değerleri kendi benliğinde içselleştirmiş olmak demektir. Sadakat, vefa, güven, sevgi, sorumluluk, doğruluk, dürüstlük gibi değerlere inanan onurlu insan ispiyonculuk, yalan, riya gibi tüm kötü davranışlardan doğal olarak uzak duracaktır. Sultan Galiyev de tutuklandığında aynen böyle davranır:

Yalan cevaplar vermek faydasız. Dışarıdaki arkadaşlarına da zarar getirtmemeli. Hepsini de üstlenmeli. En sonunda suçu, tutuklanıp idam edilen veya vefat eden arkadaşlarıyla paylaşmalı. O, işte tam bu yoldan gitti. Ve kendisinin Bolşevikler partisi, Sovyetler hâkimiyeti tarafından yürütülen siyasete bakışını açık açık söylemeye girişti. Milli meseleyi halletme yolları, İslam ve milli istiklal hareketi arasındaki bağlar ve nihayet Turan Federasyonu projesi hakkında, haftalar, aylar boyunca bilgi verdi. Henüz sadece hayalinde olan fikirleri bile tesbih taneleri gibi bir ipe dizdi. Ama hiç kimseyi bu işe karıştırmadı. Hatta kendisini suçlayan, çamur atan kişileri bile itham etmedi, leke sürmedi. (S. 405)

Onurlu bir insan olarak çizilen diğer kişi de Ayaz İshaki'dir. Yazar onu adının geçtiği her satırda başarılı, karakterli, değerleri olan, saygı değer ve onurlu bir kişi olarak aktarır

okuyucuya. Daha dış görünüşü ile Sultan Galiyev'i etkiler, onun her hareketinden nasıl bir karaktere sahip olduğu anlaşılacaktır:

Kürsüye Avrupa tarzı, güzel siyah takım elbiseler içinde, orta boylu birisi çıktı. Vücudunu dik tutarak, acele etmeden, yavaş ve inançlı adımlarla yürüdü. Başını dik tutmasından, ayak adımlarından onun sağlam ruhlu, teslim olmayan inanç sahibi bir kimse olduğu anlaşılıyordu. (S. 61)

4.1.11.4.Duyarlı Olma

Duyarlı olmak ahlaki değerler içerisinde birçok kavramla ilişkili olarak bir davranış biçiminde ortaya çıkar. Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 2013 yılında yayınladığı "Değerler Eğitimi" adlı çalışmada; "bir kişinin sosyal sorumluluk içeren davranışlarda bulunması, başkalarının ihtiyaçlarını, sosyal olayları anlaması, buna uygun davranışlar üretmesi, sorumluluk alması" şeklinde tanımlanmıştır (S. 17).

Bu bağlamda duyarlı olan insan çevresindeki kişi ve olayları anlamlandırırken değerler çerçevesinde hareket eder. Sorumluluk almaktan çekinmeyerek çözüm odaklı davranır. Duyarlı olmak, kendini başkasına açabilmek, başka insan ve olayların da var olduğunun bilincinde olabilmek demektir. Duyarlı insan bencillikten uzak ve karşısındakine empati ile yaklaşabilen insandır. Etrafındaki olaylara, insanların yaşadıklarına karşı sağır ve vurdumduymaz olamaz.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında yazar, her bakımdan rol model olan, değerleri içselleştirmiş ve yaşamına yansıtmış bir kişi olarak çizer Mirseyit Sultan Galiyev'i. Dolayısıyla duyarlı bir kişi olarak karşımıza çıkar. Sultan Galiyev insanın dünyaya geliş amacının mutluluğu yakalamak olduğunun farkındadır. Ancak insanoğlu bu amacını unutmuş gibi kısacık ömrünü çekişmelerle, savaşlarla harcamaktadır. Duyarlı bir kalbe sahip olan Sultan Galiyev bunu kabullenemez, kendince nedenlerini bulmaya ve çözümler üretmeye çalışır:

Kainat nasıl da büyük... Tabiat ne kadar mükemmel. Şu kainatın, şu tabiatın kucağında yaşayan insanlık cemiyeti ve bizzat insanlar niçin bu kadar mükemmel değil ki? Halbuki hayat, birisine ikinci defa gelmiyor. Ve ebedi de değil. Düşünürsen o kadar kısa bu insan ömrü! Büyüyorsun, yetişiyorsun, çabuk geçiyor. Büyüyüp gelişmeye kalmıyorsun henüz, o arada ömür yumağın yere doğru yuvarlanmaya başlıyor. Bu sayılı yıllardan meydana gelen ömrün kıymetini bilmiyor ki insan dediğin. Daha doğarken ağlayarak doğuyor. Ve ömrü

boyunca hiç doymuyor, hiç bir şey yetmiyor ona. İsteddiği her şeye sahip olan da kendisine bir düşman veya bir huzursuzluk buluyor. Kardeşiyle bir şeyleri paylaşmıyor veya komşusuyla... Ya bir de kendi arzularıyla birbirini seçip almış karı-koca hakkında ne demeli? Ömürleri boyunca ne paylaşıyorlar, birbirlerine neyi ispata çalışıyorlar.

Niye böyle, neden böyle oluyor? Dünyanın güzelliğinden huzur bularak yaşamak için yaratılmış değil mi ki bu insanoğlu? Nefes alacağım dese havası nasıl, içeyim dese şarıldayarak pınarları akıp duruyor. Kara toprağa ne eksen, o meyve veriyor. Çalış ürün al, yaşa, daha ne?! (S. 35)

Devam eden satırlarda kâinatın sesine kulak verir. Duyduğu bu seslerin vermek istediği iletiyi anlamaya çalışır:

Birden köyün gece sakinliğinde derin bir hüznün ve endişe, sözlerle anlatılamayacak bir can sıkıntısı ve kaygı avazları işitiliyor gibi. Sadece köy ahalisine değil, bütün ülkeye, bütün aleme yankılanır gibidir bu endişeli inilti. Orman tarafından uzun uzun kurt uluması işitilir. Ahırda atlar kişner, inek bağırır, köpekler havlamaya başlar. Dikkatle dinlesen rüzgar da ağlar gibi bir ses çıkarıyor. Evin karşısında oturan ak kayınlar uğulduyor, bahçe arakasındaki asırlık çınarlarda ise inleme sesleri...

Tabiattaki bu kötülük sesleri hiç de boşuna değildi. İnsanların içinde de sükunet ve güven yok bugün, diye düşünmeye başladı. (S. 35-36)

Kırmıskalı Köyü'nde çocukların çoğu Rusça bilmez. Çocuk Mirseyit ise Rusça'yı da Türçe'yi de asıllarından okuyacak kadar iyi bilir. Onların da Mirseyit'in okuduğu romanlara ilgileri vardır, merak ederler. Mirseyit de buna duyarsız kalamaz ve daha on bir yaşında olmasına rağmen arkadaşları için tercüme işine soyunur:

Mirseyit birden sevinçle haykırdı:

- Buldum, Tatarcasını da buldum. Onun Tatarcası "Belekey Yolkış" olacak. Ve doğrulup kalkarak sordu. Baba, sen nasıl düşünüyorsun, şayet ben bu romanı Tatarcaya tercüme etsem... Kırmıskalı'da bütün çocuklar biliyorlar bunu. Ayrıca ben ondan kaç defa söz ettim. Biz de okumak istiyoruz diyorlar, fakat Rusça bilmiyorlar.

- Tercüme, mukaddes iş. Yapabilirsen gayret et bakalım, dedi baba. (S. 4)

Duyarlı olmak, başkalarının ihtiyaçlarını ve sorunlarını anlamada empati yapmayı gerektirir. Sultan Galiyev'in daha çocuk yaşta bu duyarlılığa sahip olduğu şu cümlelerle verilir:

- *Lemorntov'un kahramanları gibi cesur, güçlü bir sezgi kabiliyetine sahip olmayı hayal ediyorum ben. Bizim Tatar-Başkurtları da bu yolla hürriyete çağırmak mümkün olabilir. Kendi hürriyetleri, kendi talihleri için Lermontov'un eserlerindeki Kafkas çocukları gibi mücadeleye girişirdi onlar da. Böyle atıl ve miskin yaşamaya bir set çekmek gerek. İnsanlar kaygı ve üzüntülerin ne olduğunu unutup, beraberce mesut ve eşit yaşamaya layık. Geceler boyunca işte bunları düşünüp duruyorum ben baba. Hayal kuruyorum, kendi kendimle tartışıyorum... Hiç kimse yokken bağıra bağıra konuşuyorum. Siz işitmiyor, görmüyorsunuz bile. Hatta çaresizlikten yüzükoyun kapanıp ağladığım da oluyor. ....*

- *Hayır baba, insanın hayal etmesi lazım. Dünyayı güzel, hayatı daha iyi hale getirmek için hayal... (S. 20)*

Savaşta kazanan taraf olmaz. Her iki taraftan da birçok kayıp verilir: insan, yaşam alanları, para... Bunun bilincinde ve duyarlı olan her kişi savaşın karşısında olur. Sultan Galiyev de hiçbir zaman kan dökülmesini istemez. Bunu engellemek, sorunları konuşarak barışçıl yollarla çözmek için elinden geleni yapar:

Mirseyit iyi biliyordu ki henüz iki taraf arasında savaş başlamamıştır. Taktik hazırlıklar devrine mahsus bazı tesadüfi vuruşmalar olmakta sadece. Geniş planda bir savaşa yol açılmamalıydı. O anda her iki taraftan da kayıplar pek çok olacak. Çok uzatmak da doğru olmaz, Bolak yakası muhasarada, her taraftan sarılmış halde. Bu şekilde çok devam ederse Tatar Bistesinde yaşayanlar ölüp bitecek, tarihi binalar da harap olacaktı. ... Yine de Grasis ve Şeynkman ile uzun tartışmalardan sonra onları Balak yakasını topa tutmaktan geçici olarak vazgeçirdi. Ama geçici olarak sadece. Eğer İlyas Alkin ile görüşüp bu karşı durmanın manasızlığını anlatamazsa işin neyle sonuçlanacağı belliydi. (S. 129)

Duyarlı insan sosyal olaylarla yakından ilgilenir. Yaşadığı toplumda meydana gelen her olayın kendisini de etkileyeceğinin farkındadır. Bu farkındalıkla olayları değerlendirmeye ve anlamaya çalışır, buna göre davranış geliştirir. Tıpkı Sultan Galiyev'in de içinde bulunduğu toplumsal sorunları kişisel sorunu gibi algılayıp çözmek için akıl yürütmeye çalışması gibi. Yazar onun bu duyarlı tavrını şu cümlelerle aktarır:

- *Ne rahatsızlığın var Mirseyit? Ne düşünüp duruyorsun gece boyu uyumadan...*

- Zor ve tehlikeli yıllara giriyoruz, Fatıyma. Bir düşünsen çok korkunç...

- Neye, kim için endişeleniyorsun? diye sordu Fatıyma ve bir yandan yanlarındaki beşikte mışıl mışıl uyuyan çocuğun da üstünü örttü.

- Tamam Fatıyma senin de kafanı meşgul etmeyeyim şimdi. Bana yeter de artar zaten. Yakıp yıkıyoruz. Bu yıkmayı ve savaşmayı öğrendik, başka gururlanacak bir işimiz yok. Çarı düşürdük düşürmesine ama idare etme usulleri eskisi gibi kaldı. Korkutma ve cebretme... Yasaklama ve tehdit... Ne zaman sonu gelir bunların? Emekçiler ve milletler hakkında düşünmek sadece sözde kalıyor. Süngülü tüfek demokrasisi geliyor ülkeye. İşte bu korkutuyor, Fatıyma. (S. 213)

Başkurdistan'da olan hadiseler daha da korkutucu ve utanç verici. Morzabulatov'un isyanı büyüye büyüye geniş bir sahayı kapladı. Bu, Orta Asya'daki Basmacılık hareketine dönecek neredeyse. İşte nasıl sonuçlar veriyor, halkın ihtiyacıyla ilgilenmemek, milli meseleyi tanımamak. (S. 214)

Romanda yalnız ihtilali veya koltuğunu düşünenlerin aksine halkın sıkıntıları ile yakından ilgilenen, bunları çözmek için sorumluluk alan duyarlı bir kişi olarak çizilir Sultan Galiyev. Yazar, onu Stalin'in karşısında kendisini de duyarlı olmaya davet eden şu sözleriyle anlatır:

- Evet Yoldaş Stalin, doğru söylüyorsunuz. Siz benim oralardan henüz döndüğümü biliyorsunuz. Ama neden kabul etme gereği duymadınız beni. İlyiç de kapısına Stasova'yı dikmiş. Troçki ise bu işlerle bir alakam yok, diyor.

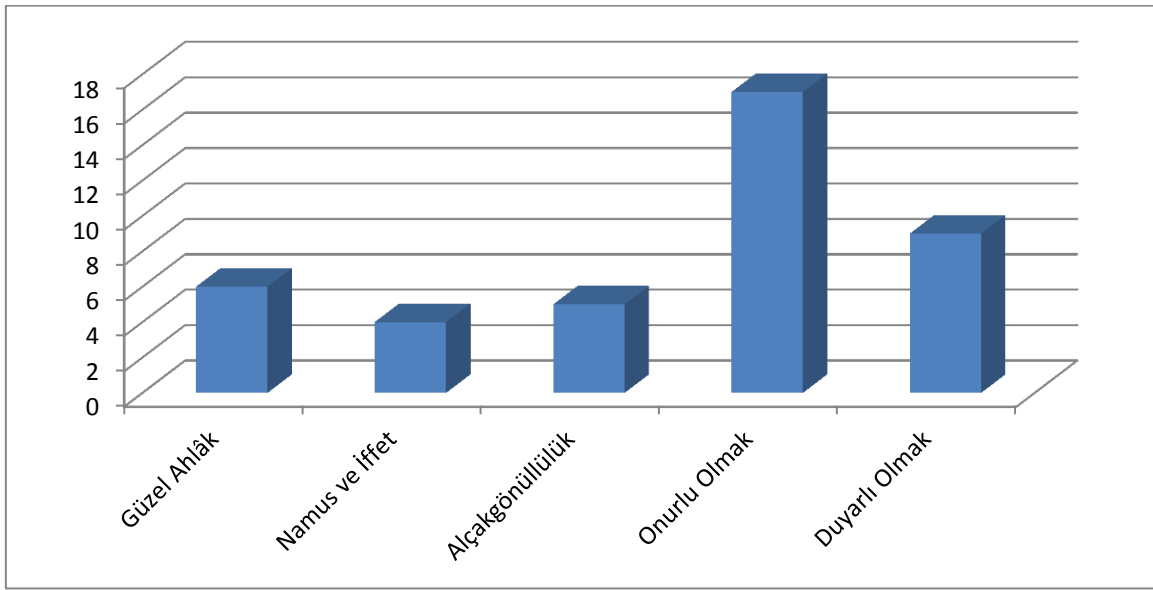
- İlyiç ile Troçki için ben cevap vermem. Söyleyin. Dinliyorum.

- Kazan, Çistay, Mamadış, Alabuga şehirlerini duydunuz mu acaba? Yaya gezdim oraları, Araba çekmek veya binmek üzere verilen atları kullanmak tehlikeli, düşüp yıkılıp gidiyorlar. Ayaklarını kaldıracak halleri yok. Ya İnsanlar?! İnsanlar nasıl bir kafesteler? Göz göre göre açlıktan öldürüyoruz halkı. Soğuklarla beraber başlamış açlık. En büyük ikram, çürük patates yemeği! Pazı otu karıştırılarak pişirilen ekmek lapası çocukların en büyük hayali! Ağaç kabuklarını kemirip kurt avlayarak yaşıyor pek çoğu. İhtiyarlar, çocuklar daha çok ölüyor açlıktan. Acilen yardım eli uzatmazsak halk telef olacak Yoldaş Stalin. (S. 231)

İnsanın en büyük sınavlarından birisi açlıktır. Savaş, salgın gibi toplumsal felaketlerin hemen ardından ortaya çıkan kıtlık, insanı en çaresiz bırakan olaylardandır. Böyle zamanlarda karar mekanizması konumundaki kişilerin duyarlı olması büyük önem arz eder.

Yöneticilerin bu anlamda duyarlı olması, sorumluluk alabilmesi, çözüm odaklı olabilmesi değerlerin yaşamaya devam edebilmesi için gereklidir, yoksa karnı aç bir kimsenin ruhunu doyurmayı düşünmesi çok zordur. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında Sultan Galiyev, halkın açlık çekmesine razı olmaz, özellikle köylü halkın açlığa mahkûm edilmesini kabul etmez:

- *Eleğindeki son dirhem ununu, kabındaki son çavdarını çekip almak, zaten iki yakası bir araya gelmeyen köylüyü silah gücüyle talan etmek, en hafifinden insaniyetsizliktir Yoldaş Stalin. Ben hala bu fikirdeyim. (S. 232)*

Grafik 4.9 Güzel Ahlak Değeri İçerisinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı

4.1.12. Dini Değerler ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

İnsana yönelik işlevleri açısından dini bir eğitim ve ahlak sistemi olarak değerlendiren Hökelekli (2013, s. 233), anlamına uygun bir dinî anlayış ve yaşayışın değer odaklı olmak zorunda olduğunu belirtir. Dinin değerler sisteminde yer alması, insanı manevi bir huzura kavuşturması, dingin bir ruh haline eriştirmesi dolayısıyla. Yani kişi dinin gereklerini yerine getirmekle hâlihazırda birçok değeri de benimsemiş olur. Ayrıca sabır, şükür ve tevekkül gibi kavramlar sevgi, sorumluluk, iyilik ve hoşgörü gibi değerlerle bir bütünlük oluşturarak erdemli insanı tamamlar.

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında din daha çok Türk halklarının ortak noktalarından biri olarak ele alınır. Bu bakımdan birleştirici ve bütünlleştirici bir olgudur. Mirseyit Sultan Galiyev dinî duygulara ve dine ait kavramlara saygı duyar. Dindar olmamakla

birlikte dini değerlere kutsallık atfeder. O, Kur'an-ı Kerim'i dinlerken gözyaşlarına hâkim olamayacak kadar içinde hisseder. Yazar onun din ile olan manevi bağını şu sözlerle anlatır:

Birleşik oturumu açmak üzere gelen Galimcan Barudı, Kur'an okumaya başladığında Mirseyit'in gözlerine yaş dolmuştu. Umumiyetle dine bakışında epey soğukkanlı olmasına rağmen bu manzara, bu hüzün çocukluğundan beri büyülüyordu onu. Ama bizzat Barudı'den duyulan Kur'an bambaşka. Ayrıca ruha işleyen sesi, başka kimsede olmayan kendisine has derin bir hüzün... Kalbin taş olsa da tarafsız kalmak mümkün değildi bu an. (S. 89)

Dini değerler içerisinde sabır ve şükür önemli kavramlardandır. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında sabır, insanın hedeflerine ulaşmada karşısına çıkan her türlü zorlukta dayanma gücü veren bir değer olarak gösterilmektedir. İnsan ancak sabırla çabalamaya devam ederek amacına ulaşabilir. Eserin ilk sayfasında geçen meşe kütüğünü kesme olayı birçok değeri barındıran bir bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı olayda bu kez de sabır değeri okuyucuya sezdirilerek verilir:

Babası onun hep sıklıkla testereyi çektiğini biliyor; asırlık meşe kütüğünü değil, sağlam mı diye kendi oğlunu imtihan ediyor böylece. Pehlivan vücutlu bir adam olsa da kendi alnında burcu burcu ter damlaları birikiyor, soluğu sıklaşıyor, ya on bir yaşındaki oğlan nasıl dayansın. Seziyor, görüyor elbette, onun testere sapını çekmeye hevesi kalmadı, bıraksa bırakır fakat teslim olmuyor. Yoruldum baba, biraz dinlenelim demeye "yiğitliği" müsaade etmiyor. lse ölür, fakat şikayet edip zırıldamak nedir bilmiyor onun oğlu.

Kim önce pes eder, kim sıkılıp vaz geçer diye beklerken büyük bir yarılma sesi çıkararak meşe kütüğü ikiye bölündü. Oğlan yine de yendim, kurtuldum diye aceleyle elindeki atmaya çalışmadı, hiç belli etmeden, yaşlılara has bir sabırla testereyi kendisine doğru çekip çıkardı. (S. 1)

şükretmek aynı zamanda kanaat etmekle ilgilidir. Sahip olunanı kabullenmek, sevmek ve bunun için minnet ve mutluluk duymaktır. Tıpkı Sultan Galiyev'in eşi Fatıyma'nın sahip oldukları için şükretmeyi bilmesi gibi. Sultan Galiyev'e göre dindar bir kişi olarak çizilen Fatıyma, samimi ve içten bir sevgi ile inanır Allah'a. Bu açıdan da şükretmek, onun inançlı olmasının doğal bir sonucu olarak verilir:

-Ekmek tayınımızı aldım, biraz da patates var. Sıkılma Mirseyit, Allah'a şükür. (S. 275)

Devamında Sultan Galiyev'in din ile olan ilişkisi de kısaca özetlenir. Bu bölümde Fatıyma dindar oluşuyla övülür. Din için "mukaddes düşünceler" ifadesi kullanılır:

Gülümsedi Mirseyit. Bu onun "Allah" adını telaffuz eden Fatıyma'ya tebessümüydü. Fatıyma, Kasıym şehrinde doğup Moskova'da yetişmiş olsa da Allahütaalayı her zaman hatırlamaya alışmış, iyi terbiye görmüş bir kızdı. Mirseyit ise yetişirken denk gelmedi öyle bir terbiyeye, bugünse dinden kaçınmayı teklif edenler içinde çalışıyor. Kısacası o bir ihtilal fanatiği, Allah adını çok seyrek telaffuz ediyor. Aslında, yüreğinde bu mukaddes düşüncelere dair, hiç kimseye anlatmadığı bir sıcaklık ve saygı yaşamakta. (S. 275)

Devam eden satırlarda Sultan Galiyev küçük kızına Allah'ın var olup olmadığını sorduğunda verilen cevap ilgi çekicidir. Burada yazar, Allah'ın varlığını ve adaletini vurgular:

- *Ya sen, kızım nasıl düşünüyorsun, Allah var mı, yok mu? diye şakayla karışık, kızının kalkık burnuna basarak, sordu.*

- *Allah bizim bütün iyilik ve kötülüklerimizi görüyor babacığım, demez mi sekiz yaşındaki çocuk. Annem hastalanıp yattığında da "beni Allah çarptı" deyip duruyordu. Allah var baba! (S. 275)*

Allah inancında olacaklarla ilgili gerekeni yaptıktan sonra neticeyi Allah'a bırakmak olarak açıklayabileceğimiz tevekkül kavramı önemli bir yer tutar. Bu, insanın hayatın belirsizliği karşısında kendini rahatlatması, başına gelecekleri yalnız Allah'ın bilmeye gücünün yeteceğini kabullenerek teslim olmasıdır. Sultan Galiyev de romanda böyle bir tevekküle teslim olur:

Ertesi gün Petersburg'a da yola çıkmalı. Orada kim bekliyor, nasıl zorluklar var? Bilirse ancak Allah biliyor. (S. 67)

Sultan Galiyev dindar bir kimse olmamakla beraber dine karşı davranmaktan sakınan bir kimsedir. Daha çocuk yaşta iken giriştiği işte dine, şeriata karşı olmaktan, Allah'ın yasakladığı işleri yapmaktan çekinir. O yaptığı doğru ve iyi oluşunu bununla kontrol eder. Allah yasaklamamışsa girişilen iş doğru demektir onun düşüncesinde:

Hazretin ağzından çıkacak söz son derece mühim onun için. Cevabı işitemeyecek diye çarşaf içinden çıkıp tahtadaki yarıktan Hazretin ağzına dikti gözlerini. Çarla onun işi yok, şeriata, Allaha karşı iş diye düşünmesin: "Ey Allah'ım, şeriata dil uzatmaktan sakla... " (S. 15)

Devam eden satırlarda yazar, dini kuralları, emir ve yasakları sosyal hayata olumlu bir şekilde uyarlar. İnsanların giriştikleri işlerde Allah'ın yasakladığı şeklerden uzak durmalarının onları doğal olarak iyiye, güzele ve faydalıya yönelteceği iletisini vermektedir. Yazar, çocuk Mirseyit'i bu anlamda son derece duyarlı bir insan olarak yansıtır. Çara başkaldırmak için bildiri çoğaltan Mirseyit babasına yakalanınca babası molla Nuriehmec Hazreti çağırır. Bu bölümde uzun uzun din üzerinde durulur. Kur'an'da hakkını aramanın, zulme karşı durmanın haram olmadığı hatta Allah'ın böyle durumlarda düzeltmek için eyleme geçilmesini onayladığı anlatılır okuyucuya. Bu bölüm, bir nevi, ileride Sultan Galiyev'in yapacağı her şeyin dini dayanağı olur:

- Şeriat mı? diye başladı. Ve yumuşakça alıştırma alıştırma devam etti. Hayır, Heydergali, şeriat bu işi yasaklamıyor. Kuran-ı Kerim'in şu ayetinde, halkın kendisine zulmeden hâkimlere boyun eğmeyerek isyan hukuku da var denilmiştir. Hatta onu devirmek de haram iş sayılmaz. Evet!

Kendinden emin halde sakalını sıvazladı Hazret. Mirseyit'in içi rahatladı. Demek ki yasak veya haram bir işle uğraşmıyormuş o da. (S. 15-16)

Din birleştirici ve bütünleştirici bir olgudur. Romanda Rusya Müslümanları Birinci Kurultayı'nda, farklı düşüncelere sahip insanları aynı dine mensup olmaları birleştirir. Salon adeta bir arı kovana gibi kaynarken, okunmaya başlanan Kur'an ile herkes nefesini tutarcasına dinlemeye koyulur. Burada yazar, Kur'an okunmasını, onu dinleyen insanları tasvir ederken şu cümlelere yer verir:

"Bismillahirrahmanirrahim..." Arıkovana gibi uğuldaşan salon, aniden susup kaldı. Uzaktan, sanki asırlar dibinden işitilircesine kederli ses yankılandı: "Euzu-billahi mine'ş-şeytanir-racim..." Bu nedir, insanlar nefeslerini mi yuttular yoksa? Çıt yok, bir kişinin bile yanlılıkla derin bir nefes aldığı duyulmuyor. Gözler salonun başköşesinde Kur'an okumaya başlayan iri gövdeli orta yaşlardaki hazrete doğru dikildi. Başını yumuşakça yukarı doğru çevirmiş ve gözlerini yumarak ayet okuyan bu hazret Mirseyit'in çocukluktan beri tanıdığı birisiydi. Okuyor demek doğru olur mu bilmem, terennüm ediyor, hüznlenmiş gibi aynı zamanda. Onun ağzından, öyle böyle değil, ta gırtlak dibinden kubız sesini andırircasına çıkan gür sese hiç kimsenin tarafsız kalması mümkün değil.

O anda salona başka gezegenden gelen bir adam peyda olsa, hiç şüphesiz, şaşırır kalır, hayran olmadan dinleyemezdi: "Alın beni de aranızda, ben de sizin imanınızda olmak istiyorum" derdi.

O hüznün, o ses başköşeye çıkıp duran hazrete ait değildi sadece. Tarih soluğu, halkın zor kaderi, gönül çalkantıları, ümidi, cefası sığımış o sese. İşte bu birleştiriyor, işte bu çekiyordu buradakileri. Son zamanlarda dünya felsefesi ve ihtilal teorisinden başını kaldırmayan Mirseyit, birden, yere inmiş gibi hissetti kendini, doğduğu yerleri, orada kalan ana-babasını, kardeşlerini hatırladı. Köy mezarlığındaki kendisi için mukaddes olan kabir taşlarını düşündü. Son zamanlarda ihtilal hakkındaki fikirleriyle tamamen şaşırıp, ata-baba ruhundan, milli duygulardan uzaklaşıp, bunlardan yukarıda uçan, gayretli bir dağ kartalı gibi hissetmeye başlamıştı kendisini. Şimdiyse bu salondaki herhangi biri olduğunu anladı. Onun gibi gayretlilerle, cemiyeti değiştirip yeniden kuracaklarla, milletin geleceği, halkın kaderini ve ihtilali düşünenlerle dünya doluymuş işte. Esedullayev'in meşhur evine sığmıyorlar bile.

Mukaddes ahenk tamamlandı, durdu. Nihayet salona can geldi. İnsanlara ruh geri döndü. (S. 59)

Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanına adını veren “ sırat köprüsü” kavramı önce dini anlamda daha sonra da bir metafor olarak ele alınır:

- *"Sırat köprüsü" dediniz Hazret. Yaşamak Sırat köprüsünden geçmek dediniz.*

Adımlarını yavaşlattı Hazret, yanında ürkek ürkek yürüyen oğlanın sırtını yumuşakça sıvazladı.

- *Onu mu soruyorsun. Zor soru soruyorsun sen de, diye bir müddet düşündü. Yavaş yavaş anlatmaya başladı. - "Sırat" sözü Kur'an'da kırk defadan fazla tekrarlanan bir kelime. Cehennem üstünden cennete uzanan köprüdür o. Kıyamet gününde onun üstünden pek az, ilahi kişiler geçer. Çünkü Sırat köprüsü kıldan ince, kılıçtan keskince olur, anlıyor musun? Günahkârların, kötü kulların hepsi cehennem ateşine düşer.*

- *Orasını anlıyorum Hazret, işitmişim bunu, diye açıklamaya çalıştı oğlan. Bana şunu anlatınız, niçin bizim Tatara zordur yaşamak, niçin biz Sırat köprüsünü geçemedik kalıyoruz?*

- *Haa bak sen!?* diyerek, *sualin ne derece ciddi olduğunu ancak anlayan Hazret, kalakaldı. O kadarı kitapta yazılmamış.*

Bu oğlandan kolayca kurtulamayacak.

- *Yazılmasa da cevap bulmak gerek Hazret. Niçin babam "nerde, bizim Tatarlarda o " diye şikâyet ediyor. Ne olmuş bizim halka? Niçin onlara gazete çıkarmak yasak? Niye onlara*

Ak İdil boylarında yaşamak yasak? Babam, Çara mektup göndermek de yasak diyor. Başkalarına mümkün ama bize niye yasak? Strat köprüsünden geçemeyenlerin tekrar gayretlenmeleri haram değil ya?

- Anladım ben seni oğlum, diyerek Nuriehmet Hazret, yaşlı gözlerini gizlemeye çalışan çocuğu kendine doğru çekti. Anladım seni. Kitap bundan söz ediyor: Cehennemden cennete yol hiçbir zaman ve hiç kimseye kapalı değil denilmiş kitapta. (S. 18)

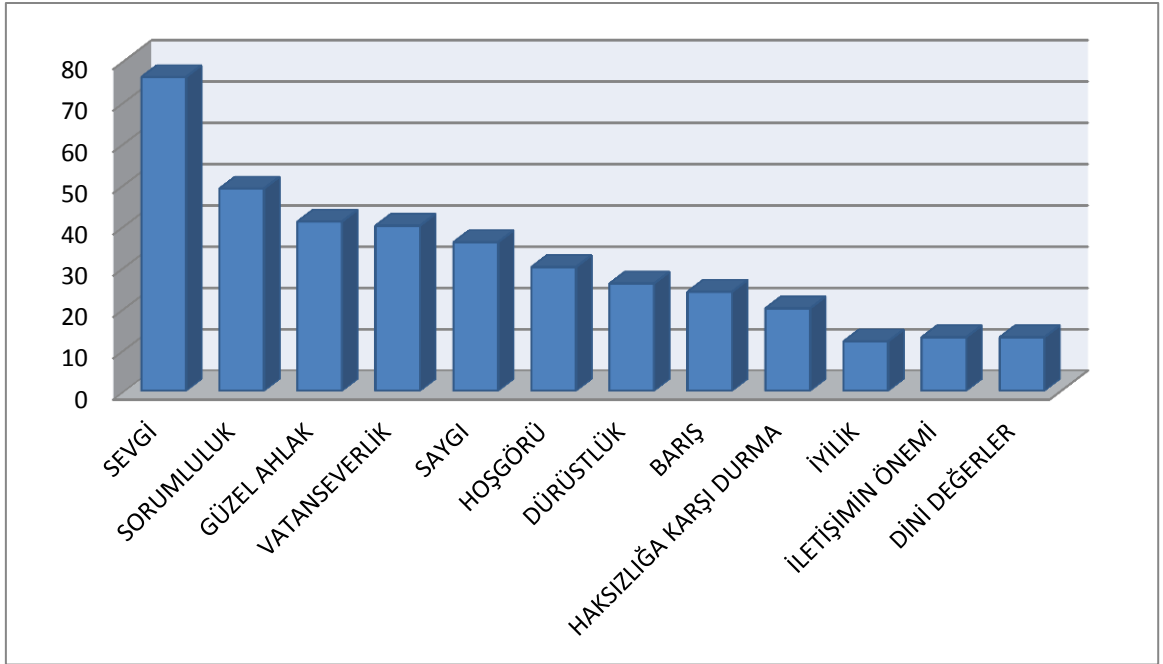
Kötü alışkanlıkların dinde de yeri olmadığı, Sultan Galiyev'in Seyitgaliyev ile sohbeti sırasında vurgulanır. Sultan Galiyev içkiyi fazla kaçıran arkadaşına ilk önce dinen uygun olmadığını söyleyerek uyarır:

- Mukaddes kitap içkiyi tasvip etmiyor Sehipgerey! (S. 72)

İslamiyet'te Cuma günü kutsal sayılan gündür. Bir işe başlanacağı vakit kolay ilerlemesi ve iyi sonuçlar vermesi için Cuma günü yapma âdeti halk arasında yaygındır. Kutsal günde başlanan işin de bu kutsallıktan payını alacağı düşüncesi vardır. Romanda da birkaç kez Cuma günü yola çıkma veya işe başlamaya vurgu yapıldığı görülür:

-Bugün benim yanımda kalırsın, yarın hayırlı Cuma yola çıkarsın. (S. 77)

(Cuma günü tamamladım, hayırlı olsun.) (S. 444)

Grafik 4.10 Sırat Köprüsü Sultan Galiyev Romanında Yer Alan Değerlerin Dağılımı

BÖLÜM V

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Yazar, içinde yaşadığı toplumda büyük mücadeleler veren, kendini halkına adanmış, birçok bakımdan örnek alınacak biri olarak gördüğü Mirseyit Sultan Galiyev'in yaşamını belgesel roman türündeki eserinde işlemiştir. On bir yaşından ölümüne kadar geçen süreci, tarihi ve sosyal olaylar ile birleştirerek okuyucuya sunmuştur. Romana ismini veren "Sırat Köprüsü" ise başta Tatar Türkleri olmak üzere tüm ezilen halkların yürüdüğü bir tarih sahnesi olarak simgeleştirilmiştir. Kahraman olarak sunulan Mirseyit Sultan Galiyev'in kişiliğinde birçok değer somutlaştırıldığı görülmüştür. Başta haksızlığa karşı duran tavrı olmak üzere, sevgi dolu, sorumluluklarının bilincinde, vatansever, iletişime önem veren, dürüst bir insan oluşu örnek gösterilmiştir.

Eserde belirlenen değerler inceleme kolaylığı sağlamak ve ulaşılan sonuçları daha anlamlı kılmak amacıyla gruplandırılarak incelenmiştir. Buna göre sorumluluk değeri içerisinde kendine ve aileye karşı sorumluluk, topluma karşı sorumluluk, çalışkanlık, özgecilik; saygı değeri içerisinde büyüğe saygı, bilgiye ve bilene saygı, misafirperverlik; sevgi değeri içerisinde aile sevgisi, doğa sevgisi, arkadaşlık, vefakârlık, sadakat, fedakârlık; iletişimin önemi; iyilik değeri içerisinde yardımlaşma, merhamet, cömertlik; hoşgörü değeri içerisinde öneri ve eleştiriye açık olma, empati, öfke kontrolü, olumlu düşünmenin önemi; vatanseverlik değeri içerisinde milli, manevi ve kültürel değerleri benimseme, milli bilinç, ortak ülkü; barış değeri içerisinde eşitlik, özgürlük; dürüstlük değeri içerisinde adalet, cesaret; haksızlığa karşı durma; güzel ahlak değeri içerisinde namus ve iffet, alçakgönüllülük, onurlu olma, duyarlı olma; dini değerler olmak üzere toplam 42 adet değer işlenmiştir. Araştırma sonucuna göre 380 adet değer iletili belirlenmiştir. Sevgi ve sorumluluk en çok, iyilik ise en az işlenen değerler olarak tespit edilmiştir.

Yazar eserde değerleri, bazen direkt anlatıcı ağızından açık olarak, bazen de diyalog ve içseslerle sezdirmeye çalışarak işlemiştir. Romanda değerlerin varlığından kaynaklanan övünç ve mutluluk ile yokluğundan duyulan rahatsızlık ve üzüntü dile getirilmiştir. Değerlere sahip olmak, insanlığı kölelikten, zulümden ve her türlü sıkıntıdan kurtarıp mutluluğa ulaştıracak olan tek yol olarak görülmüştür.

Araştırmanın sonucunda sevgi, eserde en çok işlenen değer olarak tespit edilmiştir. Değere toplamda 76 kez rastlanmıştır. Sevgi değeri içerisinde insan sevgisi, aile sevgisi, doğa sevgisi ve arkadaşlık ile bu sevginin neticesinde ortaya çıkan vefakârlık, fedakârlık ve sadakat değerleri işlenmiştir. Bu değer içerisinde en çok üzerinde durulan aile sevgisidir. Sultan Galiyev'in bir eş, baba ve evlat rollerini yüklenirken sahip olduğu en önemli nitelik olarak aktarılmıştır. Bu bakımdan örnek gösterilen bir kişi olarak çizilmiştir. 19 kez yer verilen aile sevgisinin, haksızlığa karşı durma değerinden sonra en çok değinilen konu olduğu görülmüştür. Vefakârlık, fedakârlık ve sadakat en çok aileye karşı gösterilen değerler olarak işlenmiştir. Yazar, insan için en önemli kavramın sevgi olduğunu vurgulamıştır. Sultan Galiyev de her şeyin sevmekle başlayacağına inanan ve tüm insanları koşulsuz sevgi ile seven bir kişi olarak çizilmiştir. Bunu gerek roman kurgusu içerisinde gerekse de resmi kayıtlarla okuyucuya aktarılan konuşmaları ve notlarında görmekteyiz.

Eserde geçen değerler gruplandırılmadan tek tek ele alındığında, 20 kez yer verildiği görülen haksızlığa karşı durma değerinin en çok işlenen değer olduğu anlaşılmaktadır. Romanın özü olarak sayılabilecek aile sevgisi ile haksızlığa karşı durma değerlerinin, verilmek istenen ileti açısından değerlendirildiğinde, anlamlı bir sıklıkta olduğu dikkatimizi çekmiştir. Eser Sultan Galiyev'in haksızlığa karşı duruşu ile başlayıp aynı şekilde bitmektedir. Yazar bu bağlamda, insanın daima haksızlığın karşısında olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Sorumluluk değeri eserde birçok yönden açıklanmaya çalışılmıştır. Sorumluluk sahibi olan insanın özellikleri verilmiş, bu değere sahip bireyler övülerek aksi yöndeki davranış ve tutumlar eleştirilmiştir. 49 kez yer verilen sorumluluk değeri içerisinde en çok işlenen değer çalışkanlıktır. Romanda çalışkanlığın önemi vurgulanarak tembellik eleştirilmiştir. Mirseyit Sultan Galiyev, çalışkanlığı ile herkesin takdir ettiği bir kimse olarak çizilmiştir. Bu açıdan erdemli insanın başta çalışkan olmak üzere kendisine, ailesine ve içinde yaşadığı topluma karşı sorumluluklarını bilen bir insan olacağı vurgulanmıştır.

Sorumluluk değeri içerisinde dikkat çeken bir diğer konu özgeciliktir. Özgecilik değeri ile ilgili iletilerde, kahramanın bunu bir kurtuluş formülü olarak vermesi dikkat çekicidir. Gerek kendi gerekse de toplumun mutluluğunu isteyen insanın, başkalarını düşünmek ve onlar için çaba harcamak zorunda olduğu vurgulanarak bencillik eleştirilmiştir. Bu bağlamda değerın önemi, anlamı ve gerekliliği vurgulanmıştır.

Araştırma sonucunda değerler eğitimi açısından güzel ahlaklı olmanın öneminin geniş biçimde işlendiği görülmüştür. Romanda güzel ahlak ile ilgili iletilere 41 kez yer verilmiştir. Ahlaki değerler içerisinde ele aldığımız onurlu olma değeri ise grup içerisinde en çok değinilen değerdir. 17 kez yer verilen onurlu olma değeriyle ilgili iletilerde, insanın kendisine ve tüm dünyaya karşı saygılı ve duyarlı olması, değerleri koruyup sürdürmek için çalışması gerektiği vurgulanmıştır. Duyarlı olma değeri ile birlikte birbirini tamamlar niteliktedir. Çevresine karşı kayıtsız kalan insanlar eleştirilerek duyarlılık açıkça övülmüştür. Güzel ahlaklı olmanın özelliklerinden birisi olan alçakgönüllülüğe ise eserde 5 kez değinilmiştir. Değer, kibir ve kendini beğenme gibi olumsuz özelliklerin karşısında erdemli insanın sahip olabileceği bir nitelik olarak işlenmiştir. Namus ve iffet ise özellikle kadınların davranışları üzerinden verilmiştir. Namus kavramının içeriği ve sınırları vurgulanarak farkındalık yaratılmaya çalışıldığı görülmüştür.

Yazar, bir devlet adamı olmasının verdiği bilgi ve tecrübe ile vatanseverlik değerini her yönü ile ele almıştır. Vatana duyulan sevgi, saygı ve bağlılığın onu oluşturan tüm unsurlara yansımaları ve bunun bütün ideolojilerden ayrı bir yerinin olduğunu vurgulamıştır. 40 kez yer verilen vatanseverlik değerinin karşıtı olan her hareket, tutum ve düşünce eleştirilerek, bunun insanın kimliğini yitirmesine ve amaçsızca savrulan sahipsiz bir yaprak gibi kalmasına neden olacağı belirtilmiştir. Bu ekseninde milli bilinç değeri içerisinde dil ve tarih bilinci işlenerek, bir milletin koruması ve devam ettirmesi gereken en önemli iki unsur olduğuna dikkat çekilmiştir. Ortak bir hedef doğrultusunda birleşmenin toplumu başarıya ulaştıracağına altının çizildiği ortak ülkü değerinde ise her insanın bu bağlamda yükümlülüklerinin olduğu vurgulanmıştır.

Vatanseverlik değeri içerisinde incelenen milli, manevi ve kültürel değerleri benimseme değeri 11 kez işlenmiştir. Burada özellikle, Türk dilli toplumların gelenek ve göreneklerine dair örnekler verilerek ortak bir değer paydası vurgulanmıştır. Milli, manevi ve kültürel değerleri dışlama ile milletsiz ve kimliksiz kalmakla sonuçlanabilecek yanlış davranışlar eleştirilerek değerlerin önemine dikkat çekilmiştir.

Romanda 36 kez yer verilen saygının farklı açılardan değerlendirildiği görülmüştür. En çok göze çarpan ise bilgiye ve bilgiye sahip olan insana duyulan saygıdır. Yazar, bazen anlatıcı ağzından direkt olarak bazen de karakterler ve diyaloglar üzerinden dolaylı bir şekilde bilginin önemini, her kapıyı açan anahtar olduğunu, âlim insanın da saygıyı en çok hak eden kişi olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda bilgiden uzak kalmak en büyük kusurlardan biri

olarak değerlendirilmiş, bilgiyi önemsemeyip bilene saygı duymamaksa bir gaflet olarak görülmüştür. Saygı insanın başkalarına ve büyüklerine saygı duyması olarak da ele alınmıştır. Özellikle Türk toplumlarında önemli görülen büyüğe saygı duyma değerine 9 kez yer verilmiştir. Bu saygı yalnız yaşın büyüklüğü ile değil bilgi ve tecrübenin fazla oluşu ile de ilişkilendirilerek yüceltilmiştir.

Saygı değeri içerisinde incelediğimiz misafirperverlik değeri de Türk toplumlarının karakteristik bir özelliği olarak romanda yerini almıştır. Bu başlık altında en çok değinilen değer olan misafire saygı, romanda adı geçen tüm Türk dilli halkların sahip olmakla övüldüğü bir özellik olarak verilmiştir. Öyle ki, çeşitli yönlerden yetersiz ve değer yoksunu olarak çizilen kişilerde bile, bu değer var olduğu belirtilerek önemi gösterilmiştir.

Hoşgörü teması içerisinde ele aldığımız öneri ve eleştiriye açık olabilme, öfke kontrolü ve empati ile olumlu düşüncenin önemi, romanda kahramanımız Mirseyit Sultan Galiyev'in belirgin karakter özellikleri olarak işlenmiştir. Bu bağlamda insan ilişkilerinde ne denli önem arz ettiği, kendini kontrol edemeyen ve empati kuramayan kimselerin hoşgöründen uzaklaşarak kavga ve anlaşmazlık içinde kaldığı vurgulanmıştır. Yazar, toplumun bir arada ve barış içinde yaşayabilmesi için hoşgörünün bu elemanlarına ihtiyaç olduğunu belirterek anlayışsız, eleştiri kabul etmeyen kişilerin sebep olabileceği kötülükleri gözler önüne sermeye çalışmıştır. Özellikle 11 kez işlenen öfke kontrolü bu bağlamda insanın kendini en çok geliştirmesi gereken alan olarak vurgulanmıştır. Kontrolsüz davranışların sebep olabileceği fenalıklar ile öfkeyi kontrol etmenin sağlayacağı faydalar karşılaştırılarak etkili bir biçimde işlenmiştir.

Yazar dürüstlüğün insanın sahip olduğu en önemli erdemlerden biri olduğunun altını çizmiştir. Romanda 26 kez yer verilen dürüstlük değeri içerisinde, dürüstlük ve doğruluk kavramları yüceltilerek, bunlara bağlı olarak gelişen adalet değeri vurgulanmıştır. Adil olmak en başta dürüst olmakla gerçekleşebilir düşüncesini işleyen yazar, bunun karşıtı olan yalan, riya ve sahtekârlığı eleştirerek kötülüklerin baş nedeni olduğunu göstermiştir. Bu değer içerisinde 8 kez işlenen cesaret değeri ise doğru, dürüst ve kendine inancı tam olan insanın korkusuzca işe atılacağı vurgulanarak verilmiştir. Birbirini tamamlayan bu değerler eserde, erdemli insanın bir portresini çizmektedir. Buna göre yazar, dürüst ve doğruluktan ayrılmayan insanın adil olacağını ve ihtiyaç duyduğu cesareti de içinde bulacağını ifade etmektedir.

Evrensel bir değer olarak barış temasına geniş yer verildiği görülmüştür. 24 kez değinilen barış değerinin, tüm insanların eşitliğine ve özgürlüğüne dayanan bir bakış açısıyla

gelebileceği anlatılmaktadır. Buna göre birtakım egolarla başa geçmeye çalışan kimseler, eşitliği bozmak, barışa engel olmak bakımlarından eleştirilmiştir. Sultan Galiyev ise barışın en şiddetli savunucusu olarak örnek gösterilmiştir. Onun nezdinde ancak eşitlikçi ve özgürlükçü bir yaşam biçiminin özelde kişilere genelde ülkelere barış getireceği vurgulanmıştır.

Eserde doğru iletişim biçimi ile kurulan ilişkilerde, karşılıklı anlayış ve saygının devam edeceği, aksi halde kavga hatta savaşların çıkmasının işten bile olmadığı örneklerle işlenmiştir. Bu bağlamda 13 kez işlenen iletişimin önemi, gerek karşılıklı ilişkilerde bireyleri gerekse de toplumlar arası ilişkilerde bir milleti anlaşılır kılmamanın en önemli yolu olarak anlatılmıştır. Sultan Galiyev romanda oldukça iyi bir hatip olarak, iletişimin ne denli önemli olduğunu diyaloglarında ve bu yolla çözdüğü sorunlarda göstermiştir.

Yazar Allah inancını, şükür ve sabrı kutsal inanış ve davranış olarak işlemiştir. Dine olan bakış, onun kutsallığına duyulan saygı çerçevesinde birleştirici bir güç olarak verilmiştir. Buna göre 13 kez işlenen dini değerler daha çok şükretme, kanaat etme, sabırlı olma gibi davranışlar çerçevesinde ve dinin insanları bir arada tutan gücünden faydalanarak topluma huzur ve barış getirme biçiminde işlenmiştir.

Romanda 12 kez yer verilen iyilik değeri, iyi niyetin önemi, yardımlaşma, dayanışma, cömertlik ve merhamet gibi değerler bağlamında işlenmiştir. Bir toplumda olması gereken temel değerlerden sayılarak, insanların bu değeri benimsemeleri sevinç uyandıracak bir durum olarak gösterilmiştir. Toplumda birlik ve beraberliğin sağlanması için önemli bir rolü olduğu vurgulanmıştır. Bu anlamda Mirseyit Sultan Galiyev örnek gösterilen bir kişi olmakla birlikte, isimsiz kahramanlar sıfatıyla nitelendirilebilecek bazı karakterler üzerinden de sıkça işlenmiştir. Burada yazar bir toplumu ayakta tutan şeyin, ayrıntılarda gizli olduğunun altını çizmiştir. Yapılan küçük bir iyilik veya yardım, bir merhamet duygusunun sonucunda doğan cömert davranışlar olarak yüceltilmiştir.

Renad Muhammedi'nin Sırat Köprüsü Sultan Galiyev adlı romanının değerler eğitimi bağlamında analiz edildiği bu çalışmanın bulgu ve sonuçlarına dayanılarak şu önerilerde bulunulabilir:

1. Türk Eğitim sistemi içerisinde öğretim programlarına baktığımızda, sınırları çizilmiş ortak bir değer listesi görülememiştir. Gerek değer eğitiminde öğretmenlerin gerekse de değer eğitimi araştırmalarında araştırmacıların daha etkili ve nitelikli çalışmalar

- ortaya koyabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bir değer listesi oluşturulabilir.
2. Edebi eserlerin değerler eğitiminde etkili bir materyal olarak kullanılması için öğretim programlarının bu amaca uygun şekilde düzenlenmesi fayda sağlayabilir.
  3. Bu kapsamda bakanlıkça bir “değerler eğitimi okuma listesi” oluşturulabilir.
  4. Bu çalışmada yol gösterici olması açısından Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı ile Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından belirlenen değer listesi temel alınmıştır. Bu bağlamda söz konusu roman farklı değer sınıflandırmaları ile yeniden incelenebilir.
  5. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev Türk dünyası edebiyatından bir eserdir. Roman Türk halklarının karakteristik özelliklerine göre ortak olarak görülen değerler açısından yeniden incelenebilir.
  6. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanında ulusal ve evrensel pek çok değer tespit edilmiştir. Dolayısıyla değer eğitimi için nitelikli bir edebi eser olarak kullanılabilir.
  7. Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanı belgesel roman türündedir. Konusunun ve kahramanının gerçek hayattan oluşu değer eğitimi bağlamında etkileyciliğini artırmaktadır. Öğrencilere değer eğitimi verilirken romanda hayatı anlatılan Mirseyit Sultan Galiyev’in pek çok açıdan rol model alınabilecek biçimde işlenmesi fayda sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, K. Ü. (2006). *Aktif Öğrenme*. (8. Baskı). İzmir: Biliş.
- Akerson, F. E. (2015). *Edebiyat ve Kuramlar*. (3. Baskı). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Aslan, C. (2017). *Örnek Durumlarıyla Türkçe-Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aslan, Z.Ş. (2012). Değerler Eğitiminde Bir Yöntem Önerisi: Edebiyat Metinlerinden Yararlanma. İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü, *Değerler Eğitimi Konferans Bildirileri* içinde (s. 47-55). İstanbul: Express Basımevi.
- Akbaş, O. (2014). Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. Y. S. Zavalısız (Derleyen). *Değerler Eğitimi* içinde (s. 14-37). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Atalay, T. D. (2014). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi Temel Kavram ve Terimleri. M. D. Erdem ve A. Akaya (Ed.). *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi* içinde (s. 1-49). Ankara: Pegem Akademi.
- Aytaç, G. (2002). “Edebiyat” Kavramı Üzerine. Y. Çelik (Ed.). *Sanat ve Edebiyatta Temel Kavramlar* içinde (s. 105-106). İstanbul: Nehir Yayınları.
- Ayyıldız, M. ve Birgören, H. (2009). *Edebiyat Bilgi ve Kuramları*. (Gözden geçirilmiş 2. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bayar, N. (2006). *Açıklamalı Yeni Kelimeler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Calp, M. (2017). *Edebiyat Bilgi ve Kuramları*. Ağrı: Nobel Akademi Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Cebeci, D. (2009). *Men Kazanga Baramen (Tataristan Seyahat Notları)*. İstanbul: Bilgeoğuz.
- Celep, C. (2003). *Halk Eğitimi*. (3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cemiloğlu, M. (2009). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*. (5. Baskı). Bursa: Alfa Akademi.
- Cevizci, A. (2002). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. (5. baskı). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Coşkun, M.V. (2012). Sunuş. M. Girgin (Editör), *Pedagojik Değerler* içinde (s.5). Vize Yayıncılık: Ankara.

- Değerler Eğitimi. (2013). Antalya Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (2005). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. (6. baskı). Ankara: Adres Yayınları.
- Demirel, Ö. ve Kaya, Z. (Ed.). (2013). *Eğitim Bilimine Giriş*. (8. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Dılmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile Eğitimin Sınanması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Durkheim, E. (2010). *Ahlak Eğitimi*. (Çev. O. Adanır). İstanbul: Say Yayınları.
- Ergin, M. (2006). *Orhun Abideleri*. (38. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Fichter, J. (2000). *Sosyoloji Nedir?*. (4. Baskı). (Çev. N. Çelebi). Ankara: Attila Kitapevi.
- Filiz, S. B. (2000). Eğitimle İlgili Temel Kavramlar. İ. Dönmezer (Ed.), *Eğitim Psikolojisi* içinde (s. 4). E.Ü. Basımevi: İzmir.
- Genç, İ. (2007). *Edebiyat Bilimi Kuramlar-Akımlar-Yöntemler*. (2. Baskı). İzmir.
- Girgin, M. (Ed.). (2012). *Pedagojik Değerler*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar* (2. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güven, A. Z. (2014). *Değerler Eğitimi ve Türkçe Derslerinde Değerlerin Kullanımı*. Konya: Palet Yayınları.
- Hökelekli, H. (2013). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. (2. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kapkın, B., Çalışkan, Z. ve Sağlam, M. (2018). Türkiye’de 1999-2017 Yılları Arasında Değerler Eğitimi Alanında Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16 (35), 183-209.
- Kaymakcan, R. (2012). Gençlerin Dini Değerlere Bakışı: Türkiye ve Avrupa Karşılaştırması. İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü, *Değerler Eğitimi Konferans Bildirileri* içinde (s. 13-30). İstanbul: Express Basımevi.
- Kudret, C. (2003). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri-1*. İstanbul: İnkılap.

- Kulaksızoğlu, A. ve Dilmaç, B. (2000). İnsani Değerler Eğitimi Programı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakóltesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, 199-208.
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçibaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerin Değerler Yönelimi ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 59-76.
- Locke, J. (2003). *Eğitim Üzerine Düşünceler*. (Çev. H. Zengin). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları. (Eserin orijinali 1933'te yayımlandı.)
- Montaigne, (2004). *Denemeler*. (Çev. K. Çetinoğlu). İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Moran, B. (2002). Edebiyat Eserinde Anlam. Y. Çelik (Ed.). *Sanat ve Edebiyatta Temel Kavramlar* içinde (s. 107-110). İstanbul: Nehir Yayınları.
- Moran, B. (2007). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Muhammedi, R. (1993). *Sırat Köprüsü Sultan Galiyev*. (Çev. M. Öner). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri 'Nitel ve Nicel Yaklaşımlar'*. (6. Basım). (Çev. S. Özge). Ankara: Yayın Odası Yayıncılık
- Oğuzkan, F. (1981). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. (2. baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Özdemir, Ç. (Editör). (2006). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Ekinoks.
- Özdemir, M. ve Tulumcu, F. İ. (2017). Değerler Eğitiminde Edebi Eserlerden Yararlanma: Fatma Aliye'nin Muhadarat Romanı Örneği. *Sakarya University Journal of Education*, 7 (4), 720-729. doi:10.19126/suje.377548
- Özensel, E. (2014). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. Y. S. Zavalısız (Derleyen). *Değerler Eğitimi* içinde (s. 14-37). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Özkırımlı, A. (1991). *Açıklamalı Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Altın Kitaplar Matbaası.
- Samur, A. Ö. (2011). *Değerler Eğitimi Programının 6 Yaş Çocuklarının Sosyal Ve Duygusal Gelişimlerine Etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Senemoğlu, N. (2004). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya. (9. Baskı)*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Sönmez, V. (2002). *Eğitim Felsefesi. (6. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Sönmez, V. (2015). *Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı. (18. baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Tahir, K. (2002). Edebiyat Nedir? Neye Yarar?. Y. Çelik (Ed.). *Sanat Ve Edebiyatta Temel Kavramlar* içinde (s. 111-112). İstanbul: Nehir Yayınları.

Tezcan, M. (1996). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Feryal Matbaa.

Toz, H. (2007). Çocuk Edebiyatı Tarihi. Ö. Yılar ve L. Turan (Ed.). *Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı* içinde (s. 225-252). Ankara: Pegem Yayıncılık

Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük. (11. Baskı)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ulusaoş, K. ve Dilmaç, B. (2014). *Değerler Eğitimi. (2. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.

Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Wellek, R. ve Varren, A. (2001). *Edebiyat Teorisi. (3. Baskı)*. (Çev. Ö.F. Huyugüzel). İzmir: Akademi Kitabevi.

Yaman, E. (2016). *Değerler Eğitimi Eğitimde Yeni Ufuklar. (4. Baskı)*. Ankara: Akçağ.

Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2002). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (8. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Elektronik Kaynaklar

Ahlak. (t.y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (09.03.2019): http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8361815ed708.42648727

Arkadaş. (t.y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (13.03.2019): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8966b088c681.55991547

- Bilgi. (t.y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (13.03.2019): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8810c_eee3736.04256173
- Değer. (t.y.). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (11.12.2018): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c1018661f04a8.94279457
- Eğitim. (t.y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (11.12.2018): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c101da9ef2546.33853416
- Eşitlik. (t.y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (03.03.2019): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c7af896bfe529.85319333
- Günyüz, M. (2011, Ekim). *Edebi Eserlerden Değerler Eğitiminde Faydalanmak: Fayda ile Sanatı Ayıran İnce Çizgi*. Değerler Eğitimi Sempozyumu, Eskişehir. Erişim adresi (15.09.2018): https://www.pegem.net/Akademi/sempozyumbildiri_detay.aspx?id=126977
- Hak. (t.y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (24.01.2019): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c4a19493c6705.59142384
- İletişim. (t.y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (24.02.2019): http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c7279fe84f517.63676331
- İyi. (t.y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (14.03.2019): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8aaaaf2ea780.75305008
- Kaşgarlı, R. A. (2018). Kurgu İçinde Gerçek: Bir Roman Kahramanı Olarak Prof. Dr. Turan Yazgan. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 17-26. Erişim adresi: http://www.diyalektolog.com/Makaleler/1537719319_2-raile%20abdulvahit.pdf
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973). Ankara: T. C. Milli Eğitim Bakanlığı. Erişim adresi (23.11.2018): www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf

Onur. (t.y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (09.03.2019): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8412e1393dd3.12305080

Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9, 10, 11, ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı. (2018). Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. Erişim adresi: <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103715395-TURKDILIEDEBIYAT%20PROGRAM.pdf>

Özgecilik. (t.y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (09.02.2019): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c5df6e6191260.25349726

Sadakat. (t.y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (23.02.2019): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c714dc7e4ea57.19114916

Sorumluluk. (t.y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (24.01.2019): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c4a06838a7aa8.28756637

Sosyal Değer. (t.y.). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (05.11.2016): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=sosyal%20de%C4%9Ferler&guid=TDK.GTS.581dcd05c2f7a7.08969140

Vefa. (t.y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (22.02.2019): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c705895d86c28.60409284

Vefakâr. (t.y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (22.02.2019): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c7058bbedf084.86615815

Yardım. (t.y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (24.02.2019): http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c72511628c6e6.45444716

EKLER

Ek 1: Renad Muhammedi İle Yapılan Röportajın Türkiye Türkçesi Metni

1) Türkiye'de hakkınızda bilgi edinmek ne yazık ki biraz zor. Mustafa Öner ve kişisel web sitenizden edindiğimiz bilgiler ışığında sizin yazar, siyaset ve düşünce adamı olduğunuzu biliyoruz. Bize kendinizden bahseder misiniz?

Rinat Safinovich Muhammadiev 10 Aralık 1948 tarihinde Tataristan Cumhuriyeti küçük Kirmeni Mamadysh bölgesi köyünde doğdu. 1966'da Nizhne Ushminskaya Lisesi'nden, 1971'de Tatar Dili ve Edebiyat bölümü olan Kazan devlet Üniversitesi'nden mezun oldu ve daha sonra üç yıl boyunca Kazan televizyonunda çocuk gençlik yayıncılığı editörü olarak çalıştı. 1973-1976 yıllarında, Kazan Devlet Üniversitesi gazetecilik bölümünde lisansüstü eğitimi aldı.

Mezun olduktan sonra, bir süre “Tataristan komünist” (şimdi "Tataristan") dergisinin bilim ve kültür bölümü yönetti. Şubat 1977'den itibaren edebiyat eleştirmeni bölümü editörü olarak “Kazan Utları” dergisinin editörlüğünü yaptı, daha sonra Mayıs 1981'den 1987 sonbaharına kadar derginin baş editör yardımcısı oldu. 1987-1989 yıllarında Tatar kitap yayınevinin müdürü olarak çalıştı. 1979'da Moskova Üniversitesi Bilim Konseyi'nde, tezini "Tatar edebiyat eleştirmenlerinin oluşum sorunları" üzerine savundu ve filolojik bilimler adayı oldu.

R. Muhammadiyev daha okulda iken, Tatar edebiyatı ile ilgileniyor, şiir okuyor, nesir yazmaya çalışıyordu. Çocukluğunda yazdığı ilk yaratıcı eserleri çocuk gazetesi “Genç Leninistler” de (Şimdi “Sabantuy”) yayımlanır. Yüksek lisans eğitimi yıllarında genç bir yazar olarak halkın tarihi ve edebiyatı ile yakından ilgilenen yazar, halk sanatını da inceler ve onlarla ilgili bilimsel makalelerini yayımlar. İlk Tatar profesyonel tiyatrocusu Gabdrahman Karam ve tanınmış dil ve edebiyat bilim adamı Jamal Walidi'nin eleştirisini, edebi mirasını derinden inceledikten ve önemsedikten sonra, o zaman için yeterince cesur ve ilkeli makaleleri edebi topluluklarda büyük ilgi uyandırır. Geçmişin edebi mirasını incelemenin yanı sıra, genç bir bilim adamı olarak mevcut edebi hareketi de izler. H. Tufan, S. Khakim, N. Arslanov, Ş. Galiev, I. Yuseev, R. Faizullin, G. Rahim, Eniki, A, Rasih gibi şairlerin Magdiev gibi ünlü nesir yazzatlarının yaratıcı portrelerini, Tatar edebiyatının genel durumu, gelişme eğilimlerini ve bu yıllardaki kayıplarla ilgili sorunlu makalelerini bilimsel olarak analiz

ederek yayımlamaktadır. Yazarın “Tatar Edebi Eleştirisi Oluşumunun Sorunları” (1982) gibi eserleri, edebi ve bilimsel eserlerin arasında değerli bir yer tutuyordu.

Yetmişli yılların sonlarında, eleştirel ve yaratıcı faaliyetlere devam eden Muhammadiyev nesir türünde derslere başlar. 1983 yılında ilk çocuk kitabı olan “Yeni Yıl Hediyesi” adlı kitabını çıkartır ve birkaç ay sonra köylülerin hayatlarını, sorunlarını, duygularını anlatan “İlk Kardelen” adlı romanını yayımlar. Yine bu dönemde yazar, ruh hallerini, aile geleneklerini ve eğitimin değerlerini ele alan ve ilk lirik romanı olan “Beyaz Hayal” (1985) adlı romanını çıkartır. “Gilmhanga anısına” (1986) lirik bir hikaye yazar. Bu hikaye kitabında, ahlaki düzlemde ilişkileri, aşk çatışmalarını ve genç neslin deneyimlerini anlatır.

1989'da ilk üç boyutlu eserini yazar. Sovyet döneminde halkın yaşamını, ulusal geleneklerin bozulmasının nasıl ilerlediğini, bir kişinin etnokültürel ahlaki kişisel niteliklerinin seviyesini belirleyen “Kenevir Kafesindeki Kuş” romanını bitirdi. Roman, 90'lı yıllarda eski sosyalist sistemi ve insanların yaşam tarzını eleştirmenin önünü açan önemli bir çalışmaydı. Bu çalışma, öğrenciler tarafından sıcak bir şekilde karşılanır, kısa bir süre içinde Tatarca ve Rusça iki kez yeniden basılır.

Edebi eserlerdeki başarılarla birlikte, Rinat bu yıllarda çok çalıştı. Aktif bir kamu ve politikacı olarak bilinir. 1989 ve 1995 yıllarında iki kez Tataristan Yazarlar Birliği Yönetim kurulu başkanı seçildi. Temmuz 1999 yılına kadar yönetmeye devam etti. Aynı zamanda 1990-1993 yıllarında Tataristan'dan Rusya Yüksek Konseyi Halk Yardımcısı, Rusya Yüksek Konseyi Başkanlığı üyesi ve Kültür ve ulusal konular yüksek konseyi daimi komisyonu başkanı seçildi. 1995-2000 yıllarında Tataristan Cumhuriyeti milletvekili olarak görev yapıyor.

Moskova'da (1990-1993) çalışırken, Moskova'da çalışan Rinat Saifievich, Mirsaid Sultangaliev'in Tatar halkının gelişiminde yaratıcılığını, etkinliğini ve katkısını, eğitimini, egemenliğini ve bağımsızlığını inceler. Arşivlerdeki materyal çalışmalarına dayanarak, M. Sultangaliev'in faaliyetleri hakkındaki tarihi belgelerden yola çıkarak R. Muhamadiev "Sırat Köprüsü" romanını yazar. Roman, halk tarafından çok beğenildi, basında bir sonraki yaratıcı başarı olarak adlandırıldı. 1993 yılında da bu romanın yazarı olarak Muhammedi, “Abdullah Tukay Ödülü”ne layık görüldü. Roman, farklı dillere Rusça, Fransızca, Makedonca, Çince ve Türkçeye çevrilmiştir. 1995'te İstanbul'da da bu roman beğeni ile karşılanmıştır. 1995 yılında

yazar bu romanıyla Platonov ödülünü almıştır. Roman Avrasya ve Afrika ülkelerinin prestijli hediyesi "Lotus" (1998) ile ödüllendirildi.

Rinat Sayfiyeviç, B. Yeltsin'in iktidara geldiği yıllarda onun ekibindeydi ve doğal olarak o zamanın tüm tarihi olaylarına kendisi de katılmıştı. Daha sonra, Sholokhov Ödülü'ne layık görülen "The Crash" adlı belgesel hikayesinde bütün bu olaylar hakkında yazmıştır. Bu, yazarın zamanında yaşadığı tarihi olayları anlatır: SSCB'nin çöküşünün tarihi, Ağustos 1991'de Rusya Parlamentosu ve Başkan hakkında, Eylül-Ekim 1993'te Nazarbayev, Yeltsin ve yardımcıları arasındaki iktidar ve kan ayrımı için siyasi mücadeleleri açıklar; çatışmalara katılan gerçek kişilerin eylem ve karakterinin değerlendirilmesini sağlar. Çalışma Rusça olarak üç kez basılmıştır.

"Tataristan Cumhuriyeti, Rusya İnsani Bilimler Akademisi"nin üyesi, Moskova Tatar topluluğunun aktif bir üyesi ve "Tatar Dünyası" gazetesinin genel yayın yönetmeni olan yazar, "Onurlu Kültür İşçisi"dir. 1979'dan beri dünyanın 20 diline çevrilmiş 70'den fazla kitabın yazarı olan "Tataristanlı Yazarlar Birliği"nin bir üyesidir.

Onun kaleminden çıkan onlarca kitap, Tatarca, Rusça, Başkırca, Türkçe, Çince, Bulgarca, İngilizce ve diğer dillerde tercüme edilerek yayınlanmıştır. Onun "Beyaz Kayaların Rüyası", "Aslanlar ve Kanaryalar", "Sırat Köprüsü", "Yıkılış", "Alacakaranlıkta Gölgeleler" adlı romanları en bilinen romanlarıdır. Rinat Muhammediyev, Tataristan Devlet Ödülü'nden ödülü "Abdullah Tukay", Türkiye'nin "Uluslararası Ödülü", Asya ve Afrika ülkelerinin ödülü olan "Lotos", "A. Platonov" ve uluslararası ödül olan "MA Sholokhov" gibi ödüllerin de sahibidir.

İlk lirik romanı olan "İlk Kardelen" adlı roman ona (1983, Rusça çeviri - 1987) göreceli bir ün kazandırmıştır. Bir sonraki eser olan "Gilemhan Anısına" (1986), yazarın 1995 yılında aynı isimle filme aktarılıp filmi çekilen hikâyesidir. 1989'da, ilk romanı, 1992'deki Rusça'ya çevrilmiş sosyo-psikolojik eseri olan "Aslanlar ve Kanaryalar ya da Mafya Masum Eğlencesi" ni yazdı.

Bir sonraki roman, "Sırat Köprüsü" (1992, Rusça çevirisi - 1996) belgesel öyküsü oldu. Bu roman ile 1993 yılında yazarının "Tataristan Cumhuriyeti Devlet Ödülü"nü aldı.

Daha sonra bunu, "Beyaz Kayalar" (1995) ve aynı yıl yazılan "Kızgın Tava" (2002'de "Yıkılış" başlığıyla Rusça'ya çevrildi) belgeseli izledi. Ardından yazar, "Dünyanın Göbeği"

(2003, Rusça çeviri - 2007), “Kuş Gibi Uçsam” (2007, Rusça çeviri - 2008) adlı romanlarla çalışmalarına devam etmektedir.

2) Niçin yazıyorsunuz? Yazarlığın hayatınızdaki yeri nedir?

14 yaşından beri yazıyorum. Halkıma hizmet etmeye ve genç kuşakların yetiştirilmesine özel bir önem veriyorum. Halkınızın mutlu, cesur ve bağımsız olmasını diliyorum. Bir yazarın yazmadan bir hayat sürebilmesini hayal bile edemiyorum.

3) Sırat Köprüsü Sultan Galiyev romanı çökmekte olan bir sistemi, tarihten silinmek istenen Türk milletlerini ve buna baş kaldıran bir kişiyi Sultan Galiyev'i anlatıyor. Bu romanı yazarken konu ve ileti yönünden en çok neye dikkat ettiniz?

Roman yazarken gerçekçi olmaya çalıştım. Mirsait Sultangaliyev'in ezilen ulusların mutluluğu için özveriyle savaşan eşsiz kaderinin nasıl ortaya çıktığını göstermeye çalıştım.

4) Şu anda dünyada değerler eğitimi hiç olmadığı kadar önemseniyor. Yeni gelen neslin örnek alacağı, yüksek değerlere sahip kahramanlara ihtiyaç duyuluyor. Sizce romanlar değer aktarımında ne derece etkiye sahip?

Sultangaliyev biyografisi genç nesil için canlı ve büyük ölçekli bir örnektir. Umarım onu okuyan kişi, halkının geçmişine, günümüze ve geleceğine kayıtsız kalmaz.

5) Sizce bir toplumu edebiyat ile eğitmek, topluma roman üzerinden değer aktarımı yapmak etkili bir yöntem midir? Bu açıdan değerlendirdiğimizde roman yazarken nelere dikkat ettiniz?

Roman içinde açıklanan olaylar, kuşkusuz genç nesiller ve okul çocuklarının eğitiminde büyük ve etkili bir rol oynayacaktır. Bir roman yazarken, bugünün okuyucu üzerinde bir etkisi olması gereken kahramanın niteliklerine ve davranışlarına özellikle dikkat etmeye çalıştım. Edebiyat ve özellikle tarihi romanların modern gençler için zorunlu bir öğretici kaynak olarak hizmet etmesi gerektiğine inanıyorum.

6) Sizce gençlere değer aktarımı hangi yollarla ve ne şekilde yapılmalıdır?

Genç neslin eğitiminde edebi eserlerin ve sanatın mutlaka önemli olduğuna inanıyorum. Bu asil amaç, rehberlik yoluyla değil, hayranlık ve heyecanla elde edilmelidir.

Not: Bu görüşme 23/12/2018 tarihinde elektronik ortamda yapılmıştır.

Ek 2: Renad Muhammedi İle Yapılan Röportajın Tatar Türkçesi Metni

Шәрифә ханым сорауларына кыскача җаваплар һәм био-библиографик информация

1 сорауга җавап:

Ринат Сафа улы Мөхәммәдиев 1948 елның 10 декабрендә Татарстанның Мамадыш районы Кече Кирмән авылында туа. Ринат 1966 елда шул төбәкнең Түбән Ушма унберьеллык мәктәбен, 1971 елда Казан дәүләт университетының татар теле һәм әдәбияты бүлеген тәмамлай, аннан өч ел дәвамында Казан телевидение студиясендә яшыләр-балалар тапшырулары мөхәррире булып эшли. 1973–1976 елларда Казан дәүләт университетының журналистика кафедрасы каршындагы аспирантурада укый. Аспирантураны тәмамлап, берникадәр вакыт «Татарстан коммунисты» (хәзерге «Татарстан») журналы идарәсендә фән һәм мәдәният бүлегенә җитәкчелек итә, аннары 1977 елның февраленнән «Казан утлары» журналы редакциясендә әүвәл әдәби тәнкыйть бүлеге мөхәррире, аннары 1981 елның маеннан 1987 елның көзенә кадәр журналның баш мөхәррир урынбасары булып эшли. 1987–1989 елларда ул – Татарстан китап нәшрияты директоры хезмәтендә. 1979 елда Р.Мөхәммәдиев Мәскәү университеты каршындагы гыйльми советта «Татар әдәби тәнкыйтенең формалашу проблемалары» дигән темага диссертация яклап, филология фәннәре кандидаты дигән гыйльми дәрәжә ала.

Әдәби иҗат эше белән Р.Мөхәммәдиев мәктәптә укыган елларында ук кызыксына башлай: шигырьләр, хикәяләр яза. Аның ул вакыттагы беренче иҗат тәҗрибәләреннән кайбер үрнәкләр көндәлек матбугат битләрендә, республика балалар газетасы «Яшь ленинчы»да (хәзерге «Сабантуй») басылып чыга. Аспирантурада уку елларыннан башлап исә ул, нигездә, төп игътибарын әдәби тәнкыйть өлкәсенә юнәлтә һәм чагыштырмача кыска вакыт эчендә республика матбугатында бер-бер артлы җитди, тирән эчтәлекле тарихи-әдәби һәм рецензия характерындагы мәкаләләр бастыра. Аның беренче татар профессиональ театр тәнкыйтьчесе Габдрахман Кәрамнең, күренекле тел һәм әдәбият галиме Җамал Вәлидинең тормыш һәм иҗат эшчәнлекләре, үзләреннән соң калдырган әдәби мираслары хакында тирән өйрәнәп һәм кайгыртып язган, ул заман өчен шактый кыю фикерле, принципияль карашлы мәкаләләре әдәби җәмәгатьчелектә зур кызыксыну уяталар. Үткәндәге тәнкыйди әдәби мирасны өйрәнү белән бергә, яшь галим агымдагы әдәби хәрәкәтне дә күзәтеп бара һәм Х.Туфан, С.Хәким, Н.Арсланов, Ш.Галиев, И.Юзеев, Р.Фәйзуллин, Г.Рәхим кебек үзенчәлекле шагыйрьләрнең, Ә.Еники, А.Расих, А.Гыйләжев, М.Мәһдиев кебек күренекле прозаикларның иҗат портретларын, татар әдәбиятының шул еллардагы гомуми хәле, үсеш тенденцияләре, табышлары һәм югалтулары хакында җитди итеп, фәнни нигездә анализлап язган проблемалы мәкаләләр бастыра. Галим-тәнкыйтьченең бу төр фәнни тикшеренүләре һәм әдәби тәнкыйть мәкаләләре аның «Әгәр без янмасак...» (1980), «Проблемы формирования татарской литературной критики» (1982), «Якутлар табыладыр вакыт белән» (1983) исемле китапларында урын ала.

Узган гасырның житмешенче еллар ахырларында Р.Мөхәммәдиев, тәнкыйди ижат эшчәнлеген дәвам итеп, әдәбиятның проза жанрында да каләмен чарларга керешә. 1979 елда аның нәниләр өчен «Яңа елга күчтәнәч» исемле зур булмаган беренче хикәяләр жыентыгы басылып чыга, ә тагы берникадәр вакыттан соң татар авылы тормышыннан, нигездә, яшь буын кешеләре һәм өлкәннәр арасындагы үзара мөнәсәбәтләрне, мэхәббәт коллизияләрен һәм кичерешләрен әхлакый яссылыкта тасвирлаган «Беренче умырзая» (1983), «Ак кыялар турында хыял» (1985), «Истәлек өчен Гыйлемханга» (1986) исемле лирик повестьлары һәм бер төркем хикәяләре ижат ителә.

1989 елда исә ул үзенә беренче күләмле әсәрен – «Кенәри – читлек кошы» исемле романын язып тәмамлый. Торгынлык чоры совет жәмгыятенә, бигрәк тә аның түрәлек итүче катлавының әхлаксызлык сазлыгына бата баруын, деградациясен, араларында хөкем сөргән гаделсезлек, ришвәтчелек, азгынлык, эчкечелек, фахишәлек кебек яман гадәтләрен әдәби чаралар, тормышчан, мажаралы-драматик вакыйгалар һәм гомумиләштерелгән кеше типлары, каһарманнары аша чынбарлыкны калку итеп гәүдәләндергән бу романы белән Р.Мөхәммәдиев туксанынчы еллардагы татар прозасының үзенчәлекле тәнкыйди бер юнәлешен башлап жиберә. Укучылар тарафыннан гаять жылы кабул ителгән бу әсәр кыска гына вакыт эчендә татар һәм рус телләрендә ике мәртәбә зур тиражлар белән басылып чыга.

Әдәби ижаттагы уңышлары белән бергә, бу елларда Р.Мөхәммәдиев актив жәмәгать һәм сәясәт эшлеклесе буларак та киң таныла. 1989 һәм 1995 елларда каләмдәшләре аны ике мәртәбә Татарстан Язучылар берлеге идарәсенә рәисе итеп сайлыйлар. Идарәгә ул берөзлексез ун ел, ягъни 1999 елның июленә кадәр житәкчелек итә. Бер үк вакытта 1990–1993 елларда, Татарстаннан Россия Югары Советына сайланган халык депутаты буларак, Россия Югары Советының Президиумы әгъзасы һәм Югары Советның Мәдәният һәм милли мәсьәләләр буенча даими комиссиясе рәисе булып эшли. 1995–2000 елларда ул шулай ук Татарстан Республикасы халык депутаты вазифаларын башкара.

Мәскәүдә эшләү дәверендә (1990–1993), депутатлык вазифаларын үтәп бару белән бергә, Р.Мөхәммәдиев татарның мәшһүр тарихи шәхесе, күренекле сәясәтче, дүләт эшлеклесе, колониаль изү астында яшәгән төрки һ.б. халыкларның милли азатлыгы хәрәкәте теоретигы Мирсәет Солтангалиевнең тормышы һәм ижтимагый эшчәнлеге турында үзәк архивларда сакланган, монарчы киң жәмәгатьчелеккә мәгълүм булмаган документларны жентекләп өйрәнә. Шул тарихи документлар һәм әдипнең ижат фантазиясе нигезендә күренекле милләттәшебезнең каһарман образын калку итеп тасвирлаган «Сират күпере» романы туа. Роман жәмәгатьчелек тарафыннан хуплап каршы алына, матбугатта әдипнең чираттагы ижади уңышы дип бәяләнә. 1993 елда «Сират күпере» романы өчен Р.Мөхәммәдиев Татарстан Республикасының Г.Тукай исемендәге Дүләт премиясенә лаек була. Әсәр тиз арада рус, француз, төрек, македон, кытай телләренә тәржемә ителә, төрекчә басмасы (Истанбул, 1993) Төркиянең халыкара әдәби бүләгенә лаек була (1995). «Сират күпере» романы тагы Евразия һәм Африка илләренә мәртәбәле «Лотос» бүләге (1998) һәм А.Платонов исемендәге премия (1995)

белән тамгалана.

Р.Мөхәммәдиевнең туксанынчы елларда ижат иткән һәм халыкара яңгыраш тапкан әдәби әсәрләреннән тагын берсе – «Утлы таба өстендә» исемле документаль повесть (1995). Анда авторның үз күз алдында узып, үз башыннан кичергән тарихи вакыйгалар – СССРның жиңмерелү тарихы, 1991 елның август, 1993 елның сентябрь-октябрь айларында Россия парламенты белән Президент Б.Н.Ельцин һәм аның ярдәмче аппараты арасында хакимият өчен барган сәяси көрәш һәм канлы бәрелеш вакыйгалары бәян ителә, әдип тарафыннан бу гауга-талашларда катнашучы реаль шәхесләрнең кылган эш-гамәлләренә, фиғыль-холыкларына бәя бирелә. Әсәр өч мәртәбә рус телендә һәм тагы берничә илдә басылып чыга. Повестьның «Крушение» дигән исем астында чыккан тулыландырылган икенче русча басмасы өчен Р.Мөхәммәдиев 2002 елда М.Шолохов исемендәге Халыкара премиягә лаек дип табыла.

Р.Мөхәммәдиев – Россияның (2010) һәм Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре (1986), Россия Гуманитар фәннәр академиясенең мөхбир-әгъзасы (1997), Америка биографик үзәге тарафыннан 1994 елның атаклы кешеләре исемлегенә теркәлә.

Ул бүгенге көндә Мәскәүдә Халыкара Язучылар берлегенең рәис урынбасары булып эшли, Мәскәүдә чыга торган «Татарский мир» («Татар дөнъясы») дигән ижтимагый-сәяси газетаның баш мөхәррире вазифаларын башкара. Ул шулай ук Халыкара Язучылар берлеге әгъзасы.

Р.Мөхәммәдиев – 1979 елдан СССР (Татарстан) Язучылар берлеге әгъзасы. Ул 20 дән артык телдә дөнъя күргән 70 китап авторы.

ТӨП БАСМА КИТАПЛАРЫ

Яңа елга күчтәнәч: хикәяләр. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1979. – 32 б. – 10000 д.

Беренче умырзая: повестьлар, хикәяләр. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1985. – 208 б. – 14000 д.

Өгәр без янмасак...: әдәби тәнкыйть мәкаләләре. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1980. – 144 б. – 2000 д.

Якутлар табыладыр вакыт белән: әдәби тәнкыйть мәкаләләре. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1983. – 216 б. – 2000 д.

Ак канатлы кояш: повесть. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1986. – 22 б. – 12000 д.

Чияләнгән төен: повесть, хикәяләр. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1988. – 208 б. – 15000 д.

Кенәри – читлек кошы: роман. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1990. – 448 б. – 30000 д.

Ат чабышы: хикәя. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1992. – 20 б. – 30000 д.

Сират күпере: роман. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1992. – 528 б. – 5000 д.

Сират күпере: роман. – 2 басма. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1994. – 512 б. – 50000 д.

Ак кыялар турында хыял: повесть, хикәяләр. – Казан: Мәгариф, 1995. – 240 б. – 5000 д.

Утлы таба өстендә: баштан кичкән фажига. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1996. – 223 б. – 10000 д.

Кенәри – читлек кошы: роман, повесть, хикәяләр. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1998. – 417 б. – 5000 д.

Канатлы кояш = Солнышко белокрылое: хикәя. – Казан: Мәгариф, 1998. – 39 б. – 3000 д. (Татар һәм рус телләрендә.)

“Алланың кашка тәкәсе”, “Кош булып очар идем”, “Күз ачкысыз буран” исемле романнар авторы.

* * *

Проблемы формирования татарской критики (1905–1917) / пер. с татар. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1982. – 144 с. – 1400 экз.

Первый подснежник: повести, рассказы / пер. с татар. – М.: Современник, 1987. – 268 с. – 50000 экз.

Львы и канарейки, или Невинные забавы Марин... роман / пер. с татар. И.Каримова. – М.: Современник, 1992. – 303 с. – 50000 экз.

Ранняя осень в деревне: роман, повести, рассказы / пер. с татар. – М.: Сов. писатель, 1993. – 462 с. – 10000 экз.

Мост над адом: роман / пер. с татар. – М.: Голос, 1996. – 480 с.

На раскаленной сковороде: документальная повесть / пер. с татар. – М.: Голос, 1997. – 288 с.

2 сорауга:

Мин 14 яшьтән башлап бүгенгәчә язучылыгыма давам итәм. Халкыма хезмәт итү, яшь буынны тәрбияләү максатына аеруча зур әһәмият бирәм. Халкымның бәхетле, кыю һәм багымсыз булуы телим. Мин яшәүне язучылык эшемнән башка күз алдына да китерә алмыйм.

3 сорауга:

Романны язганда хакыйкәткә тугры булып калырга тырыштым. Изелгән һәм жәберләнгән халыклар бәхете өчен үз-үзен аямай көрәшкән Мирсәет Солтангалиевның каһарманлыкта тиңдәше булмаган язмышын калку итеп күрсәтергә омтылдым.

4 сорауга:

“Сират күпере” төрки халыкларның бәхете, дәүләтчелеге өчен үз-үзен аямай көрәшкән фикер иясе Солтангалиев турында. Аның биографиясы һәм кылган хезмәтләре яшь буын өчен якты һәм масштаблы үрнәк булып тора. Аны укыган кеше үз халкының үткәннән, бүгенгесенән һәм киләчәгенән битараф калмас дип өметләнәм.

5 сорау:

Яшь буынны һәм укучыларны тәрбияләү юлында роман һәм анда тасвирланган вакыйгалар, ничиксез, зур һәм тәэсирле роль уйнайчак. Роман язганда мин геройның

бүгөнгө укучыга тээсир итэргэ тиешле сыйфатлары һәм гамәлләренә аеруча зур игътибар юнәлтергә тырыштым.

Әдәбият һәм аеруча тарихи романнар заман яшьләре өчөн һичшиксез гыйбрәт чыганагы буларак хезмәт итэргә тиешле дип беләм.

6 сорау:

Яшь буынны тәрбияләүдә әдәби әсәрләр һәм сәнгать һичшиксез хәлиткеч дәрәжәдә мөһим, дип саныйм. Үгет-нәсихәт белән түгел, сокландыру, тетрәндерү һә яраттыру аша ирешергә кирәк бу изге максатка.

Зур хөрмәт белән, Ринат Мөхәммәдиев!

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Şerife KILIÇ

Doğum Yeri ve Tarihi : Konya / 1987

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği

Yüksek Lisans Öğrenimi : Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : İzmir Bayraklı 50. Yıl İlköğretim Okulu (2009-2010)

İzmir Özel Egem Eğitim Kurumları (2010-2011)

Muğla Seydikemer Bağlağaç Ş. N. A. Ortaokulu (2012-...)

İletişim

E-Posta Adresi : serife_gider@hotmail.com

Tarih :17/05/2019

RENAD MUHAMMEDİ'NİN SIRAT KÖPRÜSÜ SULTAN GALİYEV ROMANININ DEĞERLER EĞİTİMİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

ORIJINALLIK RAPORU

% **7**

BENZERLİK ENDEKSİ

% **7**

İNTERNET
KAYNAKLARI

% **2**

YAYINLAR

% **5**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

Submitted to Canakkale Onsekiz Mart
University

Öğrenci Ödevi

% **1**

2

www.tubar.com.tr

İnternet Kaynağı

<% **1**

3

Submitted to Istanbul Aydın University

Öğrenci Ödevi

<% **1**

4

Submitted to Mersin Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

<% **1**

5

cinaralti.net

İnternet Kaynağı

<% **1**

6

neolaki.net

İnternet Kaynağı

<% **1**

7

Submitted to The Scientific & Technological
Research Council of Turkey (TUBITAK)

Öğrenci Ödevi

<% **1**

J. Arslan

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporum sadece Akdeniz Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

28/06/2019

ŞERİFE KILIÇ